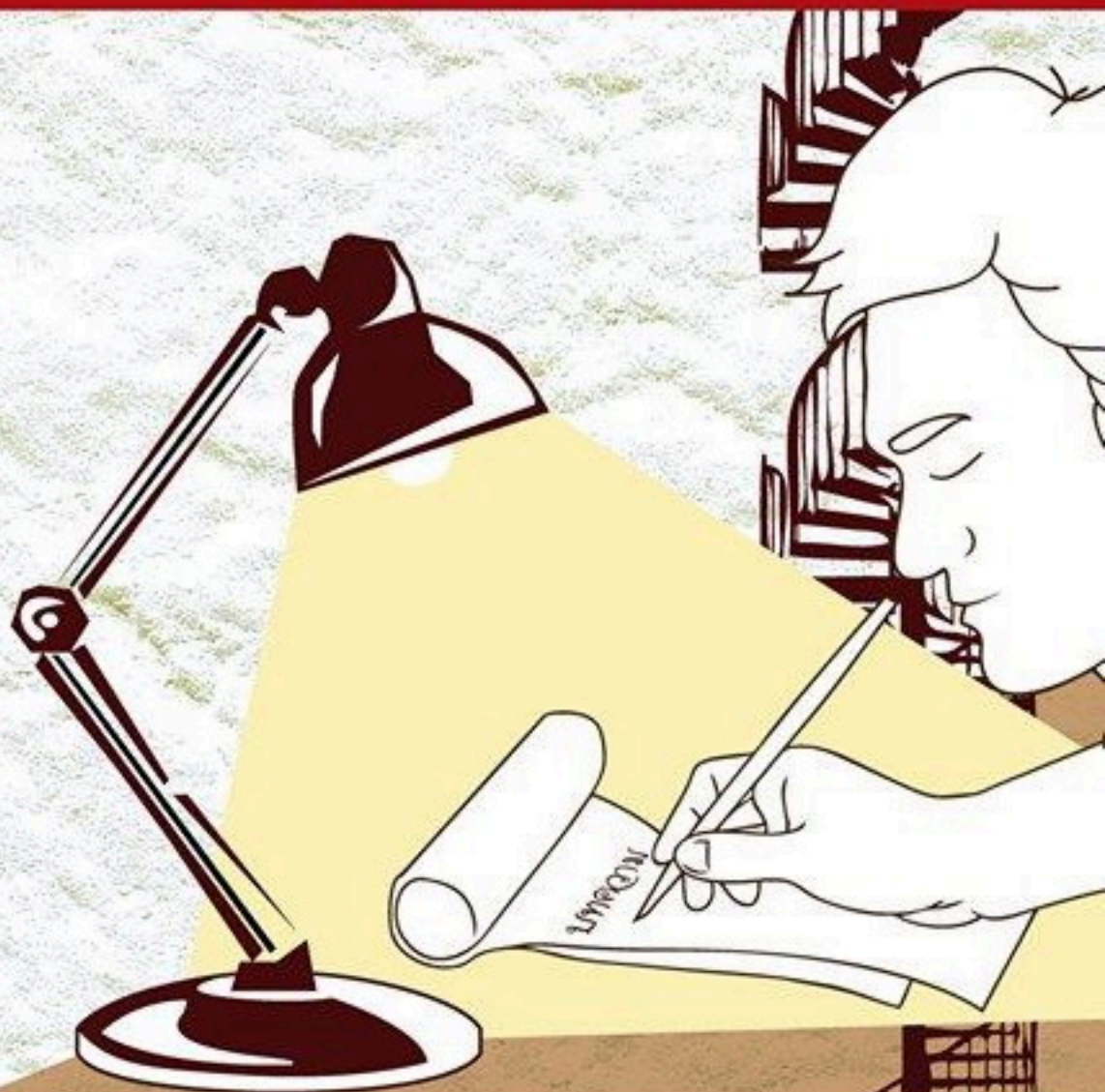

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๒. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรรมการที่ปรึกษา

๑. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
๒. พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), รศ.ดร.
๓. พระราชวรเมธี (ประสิทธิ์ พุทฺธมรฺสี), ดร.
๔. พระราชวรมนี (พล อากาศโร), ดร.
๕. พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปณโณ), รศ.ดร.
๖. พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริธนาโณ), ผศ.ดร.
๗. พระโสภณวชิราภรณ์ (ไสว โชติโก)
๘. พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาร จนุทสาโร)
๙. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต
๑๐. ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ราชบัณฑิต
๑๑. ผศ.ดร. สุรพล สุขะพรหม
๑๒. ดร. ทรวงวิทย์ แก้วศรี
๑๓. นายสนิท ไชยวงศ์คต
๑๔. Mr.Kevin O'Sheehan
๑๕. Dr.John Giordano
๑๖. Mr.Savior Boluda

คณะบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ

บรรณาธิการ

พระมหาสมบุญรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

๑. พระมหาทรรษา ธมมหาโส, รศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. ศ.ดร.สมภาร พรมทา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓. ศ.ดร.จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ศ.ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๕. รศ.ดร.สำเนียง เลื่อมใส มหาวิทยาลัยศิลปากร
๖. รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗. ผศ.ดร.มนตรี สิริระโรจนานันท์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๘. ผศ.ดร.ปรุฑม บัญศรีตัน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๙. ผศ.ดร.ชาญนรงค์ บุญหนุน มหาวิทยาลัยศิลปากร
๑๐. ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน มหาวิทยาลัยมหิดล
๑๑. ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
๑๒. ดร.ประพันธ์ ศุภษร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะบรรณาธิการฝ่ายบริหาร

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ประพันธ์ ศุภษร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายบริหาร

๑. พระมหาทวิ มหาปณฺโณ, ผศ.ดร. ๒. พระมหาภุชณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.
๓. พระมหาสุทัศน์ ดิสสรวาที ๔. พระมหาสมเกียรติ กิตติญาโณ
๕. พระมหาพรชัย สิริวโร, ดร. ๖. ดร.แม่ชีภุชญา รักษาโฉม
๗. ผศ.รังษี สุหนต์ ๘. ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม

ฝ่ายตรวจทานและพิสูจน์อักษร

๑. ผศ.รังษี สุหนต์	๒. ดร.บุญเลิศ โอธูสู
๓. ดร.ศศิวรรณ กำลั่งสินเสริม	๔. ดร.ดวงเพชร สมศรี
๕. นายสังวร อ่อนสนิท	๖. นายสุชญา ศิริธัญญกร

ฝ่ายสมาชิก

๑. พระมหาสมเกียรติ กิตติญาโณ	๒. พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม
๓. พระเสถียร สุทธิสัทโธ	๔. นายอุดม จันทิมา
๕. นายสมคิด เศษวงศ์	๖. นางสาวน้ำทิพย์ พรพัฒนานาคม
๗. นางสาวกนกพร เทียรทอง	๘. นางสาวนิภาพร เอียงชัยภูมิ

ฝ่ายต่างประเทศ

๑. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.	๒. พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.
๓. พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, ดร.	๔. พระมหาราชัน กิตตปาโล
๖. Ven. Piyarattana	

ฝ่ายบันทึกข้อมูล

๑. พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม	๒. นายสังวร อ่อนสนิท
๓. นายภพภพ เทพธานี	๔. นายเดชฤทธิ์ โอธูสู

ออกแบบปก: นางจุฬารัตน์ วิชาชาติ

จัดรูปเล่ม: ดร. อภิชาติ พรสี

ผู้ช่วยบรรณาธิการและประสานงาน: นางสาวสุรีย์พร แซ่เอี้ยบ

โรงพิมพ์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

จำนวนที่ตีพิมพ์ ๕๐๐ เล่ม

กำหนดระยะเวลาตีพิมพ์: ปีละ ๓ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน

ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม

ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม

สมัครสมาชิกหรือติดต่อที่:

คุณสุรีย์พร แซ่เอี้ยบ โทรศัพท์ ๐๘๒-๕๕๐-๘๑๕๙

อีเมล sureephon550@gmail.com

สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ห้อง ๓๐๖

อาคารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ กทม. ๑๐๒๐๐

หมายเหตุ:-

จำหน่ายฉบับละ ๔๐ บาท

อัตราค่าสมาชิกปีละ ๑๐๐ บาท (๓ ฉบับ)

สาขาวิชาที่รับพิจารณาตีพิมพ์:

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง หรือ
บทความที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา

วิธีพิจารณาบทความ:

๑. บทความทุกบทความจะใช้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจและประเมินอย่างน้อย ๒ ท่าน
๒. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้เขียนบทความ
๓. บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

ISSN 1905-1603 © ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๗

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ และ โทรสาร : ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

เว็บไซต์ <http://gds.mcu.ac.th>, จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ : grads@mcu.ac.th

ข้อมูลและความเห็นในบทความเหล่านี้เป็นของผู้เขียนบทความ
คณะบรรณาธิการวารสารไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

[ก]

สารจากอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ผลิตวารสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นานนับเวลาได้ ๑๐ ปีแล้ว วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์เป็นวารสารที่มีคุณภาพด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา เปิดโอกาสให้นักวิชาการทั่วไป ส่งบทความวิชาการ เพื่อเข้ารับการพิจารณาจากคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ บทความที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารนี้ ถือว่าเป็นข้อมูลทางวิชาการของมหาวิทยาลัย ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา แก่สังคม และการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

สิ่งที่พึงตระหนักและพัฒนาควบคู่ไปกับวิชาการ คือ ความมีศีลธรรม และจรรยาบรรณของความเป็นนักวิชาการแบบพุทธ กล่าวคือ ต้องมีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างละเอียดถึงแหล่งปฐมภูมิ เคารพกฎกติกา และสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งรายงานผลการวิจัย และข้อที่ค้นพบตามความเป็นจริงในเชิงสร้างสรรค์ วิพากษ์วิจารณ์อยู่บนฐานข้อมูล และหลักแห่งเหตุผล ที่สำคัญนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาพึงปลูกศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา สร้างสรรค์งานเพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาประเทศชาติ และเทิดทูลไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์

ขออนุโมทนาที่ทีมงานจัดทำวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ที่ได้ช่วยกันผลิตผลงานวิชาการแก่สังคม สร้างองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้ชาวโลกได้ศึกษาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางสืบไป

(พระพรหมบัณฑิต)

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ฉบับนี้ เป็นปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๗ ทางทีมงานได้จัดพิมพ์บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวม ๙ เรื่อง ซึ่งนักวิชาการแต่ละท่านต่างก็นำเสนอแนวคิด และมุมมองของตนอย่างอิสระ ประกอบกับหลักฐานข้อมูลที่นำเสนอเชื่อถือ จึงกล่าวได้ว่า เนื้อหาสาระของวารสารฉบับนี้มีคุณภาพทางวิชาการอันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ให้แก่ผู้อ่านอย่างเพียงพอ ประกอบด้วยนักวิชาการดังต่อไปนี้

พระสุธีธรรมานวัตร (เทียบ สิริญาโณ), ปธ.ศ., ผศ.ดร., ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน และ ดร.อรทัย มีแสง ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียนมาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม” คณะผู้วิจัยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศพม่า ผ่านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง การจัดการพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ผลการวิจัยสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาในประเทศพม่าสามารถดำรงอยู่ได้ในทุกสถานการณ์ เพราะมีองค์ประกอบใหญ่ ๒ ประการ คือ (๑) องค์ประกอบด้านสังคม และ (๒) องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม องค์ประกอบเหล่านี้เป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนให้พระพุทธศาสนาดำเนินไปอย่างยั่งยืนมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน และจะดำเนินต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ศาสนิกชนในประเทศนี้ยังคงปฏิบัติกันอย่างจริงจังและต่อเนื่องใน ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านการปฏิบัติกรรมฐาน และ (๒) ด้านการศึกษา พระบาลีและพระไตรปิฎก ซึ่งน่าจะเป็นทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญต่อไปในอนาคต

ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ ได้เสนอบทความเรื่อง “พระวัฏลีในคัมภีร์บาลี: จุดเชื่อมโยงที่ยังไม่พบ” บทความนี้ผู้เขียนตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับการอธิบายเรื่องราวของ พระวัฏลีผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถาที่มีเนื้อหาแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะเหตุการณ์ช่วงที่พระวัฏลีบรรลุนิพพาน ในพระไตรปิฎกมีข้อความแสดงว่า พระวัฏลีได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องการเจริญวิปัสสนา เข้าใจผิดว่าตนเองได้บรรลุนิพพาน จึงเกิดความเบื่อหน่ายนามรูปของตน ใช้มีดเขียดคอห่านฆ่าตัวตายเพื่อให้พ้นไปจากนามรูป แต่รู้สึกกลัวตาย ทำให้รู้ว่าตนยังไม่ได้บรรลุนิพพาน จึงตั้งสติเจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุนิพพาน ส่วนอีกด้านหนึ่งในอรรถกถาอธิบายว่า พระวัฏลีเสียใจเพราะถูกพระพุทธเจ้าตำหนิที่หลงใหลในพระรูปกายของพระพุทธเจ้า จึงคิดไปกระโดดภูเขฆ่าตัวตาย แต่พระพุทธเจ้าช่วยไว้ได้ทำให้ท่านเกิดสมาธิและมีปีติถึงขั้นตัวลอย พระพุทธเจ้าทรงใช้โอกาสนั้นสอนท่านให้เจริญวิปัสสนาจนกระทั่งท่านได้บรรลุนิพพาน ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสงสัยไว้ให้ท่านผู้ใดศึกษาได้ค้นคว้าต่อไป

[ค]

อาจารย์วิเชียร เส้นทอง ได้เสนอบทความเรื่อง “การบริหารจัดการองค์กรอิสระ: กรณีศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ” บทความนี้ผู้เขียนได้ศึกษาการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในประเด็นต่างๆ คือ โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ ผลสัมฤทธิ์และปัจจัยของการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากการศึกษาพบว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นองค์กรอิสระภายใต้นายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างรัฐบาลและมหาเถรสมาคม การบริหารจัดการมีผลสัมฤทธิ์อยู่ในระดับปานกลาง โดยใช้ทฤษฎีการบริหาร POSDCORB มาเป็นกรอบในการศึกษา และพบว่าการวางแผน (Planning) และงบประมาณ (Budgeting) มีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการ

ผศ. จิรายุ ทรัพย์สิน ได้นำเสนอบทความเรื่อง “ยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืน” บทความนี้ผู้เขียนได้ข้อสรุปว่าจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มประชากรตัวอย่าง ๓ กลุ่ม คือ ไทยภูเขา ไทยเขมร และไทยลาว โดยนำตัวแบบ KSM Model มาศึกษาพบว่า คุณลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน มีความสอดคล้องกับตัวแบบและนำมาเขียนสมการได้ อีกทั้งพบว่า ยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชน กำหนดขึ้นบนพื้นฐานความต้องการสร้างหลักการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสุขการมีชีวิตที่ดีของชุมชนบนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน การเกื้อกูลกันและการสร้างภูมิคุ้มกันตนเองจากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตอีสานตอนล่าง

พันเอก ณรงค์ ครองแถว ได้เสนอบทความเรื่อง “กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทยด้วยพุทธบูรณาการ” ผู้เขียนได้ศึกษาระบบอุปถัมภ์ ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ และกระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ผู้เขียนเห็นว่าปัญหาต่างๆ ของระบบราชการไทย สามารถแก้ไขได้ โดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาด้วยพุทธบูรณาการ ใช้หลักธรรมาภิบาล ด้วยการกำหนดรูปแบบการใช้ระบบอุปถัมภ์ควบคู่ไปกับระบบคุณธรรม ใช้ระบบคุณธรรมให้มาก ตลอดทั้งการให้ความรู้ต่อบุคคลากร การบริหารจัดการที่ดี การปลูกฝังเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ประเทศชาติเป็นหลัก

นางสาวหนึ่งฟ้า นาวาบุญนิยม ได้นำเสนอบทความเรื่อง “หลักปฏิบัติพื้นฐานของชาวพุทธสู่เป้าหมายโลกุตตระ” ผู้เขียนได้เสนอว่า หลักพุทธธรรมของพุทธแนวชาวอโศก มีความชัดเจนทั้งในเนื้อหา รูปแบบ และขั้นตอนการปฏิบัติ ที่สามารถตรวจวัดความสำเร็จด้วยตนเองได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เมื่อปฏิบัติแล้ว สามารถนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้จริง และสอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมที่หลากหลายของโลกได้ โดยผู้เขียนได้นำเสนอตัวอย่างพฤติกรรมที่

มุ่งเน้นการสร้างกรรมที่ไม่เป็นบาปในชีวิตประจำวัน เป็นการกำหนดคติศีล (คือ การกำหนดข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดขึ้นกว่าเดิม)

นายวุธยา สืบเทพ ได้นำเสนอบทความเรื่อง “การศึกษาภาษาในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายกูย: ประเพณีการโพนซ้าง” ผู้เขียนได้ศึกษาคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมในประเพณีโพนซ้างของชาวไทยเชื้อสายกูย ผ่านทางเอกสารและการสัมภาษณ์วิทยากรปราชญ์ชาวบ้าน เก็บข้อมูลจากประเพณีโพนซ้าง ๑๗ ประเพณี พบคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรม ตามประเภทของสาขาวัฒนธรรม ๔ ประเภท คือ (๑) วัฒนธรรมทางภาษา (๒) วัฒนธรรมทางวัตถุ (๓) วัฒนธรรมทางจิตใจ และ (๔) วัฒนธรรมทางจารีต ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อาทิ ศีล ๕ ความเคารพเชื่อฟัง และการสวดมนต์ เป็นต้น

ผศ. ดร. โกวิทช์ พิมพวง ได้นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง “Conception of Buddhist Kingship in Thailand: Comparative Studies in Sukhothai, Ayudhya and Joseon Dynasties” ในบทความนี้ ผู้วิจัยพยายามอธิบายแนวคิดเรื่อง “Buddhist Kingship” ในอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาเปรียบเทียบกับ Joseon Dynasties ผลของการวิจัยพบว่า ในอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยา กษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองได้ปฏิบัติตามแนวคำสอนเรื่องทศพิธราชธรรม อาณาจักรของเกาหลี คือ Koguryo, Paekje และ Shilla กษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองล้วนได้ปฏิบัติตามหลักการนี้ อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยามาถึงปัจจุบัน กษัตริย์กับพระพุทธศาสนามีความใกล้ชิดอย่างแยกไม่ออกและยังคงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นไว้ได้ แต่ในเกาหลีหลังจาก Joseon Dynasties ผ่านไป บทบาทของลัทธิขงจื้อได้เข้ามามีอำนาจแทน กษัตริย์ผู้ปกครองไม่เพียงไม่ได้ปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังได้หันมาเบียดเบียนพระพุทธศาสนาอีกด้วย

พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, ดร. ได้นำเสนอบทวิจารณ์หนังสือเรื่อง “คำสอนว่าด้วยประสภารณันแนวพุทธ: การแปลและการตีความคัมภีร์ของท่านวสุพันธูแห่งนิกายโยคจารแนวใหม่” เขียนโดย โทมัส เอ. โกชุมมัตตัม (Thomas A. Kochummattam)

สารบัญ

สารจากอธิการบดี	[ก]
บทบรรณาธิการ	[ข]
ภาค ๑ บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
๑ พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียนมาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม	๑
<i>พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ, ปธ.๙), ผศ.ดร. ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน และดร.อรทัย มีแสง</i>	
๒๕ พระวักกลีในคัมภีร์บาลี: จุดเชื่อมโยงที่ยังไม่พบ	๒๕
<i>ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ</i>	
๔๕ การบริหารจัดการองค์การอิสระ: กรณีศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	๔๕
<i>อาจารย์วิเชียร เส้นทอง</i>	
๕๙ ยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนา อย่างยั่งยืน	๕๙
<i>ผศ.จิรายุ ทรัพย์สิน</i>	
๗๒ กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ด้วยพุทธบูรณาการ	๗๒
<i>พินเอก ณรงค์์ ครองแถว</i>	
๘๘ หลักปฏิบัติพื้นฐานของชาวพุทธสู่เป้าหมายโลกุตตระ นางสาวหนึ่งฟ้า นาวาบุญนิยม	๘๘
๑๐๑ การศึกษาภาษาในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายญว: ประเพณีการโพนช้าง	๑๐๑
<i>นายวุธยา สืบเทพ</i>	
๑๑๖ CONCEPTION OF BUDDHIST KINGSHIP IN THAILAND: COMPARATIVE STUDIES IN SUKHOTHAI, AYUADHYA AND JOSEON DYNASTIES	๑๑๖
<i>Asst.Prof. Kowit Pimpuang, Ph.D.</i>	

ภาค ๒ บทวิจารณ์หนังสือ

- ๑๑๒
- ๑๑๓
- ๑๑๔
- ๑๑๕
- ๑๑๖
- ๑๑๗
- ๑๑๘
- ๑๑๙
- ๑๒๐
- ๑๒๑
- ๑๒๒
- ๑๒๓
- ๑๒๔
- ๑๒๕
- ๑๒๖
- ๑๒๗
- ๑๒๘
- ๑๒๙
- ๑๓๐
- ๑๓๑
- ๑๓๒
- ๑๓๓
- ๑๓๔
- ๑๓๕
- ๑๓๖
- ๑๓๗
- ๑๓๘
- ๑๓๙
- ๑๔๐
- ๑๔๑
- ๑๔๒
- ๑๔๓
- ๑๔๔
- ๑๔๕
- ๑๔๖
- ๑๔๗
- ๑๔๘
- ๑๔๙
- ๑๕๐
- ๑๕๑
- ๑๕๒
- ๑๕๓
- ๑๕๔
- ๑๕๕
- ๑๕๖
- ๑๕๗
- ๑๕๘
- ๑๕๙
- ๑๖๐
- ๑๖๑
- ๑๖๒
- ๑๖๓
- ๑๖๔
- ๑๖๕
- ๑๖๖
- ๑๖๗
- ๑๖๘
- ๑๖๙
- ๑๗๐
- ๑๗๑
- ๑๗๒
- ๑๗๓
- ๑๗๔
- ๑๗๕
- ๑๗๖
- ๑๗๗
- ๑๗๘
- ๑๗๙
- ๑๘๐
- ๑๘๑
- ๑๘๒
- ๑๘๓
- ๑๘๔
- ๑๘๕
- ๑๘๖
- ๑๘๗
- ๑๘๘
- ๑๘๙
- ๑๙๐
- ๑๙๑
- ๑๙๒
- ๑๙๓
- ๑๙๔
- ๑๙๕
- ๑๙๖
- ๑๙๗
- ๑๙๘
- ๑๙๙
- ๒๐๐
- ๒๐๑
- ๒๐๒
- ๒๐๓
- ๒๐๔
- ๒๐๕
- ๒๐๖
- ๒๐๗
- ๒๐๘
- ๒๐๙
- ๒๑๐
- ๒๑๑
- ๒๑๒
- ๒๑๓
- ๒๑๔
- ๒๑๕
- ๒๑๖
- ๒๑๗
- ๒๑๘
- ๒๑๙
- ๒๒๐
- ๒๒๑
- ๒๒๒
- ๒๒๓
- ๒๒๔
- ๒๒๕
- ๒๒๖
- ๒๒๗
- ๒๒๘
- ๒๒๙
- ๒๓๐
- ๒๓๑
- ๒๓๒
- ๒๓๓
- ๒๓๔
- ๒๓๕
- ๒๓๖
- ๒๓๗
- ๒๓๘
- ๒๓๙
- ๒๔๐
- ๒๔๑
- ๒๔๒
- ๒๔๓
- ๒๔๔
- ๒๔๕
- ๒๔๖
- ๒๔๗
- ๒๔๘
- ๒๔๙
- ๒๕๐
- ๒๕๑
- ๒๕๒
- ๒๕๓
- ๒๕๔
- ๒๕๕
- ๒๕๖
- ๒๕๗
- ๒๕๘
- ๒๕๙
- ๒๖๐
- ๒๖๑
- ๒๖๒
- ๒๖๓
- ๒๖๔
- ๒๖๕
- ๒๖๖
- ๒๖๗
- ๒๖๘
- ๒๖๙
- ๒๗๐
- ๒๗๑
- ๒๗๒
- ๒๗๓
- ๒๗๔
- ๒๗๕
- ๒๗๖
- ๒๗๗
- ๒๗๘
- ๒๗๙
- ๒๘๐
- ๒๘๑
- ๒๘๒
- ๒๘๓
- ๒๘๔
- ๒๘๕
- ๒๘๖
- ๒๘๗
- ๒๘๘
- ๒๘๙
- ๒๙๐
- ๒๙๑
- ๒๙๒
- ๒๙๓
- ๒๙๔
- ๒๙๕
- ๒๙๖
- ๒๙๗
- ๒๙๘
- ๒๙๙
- ๓๐๐
- ๓๐๑
- ๓๐๒
- ๓๐๓
- ๓๐๔
- ๓๐๕
- ๓๐๖
- ๓๐๗
- ๓๐๘
- ๓๐๙
- ๓๑๐
- ๓๑๑
- ๓๑๒
- ๓๑๓
- ๓๑๔
- ๓๑๕
- ๓๑๖
- ๓๑๗
- ๓๑๘
- ๓๑๙
- ๓๒๐
- ๓๒๑
- ๓๒๒
- ๓๒๓
- ๓๒๔
- ๓๒๕
- ๓๒๖
- ๓๒๗
- ๓๒๘
- ๓๒๙
- ๓๓๐
- ๓๓๑
- ๓๓๒
- ๓๓๓
- ๓๓๔
- ๓๓๕
- ๓๓๖
- ๓๓๗
- ๓๓๘
- ๓๓๙
- ๓๔๐
- ๓๔๑
- ๓๔๒
- ๓๔๓
- ๓๔๔
- ๓๔๕
- ๓๔๖
- ๓๔๗
- ๓๔๘
- ๓๔๙
- ๓๕๐
- ๓๕๑
- ๓๕๒
- ๓๕๓
- ๓๕๔
- ๓๕๕
- ๓๕๖
- ๓๕๗
- ๓๕๘
- ๓๕๙
- ๓๖๐
- ๓๖๑
- ๓๖๒
- ๓๖๓
- ๓๖๔
- ๓๖๕
- ๓๖๖
- ๓๖๗
- ๓๖๘
- ๓๖๙
- ๓๗๐
- ๓๗๑
- ๓๗๒
- ๓๗๓
- ๓๗๔
- ๓๗๕
- ๓๗๖
- ๓๗๗
- ๓๗๘
- ๓๗๙
- ๓๘๐
- ๓๘๑
- ๓๘๒
- ๓๘๓
- ๓๘๔
- ๓๘๕
- ๓๘๖
- ๓๘๗
- ๓๘๘
- ๓๘๙
- ๓๙๐
- ๓๙๑
- ๓๙๒
- ๓๙๓
- ๓๙๔
- ๓๙๕
- ๓๙๖
- ๓๙๗
- ๓๙๘
- ๓๙๙
- ๔๐๐
- ๔๐๑
- ๔๐๒
- ๔๐๓
- ๔๐๔
- ๔๐๕
- ๔๐๖
- ๔๐๗
- ๔๐๘
- ๔๐๙
- ๔๑๐
- ๔๑๑
- ๔๑๒
- ๔๑๓
- ๔๑๔
- ๔๑๕
- ๔๑๖
- ๔๑๗
- ๔๑๘
- ๔๑๙
- ๔๒๐
- ๔๒๑
- ๔๒๒
- ๔๒๓
- ๔๒๔
- ๔๒๕
- ๔๒๖
- ๔๒๗
- ๔๒๘
- ๔๒๙
- ๔๓๐
- ๔๓๑
- ๔๓๒
- ๔๓๓
- ๔๓๔
- ๔๓๕
- ๔๓๖
- ๔๓๗
- ๔๓๘
- ๔๓๙
- ๔๔๐
- ๔๔๑
- ๔๔๒
- ๔๔๓
- ๔๔๔
- ๔๔๕
- ๔๔๖
- ๔๔๗
- ๔๔๘
- ๔๔๙
- ๔๕๐
- ๔๕๑
- ๔๕๒
- ๔๕๓
- ๔๕๔
- ๔๕๕
- ๔๕๖
- ๔๕๗
- ๔๕๘
- ๔๕๙
- ๔๖๐
- ๔๖๑
- ๔๖๒
- ๔๖๓
- ๔๖๔
- ๔๖๕
- ๔๖๖
- ๔๖๗
- ๔๖๘
- ๔๖๙
- ๔๗๐
- ๔๗๑
- ๔๗๒
- ๔๗๓
- ๔๗๔
- ๔๗๕
- ๔๗๖
- ๔๗๗
- ๔๗๘
- ๔๗๙
- ๔๘๐
- ๔๘๑
- ๔๘๒
- ๔๘๓
- ๔๘๔
- ๔๘๕
- ๔๘๖
- ๔๘๗
- ๔๘๘
- ๔๘๙
- ๔๙๐
- ๔๙๑
- ๔๙๒
- ๔๙๓
- ๔๙๔
- ๔๙๕
- ๔๙๖
- ๔๙๗
- ๔๙๘
- ๔๙๙
- ๕๐๐

พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

ภาคผนวก

๑๔๗

พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียนมาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม

และความสัมพันธ์ทางสังคม

THE BUDDHISM IN BURMA (MYANMAR): HISTORY, CULTURE AND SOCIAL RELATIONSHIP

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ, ปช.๙), ผศ.ดร.^๑,
ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน^๒ และดร.อรทัย มีแสง^๓

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า โดยศึกษาวิเคราะห์ผ่านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง การจัดการพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม และวิเคราะห์ถึงแนวโน้มและทิศทางของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ แล้วทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

๑) กลางพุทธศตวรรษที่ ๕ หรือราว พ.ศ.๔๔๓ พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนแถบนี้มาก่อนแล้วตั้งแต่ยุค “อาณาจักรศรีเกษตร” แต่ยุคสมัยที่พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทปรากฏชัดเจน ได้แก่ สมัยพุกาม โดยมีพระเจ้าอโนรธาเมงข่อ ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองพุกาม ประจักษ์พยานทางพุทธศาสนาที่สำคัญในประเทศนี้ ได้แก่ “พระเจดีย์” ในยุคต่อๆ มาพระพุทธศาสนายังได้รับการอุปถัมภ์มาอย่างต่อเนื่องทั้งจากกษัตริย์ ผู้นำรัฐ และประชาชน ๒) ในปัจจุบัน การจัดการพระพุทธศาสนาแต่ละด้านมีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและเนื่องพันกันโดยธรรมชาติ ในด้านการปกครอง มีองค์กรปกครองสูงสุดคือ สภามหาสังฆนายก และมีการปกครองตั้งแต่ระดับรัฐถึงระดับวัด ด้านการศึกษา มีองค์กรที่จัดการโดยอิสระและองค์กรที่รัฐให้ความอุปถัมภ์ ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีสำนักปฏิบัติกรรมฐานที่มีความแข็งแกร่ง เช่น สำนักวิปัสสนาของอาจารย์มหาสีสยาตอ และสำนักวิปัสสนาของอาจารย์เลดีสยาตอ ที่สืบทอดมาถึงรุ่นอาจารย์โกเอ็นก้า สำนักเหล่านี้ได้เป็นต้นแบบ

^๑ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒ อาจารย์ และประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนากับการพัฒนา
ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

^๓ อาจารย์พิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ให้กับสำนักอื่นๆ อีกจำนวนมาก ๓) สังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่น การยึดมั่นในพระรัตนตรัย มีประเพณีสิบสองเดือนที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดกระบวนการ “วิถีพุทธแบบเมียนมาร์” ๔) แนวโน้มและทิศทางของพระพุทธศาสนานั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม ที่จะกำหนดทิศทางว่าจะเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างไร แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในประเทศนี้ยังคงมีความแข็งแกร่งและมีทิศทางหรือแนวโน้มที่ดีอยู่ต่อไปคือแนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักต่างๆ อีกทั้งมีระบบการจัดการการศึกษาที่ยังคงเป็นเครื่องมือรองรับการสืบทอดศาสนทายาท มีกุลบุตร-ธิดาที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนพระบาลีพระไตรปิฎกอย่างต่อเนื่องและถือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียนมาร์) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม

Abstract

The objective of this research is to study the Buddhism in the Republic of Union of Myanmar by analyzing the historical information, politics and administration, Buddhist administration and the social and cultural relationship, to study and analyze the supporting process in the social and cultural relationship, and to analyze trend and direction of Buddhism for the social and cultural development in the Republic of Union of Myanmar. This research is a qualitative research, studying on document, interview, group discussion, and unofficial observation, then, analyzing on those contents. The result is found that;

1. Buddhism and other religions were propagated to this land in the Kingdom of Sri Ksetra since 100 B.C. However, the Theravada Buddhism was clearly found in the Pagan era where the first king named Anoratha the Great ruled the kingdom. The important Buddhist evident is “Pagoda”. Buddhism has still been supporting by Kings, rulers, and people all along.

2. The Buddhist management in each area at present is outstanding, and manifests in specific identity, which are supporting each other naturally. For Buddhist administration, the highest organization called the State Sangha Maha Nayaka Committee, which is governed from state level till temple level. In the education, there are organizations that either freely self-managed or the

patronage state. For vispassana-meditation administration, there are strong and self-supporting meditation centers such as Mahasi Sayadaw Vispassana Meditation Center and Ledi Sayadaw Vispassana Meditation Center, inherited to Goenka. These meditation centers are the prototype to many other vispassana meditation centers.

3. Society, culture, and Buddhism are firmly supporting process to one another. Tighten to the triple gems, the 12 months cultural traditions connected the Buddhist belief to the cultural tradition will cause the process called “the Myanmar Buddhist way”.

4. Trend and direction of Buddhism is based on the component of the society and culture which will be the factors to set the direction of the Buddhism how to move forward. The evidences that show Buddhism in this country is still settled and trend is improving are the teaching of many meditation centers including the educational management which is still the tool to support the Buddhist heirs both boys and girls who study Pali and Tipitaka continuously and strictly practice.

Keywords: The Buddhism in Burma (Myanmar), History, Culture, Social Relationship

๑. บทนำ

ประเทศพม่า หรือในชื่อปัจจุบัน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” เป็นหนึ่งในประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรับพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีประวัติศาสตร์และหลักฐานมากมายที่สื่อแสดงและยืนยันถึงความเป็นประเทศแห่งพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นภาพรวมว่า ประเทศในภูมิภาคนี้ เป็นดินแดนที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในหลายช่องทางและอาจทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ประเทศเหล่านี้มีความแข็งแกร่งในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือแม้แต่ในอินโดนีเซียที่ยังมีหลักฐานการก่อสร้างศาสนสถานที่สำคัญอย่างมากมาย ในเวลาต่อมา ประเทศเหล่านี้ได้รวมตัวกันเป็น “ประชาคมอาเซียน” ดังที่ปรากฏในปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๐ (ค.ศ.1967) ภายใต้ชื่อ “สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” หรือ อาเซียน^๕ และประชากรในประชาคม

อาเซียน ราว ๖๐๑ ล้านคน^๕ ประเทศเหล่านี้ ได้มีข้อตกลงเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความแข็งแกร่งด้วยปัจจัยอื่นๆ โดยเห็นพ้องและยึดแนวทางร่วมใน ๓ แนวทางหลัก หรือ ๓ เสาหลัก ได้แก่ ประชาคมความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน อย่างไรก็ตาม ประเทศเหล่านี้ มีประชาชนที่รับและนับถือพระพุทธศาสนาอยู่จำนวนมาก มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา มีการส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มีการประชุมแลกเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาสังคม มีการดำเนินการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มหาชนชาวอาเซียนมากยิ่งขึ้น เช่น มีการจัดประชุมสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก

---

^๕จำนวนประชากรในประชาคมอาเซียน ซึ่งเผยแพร่ในจดหมายข่าวประชากรและการพัฒนา ของสถาบันวิจัยและประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล ใน กาญจนนา เทียนฉาย, “ประชากรในประชาคมอาเซียน ๒๕๕๕”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http:// www.2.ipsr.mahidol.ac.th/newsletter/ index.php/2012-11-08-03-49-15/vol33-no2/82-cat-vol33-no3/95-vol33no2-12.html](http://www.2.ipsr.mahidol.ac.th/newsletter/index.php/2012-11-08-03-49-15/vol33-no2/82-cat-vol33-no3/95-vol33no2-12.html) (๒๐ ธ.ค. ๕๗).

---

^๕ เรื่องกำเนิดสมาคม ดูเพิ่ม ใน ธาณัฐ ภัทรภาคร, **ประชาคมอาเซียน**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ก้าวไกล, ม.ป.ป), หน้า ๕-๒๑.

(World Buddhist Summit)^๖ มีการจัดการประชุมในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชาในระดับโลก เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาจะได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสวงหาแนวทางเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความสงบสุขของประชาคม นอกจากนี้ ในระดับประชาชนก็ยังคงมีการติดต่อร่วมประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของประชาชนทั้งในระดับทวิภาคีและในระดับพหุภาคี

^๖ วัตถุประสงค์ของการจัดประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธแห่งโลกนี้เพื่อสานสัมพันธ์และให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์ ๒ นิกายหลัก ได้แก่ พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและมหายาน โดยมีการจัดครั้งแรกที่เมืองโกเบ ประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑ และครั้งที่สองที่ประเทศไทย ณ พุทธมณฑล จ.นครปฐม โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นเจ้าภาพร่วม สำหรับประเทศพม่า ซึ่งมติเดิมจะมีการจัดประชุมครั้งที่ ๔ ณ แต่มีเหตุการณ์พลิกผันทางการเมือง เจ้าภาพหลักคือประเทศญี่ปุ่นได้ถอนตัว แต่พม่ายังคงเดินทางจัดประชุมต่อ โดยยังคงใช้ชื่อเดิมคือ The World Buddhist Summit เพียงแต่ตัดคำว่าครั้งที่ ๔ ออกไปเท่านั้น มีประเทศพุทธศาสนาที่เข้าร่วมรวม ๑๗ ประเทศ และมีการจัดประชุมต่อๆ มา อีก ดูรายละเอียดเพิ่มใน “ข่าวปก: เถรวาท-มหายานร่วมจัดประชุม สุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลกครั้งที่ ๔ ในประเทศไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/Dhamma/ViewNews.aspx?NewsID=948000118090> (๒๐ พ.ย. ๕๗).

สำหรับพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า เป็นพระพุทธศาสนาที่ผูกพันกับสังคมและวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในประเทศนี้มีความสำคัญกับชนทุกกลุ่มทุกระดับ ตั้งแต่ระดับรัฐ ระดับประชาชน พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีนัยสำคัญทั้งต่อระบอบการเมืองการปกครอง การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม แม้ว่าประชาชนของประเทศนี้จะมีความหลากหลายทางเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ถึง ๑๓๕ ชนเผ่า ได้แก่ พม่า มอญ ฉาน กะเหรี่ยง ยะไข่ เป็นต้น^๗ แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการรับและนับถือพระพุทธศาสนา และแม้จะมีประชาชนนับถือทั้งพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน และมีการบูชาพระวิษณุด้วย^๘ เช่น มีการใช้ภาษาบาลีในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และมีการใช้ภาษาสันสกฤตในพระพุทธศาสนาฝ่ายอื่นด้วย^๙ โดยได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่

^๗ วิรัช-อรนุช นิยมธรรม, **เรียนรู้สังคมวัฒนธรรมพม่า**, (พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๘ D. G. E. Hall, **Burma**, Third edition, (London: Hutchinson University Library, 1960), p. 8.

^๙ ยอร์ช เซเดส, **ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน**, แปลโดย ปัญญา บริสุทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

เมืองฮะมอซา (Hmawza) ใกล้เมืองแปรเก่า^{๑๐} สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาที่อยู่เคียงคู่กับประชาชนมาตั้งแต่ยุคโบราณ มีทั้งอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนาเถรวาท^{๑๑} อีกทั้งการปกครองโดยกษัตริย์ในอดีต กษัตริย์จะทรงถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักทั้งส่วนพระองค์และส่วนการปกครองประชาชนด้วย นับตั้งแต่พระเจ้าอโนราจนกระทั่งกษัตริย์องค์สุดท้าย คือ พระเจ้าธิบอ ก็ทรงประกาศพระองค์อย่างชัดเจนว่า ทรงเป็นพุทธมามกะ แม้ว่า ในสายตาของชนชาติอื่นจะมองเห็นว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ แต่ในด้านการทำงานบำรุงพระพุทธศาสนานั้น ได้ทรงถือเป็นข้อปฏิบัติไม่ขาด ดังบทสัมภาษณ์ของพระองค์บางตอนว่า “เราต้องการให้คนอังกฤษรู้ว่าเราไม่ได้เป็นคนติดน้ำจิ้ม (ติดสุรา) เราเป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัด...”^{๑๒}

^{๑๐} S.M. Haldhar, *Buddhism in Myanmar and Thailand*, (New Dekhi: OM Publications, 2005), p. 49.

^{๑๑} หม่องทินอ่อง, *ประวัติศาสตร์พม่า*, แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้วไขปรับปรุง, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

^{๑๒} บทสัมภาษณ์ที่พระเจ้าธิบอพระราชทานอนุญาตให้ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ “เดอะไทมส์” (ลอนดอน) และนำเสนอเป็นบทความในหนังสือพิมพ์ฉบับที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๘/ค.ศ.1885, คุรายละเอียดเพิ่มเติมใน ซาร์, สุดาห์, *ราชันผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง*, แปลโดย สุภัตต์ ภูมิประภาส, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒๐.

ประวัติศาสตร์ พัฒนาการด้านความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตจากยุคสู่ยุคยังคงมีความน่าสนใจอยู่เสมอ ปัจจุบัน ประเทศนี้ได้เปิดพรมแดนใหม่ภายใต้กติกาทางการเมืองการปกครองแบบใหม่ ทำให้ผู้นำ พระสงฆ์ ประชาชน ต้องเปิดรับความรู้ วัฒนธรรมอื่นๆ อยู่อย่างมีนัยสำคัญ

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัย จึงหวังว่าจะได้ข้อค้นพบทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วัฒนธรรม กระบวนการจัดการ และความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมในประเทศต่างๆ รวมไปถึงการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีทางศาสนาของประเทศในประชาคมอาเซียน โดยมุ่งเน้น **สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์** ทั้งนี้ เพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียนและการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนาของประเทศต่างๆ อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และกระบวนการจัดการกิจการด้านพระพุทธศาสนาของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

๒.๒ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประชาชนในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของประชาชนในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

๒.๔ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางด้านพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยวิธีศึกษาจากเอกสาร (Documents) การศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) การสนทนากลุ่ม (group discussion) และการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ (Non-participants observation)

๔. ขอบเขตการวิจัย

๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ ผู้บริหารจากสถาบันการศึกษา ด้านพุทธศาสนา ตัวแทนคณะสงฆ์จากหลากหลายนิกาย และองค์กรที่ทำงานด้านพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประกอบด้วย

ก. องค์กรทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ (๑) เมืองมัณฑะเลย์ อาทิ วัดกุโสดอ และเจดีย์พระไตรปิฎกจาร์กหินอ่อน สถานที่ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการสังคายนาครั้งที่ ๕ เพื่อสนทนาและรับฟังการทำงานของคณะกรรมการที่ทำหน้าที่ดูแลพุทธศาสนสถานแห่งนี้ (๒) เมืองย่างกุ้ง อาทิ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติ (The International Theravada Buddhist Missionary University) เพื่อเยี่ยมชมและ

สัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูง มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ชื่อ The State Pariyatti Sasana University เพื่อเยี่ยมชมและสนทนากับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย สำนักวิปัสสนากรรมฐาน มหาสีสยาตอ สำนักวิปัสสนากรรมฐาน เชมเยยิด้า สำนักวิปัสสนากรรมฐานธรรมโชติ เพื่อสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับเจ้าสำนักและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง วัดฉาน ชื่อ “The Ninth Mile Chan Monastery” สำนักเรียนของพระสงฆ์-สามเณรชาวไทยใหญ่จากรัฐฉาน เพื่อสนทนากลุ่มกับคณะสงฆ์และนักเรียนถึงการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของสำนักแห่งนี้

ข. พื้นที่สังเกตการณ์ การสังเกตอย่างไม่เป็นทางการเพื่อดูวิถีชีวิต และการสังสมความเป็นพุทธของประชาชนในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ประกอบด้วยสถานที่ต่างๆ ในเมืองสำคัญ ดังนี้ ๑) เมืองมัณฑะเลย์ ได้แก่ วัดมหาโมนินี วัดกุโสดอ จาร์กพระไตรปิฎกหินอ่อน ๒) เมืองย่างกุ้ง ได้แก่ เจดีย์ชเวดากอง เจดีย์สุเล เจดีย์ชเวตอเมียด เจดีย์โบตตะตอง นัตโบโบยี (เทพทันใจ) เทพกระซิบ พระนอนเจ๊าทัตจี (พระนอนตาหวาน) เจดีย์กบาเอ มหาปาสาณคูหา วัดเจ้าตอจี (พระหินขาว) พระนั่งหงาทัตจี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ๓) เมืองพุกาม ได้แก่ เจดีย์ชเวสิกอง เจดีย์ชเวสันตอ (เขตรมรดกโลก) อานันดาวิหาร วิหารธรรมยันจี วิหารมณฑุหะ ๓) เมืองพะโค (หงสาวดี) ได้แก่ เจดีย์ชเวมอดอ (พระธาตุมุเตา) พระนอนชเวตาเลียง

๕. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัย ซึ่งคณะวิจัยได้สังเคราะห์ความรู้จากเอกสารหลายประเภท

ทั้งที่เป็นพงศาวดาร และอื่นๆ (ในผลสรุปนี้เป็นการสังเคราะห์แล้วจึงไม่ได้ระบุที่มาซ้ำอีก ยกเว้นในเนื้อหาบางแห่ง แต่จะนำเสนอไว้ในบรรณานุกรมท้ายบทความ) รวมถึงผลจากการสัมภาษณ์ การสนทนาบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้ข้อสรุป ดังนี้

(๑) สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมานานนับพันปี

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่เมื่อครั้งปยูได้ตั้งอาณาจักรของปยูขึ้นที่เรียกว่า อาณาจักรศรีเกษตร ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๕ หรือประมาณปี พ.ศ. ๔๔๓^{๑๓} โดยมีหลักฐานทางโบราณคดีว่า มีการนับถือพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทมหายาน และมีการนับถือพระวิษณุมาก่อนหน้าที่จะมีชาวพม่าในดินแดนแถบนี้แล้ว^{๑๔} สำหรับชื่อเรียกชาวพม่านั้น มีที่มาหลายแหล่ง ในปัจจุบันได้กลับมาเรียกตนเองว่า “เมียนมาร์” อีกครั้ง โดยชื่อนี้เป็นคำเรียกตนเองที่มีมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๑๒ (พุทธศตวรรษที่ ๑๗) ส่วนคำเรียกที่ว่า “พม่า” เป็นคำที่อังกฤษเรียกในสมัยที่เป็นอาณานิคมซึ่งเป็นชื่อเรียกตนเองของชาวพม่าที่ออกเสียงสั้นๆ ของคำว่า

เมียนมาร์^{๑๕} สำหรับนักประวัติศาสตร์ชาวพม่าเชื่อว่า พม่าก็คือ ปยู ซึ่งเป็นชนชาติแรกที่เข้ามาตั้งรกรากในบริเวณนี้^{๑๖} และหากสืบย้อนไปอีก ชนเผ่าปยูนั้นจัดเป็นชนเผ่าเชื้อชาติทิเบต-พม่า ซึ่งอพยพมาจากแถบทิเบต ดินแดนตะวันตกเฉียงใต้ของจีน โดยตั้งรกรากอยู่แถบแม่น้ำอิรวดี มีเมืองหลวงอยู่แถบเมืองแปร (Pyay, Pyi, Prome) ในปัจจุบัน ปยูเรียกอาณาจักรของตนเองว่า อาณาจักรศรีเกษตร^{๑๗}

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง มีการบวชพระภิกษุใหม่ตามพระพุทธศาสนาเถรวาทตามแบบพระชินอรหันต์ มีการสร้างเจดีย์ วิหาร ศาสนาสถานมากมายในเมืองพุกาม พระองค์ได้รับพระเชี้ยวแก้วจำลองจากลังกาและได้สร้างพระเจดีย์ชเวสิกองเพื่อบรรจุพระเชี้ยวแก้วและพระสารีริกธาตุด้วย อาณาจักรพุกามในสมัยพระเจ้าอโนรธาตั้งชื่อได้แก่ขยายอาณาจักรเป็นเจ้าจักรวรรดิใหม่ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ขยายอาณาจักรไปจนถึงขอม ใต้เมืองเชียงใหม่ ได้อาณาจักรทวารวดีในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและรับบรรณาการถึงชวา ทรงแบไทยใหญ่ ยะไข่ และสามารถป้องกันการรุกรานของน่านเจ้าตอนเหนือได้อีกด้วย ใน

^{๑๕} Michael Aung-Thwin and Mairrii Aung-Thwin, *A History of Myanmar Since Ancient Times: Traditions and Transformations*, (London: Reaktion Books Ltd.), p. 7.

^{๑๖} หม่องทินอ่อง, *ประวัติศาสตร์พม่า*, แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร, หน้า ๖.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๑๓} สุรัสวดี ศุขสวัสดิ์, *ศิลปะในประเทศไทยพม่า*, (กรุงเทพฯ: สายธาร, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘.

^{๑๔} D. G. E. Hall, *Burma*, p. 8.

สมัยรัชกาลต่อๆ มาในยุคพุทธาม พระพุทธศาสนาที่มีความเจริญมั่นคงสืบต่อมาโดยเฉพาะ ในสมัยของพระเจ้าจันสิตตาหรือพระเจ้าครุชิต ซึ่งเป็นพระราชโอรสหนึ่งในสองพระองค์ของพระเจ้าอโนรธา ในสมัยนี้ได้มีการประดิษฐ์อักษรพม่าแทนอักษรบาลีสันสกฤตและปยูด้วย พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ได้ทรงส่งคณะทูตและช่างไปซ่อมแซมเจดีย์พุทธคยาและมีการติดต่อกับลังกาอย่างสม่ำเสมอ และได้เป็นผู้ก่อสร้างเจดีย์เขเวสิกองจนสำเร็จ มีการสร้างเจดีย์วิหาร วัดเพิ่มขึ้นอีกมากมาย โดยเฉพาะการสร้างเจดีย์อานันทวิหารที่มีความวิจิตรพิสดารมากซึ่งเป็นการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ของพม่า

สถาบันสงฆ์และสถาบันกษัตริย์มีความเกี่ยวพันและอิงอาศัยกันและอยู่ ซึ่งในฐานะพระอาจารย์ของพระมหากษัตริย์ ภาพลักษณ์นี้เห็นได้ชัดในสมัยพระเจ้าอโนรธามังช่อและพระเจ้าจันสิตตา แต่ในบางครั้งสถาบันสงฆ์ได้กลายเป็นเครื่องมือของกษัตริย์ในการแสวงหาอำนาจซึ่งเคยเกิดในสมัยพระเจ้านรสูมาแล้ว นอกจากนี้ ความวุ่นวายของหมู่สงฆ์ได้เกิดขึ้นเมื่อครั้งพระเจ้านรปตีสินธูครองราชย์ เกิดเหตุการณ์ที่โดยการนำของพระอภิวามอญที่ไปบวชใหม่ที่ลังกาเกิดเป็นลัทธิลังกาวงศ์โดยไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกับพระสงฆ์เดิม (พระสงฆ์ที่ถือพุทธแบบเมืองสะเทิมแต่เดิม) ทำให้เกิดการแตกแยกของหมู่สงฆ์ แต่พระเจ้านรปตีสินธูก็ทรงอุปถัมภ์ทั้งสองฝ่าย ที่มากกว่านั้น พระสังฆราชคือพระชินป็นสะคู [ลูกศิษย์ของพระชินอรหันต์] ก็เกิดการน้อยเนื้อต่ำใจเมื่อมี

ความเห็นไม่ตรงกันกับกษัตริย์ในเรื่องการใช้แรงงานชาวบ้านมาสร้างโบสถ์วิหารมากเกินไปจนท่านต้องหนีไปลังกาก็มี

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรพุกามมีความเจริญรุ่งเรืองทุกรัชกาล มีการสร้างโบสถ์วิหารมากมาย มีการส่งสมณทูตแลกเปลี่ยนกับลังกาอย่างสม่ำเสมอ ปัจจัยที่ทำให้อาณาจักรพุกามล่มสลายมีด้วยกันหลายสาเหตุ ความศรัทธาในการสร้างเจดีย์โดยไม่สนใจสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นว่าประชาชนมีความเป็นอยู่ยากจนแร้นแค้นขนาดไหน จนทำให้บ้านเมืองระส่ำระสายและในที่สุดก็แตกสลายเมื่อถูกต่างชาติรุกราน อาณาจักรพุกามมีอายุจนถึง ๒๔๓ ปี มีพระมหากษัตริย์รวม ๑๑ พระองค์^{๑๘} ซึ่งที่แสดงออกเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญได้แก่ เจดีย์ในเมืองพุกาม เมืองพุกามจึงได้ชื่อว่า เป็นทะเลเจดีย์ มีเจดีย์ปรากฏหลงเหลืออยู่จนทุกวันนี้มากกว่าสี่พันองค์ เนื่องจากไม่ถูกทำลายโดยผู้รุกรานแล้ว ดินแดนแถบนี้เป็นเขตร้อนและแห้งแล้งทำให้สภาพของเจดีย์ไม่ได้ถูกทำลายไปมากจนเป็นหลักฐานให้ชนรุ่นหลังได้ประทับใจในความงาม มองผ่านเห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในอดีต

ในช่วงที่พม่าตกอยู่ในอำนาจของมองโกล และเมืองต่างๆ ที่เคยสวามิภักดิ์ต่อพุกามก็แตกแยกกันเป็นรัฐอิสระ แต่ในที่สุดพม่าก็ตั้งตัวได้หลังจากมองโกลครอบครอง

^{๑๘} ฌภพพล จันทรวิวัฒนกุล, ๖๐ วัดวัง และสถานที่สำคัญในพม่า, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๓.

ดินแดนอยู่ถึง ๗๗ ปี โดยพระเจ้าทาโถมินพญา และตั้งเมืองหลวงขึ้นที่กรุงอังวะซึ่งไม่ไกลจากพุกามสักเท่าใด เกิดเป็นอาณาจักรอังวะ ในช่วง ๗๗ ปีที่พม่าตอนบนถูกมองโกลยึดครอง มอญซึ่งเคยอยู่ในพม่าตอนล่างก็ได้รวบรวมกำลังตั้งเป็นอาณาจักรมอญขึ้นมาใหม่ ช่วงที่เกิดอาณาจักรอังวะนั้น พระพุทธศาสนา มีความสำคัญน้อยมากเพราะบ้านเมืองมักมีการสงครามโดยเฉพาะกับอาณาจักรมอญ การพระศาสนาจึงไม่ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูเท่าที่ควร ผิดกับอาณาจักรมอญที่กำลังมีความเจริญรุ่งเรือง

อาณาจักรมอญครั้งที่ ๒ นี้ ถูกสถาปนาขึ้นอีกครั้งโดยมะกะโทซึ่งอดีตเคยมาทำการค้าที่กรุงสุโขทัย ราชอาณาจักรสยาม และมีพระมเหสีคือ พระธิดาของพ่อขุนรามคำแหง ได้หนีกลับมาอยู่เมืองเมาะตะมะ และในที่สุดก็ตั้งอาณาจักรมอญขึ้นมาอีกครั้ง ในรัชสมัยของมะกะโท หรือพระเจ้าฟ้ารั่ว มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจในอาณาจักรมอญยุคนี้คือ ในสมัยพระเจ้าราชาธิราชได้เกิดศึกสงครามกับอาณาจักรอังวะซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าสวาโสแก เป็นสงครามที่ยาวนานถึง ๔๐ ปี เป็นสงครามมอญ-พม่าที่ยาวนานที่สุด จนเหนื่อยล้าทั้งสองฝ่ายและได้ตกลงทำสัญญาสงบศึกกัน ในรัชสมัยของพระเจ้าราชาธิราชได้สร้างพระธาตุมูเตาว์ที่มีความสำคัญสำหรับชาวมอญและนักวิชาการบางท่านเห็นว่า มีความสำคัญมากกว่าเจดีย์ชเวดากองเสียอีก

นอกจากสมัยพระเจ้าราชาธิราชซึ่งพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองแล้ว ในรัชสมัยต่อมา คือ พระนางชินสูบุ พระราชธิดาของพระเจ้าราชาธิราช ที่มีความเลื่อมใส

ในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีความสนใจที่ศึกษาพระไตรปิฎก และนิมนต์พระมาเทศน์ ในพระราชวังบ่อยๆ พระนางมีความศรัทธาในเจดีย์ชเวดากองอย่างมาก ได้บริจาคทองเท่า น้ำหนักพระองค์เพื่อปิดองค์เจดีย์ (๔๐ กิโลกรัม) และมีการยกฉัตรใหม่ถวายพระเจดีย์ด้วย ในสมัยพระองค์นั้นมีการแลกเปลี่ยนสมณชุตกับลังกาและกับอังวะอีกด้วย พระนางชินสูบุสนับสนุนให้พระภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งต่อมา คือ พระเจ้าธรรมเจดีย์หรือพระมหาปิฎกธร ได้เสกสมรสกับพระธิดาของพระนาง และครองราชย์ต่อมา เนื่องจากเคยเป็นพระภิกษุมามาก่อน การพระศาสนาในสมัยรัชกาลนี้จึงมีความเจริญรุ่งเรือง เกิดจาริกกัลยาณี และรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาเถรวาทให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น มีการส่งพระสงฆ์ไปบวชใหม่ในลังกา และได้มีการชำระพระไตรปิฎกอีกด้วย ทั้งอังวะและมอญอ่อนแอลงเรื่อยๆ ในที่สุดก็ถูกไทยใหญ่สามพี่น้อง เข้าตีและยึดครองอาณาจักรทั้งสองไว้ได้ ราชวงศ์อังวะปกครองพม่ารวมเวลาทั้งสิ้น ๑๙๑ ปี (พ.ศ.๑๙๐๗-๒๐๙๘)^{๑๙} ในขณะที่อาณาจักรมอญครั้งที่ ๒ นี้ ได้สถาปนาเป็นอาณาจักรมอญอีกครั้ง รวมเวลา ๒๕๒ ปี (พ.ศ.๑๘๓๐-๒๐๘๒)^{๒๐}

หลังจากอาณาจักรอังวะอ่อนแอ และหมดพลังไป อาณาจักรใหม่ของชาวพม่าที่เกิดขึ้น คือ **อาณาจักรตองอู** ชาวบ้านที่ได้หนี

^{๑๙} ไพโรจน์ โพธิ์ไทร, *ภูมิหลังของพม่า*, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๙๙.

^{๒๐} หม่องทินอ่อง, *ประวัติศาสตร์พม่า*, แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๓๔๘.

ภัยไปอยู่เมืองตองอู ได้มีการรวบรวมประชาชนจนเกิดเป็นปีกแผ่นขึ้นอีกครั้งโดย **พระเจ้าเมงคินโย** อติตทหารชาวพม่า ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๙ และรัชกาลต่อมาคือ **พระเจ้าตะเบงชเวตี้** (Tabinshwehti: ๒๐๓๒-๒๐๕๓)^{๒๑} พระโอรสได้ขึ้นครองราชย์ได้ชื่อว่า มีความกล้าหาญมากโดยได้เสด็จไปเจาะพระกรรณที่พระธาตุมุเตาไว้ในเขตของมอญ (ซึ่งเป็นดินแดนของศัตรู) ก่อนที่จะขึ้นครองราชย์ พระองค์สามารถฝ่าวงล้อมของทหารมอญด้วยจำนวนทหารที่น้อย ทำให้เป็นที่เกรงขามไปทั่ว พระองค์เป็นนักรบ ชอบทำการสงคราม สามารถตีและยึดเอาเมืองต่างๆ ได้มากมาย เช่น อังวะ พะสิม ยะไข่ แปรเมาะตะมะ รวมทั้งอาณาจักรมอญ และเข้าตีกรุงศรีอยุธยาในศึกพระนางศรีสุริโยทัยด้วยเมื่อตีมอญได้แล้ว ได้ย้ายเมืองหลวงจากตองอูมาอยู่ที่กรุงหงสาวดีของมอญ

เมื่อพระเจ้าตะเบงชเวตี้สิ้นพระชนม์ ทหารคู่พระทัยในฐานะพี่ชายได้ครองราชย์สืบต่อมาทรงพระนามว่า **พระเจ้าบุเรงนอง** มีความเชี่ยวชาญด้านการรบการสงครามมากจนสามารถทำให้พม่ากลายเป็นเจ้าจักรวรรดิใหม่ในดินแดนแถบนี้ ทรงตีเอาชนะไทยใหญ่ได้ทั้งหมด ยะไข่ มอญ ล้านช้าง เชียงใหม่ อยุธยา ตะนาวศรี มะริด ทวาย ไปจนถึงกัมพูชา จนได้ชื่อว่า “**ผู้ชนะสิบทิศ**” ในสมัยนี้ได้รับเอาวัฒนธรรมหลายอย่างของสยามไปทั้งด้านศิลปะ การขับร้อง วรรณกรรม การ

ละคร ได้ทำนุบำรุงพระศาสนา มีการสร้างวัดมากมาย ได้หล่อระฆังทองเหลืองขนาดใหญ่ไว้ที่วัดชเวสิกอง และจารึกเรื่องราวของพระองค์บนระฆังใบนั้นด้วยภาษาบาลี มอญ และพม่า นอกจากนี้พระองค์ยังได้ติดต่อขอซื้อพระเขี้ยวแก้วจากลังกา พระองค์ยังทรงสร้างวัดหลายวัด ทรงสร้างเจดีย์ทุกที่ที่เสด็จไปถึง และสนับสนุนให้พระสงฆ์พม่าไปจำที่วัดใหม่ ทรงแจกพระไตรปิฎกเป็นพันๆ ชุด และบังคับให้ชาวบ้านจำศีลและภาวนาธรรมในวันพระ มีการห้ามบูชานัต ๓๗ องค์ และห้ามการบูชายักษ์ ทรงส่งเครื่องบูชาไปสักการะพระเขี้ยวแก้วที่เมืองแคนตันบนเกาะลังกาหลายครั้งและยังได้จัดเครื่องถวายไปสักการะบูชาพระมหามัณีนีที่เมืองยะไข่อีกด้วย

รัชกาลต่อมา คือ พระเจ้านันทบุเรง พระราชโอรสและพระมหาอุปราช บ้านเมืองเริ่มระส่ำระสายและหลายเมืองประกาศตัวเป็นเอกราชรวมทั้งกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตาม ในสมัยนี้ได้บูรณะเจดีย์ชเวดากองอีกครั้ง เนื่องจากการเกิดแผ่นดินไหวทำให้พังลงมาถึงชั้นกลาง พระองค์ถวายทองคำหนักห้าซั่ง เงินหนักห้าซั่งไปปิดยอดพระเจดีย์ชเวดากอง และทรงสร้างระฆังทองคำหนักสี่ซั่งถวายด้วย ในสมัยอาณาจักรตองอูนั้น มีแต่การสงครามสู้รบและการสร้างชาติรวบรวมดินแดน งานด้านพระศาสนามีกว่าถึงน้อยมาก นอกจากการทำนุบำรุงศาสนาไปตามจารีตประเพณี อาณาจักรตองอูผ่านกษัตริย์อยู่อีกหลายพระองค์ จนอาณาจักรล่มสลายอีกครั้งเมื่อถูกรุกรานทั้งจากจีน ไทยใหญ่ มณีปุระ และสยามอยู่ตลอดเวลา โดยที่กษัตริย์แต่ละพระองค์ก็อ่อนแอ ไม่สามารถปกครอง

^{๒๑} พงษาวดาร มอญ-พม่า, ม.ป.ท.

บ้านเมืองได้ บ้านเมืองส่วนใหญ่อยู่ภายใต้สภาลุดตอที่ปรึกษาของกษัตริย์ รัชกาลสุดท้ายคือ พระมหารัชมหาราชธิราชธิเบศร์ พระสงฆ์เกิดการแตกแยกอย่างหนัก แบ่งเป็นสงฆ์พม่าและสงฆ์รามัญ บ้านเมืองระส่ำระสายอย่างมาก ในที่สุด ก็ถูกราชวงศ์ใหม่เข้ายึดอำนาจ รวมอำนาจของอาณาจักรทองอยู่ได้ ๒๖๖ ปี

ใน พ.ศ.๒๒๙๕ ราชวงศ์คองบองหรือราชวงศ์อลองพญาได้รับการสถาปนาเป็นราชวงศ์โดยพระเจ้าอลองพญา (Alaungpaya: ๒๒๙๕-๒๓๐๓)^{๒๒} ทรงทำให้พม่าได้เป็นจักรวรรดิอีกครั้ง เป็นครั้งที่ ๓ และเป็นราชวงศ์สุดท้ายของพม่าก่อนจะตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ สถาปนาโดยพระเจ้าอลองพญาซึ่งเดิมเป็นเพียงหัวหน้าหมู่บ้านเล็กๆ ที่ชื่อชเวโบ (Shvebo) อยู่ทางตอนเหนือของเมืองอังวะ ทรงปราบมอญได้อย่างราบคาบและทำให้ไม่มีอาณาจักรมอญจวบจนปัจจุบัน และทรงเปลี่ยนชื่อเมืองมอญจากเมืองตะเกิงเป็นร่างกุ้ง แปลว่า สิ้นสุดการรบ หรือ จุดจบของศัตรู และได้ฉลองชัยชนะที่เจดีย์ชเวดากองด้วย นอกจากนี้ พระองค์ทรงเกลียดชังพระสงฆ์มอญที่แจกเครื่องรางของขลังให้ทหารมอญ โดยกล่าวหาว่าไม่เป็นสมณะ จึงสั่งให้ฆ่าพระสงฆ์เสียจำนวนเป็นพัน พระสงฆ์จึงหนีไปทั่วทิศ มีทั้งมาเมืองไทย เชียงใหม่ และทวาย ตกถึงรัชสมัยของพระเจ้ามังระ พระราชโอรสได้ครองราชย์ต่อจากพี่ชาย คือ พระเจ้ามังลอก

^{๒๒} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

ได้ทำความฝันของบิดาให้เป็นจริงและต้องการขยายอำนาจเสมือนพระเจ้าบุเรงนอง ได้ตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งเป็นเหตุให้เกิดการเสียกรุงครั้งที่ ๒ ของสยาม การเสียกรุงครั้งนี้พม่าได้กวาดต้อนช่างฝีมือ นักดนตรี กวี และอื่นๆ ไปพม่า ในที่สุด วัฒนธรรมของไทยก็มีอิทธิพลเหนือพม่า ทั้งด้านกวี วรรณกรรม ดนตรี เครื่องสาย บทละคร การรำยรำ และสถาปัตยกรรมต่างๆ จนถึงทุกวันนี้

ในสมัยพระเจ้าปดุง พระราชโอรสลำดับที่ ๓ ของพระเจ้าอลองพญาได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ได้ครองเมือง-ปดุง ทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ที่อมรปุระแทนกรุงอังวะ พระองค์สามารถรวบรวมยะไข่ไว้เป็นส่วนหนึ่งของพม่าได้ นอกจากจะไว้ป้องกันการรุกรานของชาวตะวันตกด้วยการใช้ยะไข่เป็นกันชน ยังได้แผ่ขยายอำนาจจรดชายฝั่งตะวันตกไว้ได้ด้วย ทรงเกณฑ์กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์ยะไข่พร้อมทั้งพระมเหสีและชาวบ้านไม่ต่ำกว่า ๒๐,๐๐๐ คนไปพม่าและพระองค์ก็ได้อัญเชิญพระมหามัณเฑียรอันมีชื่อเสียงมาไว้ที่เมืองมัณฑเลย์ตั้งแต่บัดนั้น และการปราบยะไข่ครั้งนี้เป็นเหตุให้พม่าบาดหมางกับอังกฤษในรัชกาลต่อๆ มา

ในสมัยพระเจ้าปดุง พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีการสร้างเจดีย์ประมาณ ๑๒ แห่ง มีการแต่งตั้งพระภิกษุ ๘ รูป^{๒๓} เพื่อตรวจดูความบริสุทธิ์ของพระวินัยของภิกษุสงฆ์ มีการเรียบเรียงเอกสารตำราทางศาสนา เช่น ฎีกาและอนุฎีกา มีฎีกา

^{๒๓} นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะ, มงพม่าผ่านชเวดากอง, หน้า ๒๓๙.

เกี่ยวกับคัมภีร์เรื่องชาดกอรุณกถาที่แต่งโดย พระพุทธโฆษา นอกจากนี้ พระองค์ทรงโปรด ให้สร้างวัดเป็นจำนวนมาก ทรงสร้างวัดใหญ่ที่ เมืองมิงกันบนฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเหนือกรุงอังวะ มีการหล่อระฆังถวายวัด และเป็นระฆังที่ใหญ่ เป็นอันดับสองของโลกรองจากรัสเซียที่อยู่ ที่เมืองเครมลินเท่านั้น แต่เป็นระฆังร้างและตีไม่ ดัง ในสมัยของพระองค์ได้เกิดนิกายอมรปุระ ขึ้นในลังกา โดยการก่อตั้งของพระภิกษุชาว ลังกาที่ได้เดินทางมาจากพม่าเนื่องจาก พระพุทธศาสนาในลังกาเสื่อมลงเพราะผู้ครอง นครนับถือศาสนาฮินดู เมื่อเดินทางถึงพม่าก็ บวชใหม่ พระเจ้าปดุงทรงรับอุปถัมภ์

พระเจ้าจังกายแหมงพระราชชนัดดา ของพระเจ้าปดุง ได้ขึ้นครองราชย์ต่อมาแต่ ทรงอ่อนแอทำให้พระมเหสี คือ พระนางเมฆู กุมอำนาจและว่ราชากรอยู่หลังม่าน โดยพระ นางมีพี่ชายชื่อ มินดาจี เป็นผู้ให้การสนับสนุน พระเจ้าจังกายแหมงได้ทรงย้ายเมืองหลวงจาก อมรปุระกลับมาที่กรุงอังวะ ใน รัชสมัยนี้ได้ เกิดความขัดแย้งระหว่างอังกฤษกับพม่าเป็น ครั้งแรกอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นเรื่องของกบฏและ ผู้ลี้ภัยจากยะไข่และจากพม่าไปอยู่ในเขตแดน การปกครองของอังกฤษ ทำให้พม่าได้สูญเสีย เมืองอย่างกึ่งเป็นการสูญเสียดินแดนครั้งที่ ๑ อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลนี้พระพุทธศาสนาก็มี ความรุ่งเรืองอยู่ไม่น้อย ทรงโปรดให้มีการ เขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา การแต่ง พุทธประวัติ เกิดพระราชพงศาวดารฉบับหอ แก้ว และวรรณกรรมที่สำคัญชื่อ สาสนวังสะ^{๒๔}

เจ้าชายसारวัตีพระอนุชาของพระเจ้า จังกายแหมงได้ราชาภิเษกเป็นพระเจ้าसारวัตี หรือพระเจ้าแสรกแหมง ได้สั่งประหารชีวิตอดีต พระราชินี พี่ชายมินดาจี และพระโอรสของ พระเจ้าจังกายแหมง ที่ทำให้พม่าเกิดความ ขัดแย้งกับพวกพ้อค้ำอังกฤษ ยังผลให้เกิดเป็น สงครามอีกครั้ง อังกฤษจึงเข้าโจมตีและยึดได้ พม่าตอนล่างทั้งหมด ตั้งแต่ เมาะตะมะ แปร หงสาวดี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในรัชกาลนี้ พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองเช่นกัน มีการแปลคัมภีร์จากภาษาบาลีเป็นภาษาพม่า จำนวนมาก ทั้งพระสุตตันตปิฎก รวมทั้งฎีกา และอนุฎีกา พระวินัยและพระอภิธรรม

พระเจ้ามินดง ซึ่งขณะนั้นเป็นพระ- อนุชาของพระเจ้าพุกามแหมงกษัตริย์องค์ก่อน ไม่เห็นด้วยกับการทำสงครามกับอังกฤษตั้งแต่ ต้น พระองค์เป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด และมีพระทัยดี และเชื่อเรื่องการเจรจา พระองค์ได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่มณฑลเยล และที่นี้ก็เป็น ราชธานี สุด ท้าย ของ ประวัติศาสตร์การปกครองโดยระบบกษัตริย์ ของพม่าด้วย ในสมัยนี้พระองค์ทรงประทับ ประครองสถานการณ์กับอังกฤษ หันมาทะนุ บำรุง พระศาสนา มีการทำสังคายนา พระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ทรงเชิญพระสงฆ์จาก ทุกประเทศมาร่วมในงานสังคายนาและโปรด ให้จารึกพระไตรปิฎกลงบนแท่งหินอ่อน จำนวน ๗๓๐ แผ่น และได้สร้างมณฑปครอบ ไว้ที่วัดกุโสดอ นอกจากนี้ พระองค์ได้ทรงสร้าง ฉัตรถวายเจดีย์ชเวดากองด้วย และยังโปรดให้ มีการสอบพระปริยัติธรรม เป็นการสอบห้อง แบบปากเปล่าซึ่งมีที่เดียวในโลก ในยุคนี้มี พระสงฆ์จากลังกามาศึกษาและตรวจทานพระ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑.

วินัยกับพระสงฆ์พม่าอยู่ตลอดเวลา พระเจ้ามินดงยังได้ส่งคณะทูตมายังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระสังฆราชของไทย ฝ่ายไทยได้ส่งสมณทูตตอบกลับมายังพระสังฆราชพม่าที่กรุงมัณฑลเลย์ และพระองค์ได้ส่งพระสงฆ์ไปที่พุทธคยาด้วย

พระเจ้าอิบอ พระโอรสของพระเจ้ามินดงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์องค์ต่อมาและเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของแผ่นดินพม่า ทรงเป็นผู้ที่อ่อนแอ ทรงตกอยู่ในอำนาจของพระราชินี พระนางศุภยาลัต ผู้ที่มีความทะเยอทะยานและเชื่อมั่นในตนเอง ได้สั่งจำคุกและสังหารชีวิตบุคคลในราชวงศ์ประมาณ ๘๐ คนหลังจากได้เป็นพระมเหสีไม่นาน ในสมัยนี้ได้เกิดความขัดแย้งกับอังกฤษครั้งที่ ๓ เกิดคดีฟ้องร้องกันเรื่องการค้าซึ่งอังกฤษไม่เห็นด้วยกับคดี ในที่สุดอังกฤษก็ยกทัพมา มีการต่อสู้กันและพระเจ้าอิบอก็ขอเจรจาสงบศึก กองทัพอังกฤษสามารถยึดพม่าได้อย่างง่ายดาย ทั้งสองพระองค์และพระญาติส่วนหนึ่งถูกเนรเทศไปอยู่ที่เมืองมัทราส และเมืองรัตนคีรีประเทศอินเดียเป็นแหล่งพำนักสุดท้ายในพระชนม์ของพระองค์^{๒๕} ถึงกระนั้น

^{๒๕} สถานการณ์การสิ้นสุดพระราชอำนาจนั้น ได้เริ่มต้นมาโดยลำดับ และชัดเจนตั้งแต่คืนวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๘/1885 และ ถูก อัญ เชิญ เสด็จ ออกจากพระราชวังมัณฑลเลย์ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๒๘/1885 โดยไปประทับอยู่ ณ เมืองมัทราส และในปีต่อมา ถูกส่งไปประทับ ณ เมืองรัตนคีรี เป็นแหล่งสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ. ดูรายละเอียดใน ชาร์, สุดาห์, ราชันผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่า

ในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระเจ้าอิบอก็ทรงหยิบลูกประคำมานับจวบจนพระหทัยหยุดเต้น อันเนื่องมาจากหัวใจและไตทำงานล้มเหลว^{๒๖} เพียงแต่ไม่มีใครล่วงรู้ได้ว่าพระองค์ทรงนับลูกประคำพร้อมกับทรงนึกสาธยายมนต์ใดเท่านั้น

หลังจากที่พม่าสูญเสียสถาบันกษัตริย์อย่างสิ้นเชิง และอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ เกิดการต่อต้านอังกฤษทั่วประเทศ สถาบันสงฆ์ได้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจแทนสถาบันพระมหากษัตริย์ การต่อต้านอังกฤษเริ่มต้นนำโดยพระสงฆ์ เกิดการประท้วงด้วยการอดอาหารของพระสงฆ์ เช่น กรณีพระสงฆ์ชื่อ อู วิสาระ ได้ออดอาหารประท้วง ๑๖๖ วัน จนมรณภาพ ต่อมา ผู้นำก็จะเริ่มเป็นคฤหัสถ์ เช่น สมาคมศาสนธร มีท่าน อูส่วยชิน ชาวเมืองมะละแหม่งเป็นประธาน ตั้งขึ้นเพื่ออ้างพระศาสนาและต่อต้านศาสนาอื่นที่เข้ามาในขณะนั้นโดยเฉพาะศาสนาคริสต์ การรวมตัวของขบวนการชาตินิยม โดยเฉพาะกลุ่มพม่ารุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากยุโรป ได้เข้าร่วมประสานกันเกิดเป็นพลังหนุ่มทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ และได้ก่อตั้งสมาคมชาตินิยม ในชื่อว่า “Young Men Buddhist Association” หรือ YMBA ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ กลุ่มของชาวพุทธหนุ่มยังมีบทบาทสำคัญคือกรณีการประท้วง “ห้ามสวมเกือก (No Footwear)” ซึ่งเป็นการต่อต้านฝรั่งห้ามสวมรองเท้าเข้า ศาสนสถานตั้งแต่บริเวณวัด

เสียมเมือง, แปลโดย สุภัตร ภูมิประภาส, (กรุงเทพฯ มติชน, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๘-๑๓๙.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๙.

เพราะการไม่ถอดรองเท้าถือว่าเป็นการลบหลู่
คุณหินศาสนา นอกจากนี้มี ผู้นำพระสงฆ์รุ่น
ใหม่ชื่อ อู อุตตะมะ ที่ตีความพระพุทธศาสนา
ใหม่ โดยชี้แนวคิดแบบพระโพธิสัตว์ ที่กล่าวว่า
พุทธศาสนาสอดคล้องกับการต่อสู้เพื่อ
อิสรภาพของพม่า และเห็นว่าสังคมนิยมมี
เนื้อหาสอดคล้องกับโลกนิพพานของ
พระพุทธศาสนา เกิดกบฏอาจารย์ชาน นำโดย
ชายา ชาน และเกิดกลุ่มที่เรียกร็องเอกราชซึ่ง
นำโดยอู อองซาน หรือนายพลอองซาน
จนกระทั่งอังกฤษได้ให้เอกราชกับพม่าในวันที่
๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ พม่าตกเป็นอาณานิคม
ของอังกฤษรวมเวลา ๖๓ ปี อย่างไรก็ตาม นายพล
อองซานก็ไม่ได้เห็นวันที่พม่าได้เป็นเอกราช
เนื่องจากถูกลอบสังหารโดยกลุ่มของนายอูซอ
นายพลอองซาน ได้รับการขนานนามว่า “บิดาแห่ง
เอกราชของพม่า” แม้พม่าจะได้รับเอกราชจาก
อังกฤษแล้ว พม่าก็ยังตกในสภาพสงครามกลาง
เมืองจากการพยายามปลดปล่อยอิสรภาพของชนกลุ่มน้อยและภัย
จากคอมมิวนิสต์ ต่อจากนายพลอองซาน คือ
อูนุได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่นานก็ถูก
รัฐประหารโดยนายพลเนวิน นับแต่นั้นมา
พม่าก็ปิดประเทศและมีการปกครองแบบ
สังคมนิยม นายพลเนวินเป็นเผด็จการทหารที่
อยู่ในอำนาจนานถึง ๒๖ ปี และเสียชีวิตในวัย
๘๒ ปี

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ การเมืองพม่า
ภายใต้ระบบการทหารและระบบสังคมนิยม
พม่าได้ปะทุอีกครั้ง จนเกิดเหตุการณ์ประท้วง

ใหญ่ ที่เรียกว่า “8888”^{๒๗} ปัญหาการต่อสู้
ระหว่างเผด็จการทหารและนักศึกษากับ
ประชาชนดำเนินไป แต่ในที่สุดก็สามารถจัดให้
มีการเลือกตั้งทั่วไปได้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓
ปรากฏว่า นางอองซานซูจี เลขาธิการพรรค
ฝ่ายค้าน ได้เสียงข้างมากต่างๆ ที่ถูกกักบริเวณ
อยู่ในบ้านพัก แต่ก็ไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้
ทหารยังกุมอำนาจอยู่ต่อไป อองซานซูจีได้
กลายเป็นความหวังของประชาชนที่เคยในพม่า
ถูกจำคุกและถูกกักบริเวณหลายครั้ง รวมเป็น
เวลาถึง ๒๒ ปี และได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ
ด้วย ปัจจุบันอองซานซูจีเป็นอิสระ
และได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรในพรรคฝ่ายค้าน นอกจากเหตุการณ์
‘8888’ แล้วยังมีเหตุการณ์ทางการเมืองที่
สำคัญที่ทำให้พระสงฆ์ ประชาชนถูก
ปราบปรามอย่างรุนแรงจากเหตุการณ์ “การ
ปฏิวัติชาวจีวร” (Saffron Revolution) เมื่อ
เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐/2007 แต่
ทางการพม่าก็สามารถดำเนินการปกครอง
แบบเผด็จการทหารมาสู่ระบบการเลือกตั้งได้
ในที่สุด

ในปัจจุบันประเทศพม่าได้เป็นหนึ่งใน
สมาชิกอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ พม่าได้
เปลี่ยนชื่อประเทศจากสหภาพเมียนมาร์ (The
Union of Myanmar) เป็น สาธารณรัฐแห่ง
สหภาพเมียนมาร์ (The Republic of the
Union of Myanmar) มีการปกครองแบบ

^{๒๗}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, พม่า:
ประวัติศาสตร์และการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๔,
(กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

สาธารณรัฐ มีพลเอกเต็ง เส่ง ดำรงตำแหน่ง
ประธานาธิบดี

(๒) การจัดการด้านพระพุทธศาสนา ในประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

สภาพการณ์และกระบวนการจัดการ
กิจการด้านพระพุทธศาสนาของสาธารณรัฐ
แห่งสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้
นำเสนอ ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง
คณะสงฆ์ ๒) ด้านการศึกษาปริยัติธรรม ๓)
ด้านการปฏิบัติกรรมฐาน ได้ข้อค้นพบ ดังนี้

๑) ด้านการปกครอง ในด้านการ
ปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งได้รับพัฒนาการมาตั้งแต่
อดีต ปัจจุบัน คณะสงฆ์มีองค์กรปกครองสูงสุด
เรียกว่า “สภามหาสังฆนายกะ” มีจำนวน
ผู้แทนสงฆ์รวมจำนวน ๔๗ รูป ซึ่งเป็นผู้แทน
สงฆ์จากนิกายต่างๆ เป็นคณะกรรมการ ที่
คอยกำกับดูแล และบริหารจัดการกิจการของ
คณะสงฆ์ ส่วนนิกายต่างๆ ก็จะอยู่ภายใต้การ
กำกับดูแลของสภาสงฆ์ส่วนกลาง มีลักษณะ
คล้ายกับองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ใน
ประเทศไทย คือ “มหาเถรสมาคม” นิกาย
หลักๆ ที่พระสงฆ์สังกัดอยู่นั้นนักวิชาการชาว
พม่า ชื่อ “อูซายอ่าวทูน” ได้รวบรวมไว้ ๙ คณะ
ดังนี้^{๒๘} จำนวน ๙ คณะ ได้แก่ ๑) สุธัมมคณะ
๒) ขเวจินมหานิกาย ๓) ธรรมานุธัมมมหา-
ทวารนิกาย ๔) ธรรมวินยโลมมุตทวารนิกาย
๕) จตุภูมิภมมาสติปิฎฐาน ๖) เวฬุวนนิกาย
๗) อะเนาเฉ่าทวารนิกาย ๘) คณวิมุตติโกโต-
นิกาย ๙) ธรรมยุตตินิกายมหาอินคณะ (มหา-

เย็นคณะ) แต่นิกายใหญ่ที่เป็นที่รู้จักมากที่สุด
คือ คณะสงฆ์สุธัมมิกาย เทียบเคียงกับคณะ
สงฆ์มหานิกายในประเทศไทย และคณะสงฆ์ข
เวจินนิกาย เทียบเคียงกับคณะสงฆ์
ธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย

๒) ด้านการศึกษา การบริหาร
จัดการด้านการศึกษาบางยุคสมัย อาจมี
อุปสรรคสามารถสรุปรูปแบบการจัดการศึกษา
หลักๆ ได้ดังนี้ (๑) **การศึกษาแบบประเพณี
ดั้งเดิม** การจัดการศึกษานี้ สามารถแยกออก
เป็น ๒ รูปแบบย่อย ได้แก่ ๑) การจัดการ
ศึกษาแบบปิฎกธร ผู้สอบผ่านจะได้นามพิเศษ
ว่า “เตปิฎกธรธรรมภัณฑาคาริกะ” และ
๒) การศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา
ผู้สอบผ่านตามลำดับขั้นจะเรียกว่า “ธรรมา-
จิริยะ” การศึกษาแบบพระไตรปิฎกและ
อรรถกถานี้มีการจัดการเรียนการสอนทั้งโดย
รัฐบาลและโดยคณะสงฆ์ แต่ทั้งการศึกษาแบบ
ผู้ทรงพระไตรปิฎก (ปิฎกธร) และธรรมาจริยะ
หากจัดโดยคณะสงฆ์จะมีความเข้มงวดกวดขัน
มากกว่าที่รัฐบาลกำกับดูแล ส่วนการศึกษา
พระไตรปิฎกอรรถกถา ที่กำกับดูแลโดย
รัฐบาลจะมีความเข้มงวดเพลาลงมา
นอกจากนี้ ยังมีหลักสูตรการศึกษาแบบ
“ธรรมาจริยะ” สำหรับแม่ชีด้วย เช่น การ
จัดการศึกษาของสำนักเรียนปริยัติสำหรับแม่ชี
ที่ชื่อ “ศากยธิดาปริยัติ” (Sakyadhita
Pariyatti Nunnery) ซึ่งตั้งอยู่ที่สกาย
(Sagaining Hill) (๒) **การจัดการศึกษาใน
ระบบมหาวิทยาลัย** ปัจจุบันการจัดการศึกษา
พระพุทธศาสนาในรูปของมหาวิทยาลัยนั้น
มีอยู่ ๒ แห่งหลัก ได้แก่ ๑) มหาวิทยาลัยสงฆ์ใน
ย่างกุ้ง ชื่อ The State Pariyatti Sasana

^{๒๘} นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะ, มอญพม่า
ผ่านขเวตากอง, (เชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๗.

University และ ๒) มหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่มีมณฑลเยย์ ชื่อ State Pariyatti Sasana University (Mandalay) มีการจัดการศึกษา พระพุทธศาสนาในระดับปริญญาตรี และโท นอกจากนี้ ยังมีมหาวิทยาลัย พระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติอีกแห่งหนึ่ง ที่ย่างกุ้ง ซึ่งเปิดรับนักศึกษาทั่วไปทั้งพระสงฆ์ แม่ชี ภิกษุณี และประชาชนที่สนใจ ชื่อ The International Theravada Buddhist Missionary University (ITBM-University) จัดการศึกษาในระดับปริญญาโท-เอก ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาแบบให้ฟรีจนจบการศึกษา

๓) ด้านการปฏิบัติ มีสำนักวิปัสสนากรรมฐานจำนวนมาก กล่าวโดยเฉพาะสำนักปฏิบัติที่มีอิทธิพล และได้รับการยอมรับในแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างกว้างขวางแพร่หลาย ได้แก่ ๑) สำนักมหาสิริยาดอ ซึ่งก่อตั้งโดยโสภณมหาเถร หรือมหาสิริยาดอ ๒) สำนักโกเอ็นก้า ซึ่งสืบทอดมาจากสายเลดียาดอ สำนักนี้ทำให้เกิด “ขบวนการวิปัสสนาฆราวาส” คือ ผู้นำการเผยแผ่และปฏิบัติสามารถจะเป็นฆราวาสได้ และยังผลให้เกิดการเข้าถึงแนวทางวิปัสสนาได้อย่างกว้างขวาง

หลักการและแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักพระโสภณมหาเถร หรือมหาสิริยาดอ มีสำนักต้นแบบชื่อ “สำนักปฏิบัติวิปัสสนาศาสนยิตสา” สำนักแห่งนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งสำหรับชาวไทยว่า สำนัก “พอง-ยุบ” ถือปฏิบัติตามแนวมหาสติ-ปัญญาฐานสี่ตามพระไตรปิฎก และอรรถกถา มีผู้ปฏิบัติได้รับผลจากการปฏิบัติ และเผยแผ่แนวปฏิบัติไปสู่คนอื่นๆ อย่างกว้างขวาง จน

เกิดเป็นสำนักสาขาที่มีอยู่ทั่วโลก ส่วนศูนย์วิปัสสนากรรมฐานของสำนักโกเอ็นก้า ผู้นำหรือวิปัสสนาจารย์จะเป็นคฤหัสถ์เป็นหลัก ไม่ว่าจะ เป็นอาจารย์อุบาสิกา อาจารย์โกเอ็นก้า หรือวิปัสสนาจารย์ในสำนักสาขาต่างๆ และเป็นมิติของการปฏิบัติกรรมฐานในแนวทางแบบฆราวาสขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า ขบวนการวิปัสสนาฆราวาส

(๓) พระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

จากการศึกษา พบว่า พระพุทธศาสนา กับ วัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีความเป็นพลวัตรแบบคู่ขนานกัน กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง วัฒนธรรมในเชิงศาสนา ก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อกันและกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่ถูกจัดระบบให้อยู่ในรูปของ “ประเพณีสิบสองเดือน” และ วัฒนธรรมจากวิถีชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากพลวัตรของวัฒนธรรมที่คู่ขนานไปกันกับพระพุทธศาสนาในสองมิติ ได้แก่ ๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม ๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งในที่สุดแล้วจะกลายมาเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม วัฒนธรรมในมิตินี้มีความเป็นพลวัตรสูง กล่าวคือ การสร้างปูชนียสถานต่างๆ ล้วนเกิดมาจาก “พลังศรัทธา” จากประวัติศาสตร์ในอดีต จะพบว่า กษัตริย์แต่ละพระองค์ก็ได้แสดงศักดาเดชในทางปกครองพร้อมกับการสร้าง

ปูชนียสถานสำคัญๆ เช่น พระเจดีย์ พระพุทธรูป วัด ธรรม์ งานด้านสถาปัตยกรรม กวี ประติมากรรม กวี จิตรกรรม กวี รวมถึง งานจำหลักไม้ต่างๆ ล้วนแต่เกิดมาจาก แรงจูงใจในเชิงศาสนาทั้งสิ้น และได้กลายมา เป็นรูปแบบของวิถีชีวิตตามที่ปรากฏใน ประเพณีสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราว เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้าเกือบทุกเดือน เช่น การสวด พระปริยัติธรรม การรดน้ำต้นโพธิ์ วัน ธรรมจักร วันอภิธรรม ซึ่งประเพณีสิบสอง เดือนนี้มีความสำคัญในระดับพระราชวังมา ตั้งแต่อดีต ดังที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลของ กษัตริย์พม่าในครั้งโบราณ และประเพณี สำคัญเหล่านี้ล้วนเกิดมาจากความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา

๒) *วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม*
วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมา จากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธพม่า ไม่ได้ยึดพระพุทธศาสนาในฐานะว่าเป็น “อุดมการณ์” หรือเป็นสิ่งที่อยู่ไกลเกินความเป็นจริง แต่สิ่งที่เป็นนามธรรมนั้นได้ฝังราก และติดตรึงอยู่ในชาวพุทธพม่า และสามารถ ถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อๆ ไปได้ ดังเช่น ความเชื่อตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อในผลแห่งกรรม เชื่อว่าทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญา ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในที่สุดความเชื่อ เหล่านี้ได้กลายมาเป็นเส้นทาง หรือวิถีชีวิตให้ เกิดการปฏิบัติ โดยผ่านเส้นทางบุญสำคัญ คือ ทาน ศีล และภาวนา และสะท้อนออกมาจาก ประเพณีปฏิบัติที่กำหนดไว้ในสิบสองเดือน

(๔) ผลการวิเคราะห์กระบวนการ เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและ วัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียน- มาร์

จากการศึกษา พบว่า กระบวนการ เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและ วัฒนธรรมได้ทำผ่าน ๓ กระบวนการ คือ

ก. *ผ่านความศรัทธาในพระพุทธ- ศาสนา* ความศรัทธาที่ แสดงออกด้วยสิ่งที่เป็น ทั้งรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่สังเกตเห็น ชัดเจน ได้แก่ ชาวพุทธในพม่ากับการแสดง ความเคารพศรัทธาต่อปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ ทางพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ชเวดากอง เมืองย่างกุ้ง เจดีย์ชเวสิกอง เมืองพุกาม เจดีย์ ไข้กัตโยหรือพระธาตุนรินทร์แฉวน เมืองไข้กัโถ่ สะเทิม รัฐมอญ เจดีย์ชเวมอดอหรือพระธาตุมุเตา เมืองหงสาวดี ความศรัทธาจึงเป็นหนึ่งใน กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงและ รุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในมิติของสถาปัตยกรรมและ ศิลปกรรม นอกจากนี้ ชาวพุทธพม่ายังเชื่อใน หลักกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชาว พม่าจึงเชื่อว่ากฎแห่งกรรมนั้นเป็นการกฎของ การให้โอกาสและความหวัง เพราะมนุษย์มี โอกาสในการแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีด้วยการทำดีได้ อยู่เสมอ การทำกรรมดีจึงเป็นหนทางที่จะทำ ให้ได้รับผลกรรมดีเป็นการตอบแทน

ข. *ผ่านบทบาทของผู้ปกครองและ ผู้นำ* พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์มีความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุดทำให้เกิด การอุปถัมภ์ค้ำชูและเกื้อกูลสถาบันสงฆ์ ชนชั้นผู้ปกครองและผู้นำของพม่าจึงมีอิทธิพล และมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้าง

พระพุทธศาสนาให้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในพม่า อย่างไรก็ตาม ศาสนากับการเมืองก็อาศัยซึ่งกันและกันและพึ่งพิงกัน ต่างฝ่ายต่างต้องการการสนับสนุนเมื่อรักษาฐานความมั่นคงของตน และมีนัยสำคัญมาถึงยุคปัจจุบันที่ผู้นำกับบทบาททางพระพุทธศาสนานั้นต้องดำเนินควบคู่กันไป

ค. ผ่านทางความกลม่อมเกลாத่างสังคม ชาวพุทธพม่า ได้รับการกล่อมเกลามาจากพระพุทธศาสนา รับมาเป็นวิถีชีวิตที่ทำให้คนพม่ามีความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกตัญญู ความอดทนกล้าหาญต่อความทุกข์ยาก ยอมรับความเป็นจริง และพยายามปรับปรุงตนเองแก้ไขในสิ่งที่ผิดเพื่อรับผลกรรมที่ดี ความกลม่อมเกลาท่างสังคมด้วยพระพุทธศาสนานั้น ยังเกิดจากการสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมและ

พุทธศาสนาเนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานทอดกฐิน งานผ้าป่า งานการกุศลที่วัด กิจกรรมต่างๆ ที่ชาวพม่าทำในวัดก็ส่งต่อรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้พระพุทธศาสนาในพม่ามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงจนทุกวันนี้

(๕) แนวโน้มและทิศทางด้านพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

จากการศึกษา มีข้อควรสรุปถึงแนวโน้มและทิศทางของพระพุทธศาสนา โดยในที่นี้สรุปได้ ๖ องค์ประกอบ พร้อมกับเงื่อนไขเบื้องต้น ดังนี้

องค์ประกอบ	เงื่อนไขเบื้องต้น
๑) รากฐานทางประวัติศาสตร์	ความต่อเนื่องยาวนานมากกว่าสองพันปี ตั้งแต่ยุคก่อนจะมีการสถาปนาตนเองว่าเป็นชาวพม่า (ชาวพยู-อาณาจักรศรีเกษตร) จากจารึกพงศาวดาร และเอกสารอื่นๆ ที่ระบุถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศนี้
๒) ระบอบการปกครองในอดีต และระบอบการเมือง	๑) การปกครองในอดีต อาศัยพระมหากษัตริย์ในการผลักดันหรือกำหนดทิศทางของพระพุทธศาสนาว่าจะไปในทิศทางใด เช่น ในยุคพุกาม พระเจ้าอโนรธา มังช่อ ที่ทรงสามารถกำหนดให้พระพุทธศาสนาแบบเดิมที่มีการถือปฏิบัติผิดเพี้ยนปนเปื้อนด้วยความเชื่ออื่นๆ มาเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทบริสุทธิ์ และโดยอาศัยพระสงฆ์คือพระชินอรหันต์เป็นกำลังสำคัญ หรือการที่กษัตริย์แต่ละพระองค์ในแต่ละยุคสมัยที่ล้วนทรงเป็นพุทธมามกะ ได้ทรงเป็นต้นแบบของการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การสร้างวัด สร้างพระเจดีย์ สร้างระฆัง ฯลฯ ๒) การปกครองในปัจจุบัน ผู้นำการปกครองได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นภาระธรรมาภิบาล สภาสงฆ์ชั้นสูงยังคงอยู่ในการกำกับดูแล

	<p>ของรัฐ ในขณะที่เดียวกัน พระสงฆ์บางกลุ่มอาจเคลื่อนไหวและท้าทายต่อระบอบการเมืองการปกครองของรัฐบ้าง มีความเป็น “พุทธนิยม” สูง จึงอาจมีการศึกษาเป็นระยะๆ เช่น การประท้วงรัฐบาล การต่อต้านผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น ดังนั้น ระบอบการเมืองการปกครอง หรือการเมืองการปกครอง จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะกำหนดทิศทางของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคว่า จะให้เป็นไปในทิศทางใด บางยุคสมัยอาจดูอ่อนแอ บางยุคสมัยอาจเข้มแข็งมั่นคง และยังคงมีส่วนกำหนดทิศทางพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต</p>
<p>๓) การบริหารจัดการด้านพระพุทธศาสนา</p>	<p>การบริหารจัดการพระพุทธศาสนาที่อยู่เกณฑ์มีมาตรฐานสูง อาจสรุปได้ว่า มีการบริหารจัดการทั้ง ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านการปฏิบัติ) ด้านการปกครอง ซึ่งเป็นองค์กรที่ดูแลภาพรวมของคณะสงฆ์ทั้งหมดนั้น จัดอยู่ในฝ่ายนโยบาย การส่งเสริมสนับสนุน และประสานงานระหว่างภาครัฐกับภาคพระศาสนา การดูแลความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ การจัดให้มีศูนย์กลางการบริหาร (มหาปาสาณคหฬ เมืองย่างกุ้ง) ด้านการจัดการศึกษา มีทั้งการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิม หรือการจัดการศึกษาในรูปของมหาวิทยาลัยต่างบ่งชี้ถึงความมั่นคงและก้าวหน้า มีวัดจำนวนมากที่จัดการจัดการศึกษา มีพระสงฆ์-สามเณร รวมถึงแม่ชีจำนวนมากที่ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเมืองสำคัญ เช่น มันทะเลย์ และย่างกุ้ง สุดท้าย คือ ด้านการปฏิบัติ มีสำนักปฏิบัติกรรมฐานที่กลายเป็นต้นแบบให้กับสำนักปฏิบัติกรรมฐานทั่วโลก โดยเฉพาะสำนักปฏิบัติกรรมฐานสายมหาสิริยาดอ และสำนักปฏิบัติกรรมฐานสายเลดียาดอ โดยมีอาจารย์โกเอ็นก้า เป็นกำลังขับเคลื่อนอย่างสำคัญ เกิด “ขบวนการวิปัสสนาฆราวาส” ขึ้น สัดส่วนของประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาด้วยการลงมือปฏิบัตินั้นมีจำนวนมากซึ่งจะเป็นเครื่องกำหนดทิศทางของพระพุทธศาสนาในอนาคตว่า จะยังมีความเข้มแข็งและมีจุดเด่นในด้านการศึกษาและปฏิบัติต่อไป</p>
<p>๔) การประสานพลังทางสังคมและวัฒนธรรมโดยมีพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลาง</p>	<p>การเกิดความเป็นสังคมแบบพุทธ หรือกลายเป็นวัฒนธรรมแบบพุทธ คือ การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน ทั้งเป็นชุมชนแห่งสงฆ์ และชุมชนของชาวบ้าน โดยมีพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลางของการยึดถือ พระพุทธ-รัตนะ อยู่ในรูปของพระพุทธรูป พระเจดีย์ พระธรรมรัตนะ พระธรรมรัตนะ อยู่ในรูปของพระธรรมคำสอน ที่เผยแพร่โดยสำนักปฏิบัติกรรมฐาน พระสังฆรัตนะ ซึ่งหมายถึง องค์กรสงฆ์ และพระสงฆ์ที่เป็นผู้ทำหน้าที่ทั้งในระดับปกครอง การบริหารการศึกษา การเผยแพร่ การสังคมสงเคราะห์ ดังนั้น การประสานพลังทางสังคมและวัฒนธรรมจึง</p>

	จัดว่า เป็นเงื่อนไขในการกำหนดทิศทางของพระพุทธศาสนาได้เช่นกัน
๕) กระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม	กระบวนการทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ ๑) ความศรัทธา ซึ่งความศรัทธานั้นได้กลายมาเป็นมิติสำคัญ ๒ มิติ ได้แก่ <i>หนึ่ง มิติของรูปธรรม</i> ทำให้เกิดถาวรวัตถุ ศาสนวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ได้แก่ พระพุทธรูป เจดีย์ ระฆัง <i>สอง มิติของนามธรรม</i> ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากวิถีปฏิบัติตามบุญกิริยาวัตถุสาม ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา ๒) ผู้ปกครองและผู้นำ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการทำให้พระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอได้ ๓) การกล่อมเกลாத่างสังคม ซึ่งเกิดมาจากการปลุกฝัง สืบทอดแนวคิด ความเชื่อ ทศนคติตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน กลายเป็นสังคมแบบพุทธขึ้นมาในที่สุด
๖) วิถีชีวิตแบบพุทธ	๑) <i>พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน</i> ในวงรอบของชีวิตของชาวพม่าแต่ละคนที่นับถือพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต หรือช่วงอายุที่สำคัญ เช่น วัยเด็ก ไม่ว่าจะเป็เด็กผู้ชายหรือผู้หญิง พ่อแม่จะนำพาให้เข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ หรือให้บวชเรียน นอกจากนี้จะยึดถือและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ยังถือผี หรือ “นัต” ไว้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตด้วย ๒) <i>พระพุทธศาสนาแบบพระสงฆ์</i> ส่วนวิถีชีวิตสงฆ์นั้น แม้จะแตกต่างกันกับคฤหัสถ์ในด้านการยึดหลักพระธรรมวินัย แต่ในระดับการใช้ชีวิตประจำวัน พระสงฆ์จะเป็นอยู่อย่างใกล้ชิดและเป็นกันเองกับประชาชนมาก สามารถพูดคุยกันได้ทุกสถานที่และทุกเรื่อง พระสงฆ์ในพม่าใช้ชีวิตอย่างสมถะเรียบง่าย ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่สงฆ์อย่างเต็มที่ ทั้งศึกษาและปฏิบัติ หรือช่วยเหลือชาวบ้าน วิถีชีวิตสงฆ์และวิถีชีวิตชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่เดินเคียงคู่มาร่วมกันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งอาจเรียกว่า วิถีชีวิตทั้งสองรูปแบบนี้ เป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะกำหนดทิศทางของพระพุทธศาสนาในแบบเป็นที่พึงของประชาชน และจะยังคงดำเนินบทบาทเช่นนี้ต่อไป

๖. บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์นั้น พระพุทธศาสนามีความเป็นอัตลักษณ์สูงทั้งในเชิงสัญลักษณ์และเชิงปฏิบัติ และเมื่อกล่าวถึง

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว จะพบว่า “พระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง” ระหว่างสองบริบทนั้น กล่าวคือ *บริบททางสังคม* ที่ว่าด้วยรัฐ การเมืองการปกครอง องค์กรทางพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและ

วัฒนธรรม กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนา และวัฒนธรรม และบริบททางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมในมิติของรูปธรรมและนามธรรม

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ที่เป็นมาในอดีต เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเป็นไปในอนาคตนั้น มีองค์ประกอบใหญ่ ๒ ข้อ แต่ละข้อมีองค์ ประกอบย่อยลงไปอีก ดังนี้

- ๑) องค์ประกอบด้านสังคม มีองค์ ประกอบย่อย ๖ ข้อ ได้แก่ (๑) ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา (๒) รัฐ/การเมืองการปกครอง (๓) การบริหารจัดการพระพุทธศาสนา (๔) ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม (๕) กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม (๖) วิถีชีวิตแบบพุทธ และ ๒) องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม มีองค์ประกอบย่อย ๒ ข้อ ได้แก่ (๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม (๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คอยหนุนส่งและเกาะกุมขับเคลื่อนให้พระพุทธศาสนาดำเนินมายืนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งในที่สุด องค์ประกอบเหล่านี้ได้กลายเป็นจุดที่แข็งแกร่งของพระพุทธศาสนาของประเทศนี้ที่สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกสถานการณ์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในด้านการปฏิบัติและการศึกษา จะเป็นทิศทางและแนวโน้มที่สำคัญต่อไป เนื่องจากมีชาวพุทธทั้งในและต่างประเทศให้ความสำคัญและสนใจปฏิบัติตามแนวสำนักปฏิบัติที่นำโดยพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อีกทั้งมีด้านการศึกษาที่คอยส่งเสริมสนับสนุนอย่างสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการที่บิดามารดา ยังสนับสนุนให้กุลบุตร-กุลธิดาได้

บวชเป็นสามเณร และแม่ซีเพื่อศึกษา ปฏิบัติอย่างเข้มข้นและจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาจากโครงการวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียนมาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” คณะวิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาความร่วมมือทางพระพุทธศาสนาในระดับอาเซียน

การศึกษาวิจัยพระพุทธศาสนาในประเทศพม่า หรือสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์นั้นมีการศึกษามากหลายครั้ง แต่ผลการศึกษาที่จะสะท้อนถึงความร่วมมือในระดับอาเซียนยังถือว่าเป็นมิติใหม่และยังไม่เคยมีการระดมกันอย่างเป็นทางการ อาจศึกษาเจาะจงความร่วมมือระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่า ซึ่งรัฐบาลไทย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจะดำเนินการเพื่อทำข้อตกลงร่วม (MOU) ระหว่างรัฐบาลกับรัฐบาลเพื่อดำเนินกิจการด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการ ทั้งความร่วมมือในด้านวิจัย ด้านบริการวิชาการ ด้านการศึกษา หากมีการส่งเสริมให้มีการวิจัยในเชิงนโยบาย หรือรับเป็นภารกิจระหว่างประเทศ จะเกิดประโยชน์ และเกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างประเทศทั้งสอง

๒) ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงประจักษ์ แต่ยังมีมิติ หรือมุมมอง

อื่นๆ ที่ควรศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางต่อไป เช่น

๑. การจัดการพระพุทธศาสนาในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีผลต่อประชาชน ในด้านการปฏิบัติกรรมฐานนี้ถือว่ามีจุดเด่นสำคัญของการจัดการพระพุทธศาสนา และเป็น “ปฏิบัติศาสนา” ที่มีความเกี่ยวข้องกับคามอยู่รอดของพระพุทธศาสนาและประชาชนในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์อย่างน่าค้นหา

๒. อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ที่มีต่อประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในอาเซียน เนื่องจากประเทศต่างๆ เช่น ประเทศไทย มีการรับพระพุทธศาสนาในเชิงคัมภีร์จำนวนมาก ในขณะเดียวกัน ก็รับแนวปฏิบัติกรรมฐานเข้ามาเผยแพร่อย่างจริงจัง จึงควรสืบค้นวิเคราะห์ห้อย่างจริงจังว่าเพราะเหตุใดพระพุทธศาสนาในประเทศนี้จึงมีนัยสำคัญต่อประเทศอื่น ในแถบอาเซียนนี้

บรรณานุกรม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๔.

ซาร์, สุดาห์. **ราชันผู้พลัดแผ่นดิน เมื่อพม่าเสียเมือง**. แปลโดย สุภัทร ภูมิประภาส. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

พงษาวดาร มอญ-พม่า. ม.ป.ท. ถ่ายเอกสาร.

พระปัญญาสาบิ. ศาสนวงศ์ หรือ ประวัติศาสตร์. แปลโดย แสง มนวิฑูร, (จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โสม ฉนฺนมหาเถระ) วัดสุทัศน์เทพวราราม, ๒๕๐๖.

ไพโรจน์ โพธิ์ไทร. ภูมิหลังของพม่า. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๑.

ธานัฐ ภัทรภาคร, **ประชาคมอาเซียน**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ก้าวไกล, ม.ป.ป.

นราธิประพันธ์พงศ์, **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระ. พระราชพงศาวดารพม่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๐.

นฤมล ธีรวัฒน์ และคณะ. **มองพม่าผ่านเขาดากอง**. เชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ณภพพล จันทรวิวัฒนกุล. **๖๐ วัด วัง และสถานที่สำคัญในพม่า**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๓.

ยอร์ช เซเดส. **ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน**. แปลโดย ปัญญา บริสุทธี. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

วิรัช-อรนุช นิยมธรรม. **เรียนรู้สังคมวัฒนธรรมพม่า**. พิษณุโลก: โรงพิมพ์ตระกูลไทย, ๒๕๕๑.

- สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ. **เที่ยวเมืองพม่า**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. **ศิลปะในประเทศพม่า**. กรุงเทพฯ: สายธาร, ๒๕๕๔.
- หม่องทินอ่อง. **ประวัติศาสตร์พม่า**. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขปรับปรุง.
กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- D. G. E. Hall. **Burma**. Third edition. London: Hutchinson University Library, 1960.
- Michael Aung-Thwin and Mairii Aung-Thwin. **A History of Myanmar Since Ancient Times: Traditions and Transformations**. London: Reaktion Books Ltd.
- S.M. Haldhar. **Buddhism in Myanmar and Thailand**. (New Dekhi: OM Publications, 2005.
- กาญจนา เทียนลาย, “ประชากรในประเทศไทย ๒๕๕๕” [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/newsletter/index.php/2012-11-08-03-49-15/vol33-no2/82-cat-vol33-no3/95-vol33no2-12>. Html (๒๐ ธ.ค. ๕๗).
- “ข่าวปก : เถรวาท-มหายาน ร่วมจัดประชุม สูดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลกครั้งที่ ๔ ในประเทศไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.manager.co.th/Dhamma/ViewNews.aspx?NewsID=9480000118090> (๒๐ พ.ย. ๕๗).

พระวักกलिในคัมภีร์บาลี: จุดเชื่อมโยงที่ยังไม่พบ

THE VENERABLE VAKKALI IN PALI SCRIPTURES: A BRIDGING POINT CANNOT BE MEETED

ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ^๑

บทคัดย่อ

พระวักกलिในพระไตรปิฎกกับอรรถกถามีเนื้อหาทั้งเหมือนกันและต่างกัน ที่เหมือนกันก็คือ พระวักกलिได้รับพระพุทโธวาทจากพระพุทธเจ้าว่า โย โข วุกกलि ธมฺมํ ปสฺสตี, โส มํ ปสฺสตี - วักกलि ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นก็เห็นตถาคต แต่มีที่ต่างกันหลายส่วนส่วนที่สำคัญ คือ การบรรลุธรรม พระวักกलिในพระไตรปิฎกฟังพระพุทธเจ้าสอนให้เจริญวิปัสสนาแล้วเข้าใจผิดว่าตนเองได้บรรลุธรรมเพราะเกิดความเบื่อหน่ายนามรูปของตนจึงใช้มีดเชือดคอหวังฆ่าตัวตายหนีพ้นไปจากนามรูปโดยตัวนั้นแต่เกิดความกลัวขณะเชือดจึงรู้ว่า ตนเองยังไม่ได้บรรลุธรรมจึงตั้งสติเจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุอรหัตผล ส่วนพระวักกलिในอรรถกถาเสียใจเพราะถูกพระพุทธเจ้าตำหนิที่หลงใหลในพระรูปกายของพระพุทธเจ้าจึงคิดไปกระโดดภูเขาฆ่าตัวตาย แต่พระพุทธเจ้าช่วยไว้ได้ด้วยการเรียกชื่อท่านขณะกระโดดทำให้ท่านเกิดสมาธิและมีสติถึงขั้นตัวลอยพระพุทธเจ้าทรงใช้โอกาสนั้นสอนท่านให้เจริญวิปัสสนาข่มปีติประคับประคองตนเองจนกระทั่งลงถึงพื้นดินแล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนท่านอีกครั้งจนกระทั่งท่านได้บรรลุอรหัตผลในที่นั้น นี่คือความเหมือนและความแตกต่างที่ผู้เขียนยังหาจุดบรรจบไม่ได้

คำสำคัญ: พระวักกलि คัมภีร์บาลี จุดเชื่อมโยง

---

^๑ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์พิเศษ
บัณฑิตวิทยาลัย และนักวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

The venerable Vakkali, whose story was found in the Tipitaka and the commentaries, is of both similarity and differences. On similarity, he was taught by the Buddha : “yo kho Vakkali Dhammam, so mam passati - Oh! Vakkali one who sees the Dhamma sees me.” On differences, one of which is the “enlightenment” that is worthy of mentioning; the venerable Vakkali in the Tipitaka was taught by the Buddha to take the Insight meditation focusing on ugliness of body, he was then trapped in the knowledge of dispassion that led to misunderstanding that he had absolutely attained the enlightenment. He, wanting to be freed from the ugly body soon, killed himself ,cutting his throat with a knife; during that he feared the death and knew that he himself was very far from the enlightenment, consequently he mindfully restarted to continue taking the insight meditation and then attained the arahatship there. On the contrary, the venerable Vakkali in the Commentaries was disappointed and sorrowful due to being condemned by the Buddha, who tried to pull him back from falling into delusion of seeing his smart body. As a result of such an appointment, he killed himself, jumping from a mountain and immediately was saved by the Buddha, who called his name that caused him to retrieve mindfulness and concentration with rapture, and who urged him to take an Insight meditation to reduce the rapture and safely come down on the earth; immediately after that the Buddha continued to suggest him until he attained the arahatship there. All of these are the similarity and differences, in which a meeting point cannot be found.

Keywords: The Venerable Vakkali, Pali Scriptures, A Bridging Point

ความนำ

พระวักกิลีเป็นพระเถระสำคัญรูปหนึ่ง ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเลิศในบรรดาพระสาวกที่หลุดพ้นด้วยศรัทธา เรื่องราวของท่านมีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ในอรรถกถาส່วนใหญ่มีกล่าวไว้คล้ายกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องชาติภูมิ การศึกษา ศิลปวิทยา การบวชในพระพุทธศาสนา การจะฆ่าตัวเองเพราะน้อยใจพระพุทธเจ้าและการบรรลุอรหัตผล แต่ในพระไตรปิฎกมีกล่าวไว้แตกต่างกัน ซึ่งบางครั้งก็ทำให้เกิดคำถามว่า ไซ้พระวักกิลีรูปเดียวกันหรือไม่ แต่เมื่อศึกษาดูพระโอวาทที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่อง ‘เห็นธรรม-เห็นเรา(ตถาคต)’ แล้วก็ต้องยอมรับว่า เป็นรูปเดียวกัน แต่การสำเร็จเป็นพระอรหันต์ของท่านที่ต่างกันระหว่างพระไตรปิฎกกับอรรถกถาส່วนใหญ่จะเชื่อมโยงให้เป็นเรื่องเดียวกันได้อย่างไร

คัมภีร์ที่ใช้ศึกษา

ในการศึกษาเรื่องพระวักกิลี ผู้เขียนใช้ข้อมูลจากคัมภีร์บาลี คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยขอแบ่งการศึกษาออกเป็น ดังนี้

ก. ในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎก มีกล่าวถึงเรื่องพระวักกิลีไว้ใน สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค (ส.ข. ๑๗) อังคุดตรนิกาย เอกกนิบาต (อง. เอกก. ๒๐) ธรรมบท ขุททกนิกาย (ขุ.ธ. ๒๕) เถรคาถา ขุททกนิกาย (ขุ.เถร. ๒๖) และ

เถราปทาน ขุททกนิกาย (ขุ.อป. ๓๓) ซึ่งผู้เขียนขอนำมากล่าวอย่างสรุปไว้ ดังนี้

๑. **สังยุตตนิกาย** มีกล่าวเรื่องพระวักกิลีไว้ว่า

๑.๑ พระวักกิลีป่วย:

เตน โข ปน สมเยน อายุสฺมา วกฺกิลิ กุมภการนิเวสเน วิหริติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬุหคิลาน.

ก็สมัยนั้นแล ท่านพระวักกิลีอยู่ที่เรือนช่างหม้อ อาพาธ ไข้หนัก เป็นทุกข์

๑.๒ พระพุทธเจ้าเสด็จเยี่ยมไข้:

อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย เยนายสฺมา วกฺกิลิ เตนุสฺสงฺกมิ ฯ เป ฯ จิริปฏิกาหิ ภนฺเต ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปฺสงฺกมิ ตฺกาโม นตฺถิ จ เม กายสฺมี ตาวตฺติกา พลมตฺตยา วาตาทิ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปฺสงฺกเมยฺยนฺติ.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค ทรงนุ่งผ้าแล้ว^๒ ถือบาตรจีวรไปหาพระวักกิลี ฯลฯ (พระวักกิลีบอกภิกษุให้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อยากจะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแต่นานมาแล้ว แต่ร่างกายของข้าพระองค์ไม่มีกำลังพอจะเข้าไปเฝ้าได้

๑.๓ พระโอวาท:

อลิ วกฺกิลิ กิ เต อิมินา บุตฺติกาเยน ทิฏฺฐเณ. โย โข วกฺกิลิ ฌมฺมํ ปสฺสตี โส มํ ปสฺสตี โย มํ ปสฺสตี โส ฌมฺมํ ปสฺสตี. ฌมฺมํ ทิ วกฺกิลิ

^๒ หมายถึง ทรงจัดสรงให้เรียบร้อย.

ปสสนโต มํ ปสสติ มํ ปสสนโต ธมมํ ปสสติ.
 ตํ ก็ มณฺญสิ วุกฺกสิ. รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ.
 อนิจฺจํ ภาณเต ฯ เป ฯ เอวํ ปสสํ...นาปรี
 อิตถตตายาติ ปชานาตีติ.

(พระพุทธเจ้าตรัสสอนพระวักกิลว่า)
 อย่าเลยวักกิล ประโยชน์อะไรด้วยกายที่เนา
 เปื่อนี้ที่เธอเห็นแล้ว วักกิล ผู้ใดแลเห็นธรรม
 ผู้นั้นย่อมเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้น
 ย่อมเห็นธรรม เพราะผู้ที่เห็นธรรมย่อมเห็น
 ตถาคต ผู้ที่เห็นตถาคตย่อมเห็นธรรม วักกิล
 เธอสำคัญความข้อนั้นอย่างไร? รูปเที่ยง
 หรือไม่เที่ยง (เมื่อพระวักกิลตอบว่า) ไม่เที่ยง
 พระเจ้าข้า ฯลฯ (ก็ตรัสว่า) ผู้เห็นอยู่อย่างนี้...
 ย่อมรู้ชัดว่า...ไม่มีอีกอันเพื่อความเป็นอย่างนี้^๓

๑.๔ เทวดาเข้าเฝ้า – พระพุทธเจ้า ทรงให้ความหวัง:

อจิรปุกนตสฺส ภควโต...เต ภิกฺขุ
 (วุกฺกสิสฺส สิสฺสา) อายสมฺมตํ วุกฺกสิ มณฺจกํ
 อาโรเปตฺวา เยน อีสึคิลิปสฺสํ กาศสิลา เต
 นุสฺสงฺกมึสุ. อถ โข ภควา ตณฺจ รตฺตี ตณฺจ
 ทิวสาวเสสํ คิฆฺมกฺกุ ปพฺพเต วิหาลิ. อถ โข
 เทวดาโย...เยน ภควา เตนุสฺสงฺกมึสุ...เอกา
 เทวดา ภควนฺตํ เอตทโวจ วุกฺกสิ ภาณเต ภิกฺขุ
 วิโมกฺขาย เจเตตีติ. อปฺรา เทวดา ภควนฺตํ
 เอตทโวจ โส หิ ญฺน ภาณเต สุวิมุตฺโต
 วิมฺจจิสฺสตีติ...ภควา...ภิกฺขุ อามฺนเตสิ...ภควา
 จ ตํ อาวุโส วุกฺกสิ เอวมาห มา ภายิ วุกฺกสิ มา

^๓ รูปแบบการสอนอย่างนี้ ปรากฏอยู่
 ทั่วไปในสังยุตตนิกาย อันแสดงให้เห็นว่า การ
 สอนแบบถามตอบเป็นรูปแบบการสอนอย่างหนึ่ง
 ที่พระพุทธเจ้านิยมใช้.

ภายิ วุกฺกสิ อปาปกฺนเต มรณํ ภวิสฺสตี
 อปาปิกกา กาลกิริยาติ.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปไม่
 นาน...ภิกษุเหล่านั้น (ผู้เป็นศิษย์ของพระ
 วักกิล) ก็อุ้มพระวักกิลขึ้นเตียงหามไปทางถ้ำ
 กาศสิลาข้างภูเขาอิสสิคิลิ ครั้งนั้นแล พระผู้มี
 พระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิฆมกกุฏตลอด
 ราตรีนั้นและตลอดวันที่เหลือนั้น (ยังไม่หมด
 วัน) ลำดับนั้นแล เทวดาทั้งหลาย (๒ องค์)
 เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า...เทวดาองค์
 หนึ่งกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุ
 วักกิลตั้งใจเพื่อความหลุดพ้น ส่วนเทวดาอีก
 องค์หนึ่งก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 ภิกษุวักกิลนั้น จักหลุดพ้นแน่นอน...พระผู้มี
 พระภาคตรัสบอกภิกษุทั้งหลายให้ไปบอกพระ
 วักกิลว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อย่างแล้วเลย
 วักกิล อย่างแล้วเลย วักกิล การตายของเธอจัก
 ไม่บาป การทำกาละจักไม่บาป^๔

๑.๕ พระวักกิลฆ่าตัว - ปรินิพพาน:

อถ โข อายสฺมา วุกฺกสิ อจิรปุกนตสฺส
 เตสุ ภิกฺขุสุ สตถํ อาหเรสิ...อถ โข ภควา ภิกฺขุ
 อามฺนเตสิ อายาม ภิกฺขเว เยน อีสึคิลิปสฺสํ
 กาศสิลา เตนุสฺสงฺกมึสสาม ยตถ วุกฺกสินา
 กุลปฺตเตน สตถํ อาหาริตฺนตี...อทฺทสา โข ภควา
 อายสมฺมตํ วุกฺกสิ ทูโรโต มณฺจเก วิวตฺตกฺขนฺธํ
 เสยฺยมานํ. ฯเปฯ เอโส โข ภิกฺขเว มาโร ปาปิ
 มา วุกฺกสิสฺส กุลปฺตตสฺส วิณฺฌาณํ สมฺนเวสตี

^๔ แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงทราบแล้ว
 ว่า พระวักกิลจักฆ่าตัวตาย แต่ที่ไม่ทรงห้ามเพราะ
 เห็นว่า เป็นทางที่จะทำให้พระวักกิลสำเร็จเป็น
 พระอรหันต์ได้.

กตถ วุกกิสฺส กุลปุตฺตสฺส วิณฺณานิ ปติฏฺจตี.
อปปติฏฺจเตน จ ภิกฺขเว วิณฺณาเณน วุกกสิ
กุลปุตฺโต ปรีนินฺพฺโตติ.

ครั้งนั้นแล ท่านพระวักลิ เมื่อภิกษุ
เหล่านั้นเลิกไปไม่นาน ก็นำศัตรามา...ครั้น
แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายมาว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เรา
ทั้งหลายจักเข้าไปทางถ้ำگاهาศิลาข้างภูเขา
อิสสิคิลิ อันเป็นที่ที่กุลบุตรวักลินำศัตรามา...
พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นท่าน
พระวักลินอนคอบิดอยู่บนเตียงแต่ไกล ๆเปฯ
(จึงตรัสว่า) ภิกษุทั้งหลาย มารผู้มีบาปนั้น
กำลังแสวงหาวิญญาณของกุลบุตรวักลิ
วิญญาณของกุลบุตรวักลิอยู่ที่ไหน? ภิกษุ
ทั้งหลาย กุลบุตรวักลิ ไม่มีวิญญาณอยู่แล้ว
ปรีนินฺพานแล้ว

๒. เอกกนิบาต มีกล่าววว่า

เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สวากานํ ภิกฺขุณฺ
ิสฺสหาธิมุตฺตทานํ ยทิทํ วุกกสิ.

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุสาวกของ
เราผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา วักลินี้เป็นเลิศ.

๓. ธรรมบท มีกล่าววว่า

ปาโมชฺชพฺพฺโโล ภิกฺขุ ปสนฺโน พุทฺธสฺสเน
อธิคฺจเณ ปทํ สนฺตํ สงฺขารูปสมํ สุขํ

ภิกษุผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระ-
พุทธเจ้าจนมากด้วยปาโมช

สามารถจะบรรลุปุท อันสงบสุขระงับ
สังขาร

๔. เถรคาถา มีกล่าววว่า

วาทโรคาภินิโต ตวํ วิหริ กานเน วเน
ปวิฏฺฐโคจเร ลูเช กถํ ภิกฺขุ กริสฺสสิ.

(พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า) เธอเป็น
โรคลมอยู่ในป่าใหญ่ ซึ่งเป็นที่ที่ยากแค้น ขาด
แคลนที่โคจร จักทำอย่างไร

ปีติสุเขน วิปุลเณ ผรมาโน สมุสสยํ
ลูชมปิ อภิสฺมโณนโต วิหริสฺสามิ กากเน.
ภาเวนโต สติปฺภูจฺาเน อินฺทริยานิ พฺลานิ จ
โพชฌมคานิ จ ภาเวนโต วิหริสฺสามิ กานเน.
อารทฺทวิริเย ปหิตตเต นิจฺจํ ทพฺพปรกฺกเม
สมคฺเค สหิตเต ทิสฺวา วิหริสฺสามิ กานเน.
อนุสฺสรนโต สมพฺพุชฺชํ อคฺคํ ทนฺตํ สฺมาหิตํ
อดนฺทิตฺโต รตฺตินทิวํ วิหริสฺสามิ กานเน.

(พระวักลิกราบทูลว่า)

ข้าพระองค์แผ่ปีติสุขอันไพศาลไปทั่วร่างกาย
แม้สววยอารมณ์ที่ไม่ประณีต ก็จักอยู่ในป่า
ใหญ่ได้

ข้าพระองค์เจริญสติปฐฐาน อินทรีย์ พละ
และโพชฌงค์ ก็จักอยู่ในป่าใหญ่ได้

ข้าพระองค์เห็นภิกษุทั้งหลายบำเพ็ญเพียร
มีตนตั้งมั่น บากบั่นมั่นคงอยู่เป็นนิจ อยู่
ด้วยกันอย่างสามัคคี ก็จักอยู่ในป่าใหญ่ได้

ข้าพระองค์หมั่นระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธ-
เจ้าผู้เป็นเลิศ

ผู้ฝึกพระองค์ได้แล้ว และมีพระหทัยเป็นสมาธิ
ก็จักอยู่ในป่าใหญ่ได้อย่างไม่เกียจคร้านทั้ง
กลางวันกลางคืน

๕. เถรปทาน พระวักลิลกล่าวถึง
ประวัติของท่านไว้ว่า

สาวตถึยํ ปุเร ชาโต...
ตทา ปภุติ ชาโตหํ...สุเขน ปรีวฺตุลิตฺโต
สุคเตน วินาฏฺโต อุกกณฺฐามิ มฺหุตฺตกํ
ชาตียา สตตวสฺโสหํ ปพฺพชฺชํ อนคารียํ...
พุทฺธรูปฺรตี ฌตฺวา ตทา โอวทึ มํ ชโน

อลั วักกลิ ก็ รูปเป รรมเส พาลนนุทีเต.
 โย หิ ปสสติ สททมมํ โสมํ ปสสติ ปณฺทิตโต
 อปสสมานอ สททมมํ มํ ปสสตี น ปสสตี...
 เอวํ เตชานาสสิฏฺโฐจิหํ นายเกณ หิตเตสิชา
 คิซมกุกฺกํ สมารุชฺห ฌายามิ คิริกนฺทเร.
 จิตฺตํ ปพฺพตปาทมฺหิ อสฺสสสยํ มหามุณี
 วกฺกสิตี ชินาโวจ ตํ สุตฺวา มุทิตโต อหํ
 ปกฺขนฺทึ เสลปพฺภาเร อเนกสฺตโปริเส
 ตทา พุทฺธานุภาเวณ สุขเขเนว มหี คโต
 ปุณาปิ รมมํ เทเสติ ชนธานํ อุทยพฺพยํ
 ตมฺหํ ฌมฺมมณฺเฑฉาย อรหฺตตํ อปาปุณฺณิ

(พระวักกลิเล่าว่า
 ผมเกิดที่เมืองสาวัดถี...
 ผมแวดล้อมด้วยความสุขมาตั้งแต่เกิด
 ผมอยู่ห่างจากพระสุคตเพียงชั่วครู่ก็ฟังชาน
 จึงออกบวชเป็นคนไม่มีเรือนตั้งแต่อายุ ๗
 ขวบ

พระชินเจ้าทรงทราบที่ผมยินดี (หลงไหล)
 ในพระรูปของพระพุทธเจ้า
 จึงตรัสสอนผมว่า อย่าเลย วักกลิ เธอมีวแต่
 ยินดีในรูปที่คนพาลชื่นชมไปทำไม
 ผู้ใดแลเห็นธรรมที่แท้จริง ผู้นั้นนับเป็น
 บัณฑิตที่เห็นตถาคต
 เมื่อไม่เห็นธรรมที่แท้จริง แม้เห็นตถาคตอยู่
 ก็ไม่จัดว่าเห็น
 พระผู้นำผู้หวังประโยชน์ทรงพราสอนผมอยู่
 อย่างนี้
 ผมจึงขึ้นภูเขาคิซมกุกฺกเฟ่งพินิจอยู่ที่ซอกเขา
 พระมหามุณีประทับยืนอยู่ที่เชิงเขา ทรง
 ปลอบโยนผม
 พระชินเจ้าเรียกผมว่า วักกลิ
 ผมได้ยินคำนั้นแล้วก็เบิกบานใจ

จึงกระโจนลงไปทีเืองเขาซึ่งลึกลงไปหลาย
 ร้อยชั่วคน
 แล้วถึงพื้นดินอย่างปลอดภัยด้วยพุทธานุภาพ
 พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมซ้ำอีก
 ว่าด้วยความเกิดขึ้นและความดับแห่งขันธ
 ทั้งหมด
 ผมรู้แจ้งธรรมนั้นแล้วจึงได้สำเร็จเป็นพระ-
 อรหันต์

ข. ในคัมภีร์อรรถกถา

คัมภีร์อรรถกถาที่ผู้เขียนกล่าวถึงนี้ซึ่ง
 มีเรื่องที่พระวักกลิกล่าวไว้เมื่อจัดเรียงตาม
 พระไตรปิฎก คือ อรรถกถาสังยุตตนิกาย
 (สารัตถปกาสินี) อรรถกถาเอกกนิบาต
 (มโนรทปุรณิ) อรรถกถาธรรมบท (อัมมปัทฏฐ-
 กถา) อรรถกถาเถรคาถา (ปรมัตถทีปนี) และ
 อรรถกถาเถรอาทาน (วิสุทฺธชนวิลาสินี) ซึ่ง
 ผู้เขียนขอแบ่งประเด็นและยกมาแสดง ดังนี้

๑. ขาติฎมิ – การศึกษาศิลปวิทยา

อรรถกถาสังยุตตนิกาย ไม่มีกล่าวไว้

อรรถกถาเอกกนิบาต มีกล่าวว่า

สาวตถิยํ พุราหฺมณฺกุเล ปฏฺฐิสฺสนธิ
 คณฺหิ, วกฺกสิตีสฺส นามํ อํกุสุ. โส วุฑฺฒิปปตฺโต
 ตโย เวเท อุกคณฺหิตฺวา...

(พระวักกลิ) ถือปฏฺฐิสฺสนธิในตระกูล
 พุราหฺมณฺเมืองสาวตถิ, ญาติทั้งหลายตั้งชื่อให้
 ว่า วักกลิ, ท่านเจริญวัยแล้วได้เรียนพระเวท
 ทั้ง ๓...

อรรถกถาธรรมบท มีกล่าวว่า

สาวตถิยํ พุราหฺมณฺกุเล นิพฺพตฺติตฺวา
 วยฺยปฺตโต...

เกิดในตระกูลพราหมณ์เมืองสาวัตถี
เจริญวัยแล้ว

อรรถกถาเถรคาถา มีกล่าวว่

สาวตถิย์ พราหมณกุล นิพพตติ.
วุกกสิตีสส นามํ อํกุ. โส วุฑฒิปปโต ตโย
เวเท อุกคณหิตวา พราหมณสิปเปสุ นิปตตํ
คโต.

เกิดในตระกูลพราหมณ์เมืองสาวัตถี,
ญาติทั้งหลายตั้งชื่อให้ว่า วักกสิ, ท่านเจริญวัย
แล้วเรียนพระเวททั้ง ๓ สำเร็จศิลปะของ
พราหมณ์

อรรถกถาเถรอปทาน มีกล่าวว่

สาวตถิย์ พราหมณกุล นิพพตติ.
ตสส วุกกสิตี นามํ กรีสสุ. ตตถ กสิตี อปรธาติล
กาฬกาทีโทสสส อธิวณํ. นิทุธนต
สุวณณปิณฑสทิสตตาย อปคโต พุยอปคโต
กสิ โทโส อสสาตี วการาคมํ กตวา วุกกสิตี
วุจจติ. โส วุฑฒิปปโต ตโย เวเท อุกคณหิตวา
พราหมณสิปเปสุ นิปตตํ คโต.

เกิดในตระกูลพราหมณ์เมืองสาวัตถี,
ญาติทั้งหลายตั้งชื่อให้ว่า วักกสิ, คำว่า ‘กสิ’
ในคำว่า วักกสิ นั้น เป็นคำเรียกสิ่งที่เป็นโทษ
อาทิตความผิดและไฝฝ้า, เพราะร่างกายท่าน
เหมือนแห่งทอง จึงเรียกท่านว่า วักกสิ โดยลง
วอาคม (ที่หน้า กสิ) เพราะความผิด คือ โทษ
ของท่านหายไป ท่านเจริญวัยแล้วเรียนพระ-
เวททั้ง ๓ สำเร็จศิลปะของพราหมณ์.

๒. การบรรพชาในพระพุทธศาสนา

อรรถกถาสังยุตตนิกาย ไม่มีกล่าวไว้

อรรถกถาเอกกนิปาต มีกล่าวว่

ทสพลํ ภิกขุสํขปริวุดํ สาวตถิย์ จรนต์
ทิสวา สตถุ สรริสมปตตี โอลเณโต
สรริสมปตติทสสเนน อติโต ทสพลเนน สหธิ
เยว จรติ. วิหารํ คจจนเตน สหธิ วิหารํ คนตวา
สรริสมปตตี โอลเณโต ว ติภูจติ. ฌมมสกาย
นิสิทิตวา ฌมมํ กเถนตสส สมมุขภูชานะ จโต
ฌมมํ สุณาตี. โส สหธิ ปฎิลภิตวา...ปพพช
ยาจิตวา สตถุ สนติเก ปพพช.

เห็นพระทศพลแวดล้อมด้วยหมู่ภิกษุ
เสด็จไปในเมืองสาวัตถี มองดูความพร้อมแห่ง
พระสรริระของพระศาสดา ไม่อ้อมด้วยการดู
ความพร้อมแห่งพระสรริระ เดินไปกับพระทศพล
ตลอดเวลา ครั้นไปถึงวิหารพร้อมกับพระ-
ทศพลผู้เสด็จไปยังวิหารก็เอาแต่ยืนมองดู
ความพร้อมแห่งพระสรริระ เมื่อพระทศพล
ประทับแสดงธรรมอยู่ในธรรมสภา ก็ยืนฟัง
ธรรมอยู่ตรงหน้า ท่านได้ศรัทธาแล้ว...ทูลขอ
บวช บวชในสำนักของพระศาสดา

อรรถกถาธรรมบท มีกล่าวว่

ปิณฑาย ปวิภูจฺจํ ตถาคตํ ทิสวา
สตถุสรริสมปตตี โอลเณตวา สรริสมปตติทส
สเนน อติโต...สตถุ สนติเก ปพพชิตวา...

เห็นพระตถาคตเสด็จเข้าไปบิณฑบาต
มองดูความพร้อมแห่งพระสรริระของพระศาสดา
ไม่อ้อมด้วยการดูความพร้อมแห่งพระ
สรริระ...บวชในสำนักของพระศาสดา...

อรรถกถาเถรคาถา มีกล่าวว่

สตถารํ ทิสวา รูปกายสส สมปตติทส
สเนน อติโต สตถารา สหธิเยว วิจรติ...สตถุ
สนติเก ปพพชิตวา...

เห็นพระศาสดา ไม่อ้อมด้วยการด้วยการดูความพร้อมแห่งพระรูปกาย เดินไปกับพระศาสดา...บวชในสำนักของพระศาสดา...

อรรถกถาเถราปทาน มีกล่าวว่

สตถาริ ทิสฺวา รูปกายสมฺปตฺติทสฺ-
สเนน อติตฺโต สตถารานํ สทฺธิเยว วิจฺรติ...สตถุ
สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา...

เห็นพระศาสดา ไม่อ้อมด้วยการด้วยการดูความพร้อมแห่งพระรูปกาย เดินไปกับพระศาสดา...บวชในสำนักของพระศาสดา...

๓. การอยู่ในเพศพรหมจรรย์

อรรถกถาสังยุตตนิกาย ไม่มีกล่าวไว้

อรรถกถาเอกกนิบาต มีกล่าวว่

ตฺโต ปุณฺณจาย จเปตฺวา อาหารกรณเวลั
อวเสสกาเล ยตถ จิตฺเตน สกฺกา ทสฺพลั ปสฺสิตฺติ,
ตตถ จิตฺโต โยนิโส มนสิการิ ปหายทสฺพลั โอล
เกนโต ว วิหาสี.

ตั้งแต่นั้นมา นอกจากเวลานั้นอาหารแล้ว เวลาที่เหลือก็มักยืนอยู่ในที่ที่ยืนแล้วสามารถเห็นพระทศพล ละทิ้งการทำไว้ในใจโดยแยบคาย เอาแต่มองดูพระทศพลอยู่อย่างเดียว

อรรถกถาธมฺมบท มีกล่าวว่

ยตถ จิตฺเตน สกฺกา ทสฺพลั ปสฺสิตฺติ,
ตตถ จิตฺโต, สขฺมายกมฺมจฺจนมนสิการานิ
ปหาย สตถาริ โอลเกนโต วิจฺรติ.

มักยืนอยู่ในที่ที่ยืนแล้วสามารถเห็นพระทศพล ทั้งกิจทั้งหลาย อาทิ การสาธยาย

และการมนสิการก็มีพื้นฐาน เทียบเดินดูพระศาสดา.

อรรถกถาเถรคาถา มีกล่าวว่

จเปตฺวา โภชนเวลั สรรีจจกาลณฺจ

เสสกาเล ยตถ จิตฺเตน สกฺกา ทสฺพลั ปสฺสิตฺติ,
ตตถ จิตฺโต อณฺณํ กิจจํ ปหาย ภควนฺตํ
โอลเกนโต ว วิหฺรติ.

นอกจากเวลานั้นอาหารและเวลาทำสรีริกแล้ว เวลาที่เหลือก็มักยืนอยู่ในที่ที่ยืนแล้วสามารถเห็นพระทศพล ทั้งกิจอื่นเอาแต่มองดูพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่อย่างเดียว

อรรถกถาเถราปทาน มีกล่าวว่

จเปตฺวา โภชนเวลั สรรีจจกาลณฺจ

เสสกาเล ยตถ จิตฺเตน สกฺกา ทสฺพลั ปสฺสิตฺติ,
ตตถ จิตฺโต อณฺณํ กิจจํ ปหาย ภควนฺตํ
โอลเกนโต ว วิหฺรติ.

นอกจากเวลานั้นอาหารและเวลาทำสรีริกแล้ว เวลาที่เหลือก็มักยืนอยู่ในที่ที่ยืนแล้วสามารถเห็นพระทศพล ทั้งกิจอื่นเอาแต่มองดูพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่อย่างเดียว

๔. โอวาทของพระพุทธเจ้า

อรรถกถาสังยุตตนิกาย มีกล่าวว่

ปุตฺติกายเณนติ อตฺตโน สุวณฺณวณฺณมฺปิ
กายิ ภควา ชฺวปคฺขรณฺณฐฺเณ เอวมาห. โย โข
วุกฺกสิ ฐมฺมนติ อธิ ภควา ‘ฐมฺมกาโย โข
มหาราช ตถาคโต’ติ วุฑฺฒํ ฐมฺมกาโย ทสฺเสติ.
นวิโร หิ โลกุตฺตรฐมฺโม ตถาคตสฺส กาโย
นาม. อิทานิ เถรสฺส ติปริวภูมฺมิ ฐมฺมเทสนํ
อารณฺโต ตํ ก็ มณฺณสีตฺติอาทิมาห.

บทว่า *ด้วยกายที่เปื่อยเน่า* อธิบายว่า พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้ ทรงหมายถึงพระกายของพระองค์แม้จะมีสีเหมือนทองคำ แต่ก็มีสภาวะไหลออกประจำ ในคำว่า *วิกกลิ ผู้ใดแลเห็นธรรม* นี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมกายซึ่ง (พระภาคเสน) กล่าวไว้ว่า มหาบพิตร ธรรมกาย คือ ตถาคต อธิบายว่า โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง ชื่อว่า กายของตถาคต. บัดนี้เมื่อจะเริ่มแสดงธรรม ๓ รอบแก่พระเถระ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า เธอสำคัญชื่อนั้นเป็นไฉน.

อรรถกถาเอกกนิบาต มีกล่าวว่

สตถา ตสส ฌาณปริปากํ อากเมนโต ทีฆปี อทธานํ ตสมิ ฐุพทสสนวเสน วิจรนต์ กิญจิ อวตวา ‘อิทานิสส ฌาณํ ปริปากคตํ, สกกา เอตํ โฟเธตุนติ ฌตวา เอวมาท ‘กินเต วกกลิ อิมินา ปุตติกายเนน ทิฏฺฐเจเน, โย โข วกกลิ ฌมมํ ปสสตี, โส มํ^๕ ปสสตี, โย มํ ปสสตี, โส ฌมมํ ปสสตี, ฌมมํ ทิ วกกลิ ปสสนโต มํ ปสสตี, มํ ปสสนโต ฌมมํ ปสสตีติ อาท.

พระศาสดาทรงรอให้ญาณของท่าน แก่กล้า เมื่อท่านเที่ยวไปด้วยการเอาแต่ดูพระรูปกายสิ้นระยะเวลานาน ก็ยังไม่ตรัสอะไร ต่อเมื่อทรงทราบว่ ‘บัดนี้ ญาณของพระวักกลินั้นแก่กล้าแล้ว, ตถาคตสามารถสอนเธอให้รู้แจ้งได้’ จึงตรัสอย่างนี้ว่า ‘วิกกลิ ประโยชน์อะไรของเธอด้วยกายอันเปื่อยเน่าที่

เธอเห็นนี้, วิกกลิ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม, วิกกลิ เพราะผู้ที่เห็นธรรมย่อมเห็นตถาคต ผู้ที่เห็นตถาคตย่อมเห็นธรรม’

อรรถกถาธรรมบท มีกล่าวว่

สตถา ตสส ฌาณปริปากํ อากเมนโต กิญจิ อวตวา ‘อิทานิสส ฌาณํ ปริปากํ คตุนติ ฌตวา ‘กึ เต วกกลิ อิมินา ปุตติกายเนน ทิฏฺฐเจเน, โย โข วกกลิ ฌมมํ ปสสตี, โส มํ ปสสตี, โย มํ ปสสตี, โส ฌมมํ ปสสตีติ วตวา โววทิ.

พระศาสดาทรงรอให้ญาณของท่าน แก่กล้าก็ยังไม่ตรัสอะไร ต่อเมื่อทรงทราบว่ ‘บัดนี้ ญาณของพระวักกลินั้นแก่กล้าแล้วจึงตรัสสอนว่ ‘วิกกลิ ประโยชน์อะไรของเธอด้วยกายอันเปื่อยเน่าที่เธอเห็นนี้, วิกกลิ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม’

อรรถกถาเถรคาถา มีกล่าวว่

สตถา ตสส ฌาณปริปากํ อากเมนโต พุกกาลํ ตสมิ ฐุพทสสนเนเนน วิจรนต์ กิญจิ อวตวา ปุเนกทิวสํ ‘กึ เต วกกลิ อิมินา ปุตติกายเนน ทิฏฺฐเจเน, โย โข วกกลิ ฌมมํ ปสสตี, โส มํ ปสสตี, โย มํ ปสสตี, โส ฌมมํ ปสสตี, ฌมมํ ทิ วกกลิ ปสสนโต มํ ปสสตี, มํ ปสสนโต ฌมมํ ปสสตีติ อาท.

พระศาสดาทรงรอให้ญาณของท่าน แก่กล้า เมื่อท่านใช้เวลาส่วนมากเที่ยวไปด้วยการเอาแต่ดูพระรูปกาย ก็ยังไม่ตรัสอะไร อีกวันหนึ่ง จึงตรัสว่ ‘‘วิกกลิ ประโยชน์อะไรของเธอด้วยกายอันเปื่อยเน่าที่เธอเห็นนี้, วิกกลิ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นตถาคต, ผู้ใด

^๕ ผู้เขียนแปล ม (เรา) ว่ ตถาคต ตามที่นักปราชญ์โบราณของไทยนิยมแปล และพบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ ‘ตถาคต’ เป็นคำแทนอมห (เรา) ได้.

เห็นตลาคต ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม, วักกฺลึ เพราะ ผู้ที่เห็นธรรมย่อมเห็นตลาคต ผู้ที่เห็นตลาคต ย่อมเห็นธรรม’

อรรถกถาเถราปทาน มีกล่าวว่

สตถา ตสฺส ฅาณปริปากํ อาคมนฺโต พุกกาลํ ตสฺมี รูปทสฺสเนนเว วิจรณเต กิญจิวตฺวา ปุเนกทิวสํ ‘กั เต วุกฺกลึ อิมินา ปุติกาเยน ทิฏฺฐเจณ, โย โข วุกฺกลึ ฅมฺมํ ปสฺสตี, โส มํ ปสฺสตี, โย มํ ปสฺสตี, โส ฅมฺมํ ปสฺสตี, ฅมฺมํ ทิวุกฺกลึ ปสฺสนโต มํ ปสฺสตี, มํ ปสฺสนโต ฅมฺมํ ปสฺสตีติ อาท.

พระศาสดาทรงรอให้ญาณของท่าน แก่กล้า เมื่อท่านใช้เวลาส่วนมากเที่ยวไปด้วย การเอาแต่ดูพระรูปกาย ก็ยังไม่ตรัสอะไร อีกวันหนึ่งจึงตรัสว่า “วักกฺลึ ประโยชน์อะไรของเธอด้วยกายอันเปื่อยเน่าที่เธอเห็นนี้, วักกฺลึ ผู้ใดแลเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นตลาคต, ผู้ใดเห็นตลาคต ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม, วักกฺลึ เพราะ ผู้ที่เห็นธรรมย่อมเห็นตลาคต ผู้ที่เห็นตลาคต ย่อมเห็นธรรม’

๔. การฆ่าตัวเอง

อรรถกถาสังยุตตนิกาย มีกล่าวว่

สตถํ อาทเรสีตี เถโร กิโร อธิมานิกโ อโหสิ. โส สมာธิวิปสฺสนาหิ วิกฺขมภิตานํ กิเลสานํ สมุทาจาร์ อปสฺสนโต ‘ชีณาสโวมหิ’ ตี สยฺมึ หุตฺวา ‘กั เม อิมินา ทุกฺเคน ชีวิตฺเตน, สตถํ อาทริตฺวา มริสฺสามิ’ติ ติชิณฺเณน สตเถน กณฺจนาร्हํ ฉินฺทหิ.

สองบทว่า นำศัตรามา อธิบายว่า ว่ากันว่า พระเถระมีความสำคัญผิด ท่านไม่เห็นกิเลสที่สมาธิและวิปัสสนาข่มไว้พุ่งขึ้นมาจึง

สำคัญว่า ‘เราสิ้นอาสวะแล้ว’ จึงคิดว่า ‘ประโยชน์อะไรของเรากับชีวิตที่เป็นทุกขนี้ เราจักนำมีตมาฆ่าตัวตาย’ แล้วเอาศัตราที่คม เชือดก้านคอ

อรรถกถาเอกกนิบาต มีกล่าวว่

สตถริ เอวํ โอวทฺหนเตปิ เถโร ทสพลสฺสทสสนํ ปหาย เวน อณฺญตฺถ คนฺตุ สกโกติ. ตโต สตถา ‘อัย ภิกฺขุ น สํเวคํ อลภิตฺวา พุชฺฅิสฺสตีติ อุกฺกจาย วสฺสุปนายิกาย ราชคหํ คนฺตฺวา วสฺสุปนายิกทิวเส ‘อเปหิ วุกฺกลีตี ตํ เถริปณามเสสิ. พุทฺธา จ นาม อาทฺเหยยวจนฺนา โหนฺตี, ตสฺมา เถโร สตถารํ ปฏิปฺฟรีตฺวา จาตุ อสกโกนฺโต เตมาสํ ทสพลสฺส สมฺมุখে อาคนฺตุ อวิสหนฺโต ‘กินฺทานิ สกฺกา กาคฺตุ, ตลาคเตนฺมหิ ปณามิโต, สมฺมุชีกาวัน คจฺฉามิ, กั มยฺหํ ชีวิตฺเตนาตี คิชฅณฺญูปฺพพเต ปปาตฺถฐานํ อภิริหิ.

เมื่อพระศาสดาแม้ตรัสสอนอยู่อย่างนี้ พระเถระก็ไม่สามารถผลการดูพระทศพลแล้วไปที่อื่นได้เลย ครั้นแล้ว พระศาสดาทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้ไม่ได้ความสังเวชแล้วก็จักไม่รู้จัก’ ครั้นใกล้วันเข้าพรรษา ก็เสด็จไปเมืองราชคฤห์ ในวันเข้าพรรษาจึงขับไล่พระเถระนั้นว่า ‘หลีกไปนะ วักกฺลึ’ ธรรมดว่า พระพุทธเจ้าย่อมมีพระวาจาว่าเชื่อถือ ดังนั้นพระเถระจึงไม่อาจยืนสู้หน้าพระศาสดาอยู่ได้ไป ไม่กล้าไปเฝ้าพระทศพลตลอดไตรมาส จึงคิดว่า ‘บัดนี้เราสามารถทำอะไรได้ เราถูกพระตลาคตขับไล่แล้ว, จึงไม่กล้าไปสู้หน้า, เรา จะอยู่ไปทำไม’ จึงขึ้นไปยังที่ที่เป็นเหวบนภูเขาคิชฅณฺญู

อรรถกถาธรรมบท มีกล่าวว่

โส เอว โอวทีโตปิ สตุ ทสสนํ ปหาย เนว อณตถ คนตุ สกโกติ. อถ นํ สตุธา ‘นายํ ภิกขุ สํเวคํ อลภิตวา พุชมิสสตีติ อุกกุจาย วสสุปนายิกาย ราชคหํ คนตวา วสสุปนายิกทิวเส ‘อเปหิ วกกลีติ ปณามติ. โส ‘น มํ สตุธา อาลปตีติ เตมาสํ สตุธ สมมุเข จาตุ อสโกโกนโต ‘กํ มยหํ ชีวีเตน, ปพพตา อตตานํ ปาเตสสามีติ คิขณฺณํ อภิริหิ.

ท่านแม่ถูกพระศาสดาตรัสสอนอย่างนี้ ก็ไม่สามารถผลการดูพระศพแล้วไปที่อื่นได้เลย ครั้นแล้ว ครั้นแล้ว พระศาสดาทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้ไม่ได้ความสังเวชแล้วก็จักไม่รู้แจ้ง’ ครั้นใกล้วันเข้าพรรษา ก็เสด็จไปเมืองราชคฤห์ ในวันเข้าพรรษาจึงขับไล่พระเถระนั้นว่า ‘หลีกไปนะ วักกลี’ ท่านคิดว่า ‘พระศาสดาไม่ตรัสทักเรา’ จึงไม่อาจยืนสู้นหน้าพระศาสดาอยู่ได้ตลอดไตรมาส พลังคิดว่า ‘เราจะอยู่ไปทำไม, เราจักโดดจากภูเขา’ แล้วขึ้นภูเขาคิขณฺณ.

อรรถกถาเถรคาถา มีกล่าวว่่า

สตฺถริ เอวํ วทนเตปิ เถโร สตุธ ทสสนํ ปหาย อณตถ คนตุ น สกโกติ. ตโต สตุธา ‘นายํ ภิกขุ สํเวคํ อลภิตวา พุชมิสสตีติ วสสุปนายิกทิวเส ‘อเปหิ วกกลีติ เถรํ ปณามสิ. โส สตุถารา ปณามิโต สมมุเข จาตุ อสโกโกนโต ‘กํ มยหํ ชีวีเตน, โยหํ สตุถารํ ทฺนฺจฺจ น ลภามิตี คิขณฺณูปพพเต ปปาตฺถจฺจานํ อภิริหิ.

เมื่อพระศาสดาแม่ตรัสสอนอยู่อย่างนี้ พระเถระก็ไม่สามารถผลการดูพระศพแล้วไปที่อื่นได้เลย ครั้นแล้ว พระศาสดาทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้ไม่ได้ความสังเวชแล้วก็จักไม่รู้แจ้ง’ ในวันเข้าพรรษาจึงขับไล่พระเถระว่า

‘หลีกไปนะ วักกลี’ ท่านถูกพระศาสดาขับไล่แล้ว ไม่อาจยืนสู้นหน้าอยู่ได้ พลังคิดว่า ‘เราจะอยู่ไปทำไม เมื่อไม่ได้เห็นพระศาสดา’ แล้วจึงขึ้นไปยังที่ที่เป็นเหวนภูเขาคิขณฺณ.

อรรถกถาเถรปทาน มีกล่าวว่่า

สตฺถริ เอวํ วทนเตปิ เถโร สตุธ ทสสนํ ปหาย อณตถ คนตุ น สกโกติ. ตโต สตุธา ‘นายํ ภิกขุ สํเวคํ อลภิตวา พุชมิสสตีติ วสสุปนายิกทิวเส ‘อเปหิ วกกลีติ เถรํ ปณามสิ. โส สตุถารา ปณามิโต สมมุเข จาตุ อสโกโกนโต ‘กํ มยหํ ชีวีเตน, โยหํ สตุถารํ ทฺนฺจฺจ น ลภามิตี คิขณฺณูปพพเต ปปาตฺถจฺจานํ อภิริหิ.

เมื่อพระศาสดาแม่ตรัสสอนอยู่อย่างนี้ พระเถระก็ไม่สามารถผลการดูพระศพแล้วไปที่อื่นได้เลย ครั้นแล้ว พระศาสดาทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้ไม่ได้ความสังเวชแล้วก็จักไม่รู้แจ้ง’ ในวันเข้าพรรษาจึงขับไล่พระเถระว่า ‘หลีกไปนะ วักกลี’ ท่านถูกพระศาสดาขับไล่แล้ว ไม่อาจยืนสู้นหน้าอยู่ได้ พลังคิดว่า ‘เราจะอยู่ไปทำไม เมื่อไม่ได้เห็นพระศาสดา’ แล้วจึงขึ้นไปยังที่ที่เป็นเหวนภูเขาคิขณฺณ.

๖. การบรรลุอรหัตผล

อรรถกถาสังยุตตนิกาย มีกล่าวว่่า

อถสส ทุกขา เวทนา อูปฺปชฺชชิ. โส ตสฺมี ขณ อตตโน ปุณฺณชนภาวํ ฌตฺวา อวิสสฺฐจกมมฺภฺจฺจานตฺตา สึมฺมํ มุลกมมฺภฺจฺจานํ อาทาย สมมสนฺโต อรหตฺตํ ปาปุณฺณิตฺวา ว กาลมกาสิ.

ขณะนั้นท่านเกิดทุกขเวทนา จึงทราบว่่า ตัวเองเป็นปุณฺณชน จึงรีบกำหนดกัมมฐานเดิมมาพิจารณาเนื่องจากยังไม่ได้ทิ้ง

กัมมัฏฐาน ครั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วจึง
ทำกาละ.

อรรถกถาเอกนิบาต มีกล่าวว่

สตถา ตสส กิลมนภาวี ญตวา ‘อัย
ภิกขุ มม สนติกา อสสาส อลภนโต มคคผลานัน
อุปนิสสย นาสะยยาติ อตตานัน ทสเสตุ โธภาส
วิสสขเซสิ. อถสส สตถุ ติฏฐกาลโต ปฏฺจาย
เอว มหนตฺ โสภสสลฺ ปทีน. สตถา สุขตพาเก
โอฆํ อาหรนโต วิย วุกกิลิตเถรสส พลวปิตี
โสมนสสํ อุปปาเทตุ ธมมปาเท คาถมาห
‘ปาโมชชพฺพโล ภิกขุ ปสนโน พุทฺธสาสน
อธิคจเณ ปทํ สนนํ สงขารูปสมํ สุขนติ
วุกกิลิตเถรสส จ ‘เอหิ วุกกิลิตี หตถํ ปสาเรสิ.
เถโร ‘ทสพโล เม ติฏฺฐโธ เอหิตี อวหानมปิ
ลทฺธนติ พลวปิตี อุปปาเทตวา ‘กุโต คจณามิตี
อตตโน คมนภาวี อชานิตวา ทสพลสส สมมุเข
อากาเส ปกขนทิตวา ปจมปาเทน ปพฺพเต
จิตฺเตยว สตถารา วุตตคถํ อวชเชนโต
อากาเสยว ปิตี วิภขมภิตวา สห ปฏฺฐสมภิทาหิ
อรรหตฺตํ ปตวา...

พระศาสดาทรงทราบว่ ท่านลำบาก
จึงทรงดำริว่ ‘ภิกษุนี้เมื่อไม่ได้ความสบายใจ
จากสำนักของตถาคตก็จะทำอุปนิสัยแห่ง
มรรคและผลทั้งหลายให้เสียไปได้’ แล้วเปล่ง
พระรัศมีแสดงพระองค์. ครั้นแล้ว ตั้งแต่เวลาที่
ได้เห็นพระศาสดา ท่านก็ละทิ้งลูกศรคือได้
ความโศกที่มากเพียงนั้นได้ พระศาสดา ทรง
ทำเหมือนจะไขน้ามาใส่สระที่แห่งผากจึงตรัส
คาถาในธรรมบทเพื่อให้พระวัฏฏิเถระเกิดปิติ
โสมนัสอันมีพลั้วว่ ‘ภิกษุผู้ เลื่อมใสในคำสอน
ของพระพุทธเจ้าจนมากด้วยปราโมทย์
สามารถจะบรรลุปทอันสงบสุขระงับสังขาร’

และทรงเหยียดพระหัตถ์ออกไปให้พระวัฏฏิ
เถระพลางตรัสว่ ‘มาเถิด พระวัฏฏิ’ พระ
เถระเกิดปิติอันมีกำลังว่ ‘เราเห็นพระทศพล
แล้ว, แม้คำร้องเรียกว่ มาเถิด เราก้ได้แล้ว’
คิดอยู่ว่จะไปทางไหน ยังไม่ทันรู้ว่ ตัวเองจะ
ไปก็ลอยขึ้นไปในอากาศต่อหน้าพระทศพล
พอเท้าก้าวแรกยืนอยู่บนภูเขา ก็พลันนึกถึง
พระดำรัสที่พระศาสดาตรัสไว้จนขมปิติได้แล้ว
บรรลอรหัตผลพร้อมทั้งปฏิสัมภิทาทั้งหลายที่
กลางอากาศ...

อรรถกถาธรรมบท มีกล่าวว่

สตถา ตสส กิลมนภาวี ญตวา ‘อัย
ภิกขุ มม สนติกา อสสาส อลภนโต มคคผลานัน
อุปนิสสย นาสะยยาติ อตตานัน ทสเสตุ โธภาส
มุญจ. อถสส สตถุ ติฏฐกาลโต ปฏฺจาย
ตวามหนโตปิ โสโก ปทีย. สตถา สุขตพาทัก
โอเมน ปูเรนโต วิย เถรสส พลวปิตีปาโมชช
อุปปาเทตุ อิมํ คาถมาห ‘ปาโมชชพฺพโล ภิกขุ
ปสนโน พุทฺธสาสน อธิคจเณ ปทํ สนนํ
สงขารูปสมํ สุขนติ. อิมญจ ปน คถํ วตวา
สตถา วุกกิลิตเถรสส หตถํ ปสาเรตวา ‘เอหิ
วุกกิลิ มา ภาย, โอลเเกหิ ตถาคตํ, อหนตํ
อุทฺธริสสามิ ปงเก สนนํ กุญชรํ. เอหิ วุกกิลิ
มา ภาย, โอลเเกหิ ตถาคตํ, อหนตํ อุทฺธริสสามิ
ราหุคคหิตวํ จนนิมนติ อีมา คาถา อภาสิ. โส
‘ทสพโล เม ติฏฺฐโธ เอหิตี จ อวหานํ ลทฺธนติ
พลวปิตี อุปปาเทตวา ‘กุโต นุ โข คนตพพนติ
คมนมคคํ อปสสนโต ทสพลสส สมมุเข อากาเส
อุปตติตวา ปจมปาเท ปพฺพเต จิตฺเตยว สตถารา
วุตตคถํ อวชเชนโต อากาเสยว ปิตี วิภขม
ภิตวา สห ปฏฺฐสมภิทาหิ อรรหตฺตํ ปตวา...

พระศาสดาทรงทราบว่าคุณลำบาก จึงทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้เมื่อไม่ได้ความสบายใจจากสำนักของตถาคตก็จะทำอุปนิสัยแห่งมรรคและผลทั้งหลายให้เสียไปได้’ แล้วเปล่งพระรัศมีแสดงพระองค์. ครั้นแล้ว ตั้งแต่เวลาที่ได้เห็นพระศาสดา ความโศกที่มากเพียงนั้นของท่านก็หายไป พระศาสดา ทรงทำเหมือนจะทำสระที่แห้งผากให้เต็มด้วยน้ำจึงตรัสคาถาเพื่อให้พระเถระเกิดปีติปาโมชอันมีพลังว่า ‘ภิกษุผู้ เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจนมากด้วยปาโมช สามารถจะบรรลุปฐมอสังขสขุระจันตสังขาร’ ก็แลครั้นตรัสคาถานี้แล้ว พระศาสดาจึงทรงเหยียดพระหัตถ์ออกให้พระวัคคิเถระแล้วตรัสคาถาเหล่านี้ว่า ‘มาเถิด วัคคิ จงมองดูตถาคตเกิด, ตถาคตจักยกเธอขึ้นให้เหมือนยกช้างที่ติดหล่ม. มาเถิด วัคคิ จงมองดูตถาคตเกิด, ตถาคตจักช่วยเธอให้เหมือนช่วยพระจันทร์ที่ถูกราหูอม’ ท่านเกิดปีติอันมีกำลังว่า ‘เราเห็นพระทศพลแล้ว, แม้คำร้องเรียกว่า มาเถิด เราก็กู้แล้ว คิดอยู่ว่า ‘ควรจะไปทางไหน’ เมื่อไม่เห็นทางไปจึงเหาะขึ้นไปในอากาศต่อหน้าพระทศพล เมื่อเท้าแรกเหยียบอยู่บนภูเขาก็ก้อนระลอกถึงกาลาที่พระศาสดาตรัสไว้ข่มปีติได้แล้วบรรลอรหัตผล พร้อมทั้งปฏิสัมภิทาทั้งหลายที่กลางอากาศ...

อรธกถาเถรคาถา มีกล่าวว่

องค์คุณภิกษุภิกษุณี เจริญ ธรรมปทาคุณ
 นายณจ อาคตฺ: “สตถา ตสฺส ตํ ปวตฺตี ฌตฺวา
 ‘อัย ภิกษุ มม สนติกา อสฺสาสํ อลภนฺโต
 มคฺคผลานํ อุปนิสฺสยํ นาเสยยาติ อตฺตานํ
 ทสเสตฺวา โองาสํ วิสฺสขฺเขนฺโต ‘ปาโมชฺชพฺุโล
 ภิกษุ ปสนฺโน พุทฺธสฺสเน อธิคฺจเณ ปทํ สนตํ
 สงฺขารูปสมํ สุขนฺติ คาลํ วตฺวา ‘เอหิ วกฺกิลีติ

หตถํ ปสาเรสิ. เถโร ‘ทสพฺุโล เม ทิฏฺฐโ, เอหิติ
 อวฺทานมฺปิ ลทฺธนฺติ พฺลวปีติโสมนสฺสํ
 อุปฺปาเทตฺวา ‘กุโธ อาคฺจณามิติ อตฺตโน
 คมนภาวํ อชานิตฺวา ว สตฺถุ สมฺมุเข อากาเส
 ปกฺขนทิตฺวา ปจฺเมเน ปาเทเน ปพฺุพเต จิตฺเตยว
 สตฺถารา วุตฺตคฺคาถาย อวฺชฺเขนฺโต อากาเสยว
 ปีติ วิภฺขมฺภตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ
 ปาปฺณิติ.

พระศาสดาทรงทราบความเป็นไป
 นั้นของท่านจึงทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้เมื่อไม่ได้
 ความสบายใจจากสำนักของตถาคตก็จะทำ
 อุปนิสัยแห่งมรรคและผลทั้งหลายให้เสียไปได้’
 แล้วเปล่งพระรัศมีแสดงพระองค์ตรัสคาถาว่า
 ‘ภิกษุผู้ เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจน
 มากด้วยปาโมช สามารถจะบรรลุปฐมอสังข
 สขุระจันตสังขาร’ และทรงเหยียดพระหัตถ์
 ออกไปพลาจตรัสว่า ‘มาเถิด วัคคิ’ พระเถระ
 เกิดปีติอันมีกำลังว่า ‘เราเห็นพระทศพลแล้ว,
 แม้คำร้องเรียกว่า มาเถิด เราก็กู้แล้วคิดอยู่ว่า
 จะไปทางไหน ยังไม่ทันรู้ว่าตัวเองจะไปก็ลอย
 ขึ้นไปในอากาศต่อหน้าพระทศพล พอเท้าก้าว
 แรกยืนอยู่บนภูเขา ก็ปลัดถันถึงพระดำรัสที่
 พระศาสดาตรัสไว้ข่มปีติได้แล้วบรรลอรหัตผล
 พร้อมทั้งปฏิสัมภิทาทั้งหลายที่กลางอากาศ...

อิธ (เถรคาถาอุกฺกถาย) ปน เหว

วทนฺติ: “กึ เต วกฺกิลีตีอาทินา สตฺถารา โอวทิต
 คิขณฺณฺเณ วิหรนฺโต วิปสฺสนํ ปญฺุจเปสิ. ตสฺส
 สทฺธาย พฺลวภาวโตเอว วิปสฺสนา วิถึน โธตรติ,
 ภควา ตํ ฌตฺวา กมฺมญฺุจานํ โสเธตฺวา อทาสิ.
 โส ปุณฺ วิปสฺสนํ มตฺถกํ ปาเปตฺุ นาสกฺขิยว,
 อถสฺส ออาหารเวกฺลเลน วาตาพาโธ อุปฺปชฺชิ, ตํ
 วาตาพาเณ ปิฬิยมานํ ฌตฺวา ภควา ตตฺถ

คนตว่า ปุจฉนโต...อาห. ภิกขุ ตวั กถั วิหริส-
สสีติ ภควา ปุจฉิ. ตั สุตวา เถโร...จตสโส คาถา
อภาสี. ตั สุตวา เถโร นิรามิสปีติโสมนสสาทีนา
ออตโน

สุขวิหารี ปกาเสนโต ‘ปีติสุขเนาติ
อาทิมาน. เอวั เถโร วิปัสสนั อุตฺตูกาเปตวา
อรหตตํ ปาปฺณีติ.

ส่วนในอรรถกถาเถราปทานกล่าวว่า:
พระวักกलिผู้อันพระศาสดาตรัสสอนโดยนัยว่า
‘วักกलि ประโยชน์อะไรของเธอ’ อยู่บน
ภูเขาศิขณภูฏเริ่มเจริญวิปัสสนา เพราะศรัทธา
ของท่านมีกำลังเกิน วิปัสสนาจึงไม่ลงสู่วิถี
พระศาสดาทรงทราบเหตุนี้จึงทรงชำระ
กัมมัญฐานให้ ท่านก็ยังไม่สามารถทำวิปัสสนา
ให้ถึงที่สุดได้ ครั้งนั้น เพราะท่านขาดอาหาร
จึงเกิดอาพาธเกี่ยวกับลม พระผู้มีพระภาคทรง
ทราบที่ท่านถูโรคลมบีบคั้นจึงเสด็จไปตรัส
ถาม ท่านฟังคํานั้นแล้วจึงกล่าวคาถา ๔ คาถา
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ‘ภิกษุ เธอจัก
อยู่อย่างไร’ พระเถระฟังคํานั้นแล้วเมื่อจะ
ประกาศการอยู่อย่าง เป็นสุขของตนด้วยปีติ
โสมนัสที่ไม่มีอาภัสเป็นต้นจึงกล่าวว่า ปีติสุข
เป็นต้น ก็แลครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเถระก็
เจริญวิปัสสนาได้ก้าวหน้าแล้วบรรลุอรหัตผล

อรรถกถาเถราปทาน มีกล่าวว่า

องคฺตฺตรภูฏกถายั เจว ฐมมปทวนฺณ
นายณจ อาคตํ: “สตถา ตสฺส ตํ ปวตตี ฌตฺวา
‘อัย ภิกขุ มม สนตีกา อสสาสึ อลภนฺโต
มคคฺพลานํ อุปนึสฺสยํ นาเสยยาติ อตตานิ
ทสฺเสตฺวา โภภาสึ วิสสขเขนฺโต ‘ปาโมชฺชพฺุโล
ภิกขุ ปสนโน พุทฺธสสาเน อธิคฺจเณ ปทํ สนตํ
สงฺขารูปสมํ สุขนฺติ คาคํ วตฺวา ‘เอหิ วักกलि

หตถํ ปสาเรสิ. เถโร ‘ทสพฺุโล เม ทิฏฺฐโจ, เอหิตี
อฺุหานมฺปิ ลทฺธนฺติ พลว ปีติโสมนสฺสํ อุปฺปา-
เทตฺวา ‘กุโธ คจฺจามิตี อตตโน คมนภาวั
อฺุขานิตฺวา สตถุ สมฺมุเข อากาเส ปกฺขนทิตฺวา
ปจฺเมเน ปาเทเน ปพฺพเต จิตฺเตยว สตถารา
วุตตคาถาโย อวฺวชเขนฺโต อากาเสยว ปีตี
วิกฺขมเกตฺวา สห ปฏฺิสมภิทาหิ อรหตตํ
ปาปฺณีติ.

พระศาสดาทรงทราบความเป็นไป
นั้นของท่านจึงทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้เมื่อไม่ได้
ความสบายใจจากสำนักของตถาคตก็จะทำ
อุปนิสัยแห่งมรรคและผลทั้งหลายให้เสียไปได้’
แล้วเปล่งพระรัศมีแสดงพระองค์ตรัสคาถาว่า
‘ภิกษุผู้ เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจน
มากด้วยปาโมช สามารถจะบรรลุปฐมอสังข
สุขระงับสังขาร’ และทรงเหยียดพระหัตถ์
ออกไปกลางตรัสว่า ‘มาเถิด วักกलि’ พระเถระ
เกิดปีติอันมีกำลังว่า ‘เราเห็นพระทศพลแล้ว
,แม้คำร้องเรียกว่า มาเถิด เราก็ได้แล้วคิดอยู่
ว่าจะไปทางไหน ยังไม่ทันรู้ว่าตัวเองจะไปก็
ลอยขึ้นไปในอากาศต่อหน้าพระทศพล พอเท้า
ก้าวแรกยืนอยู่บนภูเขา ก็พลันนึกถึงพระดำรัส
ที่พระศาสดาตรัสไว้ชมปีติได้ แล้วบรรลุ
อรหัตผลพร้อมทั้งปฏิสัมภีทาทั้งหลายที่กลาง
อากาศ...

อิธ (เถราปทานภูฏกถายั) ปน เอวั

เวทิตพฺุพ: “กึ เต วักกสิตีอาทีนา สตถารา
โหวทิตโต คิขณภูฏุ วิหฺรณโต วิปัสสนั ปฏฺุจเปสิ.
ตสฺส สทฺธาย พลวภาวโตเอว วิปัสสนา วิถึ น
โธตรติ, ภควา ตํ ญตฺวา กมฺมญฺานํ โสเธตฺวา
อทาสิ. โส ปฺน วิปัสสนั มตถกํ ปาเปตฺ
นาสภฺุชียเอว, อถสฺส ออาหารเวกฺลเลน วาตาพาโธ

อุปชชช, ตั วาตาพาธน ปิฬิยามานั ฌตวา
ภควา ตตถ คนตวา ปุจจนโต...อาห. ตั สุตวา
เถโร ...จตสโส คาถา อภาสิ. ตั สุตวา เถโร
นิรามิสปีติโสมนสสาทีนา อตตโน สุขิวหารั
ปกาเสนโต ‘ปีติสุเขนาตีอาทิมาห. เอวิ เถโร
วิปสสนั อุตสุกกาเปตวา อรหตต ปาปุณิตี.

ส่วนในอรรถกถาเถราปทาน พึง
ทราบวา: พระวักกलिผู้อันพระศาสดาตรัสสอน
โดยนัยว่า ‘วักกलि ประโยชน์อะไรของเธอ’ อยู่
บนภูเขาชิลมกุฎเริ่มเจริญวิปัสสนา เพราะ
ศรัทธาของท่านมีกำลังเกิน วิปัสสนาจึงไม่ลงสู่
วิถี พระศาสดาทรงทราบเหตุนี้จึงทรงชำระ
กัมมัญฐานให้ ท่านก็ยังไม่สามารถทำวิปัสสนา
ให้ถึงที่สุดได้ ครั้งนั้นเพราะท่านขาดอาหาร
จึงเกิดอาพาธเกี่ยวกับลม พระผู้มีพระภาค
ทรงทราบว่าท่านถูกโรคลมบีบคั้นจึงเสด็จไป
ตรัสถาม ท่านฟังคำนั้นแล้วจึงกล่าวคาถา ๔
คาถา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ‘ภิกษุ
เธอจักอยู่อย่างไร’ พระเถระฟังคำนั้นแล้วเมื่อ
จะประกาศการอยู่อย่าง เป็นสุขของตนด้วยปีติ
โสมนัสที่ไม่มามีสมเป็นต้นจึงกล่าวว่า ปีติสุข
เป็นต้น ก็แลครั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเถระ
ก็เจริญวิปัสสนาได้ก้าวหน้าแล้วบรรลุอรหัตผล

การศึกษา - ทัศนคติของผู้เขียน

ก. ในพระไตรปิฎก

ในสังยุตตนิกาย กล่าวถึงเรื่องของ
พระวักกलिที่แปลกไปจากเรื่องของพระวักกलि
ในเถรคาถา ขุททกนิกายและในเถราปทาน
ขุททกนิกาย คือ เรื่องที่พระวักกलिป่วยหนัก
พระศาสดาเสด็จไปเยี่ยมไข้แล้วสอนท่านว่า
‘ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นเรา (ตถาคต)
ผู้ใดเห็นเรา (ตถาคต) ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม’

หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จกลับ พระวักกलिได้
ใช้ศัตรา (ของมีคม) เชือดคอตัวเองนอนคอพับ
อยู่บนเตียง พระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาเยี่ยม
ท่านอีกครั้งแล้วตรัสบอกพระภิกษุทั้งหลายที่
ตามเสด็จมาว่า ท่านปรินิพพานแล้ว

ในเอกกนิบาตกล่าวถึงแต่ว่าท่าน
ได้รับเอตทัคคะด้านหลุดพ้นด้วยศรัทธา ใน
เถรคาถามีกล่าวถึงเรื่องพระวักกलिป่วยเป็นโรค
ลม แต่ก็ไม่นึกถึงขั้นทำให้ท่านต้องฆ่าตัวตาย
เพราะท่านรักษาตัวเองด้วยวิธีการต่างๆ คือ
เจริญสติปัฏฐาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ และ
โพชฌงค์ ๗ ตามหลักโพธิปักขิยธรรม จนเกิด
ปีติสุขแล้วแผ่ไปทั่วร่าง อันแสดงให้เห็นว่า
ท่านได้บรรลุฌานขั้นสูง อีกทั้งยังได้เจริญ
สังฆานุสติ คือ ระลึกถึงพระสงฆ์ เมื่อได้เห็น
พระสาวกที่ท่านอยู่ร่วมด้วยต่างมุ่งมั่นบำเพ็ญ
เพียรและอยู่ด้วยกันด้วยความสามัคคี และยัง
ได้เจริญพุทธานุสติ คือ ระลึกถึงพระพุทธเจ้า
ผู้ฝึกพระองค์ได้เป็นเลิศ ทั้งหมดนั้น คือส่วนที่
ช่วยสนับสนุนให้ท่านต่อสู้กับความเจ็บป่วย
และดำเนินชีวิตอยู่ได้แม้ว่าจะต้องพบกับความ
ลำบาก

ในเอกกนิบาตกับเถรคาถา มีเรื่องที่
พอจะสนับสนุนกันคือ เรื่องพระวักกलिอาพาธ
อันแสดงว่า เรื่องท่านอาพาธเป็นเรื่องที่เกิดได้
จริง แต่ก็ต่างกันตรงที่ว่า อาการอาพาธของ
ท่านในเอกกนิบาตนั้นหนักมาก แต่ในเถรคาถา
บอกว่าไม่หนัก และยิ่งต่างกันมากขึ้นเมื่อ
เอกกนิบาตระบุว่า ท่านปรินิพพาน หลังจาก
ใช้ศัตราเชือดคอตนเอง ส่วนในเถรคาถาซึ่ง
เป็นแหล่งรวบรวมคำกล่าวของพระเถระรูป
ต่างๆ หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว จึง
น่าจะคิดว่า ส่วนที่เป็นคำพูดของพระวักกलिท่าน

กล่าวไว้ในช่วงเวลาใด หรืออาจจะเป็นว่าท่านกล่าวไว้นานแล้วแต่ยังมีได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ซึ่งอาจได้แก่ ช่วงเวลาที่ท่านป่วย เพราะในข้อความนั้นก็มิได้ระบุถึงการสำเร็จเป็นพระอรหันต์ของท่านเลย และพระสังคีติ-กาจารย์ประมวลมาไว้ภายหลังเพราะเห็นว่าท่านเป็นพระอรหันต์รูปสำคัญ

ส่วนในเถรปาทาน ไม่มีกล่าวถึงเรื่องที่ว่า ท่านอาพาธเหมือนอย่างในเอกกนิบาตและในเถรคาถา แต่มีกล่าวถึงเรื่องที่สุดคล้องกับอรรถกถาต่างๆ นับตั้งแต่ท่านเกิดในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง (ไม่มีระบุว่า เป็นพราหมณ์) ในเมืองสาวัตถี เพียบพร้อมด้วยความสุข (อันแสดงให้เห็นว่า ครอบครัวของท่านมีฐานะ) เกิดชื่นชมพระรูปรูปกายของพระพุทธเจ้า จนกระทั่งว่าห่างเพียงครู่เดียวก็เดือดร้อนใจในที่สุดตัดสินใจออกบวชตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ (เพื่อจะได้ตามดูพระพุทธเจ้าชนิดไม่คลาดสายตา) พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงพฤติกรรมของท่าน จึงตรัสสอนให้ดูธรรม ท่านขึ้นเขาภิษณภูมิไปเพ่งดูอยู่ที่ซอกเขา (ซึ่งก็ไม่ได้บอกว่า ท่านเพ่งเพราะเสียใจหรืออย่างไร) แต่มีกล่าวว่า พระพุทธเจ้ายืนอยู่ที่เชิงเขาเรียกชื่อท่านเป็นการปลอบโยน ทำให้ท่านเบิกบานใจแล้วโดดลงไปที่เงื้อมเขา แต่เป็นด้วยพุทธานุภาพทำให้ท่านถึงพื้นดินอย่างปลอดภัย ณ ที่นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมว่าด้วยการเกิดการดับของขั้นที่ ๕ ทำให้ท่านรู้แจ้งแล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ข้อมูลในเถรปาทานน่าจะเป็นต้นแหล่งข้อมูลที่พระอรรถกถาจารย์พุทธโฆสะ ใช้เป็นหลักในการแต่งเรื่องของพระวัคกลีตั้งแต่ชาติภูมิ การ

บรรพชา การอยู่ในเพศพรหมจรรย์ และการบรรลุนิพพาน เพื่อต้องการแสดงวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้กับพระวัคกลีมีทั้งการลงโทษและการให้รางวัล และใช้เป็นหลักในการสร้างจินตนาการบางประการประกอบ^๖ เช่น *การเกิดในตระกูลพราหมณ์* ซึ่งไม่มีกล่าวไว้โดยตรง แต่ก็น่าจะจินตนาการมาจากข้อความที่พรรณนาถึงบุคลิกภาพของพระวัคกลีในชาติที่พบพระพุทธเจ้าปฐมุตตระซึ่งพระองค์ตรัสบอกพระสาวกว่า ‘ปัสสเถตฺตมาณวกํ ปิตมฺภูจฺจนินาสนํ *เหมยญโยปจิตฺตํ* ขนเนตตมโนหรํ – ดูมานพนั้น นุ่งผ้าเนื้อเกลี้ยงสีเหลือง *คล้องสายธูร่าทองคำ* ดึงดูตา ดึงดูใจของผู้คน’ ข้อความว่า *คล้องสายธูร่าทองคำ* น่าจะเป็นข้อความสำคัญให้พระพุทธโฆสะจินตนาการว่า ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์ในชาติปัจจุบัน และ *การถูกพระพุทธเจ้าขับไล่แล้วจะไปกระโดดเหว* ซึ่งในเถรปาทานมีเพียงว่า

^๖ การที่พระพุทธโฆสะแต่งเรื่องของพระวัคกลีอย่างนี้ได้ นอกจากใช้ข้อมูลในเถรปาทานเป็นหลักแล้ว การได้ฟังจากครูอาจารย์ของท่านก็น่าจะมีส่วนช่วยส่งเสริมจินตนาการของท่านอีกทางหนึ่งด้วย ผู้เขียนเชื่อว่า การเรียนพระไตรปิฎกของพระในสมัยโบราณคงมิได้แต่เพียงทรงจำและสาธยายเท่านั้น แต่คงได้มีการนำมาวิเคราะห์และอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง คำของเรื่องนี้เห็นได้จากอรรถกถาธรรมบทที่มักกล่าวว่า ภิกขุ ธรรมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุ – ภิกษุทั้งหลายยังการสนทนาให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้วในธรรมสภา.

...พระผู้นำผู้หวังประโยชน์ทรงพร้า
สอนผมอยู่อย่างนี้

ผมจึงขึ้นภูเขาคิซมกุฎเพ่งพินิจอยู่ที่
ซอกเขา

พระมหามุนีประทับยืนอยู่ที่เชิงเขา
ทรงปลอบโยนผม

พระชินเจ้าเรียกผมว่า วัฏกลี

ผมได้ยินคำนั้นแล้วก็เบิกบานใจ

จึงกระโจนลงไปที่เงื้อมเขาซึ่งลึกลง
ไปหลายร้อยชั่วคน

แล้วถึงพื้นดินอย่างปลอดภัยด้วย
พุทธานุภาพ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมซ้ำอีก

ว่าด้วยความเกิดขึ้นและความดับแห่ง
ขั้นทั้งหลาย

ผมรู้แจ้งธรรมนั้นแล้วจึงได้สำเร็จเป็น
พระอรหันต์

แต่พระอรรถกถาจารย์พุทธโฆสะก็
แต่งขยายความการที่ท่านถูกพร้าสอนว่าเป็น
การถูกขับไล่เสียใจจนไม่สามารถอยู่สู้หน้า
พระพุทธเจ้าได้ และแต่งขยายความเรื่อง
ที่ท่านขึ้นภูเขาคิซมกุฎเพ่งพินิจอยู่ที่ซอกเขาว่า
เป็นการขึ้นไปบนภูเขาคิซมกุฎหมายจะ
กระโดดเหวฆ่าตัวตาย การแต่งขยายความ
ของท่านใช้ว่าจะเลื่อนลอย แต่คงจะมาจาก
การตีความข้อความที่ว่า จิต ปพฺพตปาทมหิ
อสุสาสยํ มหามุนิ วกฺกสิตี ชินาโวจ ตํ สุตวา
มฺหิตโต อหํ -พระมหามุนีประทับยืนอยู่ที่เชิงเขา
ทรงปลอบโยนผม พระชินเจ้าเรียกผมว่า
วัฏกลี ผมได้ยินคำนั้นแล้วก็เบิกบานใจ...
ข้อความว่า ปลอบโยน (มาจากคำบาลีว่า
อสุสาสยํ - ทำให้เบาใจ) น่าจะเป็นข้อความ

สำคัญทำให้เกิดจินตนาการว่า พระวัฏกลี
เสียใจ จึงมีการแต่งขยายความให้เห็นภาพว่า

“...พระศาสดาทรงทราบที่ท่าน
ลำบากจึงทรงดำริว่า ‘ภิกษุนี้เมื่อไม่ได้ความ
สบายใจจากสำนักของตถาคตก็จะทำอุปนิสัย
แห่งมรรคและผลทั้งหลายให้เสียไปได้’ แล้ว
เปล่งพระรัศมีแสดงพระองค์. ครั้นแล้ว ตั้งแต่
เวลาที่ได้เห็นพระศาสดา ท่านก็ละทิ้งลูกศร
คือ ได้ความศอกที่มากเพียงนั้นได้ พระศาสดา
ทรงทำเหมือนจะไขน้ามาใส่สระที่แห้งผากจึง
ตรัสสถาปนาในธรรมบทเพื่อให้พระวัฏกลีเถระ
เกิดปีติโสมนัสอันมีพลังว่า ‘ภิกษุผู้ เลื่อมใสใน
คำสอนของพระพุทธเจ้าจนมากด้วยปราโมทย์
สามารถจะบรรลุพุทธอันสงบสุขพระงับสังขาร’
และทรงเหยียดพระหัตถ์ออกไปให้พระวัฏกลี-
เถระพลาจตรัสว่า ‘มาเถิด พระวัฏกลี’ พระ
เถระเกิดปีติอันมีกำลังว่า ‘เราเห็นพระทศ
พลแล้ว, แม้คำร้องเรียกว่า มาเถิด เราก็ได้แล้ว’
คิดอยู่ว่า ‘จะไปทางไหน’ ยังไม่ทันรู้ว่าตัวเอง
จะไปก็ลอยขึ้นไปในอากาศต่อหน้าพระทศพล
พอเท้าก้าวแรกยืนอยู่บนภูเขา ก็พลันนึกถึง
พระดำรัสที่พระศาสดาตรัสไว้จนข่มปีติได้แล้ว
บรรลุอรหัตผลพร้อมทั้งปฏิสัมภิทาทั้งหลายที่
กลางอากาศ...”

มีประเด็นที่น่าแปลกใจ คือ เพราะ
เหตุใด จึงไม่มีคัมภีร์อรรถกถาใดเลยที่สนใจ
ข้อความว่า ชาตียา สตตวสุโสหํ ปพฺพชเ
อนคาริยํ...ผมจึงออกบวชเป็นคนไม่มีเรื่อน
ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ... ดังนั้น จะไม่พบเลยว่า มี
การระบุว่า ท่านออกบวชตั้งแต่อายุ ๗ ขวบไว้
ในอรรถกถา แต่กลับพบข้อความว่า เรียนพระ
เวททั้ง ๓ สำเร็จศิลปวิทยาของพราหมณ์แทน
อันทำให้เห็นว่า ข้อความทั้งสองขัดแย้งกัน

เพราะหากท่านออกบวชตั้งแต่อายุ ๗ ขวบก็ คงไม่ได้เรียนพระเวทและไม่ได้จบศิลปวิทยา ของพราหมณ์ หรือหากออกบวชหลังเรียน พระเวทและศิลปวิทยาของพราหมณ์จบก็ น่าจะอายุ ๓๐ ปีขึ้นไปไม่ใช่ ๗ ขวบอย่างที่ เถราปทานกล่าวไว้.

ข. ในอรรถกถา

คัมภีร์อรรถกถาที่มีเรื่องของพระ วัฏกสิ แบ่งเป็นอรรถกถาที่พระพุทโธสะแต่ง ได้แก่ อรรถกถาสังยุตตนิกาย อรรถกถาเอกกนิบาต อรรถกถาธรรมบท และอรรถกถา เถราปทาน กับอรรถกถาที่พระธรรมปาละแต่ง ได้แก่ อรรถกถาเถรคาถา

บรรดาอรรถกถาที่พระพุทโธสะ แต่ง หากว่าตามลำดับพระไตรปิฎกแล้วอรรถกถาสังยุตตนิกายแต่งก่อนโดยมุ่งอธิบายอิง เนื้อหาในพระสูตรโดยตรง ไม่มีอาศัยข้อมูล จากเถราปทานเป็นฐานในการแต่ง ส่วนอรรถกถาเอกกนิบาตน่าจะเป็นอรรถกถาแรกที่ใช้ ข้อมูลในเถราปทานเป็นหลักในการแต่งและ จินตนาการ จากนั้นก็เป็นอรรถกถาธรรมบท และอรรถกถาเถราปทาน อรรถกถาเอกกนิบาตกับอรรถกถาธรรมบท แม้จะเป็นอรรถกถา ที่แต่งโดยผู้แต่งท่านเดียวกันและจากข้อมูล เดียวกัน แต่ก็มีความต่างกันบ้างเล็กน้อย เช่น

ก. *สำนวนภาษาบาลี* ในอรรถกถา เอกกนิบาตกล่าวว่า อถสฺส สตถุ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย เหว มหนตฺ โสกสลลํ ปทินํ – ครั้งนั้น ตั้งแต่เห็นพระศาสดา ท่านก็ละลูกศร คือ ความโศกใหญ่อย่างนั้นได้ ส่วนในอรรถกถา ธรรมบทกล่าวว่า อถสฺส สตถุ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย ตาวมหนโตปิ โสโก ปทียิ – ครั้งนั้น

ตั้งแต่เห็นพระศาสดาท่านก็ละความโศกแม้ ใหญ่เพียงนั้นได้

ข. *วิธีการนำเสนอ* ในอรรถกถาเอกกนิบาตมีการเสนอเป็นเชิงแสดงความคิดเห็น บ้าง เช่น ตอนที่พระวัฏกสิถูกขับไล่แล้วไม่อาจ อยู่สู่หน้าพระพุทธเจ้าได้ อรรถกถาเอกกนิบาต ก็ให้เหตุผลว่า พุทธา จ นาม อาเทยยวงนา โหนติ – อันธรรมดาว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมมีพระวาจาที่น่าเชื่อถือ แต่อรรถกถาธรรม บทไม่มีการให้เหตุผลอย่างนี้ไว้

ค. *การขยายความโดยข้อความอื่น มาเสริม* เช่น ข้อความว่า เอหิ วัฏกสิ มา ภายิ, โอลเกหิ ตถาคตฺ, อหนตฺ อุทฺธิสฺสามิ ปงเก สนนํ กุญฺชริ. เอหิ วัฏกสิ มา ภายิ, โอลเกหิ ตถาคตฺ, อหนตฺ อุทฺธิสฺสามิ ราชุคฺคหิตฺว จนฺทิมนฺ -มาเถติ วัฏกสิ จมฺมงฺดู ตถาคตเถติ, ตถาคตจกฺกยฺเธอขฺฉินฺให้เหมือนยก ช้างที่ติดหล่ม. มาเถติ วัฏกสิ จมฺมงฺดูตถาคต เถติ, ตถาคตจกฺกชวฺยฺเธอให้เหมือนช่วย พระจันทร์ที่ถูกรายล้อม พบแต่ในอรรถกถา ธรรมบท แต่ไม่พบในอรรถกถาเอกกนิบาต

ส่วนอรรถกถาเถราปทานซึ่งแต่ง ภายหลังที่กล่าวมาตามลำดับก็มีประเด็นที่ น่าสนใจตรงที่ พระพุทโธสะได้นำเรื่องพระ วัฏกสิในอรรถกถาเอกกนิบาตและในอรรถกถา ธรรมบทมากล่าวไว้ในอรรถกถานี้ด้วย และที่ น่าสนใจยิ่งขึ้นอีกก็คือ มีการนำคำอธิบายแก้ คาถาของพระวัฏกสิในอรรถกถาเถรคาถาที่ พระธรรมปาละแต่งไว้มากล่าวไว้ด้วย จึงทำ ให้น่าสงสัยว่าเมื่อพระธรรมปาละเป็นพระ อรรถกถาจารย์รุ่นหลังพระพุทโธสะหลายสิบ ปี แล้วทำไมพระพุทโธสะจึงนำงานของท่าน

มาได้ด้วย ทั้งๆ ที่ในเถราปทานไม่มีการพูดถึงว่า พระวัฏกเถราปทานด้วยโรคลมเลยแม้แต่หน่อย

สำหรับอรรถกถาเถรคาถาที่พระธรรมปาละแต่งแม้จะมีวิธีการนำเสนออย่างเดียวกับอรรถกถาเถราปทาน คือ เสนองงานเขียนของพระพุทธโฆสะก่อนในตอนแรก จากนั้นจึงอธิบายขยายความคาถาที่พระวัฏกเถรากล่าวไว้ ก็ไม่มีปัญหาอันใดเพราะไม่ใช่เรื่องแปลกที่พระอรรถกถาจารย์รุ่นหลังจะอ้างอิงงานของพระอรรถกถาจารย์รุ่นก่อนๆ

จึงทำให้น่าคิดว่า อรรถกถาเถราปทานเป็นผลงานของพระพุทธโฆสะจริงหรือไม่ เพราะในคัมภีร์ภิกขาธิ (บทนำในการแต่งคัมภีร์) ผู้แต่งระบุไว้แต่เพียงว่า ‘อหิ-ข้าพเจ้า’ แต่มีได้บอกให้ชัดว่า ข้าพเจ้า ในที่นี้คือใคร ที่เคยเชื่อกันว่า เป็นผลงานของพระพุทธโฆสะก็เชื่อตามที่กล่าวไว้ในจุฬศันธวงศ์

ถ้าอย่างนั้น อรรถกถาเถราปทานควรจะเป็นผลงานของใคร ในความเข้าใจของผู้เขียนเอง ค่อนข้างเห็นว่า น่าจะเป็นผลงานของพระธรรมปาละหรือพระอรรถกถาจารย์ร่วมสมัยกับพระธรรมปาละรูปอื่นๆ และแต่งภายหลังอรรถกถาเถรคาถาแน่นอน เหตุผลสำคัญที่ทำให้เข้าใจเช่นนั้น คือการอ้างเอาเนื้อหาในอรรถกถาเถรคาถามาเป็นข้อมูล

บทสรุป

ในพระไตรปิฎก มีเรื่องพระวัฏกเถรากล่าวไว้ต่างๆ กัน แต่ก็มีข้อความเชื่อมโยงให้เห็นว่าเป็นเรื่องของพระวัฏกเถรารูปเดียวกัน คือ พระพุทธพจน์ที่ตรัสสอนว่า **ผู้ใดเห็นธรรม ผู้**

นั้นย่อมเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นย่อมเห็นธรรม ส่วนอรรถกถาไม่ว่าจะเป็นอรรถกถาเอกกนิบาต อรรถกถาธรรมบท อรรถกถาเถรคาถา และอรรถกถาเถราปทานก็มีเรื่องให้เห็นว่าเป็นพระวัฏกเถรารูปเดียวกัน แต่ที่เห็นว่าน่าจะเป็นอรรถกถาแรกที่แต่งเรื่องพระวัฏกเถร โดยอาศัยข้อมูลในเถราปทานเป็นหลัก คือ อรรถกถาเอกกนิบาต แม้ว่าในพระไตรปิฎกเอกกนิบาต อังคุตตรนิกายมีข้อความเกี่ยวกับพระวัฏกเถรเพียงบรรทัดเดียว แต่ว่าพระพุทธโฆสะก็คงตั้งใจจะเสนอเรื่องของท่านจึงพยายามแต่งเรื่องเรียงเรียงเป็นระบบจากข้อมูลในเถราปทาน เรื่องพระวัฏกเถรจากอรรถกถาเอกกนิบาตยังนำไปไว้ในอรรถกถาธรรมบทเพื่อเป็นเรื่องประกอบคาถาธรรมบท ๑ คาถาที่พระพุทธเจ้าตรัส ในอรรถกถาเถรคาถาก่อนที่จะมีการแต่งอธิบายขยายความเนื้อหาโดยตรงของเถรคาถาก็ยังอ้างอิงเรื่องพระวัฏกเถรทั้งในอรรถกถาเอกกนิบาตและในอรรถกถาธรรมบท แล้วเรื่องของพระวัฏกเถรในอรรถกถาทั้งสามก็ถูกนำมากล่าวไว้ด้วยกันในอรรถกถาเถราปทานด้วย.

แต่ปัญหาข้อหนึ่งที่ยังเขียนยังไม่พบคำตอบ ก็คือ แม้ว่าจะพอมิทางเชื่อมโยงเรื่องความสำเร็จเป็นพระอรหันต์ของพระวัฏกเถรในสังยุตตนิกายกับในเถรคาถาได้บ้าง แต่ก็ยังไม่พบว่าจะหาทางเชื่อมโยงเรื่องนี้ระหว่างสังยุตตนิกายกับอรรถกถาต่างๆ เช่น อรรถกถาเอกกนิบาต และอรรถกถาธรรมบทได้อย่างไร จึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป.

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. อรรถกถาเถราปทาน ภาค ๒. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. อรรถกถาเถรคาถา ภาค ๒. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. อรรถกถาธรรมบท ภาค ๗. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. อรรถกถาสังยุตตนิกาย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. อรรถกถาเอกกนิบาต ภาค ๑. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่มฉบับมหามกุฏราช-

วิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

การบริหารจัดการองค์กรอิสระ: กรณีศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
THE MANAGEMENT OF INDEPENDENT ORGANIZATION: A CASE STUDY
OF THE NATIONAL OFFICE OF BUDDHISM

อาจารย์วิเชียร เส้นทอง^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้ จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอข้อค้นพบที่เกิดจากการศึกษาอิสระ ซึ่งผู้เขียนได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๕ ข้อ คือ ๑) ศึกษาโครงสร้างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้พบว่า เป็นองค์การที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ ปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ ให้เป็นองค์กรอิสระภายใต้นายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างรัฐบาลและมหาเถรสมาคม ๒) ศึกษาบทบาทอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้พบว่า มีบทบาทอำนาจหน้าที่ในการประสาน ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทุกด้าน เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการและจัดตั้งหน่วยงานนี้ ๓) ศึกษาสัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้พบว่า สัมฤทธิ์ผลอยู่ในระดับปานกลาง ๔) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการ ซึ่งผู้เขียนใช้ทฤษฎีการบริหาร POSDCORB มาเป็นกรอบในการศึกษา ได้พบว่า การวางแผน (Planning) และงบประมาณ (Budgeting) มีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการ ๕) ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการ พบว่า ควรมีการจัดทำแผนให้ครอบคลุมทุกด้าน ส่วนงบประมาณ ควรมีการขอความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบุคคลผู้จะเป็นผู้บริหารควรเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ มีคุณภาพ สามารถทำงานในเชิงสร้างสรรค์ได้

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

---

^๑ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

Abstract

This article was compiled to present the findings from this independent self-study. The objectives of the study were 1) to study the structure of the National Office of Buddhism where it was found that the National Office of Buddhism was established under the act to amend ministry, sub-ministry and department B.E. 2545. It is an independent organization under the direct command of the Prime Minister and acts as a liaison between the Government and the Supreme Sangha Council of Thailand 2) to study the roles and authorities of the National Office of Buddhism where it was found that the primary roles and authorities of the National Office of Buddhism are to cooperate, promote and enhance all Buddhist activities in order to achieve the management and establishment objectives 3) to study the achievement of management of the National office of Buddhism where it was found that in overall it was at a moderate level 4) to study the factors affecting the achievement of management in accordance with POSDCORB model where it was found that job planning and budgeting affect the achievement of management objectives 5) to propose suggestions for improving the factors affecting the administration of the National Office of Buddhism where it was found that the organization should have more appropriate programs and projects covering all its aspects and should request more budgets from the Local Administration and the organization's management should have better vision and qualities and should be more creative in order to achieve the objectives of the organization.

Keywords: The Management, The National Office of Buddhism.

๑. บทนำ

ช่วงต้นปี พ.ศ.๒๕๔๕ เกิดมีกระแสปฏิรูประบบราชการขึ้นในส่วนภาครัฐและกระแสการเรียกร้องจากพุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่ง ให้รัฐบาลในยุคนั้น (รัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร) จัดแบ่งงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกรมการศาสนา ให้แยกออกมาจัดตั้งเป็นกระทรวงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทย การเรียกร้องและต่อรองกันระหว่างพุทธศาสนิกชน (มหาเถรสมาคม) และรัฐบาลในยุคนั้น ได้บรรจบกันครั้งทาง โดยรัฐบาลยินยอม และได้มีการตราพระราชบัญญัติ ปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.๒๕๔๕ ให้แยกงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งออกมาจัดตั้งเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานใหม่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เดิมสังกัดกรมการศาสนา มีหน่วยงานที่รับผิดชอบเฉพาะในส่วนกลาง และมีฐานะเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อมีการแยกมาจัดตั้งเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแล้ว มีการจัดตั้งหรือขยายงานเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนา ประจำจังหวัด ถือได้ว่ามีบทบาท อำนาจหน้าที่ดูแลหรือบริหารจัดการภารกิจอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา มากขึ้นกว่าเดิม ดูแลพุทธศาสนิกชนทั้งประเทศ เป็นต้น นั่นหมายถึงว่า องค์กรแห่งนี้ใหญ่ขึ้น ได้รับการพัฒนา เจริญก้าวหน้าขึ้น

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอถึงโครงสร้างองค์กร (สำนักงานฯ) อำนาจหน้าที่ การบริหารจัดการองค์กรสัมฤทธิ์ผล

ของการบริหารจัดการและข้อเสนอแนะที่อาจเป็นประโยชน์ในทางวิชาการไปตาม ลำดับ

๒. ปฏิรูประบบราชการ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ระบบการบริหารจัดการภาครัฐของไทย มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๑๘-๒๔๓๔ ที่จ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน พ.ศ.๒๔๓๕-๒๔๗๔ ปฏิรูประบบราชการ โดยปรับ กฎ ระเบียบ และ กฎเกณฑ์ต่างๆ ให้ทันสมัยและทันเหตุการณ์ พ.ศ.๒๔๗๕-๒๕๒๙ มีการขยายตัวโครงสร้างส่วนราชการ และจำนวนข้าราชการ พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๙ ที่เรียกกันว่า ยุคสมองโหล มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ภาครัฐต้องส่งเสริมการลงทุน และงานบริหารบุคคล พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๕๒ ยุคข้าราชการ จีเอ็มโอ ภาครัฐได้นำเอาระบบและเครื่องมือด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์มาใช้^๒

ระหว่างปีดังกล่าว มีการตราพระราชบัญญัติ ปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.๒๕๔๕ มาตรา ๕ ปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบราชการหรือกล่าวว่าเป็นการขยาย

^๒ นิสดาร์ก เวชยานนท์, การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษของการบริหารงานบุคคล Personnel Management in the Thai Public Sector The Changing throughout the Century, เอกสารการสัมมนาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ประจำปี ๒๕๕๓.

โครงสร้างราชการ เช่น เพิ่มกระทรวงจาก ๑๔ กระทรวง เป็น ๒๐ กระทรวง^๓

กล่าวเฉพาะปฏิรูประบบราชการล่าสุด (พ.ศ.๒๕๕๕) ถือว่า นำระบบราชการเข้าสู่ความเป็นราชการยุคใหม่ โดยใช้กรอบแนวคิด หลักการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ หรือตัวแบบบริหารจัดการนิยม เป็นต้น ยุคนี้เน้นการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพ ความสามารถในการแข่งขัน การบริหารแบบเอกชน การจัดการองค์กรขนาดกะทัดรัด... มีวัตถุประสงค์ของการปฏิรูป อาทิ ยกระดับความสามารถและสร้างประสิทธิภาพโดยรวมของหน่วยราชการ เพื่อให้รัฐสามารถนำบริการดีมีคุณภาพสู่ประชาชน มีระบบการทำงานและบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงเท่าเทียมกับมาตรฐานสากล

การบริหารจัดการภาครัฐใหม่ มีเป้าหมายใหม่ โดยให้ความสำคัญกับสัมฤทธิ์ผล (achievement) ของผลลัพธ์ (outcomes) ที่จะต้องเกิดขึ้นในระดับบุคคล และระดับองค์กร

ผลลัพธ์ (outcomes) ถูกจัดลำดับความสำคัญเป็นอันดับแรก ผลลัพธ์ เกิดขึ้นนำไปสู่การบริหารจัดการการเงิน บุคลากร และด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน โดย

^๓ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, พระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๒) ๒๕๕๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.krisdika.go.th/wps/portal/general (๒๔ พ.ค. ๕๗).

หวังว่า ภายหลังจากประเมินผลดังกล่าวจะพบกับความสำเร็จ^๔

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นองค์กรภาครัฐสายพันธุ์ใหม่ที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม^๕ ที่มีโครงสร้างขององค์การเพื่อสัมฤทธิ์ผล ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นวัตถุประสงค์หลัก

๒.๑ จากกรมการศาสนา สู่อำนาจพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สถาบันศาสนาถือเป็นหนึ่งในสามสถาบันสำคัญของชาติไทย ซึ่งต้องมีการจัดตั้งองค์กรให้เป็นระบบเพื่อขับเคลื่อนพันธกิจกิจกรรมขององค์กรให้ต่อเนื่อง เพื่อระดับปกครองสองสถาบันที่เหลือ คือสถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่ตลอดไป

ผู้เขียนจะขอข้ามในการที่จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์หรือวิวัฒนาการของสถาบันพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา จากอดีตถึงปัจจุบันว่ามีความเป็นมาอย่างไร แต่

^๔ จุมพล หนิมพานิช, การบริหารจัดการภาครัฐใหม่ หลักการ แนวคิด และกรณีตัวอย่างของไทย ฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๓), หน้า ๓๖๑-๓๖๓.

^๕ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, พระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๒) ๒๕๕๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.krisdika.go.th/wps/portal/general> (๒๔ พ.ค. ๕๗).

จะขอกล่าวถึงอย่างรวบรัดว่า เมื่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แยกตัว แยกงาน ออกจากกรมการศาสนา มาจัดตั้งเป็นองค์กรอิสระดังกล่าว อย่างไร

เดิมงานที่เกี่ยวกับทุกศาสนาในประเทศไทยอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกรมการศาสนา ภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งบริหารจัดการหรือดูแลทุกศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ด้วย ผู้บริหารสูงสุดในกรมการศาสนา คือ อธิบดีกรมการศาสนา เป็นข้าราชการประจำ มีบุคลากรประจำเฉพาะในส่วนกลาง คือ กรุงเทพมหานครเท่านั้น งานติดต่อประสานงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาในต่างจังหวัด มีลักษณะงานฝากให้ศึกษาธิการจังหวัดหรือศึกษาธิการอำเภอรับภาระหน้าที่หรือติดต่อประสานงานให้

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น สังคมมีความสลับซับซ้อนขึ้น เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าขึ้น การบริหารจัดการมีความสลับซับซ้อนขึ้น การบริหารจัดการทุกภาคส่วนทั้งภาคเอกชนก็เปลี่ยนแปลงไป องค์กรภาครัฐก็จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือปฏิรูปองค์กร ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดขององค์กรส่วนหนึ่งด้วย

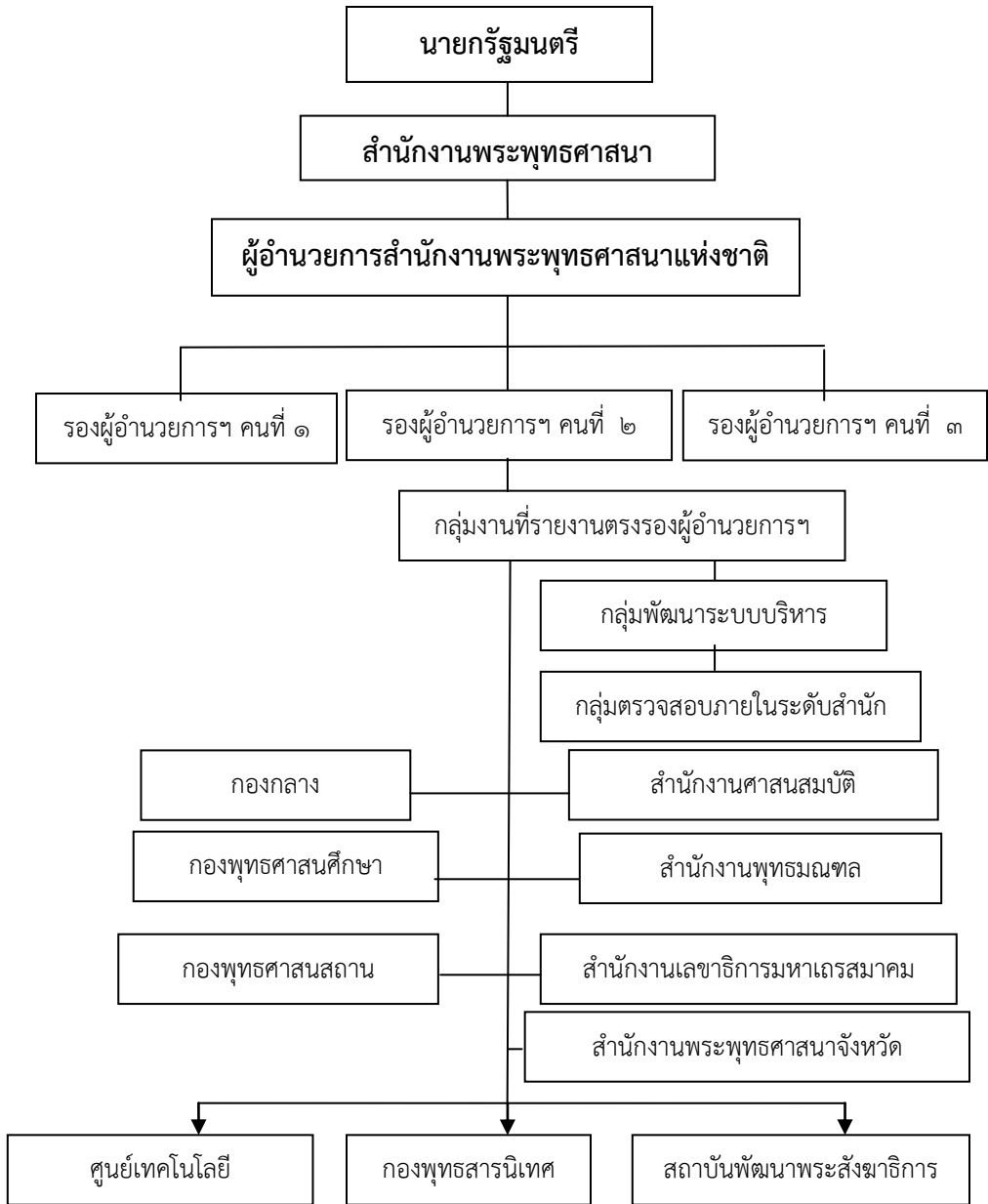
๒.๒ โครงสร้าง สายงานการบริหารจัดการ

หน่วยงานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เดิมสังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จนกระทั่งเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม (๒๕๔๕) ดังกล่าวส่งผลให้เกิดมี

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตั้งแต่ วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน

ในหมวด ๒๑ ว่าด้วยส่วนราชการ ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงหรือทบวง โดยเฉพาะในมาตรา ๔๖ ส่วนราชการ ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงหรือทบวง (๓) ที่ว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา ส่งเสริม พัฒนาพระพุทธศาสนา และดูแลรักษา ศาสนสมบัติตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์และอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย^๖ ทำให้องค์กรหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นองค์กรที่ใหญ่ขึ้น มีบุคลากรเพิ่มขึ้น และมีประจำอยู่ทั้งใน ๗๗ จังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีฐานะเทียบเท่ากระทรวง ดังโครงสร้างข้างล่างนี้

^๖ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, พระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๒), ๒๕๔๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.krisdika.go.th/wps/portal/general> (๒๔ พ.ค. ๕๗).

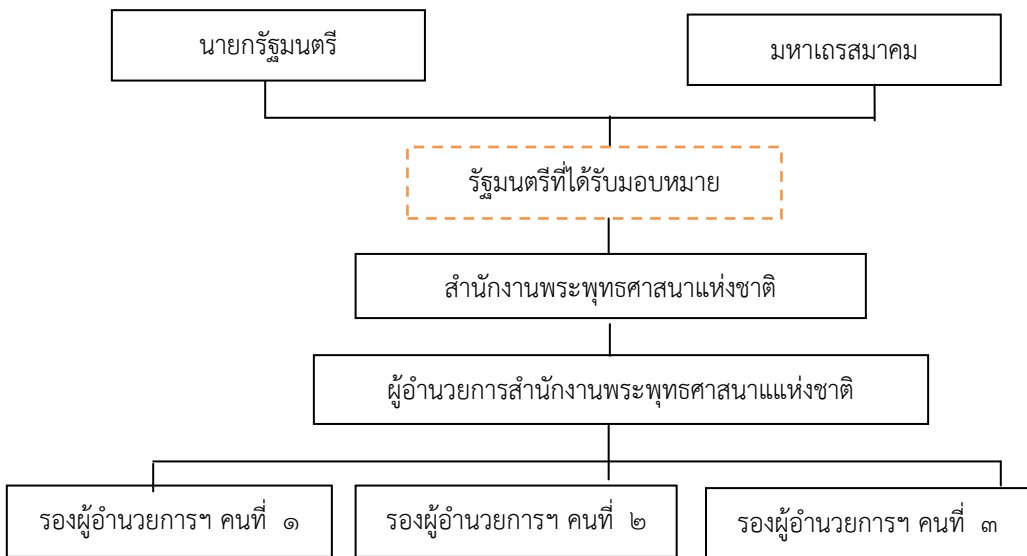

ภาพที่ ๑. โครงสร้างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติ ดังกล่าว กำหนดให้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นองค์กรอิสระขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นฝ่ายข้าราชการการเมือง มีตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้บริหารสูงสุดในฝ่ายข้าราชการประจำ และมีตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั้ง ๗๗ จังหวัดเป็นผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำ

จังหวัดหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำท้องถิ่น

ในส่วนของข้าราชการการเมือง ซึ่งโครงสร้างสำนักงานฯ กำหนดให้ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี แต่นายกรัฐมนตรีอาจแต่งตั้งให้รัฐมนตรีคนใดคนหนึ่ง (ตามรอยประ) ในรัฐบาลเข้ามาดูแล บริหารจัดการแทนก็ได้ ซึ่งปรากฏดังโครงสร้างองค์กร ดังนี้

ภาพที่ ๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ภายใต้การบังคับบัญชาของฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร

๒.๓ นโยบายภาครัฐ (รัฐบาล) คู่แผนงาน โครงการ ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

จากผังโครงสร้างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทำให้พบว่า สำนักงานฯ ไม่ใช่หน่วยงานที่สามารถกำหนดนโยบาย (Policy Making or Policy formulation) ได้ตามลำพังหน่วยงาน เพราะนโยบายนั้นย่อม

หมายถึง การที่รัฐบาลตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำให้สิ่งใด สิ่งหนึ่ง^๗ เนื่องจากนโยบายมีฐานะเป็น ๑) ป้ายประกาศกิจกรรมของ

^๗ ดิน ปรัชญพฤทธิ, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: วิ พรินท์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐๕.

รัฐบาล ๒) เป้าหมายทั่วไปของกิจกรรมของรัฐที่พึงปรารถนา ๓) ข้อเสนอที่เฉพาะเจาะจง ๔) การตัดสินใจของรัฐบาล ๕) การให้อำนาจอย่างเป็นทางการ ๖) เป็นแผนงาน ๗) ผลผลิต ๘) ผลลัพธ์ ๙) ทฤษฎีหรือตัวแบบ ๑๐) กระบวนการ^๘

ในความเป็นจริงการที่บุคคลหรือองค์กรใดจะกำหนดนโยบายทั่วไปหรือนโยบายสาธารณะ (Public policy) ได้นั้นจะต้องพิจารณาจากบริบทของสังคมหรือประเทศนั้นๆ ในหลายด้าน อาทิ ๑) ระบอบการเมืองการปกครอง เช่น ประเทศที่ปกครองระบบสังคมนิยม ก็มีการกำหนดนโยบายอีกแบบ ระบบทหารก็มีการกำหนดนโยบายอีกแบบ ระบบฟาสซิสต์ ก็เป็นอีกแบบ ๒) การกำหนดนโยบายสาธารณะ ขึ้นอยู่กับนโยบายต่างประเทศ เช่น ประเทศใดคบกับประเทศสหรัฐอเมริกา ก็จะมีการกำหนดนโยบายให้เอียงไปทางประเทศดังกล่าว ประเทศใดคบกับสหภาพโซเวียตสมัยเป็นคอมมิวนิสต์ ก็จะเอียงไปทางนั้น ๓) สถานการณ์ของการเมืองโลกก็มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เช่น ปัจจุบัน ยุคโลกาภิวัตน์นโยบายสาธารณะก็เปลี่ยนไปด้วย ยิ่งไทยจะเข้าสู่การรวมกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ AEC นโยบายของรัฐบาลก็จะเปลี่ยนหรือเอียงไปทางนั้น ๔) เหตุการณ์พิเศษเฉพาะหน้า เช่น การเกิดสึนามิในญี่ปุ่น

^๘ Brain W, Hogwood and Lewis A. Gunn. Policy analysis for the real world, (Oxford University Press, 1991), pp. 13-19.

การเกิดอุทกภัยในประเทศไทย ก็ทำให้การกำหนดนโยบายสาธารณะเปลี่ยนไปอีกแบบ และ ๕) ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย การกำหนดนโยบายสาธารณะจะอยู่ที่นักการเมือง แต่หากอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองที่มีทหารเป็นใหญ่ หรือกึ่งทหาร นโยบายสาธารณะจะถูกกำหนดโดยข้าราชการประจำเช่น สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่หากอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การกำหนดนโยบายสาธารณะจะอยู่ภายใต้กลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มผลักดัน เช่น นักธุรกิจ นักการเมือง นายธนาคาร นักอุตสาหกรรม นักธุรกิจสั่งเข้า ส่งออก ผู้นำท้องถิ่น เป็นต้น^๙

นอกจากกลุ่มกดดันดังกล่าวแล้ว อาจพ่วงด้วยกลุ่มผลประโยชน์ หมายถึงกลุ่มที่สนับสนุนบางรัฐบาลในการเข้าสู่อำนาจ กลุ่มอำนาจและกลุ่มการเมือง ที่เคยมีอำนาจมาก่อนแต่อาจไม่เข้ามาอยู่หน้าฉากทางการเมืองเอง หรือกลุ่มการเมืองใด การเมืองหนึ่งเข้าไปสนับสนุน ทั้งนี้ เพราะสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเพียงหน่วยงานระดับปฏิบัติการ เพราะ รัฐบาลโดยนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารสูงสุด ดังนั้นนโยบายที่แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔^{๑๐}

^๙ ลิขิต ธีระเวคิน, วารสารสมาคมนักวิจัย ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม- เมษายน (พ.ศ. ๒๕๕๓): ๑๔ - ๑๕.

^{๑๐} คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ต่อรัฐสภา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑.

ก่อนที่จะทำการบริหารประเทศ ซึ่งนโยบายดังกล่าวมีหลายด้าน เฉพาะในด้านสังคมและคุณภาพชีวิต ข้อ ๔.๔ ที่เกี่ยวกับนโยบายศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รัฐบาลได้แถลงไว้หลายข้อ อาทิ

ข้อ ๔.๔.๒ ความว่า จะอุปถัมภ์ ค้ำครองและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ส่งเสริมการปรับปรุงองค์กรและกลไกที่รับผิดชอบด้านศาสนา เพื่อให้การบริหารจัดการ ส่งเสริม ทำนุบำรุงศาสนา มีความเป็นเอกภาพและประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนาเพื่อนำหลักธรรมของศาสนาไปใช้ในการส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิต มากขึ้น

ในข้อนี้ แสดงถึงการที่รัฐบาลตัดสินใจจะอุปถัมภ์ ค้ำครองและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา รวมถึงศาสนาอื่นๆ โดยให้การบริหารจัดการเกิดประสิทธิภาพ เป็นต้น เป็นการยืนยันถึงอำนาจหน้าที่ของฝ่ายรัฐบาลในขอบเขตการกำหนดนโยบาย แม้ว่า ข้อ (๓) ที่ระบุอำนาจหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่า เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการค้ำครองพระพุทธศาสนา^{๑๑} ซึ่งสอดคล้องกับอำนาจหน้าที่หลัก ๑๐ ประการของสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม เช่นกัน แต่ทั้งหมดนั้นน่าจะมีขอบเขตเพียงนโยบายและมาตรการในการ

ค้ำครองพระพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งไม่น่าจะกว้างขวาง ครอบคลุม หรือขัดแย้งกับนโยบายรัฐบาลหรือ รัฐมนตรีที่เข้ามากำกับ ดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ นี้

นโยบายรัฐบาลที่กำหนดลงมาให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติปฏิบัติ จึงถือเป็นเป้าหมายในการประเมินผลสำเร็จของหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้ในระดับสูง เพราะหากรัฐบาลโดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีเป็นพุทธศาสนิกชน นโยบายที่จะเอื้อประโยชน์หรือให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาก็คงจะได้รับความสนใจและระบุดึงในลำดับต้นๆ เพราะหากการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนา มีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และประเทศชาติ^{๑๒}

ในทางปฏิบัติ ผู้บริหารในระดับต่างๆ มีอำนาจหน้าที่แตกต่างกัน เช่น นโยบายอาจอยู่ในรูปแบบมติคณะรัฐมนตรี หรือในรูปแบบกฎหมาย ผู้นำนโยบายไปบริหารคือ กระทรวง ทบวง กรม จังหวัด อำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฝ่ายปฏิบัติต้องนำนโยบาย (Policy) ไปจัดทำเป็นแผนงาน (Planning) ทำโครงการ (Projects) กิจกรรม

^{๑๑} ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๓ ตอนที่ ๒๕ ก. (มีนาคม ๒๕๔๙), หน้า ๑๑-๑๔.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ปฏิรูปการศึกษา พระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน?, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

(Activity)^{๑๓} ถือว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อยู่ในช่วงจัดทำแผนงาน เสนอขออนุมัติงบประมาณ โครงการและจัดทำกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถทำงานในอำนาจหน้าที่บรรลุเป้าหมาย

หากจะกล่าวว่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พอจะกำหนดนโยบายได้บ้างก็คงไม่ผิดนักดังที่ปรากฏในกฎกระทรวงว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙ ข้อ (๓) และ (ข) ว่าเสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา^{๑๔} ข้อหลังระบุให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม ซึ่งสอดคล้องกับบุคคลหรือองค์การที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ประกอบไปด้วย ๔ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

๑. กลุ่มมันสมองและรัฐมนตรีเงา (Think tank and shadow cabinets) กลุ่มคนเหล่านี้เป็นนักวิเคราะห์และกำหนดนโยบาย และมักมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากกว่าระบบราชการ บุคคลในกลุ่มนี้อาจมาจากนักวิชาการชั้นแนวหน้าที่คนในสังคมให้การยอมรับหรือนักการเมืองผู้มีประสบการณ์ทางการเมือง เป็นต้น

^{๑๓} บุญเลิศ ไพรินทร์, รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ Public administration concepts, theories and Practical Methods, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส พี. เจริญผล ๒๕๕๖), หน้า ๗๗.

^{๑๔} ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๓ ตอนที่ ๒๕ ก หน้า ๑๑-๑๔ (มีนาคม ๒๕๔๙).

๒. กลุ่มระบบราชการ (Public Bureaucracy) ระบบราชการเป็นตัวแสดงที่สำคัญที่สุดในการสร้างฝันให้กับผู้นำทางการเมือง เพราะระบบราชการเป็นเจ้าของงานประจำและขั้นตอนการปฏิบัติ รู้จุดอ่อนจุดแข็งในตัวระบบราชการรู้ดีว่าจะทำตามขั้นตอนอย่างไร สร้างโครงการและขั้นตอนอย่างไร เป็นต้น

๓. กลุ่มผลประโยชน์ (Interest groups) กลุ่มผลประโยชน์ที่ประสบความสำเร็จนั้นจะเตรียมที่จะเข้าไปช่วยแก้ปัญหาหรือผลักดันนโยบายใดๆ ออกมา การกำหนดนโยบายก็เป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างหน่วยกำหนดนโยบายกับกลุ่มผลักดัน

๔. กลุ่มสมาชิกสภา (Congressmen) สมาชิกสภาบางคนทำตนเป็นเหมือนกลุ่มผลประโยชน์ที่สนใจปฏิรูปนโยบาย บางคนสนใจเปลี่ยนแปลงเพียงบางส่วน แต่บางคนสนใจใช้นโยบายเป็นเครื่องมือสร้างความก้าวหน้าในอาชีพและมีบทบาทระดับชาติซึ่งตรงกันข้ามกับบทบาทในฐานะตัวแทนประชาชน^{๑๕} ในประเทศที่มีการปกครองโดยระบบ ๒ สภาเช่นประเทศไทย สมาชิกสภาในที่นี้ หมายถึง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสมาชิก มีสิทธิที่จะเสนอนโยบายได้ตามรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๕๐

^{๑๕} B.Guy Peter, American public policy: promise and performance, (1986), pp. 51-55.

๒.๔ กรอบการศึกษา กระบวนการบริหาร POSDCORB

ผู้เขียนได้ใช้กระบวนการบริหาร POSDCORB ของลูเธอร์ กุลlick^{๑๖} ประกอบด้วย ด้านการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจัดทีมงาน (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การให้ความร่วมมือ (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และด้านงบประมาณ (Budgeting) มาเป็นกรอบในการศึกษาสัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการ โดยใช้แบบสอบถามผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และสมาชิกศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และทำการสัมภาษณ์ ผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในส่วนกลาง อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง และเลขาธิการศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย พบว่า ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์การ และการให้ความร่วมมือมีความสัมพันธ์ต่อการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ แต่ละด้านพบว่า ด้านการเงินมีความสัมพันธ์สูงสุด

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและทางฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ พบว่า หากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประจำจังหวัด เห็นว่า งบประมาณที่ได้รับในแต่ละปีจากส่วนกลางไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการในระดับจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา ประจำจังหวัด ก็มีอำนาจและหน้าที่ในการรับหรือขอความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งยังสามารถระดมความร่วมมือจากพุทธศาสนิกชนในลักษณะร่วมบริจาค ร่วมทำบุญ อันถือเป็นจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านานแล้วได้อีกด้วย^{๑๗}

๒.๕ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องดังกล่าว ผู้เขียนได้พบตัวแปรที่สำคัญอันอาจนำมาเป็นกรอบในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ไทยหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งผู้วิจัยจะแบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๒.๕.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารจัดการเชิงนโยบายระดับชาติ

๑) มหาเถรสมาคม ควรมีการกำหนดเป็นนโยบายให้ผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค ใน

^{๑๖} Luther, Gulick and Urwick, Lyndall, *The papers on the Science of Administration*, (New York: Institute of Public Administration, 1937), P 13.

^{๑๗} วิเชียร เส้นทอง, “สัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ”, *ดุษฎีนิพนธ์*, (วิทยาลัยนวัตกรรมการพุทธธรรม: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๖ และ ๒๒๑.

การนำกระบวนการบริหาร POSDCORB มาปฏิบัติอย่างจริงจัง อันจะส่งผลถึงสัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในอนาคต

๒) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ส่วนกลาง อาจนำเอาผลวิจัยที่พบในครั้งนี้นำเสนอต่อมหาเถรสมาคมเพื่อนำมากำหนดเป็นนโยบายในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในทุกด้าน

๓) มหาเถรสมาคมโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ อาจนำเอาประเด็นเรื่องงบประมาณมหาหรือกันหรือตั้งเป็นวาระแห่งชาติ และกำหนดเป็นนโยบายเพื่อขอรับการสนับสนุน งบประมาณจากภาครัฐหรือขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) ภาคเอกชนและพุทธศาสนิกชนทั่วไป

๔) มหาเถรสมาคม อาจกำหนดเป็นนโยบายในการคัดเลือกหรือสรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ บริหารงานเชิงรุก เข้ามาสนองงานมหาเถรสมาคม โดยอาจเปิดกว้างให้บุคคลภายนอกที่เป็นนักบริหารมืออาชีพเข้ามา โดยมีกระบวนการในการสรรหาหรือคัดเลือกอย่างเป็นระบบ โปร่งใสและตรวจสอบได้ และให้เป็นอิสระจากการครอบงำทางการเมืองหรือระบบราชการ ให้เป็นอิสระสมกับเจตนารมณ์ในการจัดตั้งสำนักงานแห่งนี้ ที่สำคัญควรเปลี่ยนทรศนะที่ผู้บริหารต้องมาจากบุคคลภายในและมาตามสายงานเท่านั้น เพราะหากบุคคลภายในและตามสายงานไม่มีความรู้ความสามารถทางการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ก็ควรจะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้ได้มา

๒.๕.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการบริหารจัดการในระดับปฏิบัติการ

๑) มหาเถรสมาคมและผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระดับสูง ควรนำกระบวนการบริหาร POSDCORB และปัจจัยการบริหาร ๓-๑๑ M มาปรับเป็นกรอบในการบริหารจัดการ ในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่แต่ละหน่วยงานในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีภารกิจในด้านนั้นๆ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค ให้มีผลในทางปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

๒) มหาเถรสมาคมและผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรนำกระบวนการดังกล่าวมาปรับให้เป็น วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์และค่านิยมหลักของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมพุทธ และสังคมไทย

๓) จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวนมากให้น้ำหนักในการบริหารจัดการไปที่เรื่องงบประมาณที่ได้รับ และมีจำกัด ประเด็นสำคัญว่าจะทำอย่างไร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยบังคับบัญชาของมหาเถรสมาคมจะจัดหาการสนับสนุนจากหลายภาคส่วนเช่นภาครัฐ ภาคเอกชน และพุทธศาสนิกชน รวมถึงผลักดันให้ฝ่ายที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับศาสนสมบัติ ที่ธรณีสงฆ์ เป็นต้น ดูแล จัดเก็บผลประโยชน์ของแต่ละวัดและนำมาจัดตั้งเป็นกองทุนหรือธนาการก็สุดแท้จะเรียกชื่อ ให้ผู้รับผิดชอบสามารถเบิกจ่าย สนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้ทุกด้าน โดยไม่ต้องให้ผู้ปฏิบัติงานต้องกังวลกับงบประมาณที่จะต้องจัดการเอง โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติอาจเสนอแนวคิดนี้ต่อที่ประชุมมหาเถรสมาคม

๒.๕.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษา SWOT โครงสร้างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตลอดถึงอำนาจหน้าที่ของผู้บริหาร ทุกระดับ ทุกภาคส่วน (ส่วนกลางและภูมิภาค) ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจหน้าที่ระหว่างผู้บริหารสำนักงานฯ และมหาเถรสมาคมว่า ควรมีการปรับปรุงโครงสร้าง องค์กรและผู้บริหารอย่างไรบ้าง

๒) ควรมีการศึกษารูปแบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ทุกระดับเพื่อเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในการปฏิรูปองค์กร (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ)

๓) ควรมีการศึกษายุทธศาสตร์ที่เข้มแข็งในการจะผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาในกลุ่มประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก

๔) ควรมีการศึกษารูปแบบการเข้าสู่ตำแหน่งผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทั้งส่วนกลางและภูมิภาคโดยอาจเปิดโอกาสให้มีการแสดงวิสัยทัศน์ต่อมหาเถรสมาคม รวมถึงให้รัฐมนตรีที่จะเข้ามาดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติต้องแสดงวิสัยทัศน์ต่อที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีการลงคะแนนทางลับ และคะแนนที่ได้ต้องเกินกึ่งหนึ่งของกรรมการมหาเถรสมาคมหรือถ้าจะให้ดีกว่านั้น ก็เปิดให้คณะสงฆ์ระดับผู้ปกครอง (เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส) มีส่วนในการคัดเลือกด้วยก็น่าจะเป็นเรื่องที่ดี

ทั้งนี้ ผู้จะดำรงตำแหน่งผู้บริหารอาจเป็นคนนอกที่ไม่ใช่ข้าราชการประจำก็ได้ แต่มีความเข้าใจและมีวิสัยทัศน์ในการบริหารองค์กร (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ)

๓. บทสรุป

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นองค์กรอิสระ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๕ รับผิดชอบงานด้านพระพุทธศาสนา ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี มีผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้บริหาร ทำหน้าที่ประสานฝ่ายอาณาจักร (นายกรัฐมนตรี) และฝ่ายพุทธจักร (มหาเถรสมาคม) ส่งเสริม สนับสนุนงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การศึกษา การปฏิบัติธรรม การเผยแผ่ การบูรณะปฏิสังขรณ์ และงานด้านการปกครองคณะสงฆ์

ผู้เขียนได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการบริหารจัดการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยใช้ทฤษฎี POSDCORB ได้พบทางด้านการวางแผน และการให้ความร่วมมือ มีความสัมพันธ์ต่อการบริหารจัดการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ หากพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ พบว่าด้านการเงินมีความสัมพันธ์สูงสุด

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านการเงิน หรืองบประมาณ ควรแก้ปัญหานี้โดยทำความเข้าใจหรือขอความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรบริหารส่วนตำบล รวมถึงขอรับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปในรูปของการทำบุญได้

บรรณานุกรม

- คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ต่อรัฐสภา.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๔.
- จุมพล หนีพพานิช. การบริหารจัดการภาครัฐใหม่ หลักการ แนวคิด และกรณีตัวอย่างของไทย
ฉบับปรับปรุง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๓.
- นิสตาร์ก เวชยานนท์. การเปลี่ยนแปลงในรอบศตวรรษของการบริหารงานบุคคล Personnel
Management in the Thai Public Sector The Changing throughout the
Century. เอกสารการสัมมนาสถาบัน บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ประจำปี ๒๕๕๓.
- บุญเลิศ ไพรินทร์. รัฐประศาสนศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ Public
administration concepts, theories and Practical Methods. กรุงเทพฯ:
ห้างหุ้นส่วน จำกัด เอส พี. เจริญผล, ๒๕๕๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). ปฏิรูปการศึกษา พระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน?. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๓ ตอนที่ ๒๕ ก หน้า ๑๑-๑๔ มีนาคม ๒๕๔๘
- ติน ปรัชญพฤทธ์. ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: วี พรินท์, ๒๕๕๒.
- วิเชียร เส้นทอง. “สัมฤทธิ์ผลในการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ”.
ดุชนิพนธ์. วิทยาลัยนวัตกรรม: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรม
ราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗.
- ลิขิต ธีระเวคิน. วารสารสมาคมนักวิจัย. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน (พ.ศ. ๒๕๕๗):
๑๔-๑๕.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (๒๕๔๕). พระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ ๒)
๒๕๔๕. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.krisdika.go.th/wps/portal/general>
(๒๔ พ.ค. ๕๗).
- Brain W. Hogwood and Lewis A. Gunn. Policy analysis for the real world.
Oxford University Press, 1991.
- Best, John W. Research in education. 4th ed. Englewood Cliffs. New Jersey:
Prentice Hall, 1981.
- Luther, Gulick and Urwick, Lyndall. The papers on the Science of
Administration. New York: Institute of Public Administration, 1937.
- Peter B. Guy. American public policy: promise and performance. 2nd ed.
New Jersey: Chatham House Publishers, 1986.

ยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืน
THE STRATEGY OF THE COMMUNITY CULTURE INTEGRATION FOR THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT ADMINISTRATION

ผศ.จिरายู ทรัพย์สิน^๑

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน ผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน และกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยใช้ตัวแบบ KSM เป็นตัวแบบหลัก โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยโดยการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวบ้านที่มีวัฒนธรรมชุมชนและชาติพันธุ์แตกต่างกันประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบปกติ สถิติทดสอบเอฟ ทดสอบความมีนัยสำคัญของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ และทดสอบว่า มิติวัฒนธรรมชุมชนส่งผลต่อ KSM Model โดยใช้สถิติทดสอบที่ ผลการวิจัย พบว่า

๑. วัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว มีอัตลักษณ์ของการดำรงชีวิตภายใต้รูปแบบของสังคมและวัฒนธรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากการสืบทอดแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสังคมและวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาตามลำดับในลักษณะเดียวกัน คือ การนับถือธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์เกิดมาท่ามกลางธรรมชาติและธรรมชาติจะส่งผลให้กับมนุษย์ทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี

๒. ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมชุมชนไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาวในยุคโลกาภิวัตน์ พื้นที่วิจัยซึ่งแม้จะอยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญแต่กระแสโลกาภิวัตน์ก็ได้แผ่ขยายมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบในการดำเนินชีวิต ทำให้ฐานคิดของคนในชุมชนที่เคยเข้าสู่ฐานคิดทุนนิยมได้ปรับเปลี่ยนไปเนื่องจากเห็นผลกระทบที่เกิดขึ้น ฐานคิดใหม่ของคนในชุมชน คือ การให้ความสำคัญกับชุมชน

---

^๑ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง เป็นประธานกรรมการควบคุมดูแลวิทยานิพนธ์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดมุมมองทางสังคมหลายมิติ นำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนบนฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมชุมชน

๓. สามารถสร้างยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาได้ โดยตัวแบบ KSM Model ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง พบว่า KSM Model มีบทบาทสำคัญที่สามารถพยากรณ์ทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้น หากมีการส่งเสริมให้ชุมชนรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนของตนเองอย่างชัดเจนผ่านตัวแบบ KSM Model ที่มีประสิทธิภาพ โดยให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์รู้เข้าใจและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนอย่างมีระบบย่อมจะส่งผลให้เกิดการหลอมรวมและการบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ได้อย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์ การบูรณาการ วัฒนธรรมชุมชน การบริหารการพัฒนา

Abstract

The objectives of this study were, To study community culture, To study globalization impact that change social and culture for community culture and To study the procedure of strategy for building culture community integration that development administration sustainable by KSM Model. The research used the mixed research method consist of qualitative research method and Quantitative research method. The researcher collected qualitative data using in-depth interviews quantitative data using a questionnaire. Data analysis used the following statistics: percentage, average, standard deviation, Correlation Coefficient, multiple regression analysis by Enter Regression, F-test for significant of the coefficient is related to multiple and Test community culture dimension that impact KSM Model by t-test.

The research findings were as follows:

1. Community culture of Thai-Cambodian Thai-Kuy and Thai-Lao ethnic have life style identity by same social and culture because concept of inheriting for social and culture. It is developed by same way such as respect nature that are made from their belief as a man came from nature and nature made him good or bad person. They belief that human life depend on the nature.

2. The social and community culture of Thai-Cambodian Thai-Kuy and Thai-Lao in globalization. The area researches which will stay in far civilization area

but world trend all right expand to is influential and have an affect on build the way of life and the culture of a person in the community, both of in the manner adds and negative in the way of lifemake the base thinks of a person in the community that has evered to reach the base can think the capitalism changes to go to because of, see the effect that happen, the base thinks new of a person in the community is importance alms and the community are born learning with oneself, be born many view social dimension points, bring about the development that last long on asset social base, community culture. The change follows world trend and bring about to are born the development permanently.

3. Integration that the strategy culture community integration for development administration by KSM Model that concept of Professor Dr. Boontun Docthaisong found that KSM Model is important role that can forecast human resource. Thus if there is given the community knows and understand community culture of oneself clearly pass KSM Model that show their to know and appreciate of community culture systemically. They will be totaled up and culture community integration for development administration permanently.

Keywords: The strategy, integration, the community Culture, Development Administration

๑. บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบันได้นำหลักยุทธศาสตร์ในการบริหารและการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจกระแสหลักเป็นสำคัญ โดยยึดแนวทางการบริหารและการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน มีข้อสังเกตที่สำคัญว่า ยังมีการนำหลักการพัฒนามาใช้มากขึ้นเท่าไร ยังส่งผลให้คนไทยส่วนใหญ่ของประเทศมีความยากจนมากขึ้น เกิดปัญหาสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาความยากจนกระจายทั้งในเขตชนบทและในเขตเมือง เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ประชาชนขาดโอกาส ส่งผลให้คุณภาพชีวิตและความมั่นคงของประชาชนถูกคุกคาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ในปีวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นปัจจัยชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งว่า การบริหารการพัฒนาประเทศในแนวทางที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ไขปัญหา ทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองได้ ทั้งนี้ เนื่องมาจากวิสัยทัศน์การบริหารการพัฒนาที่ยังคงเน้นที่ระบบทุนนิยมและเสรีนิยมบนแนวคิดที่ว่า เมื่อเศรษฐกิจดีจะทำให้จิตใจของประชาชนดี การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นระบบทุนนิยมเพื่อสร้างความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจที่เน้นให้เอกชนเข้ามาครอบครองปัจจัยการผลิตหรือการบริการที่มีผลกำไรเป็นตัวกำหนด จึงไม่ใช่เหตุผลหลักในการพัฒนาประเทศและสังคม ดังนั้น จึงควรนำแนวคิดในเรื่องการบริหารการพัฒนาโดยส่งเสริมและให้ความสำคัญกับ

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาใหม่ ซึ่งหลักการดังกล่าวนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย ที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนการอย่างเป็นระบบ โดยยึดหลักการบริหารการพัฒนาบนพื้นฐานของการปฏิรูประบบโครงสร้างใหม่ ซึ่งต้องมองสภาพปัญหารอบด้าน มองหลายมิติโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ในประเทศให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีผ่านระบบสวัสดิการสังคม มีความเท่าเทียมกันมากขึ้นในทุกด้าน กระบวนทัศน์ในการบริหารการพัฒนาต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กร กระตุ้นให้เกิดพลังสร้างสรรค์ในองค์กร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บนฐานความประนี-ประนอม สร้างอุดมการณ์ร่วมกัน สร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ และมีระบบการทำงานแบบองค์รวม โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และการบูรณาการการทำงานร่วมกัน เพราะหลักการบริหารการพัฒนาที่สำคัญนั้น หากสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสังคมถูกบั่นทอนลงจะส่งผลทำให้เกิดความไม่สมดุลในสังคม อาจส่งผลให้การพัฒนาไม่ประสบความสำเร็จ เกิดผลเสียหายและนำมาซึ่งการเกิดปัญหา มากกว่าการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง

ปัจจุบันการพัฒนาประเทศได้มีการปรับเปลี่ยนโดยให้ความสำคัญกับหลักการบริหารการพัฒนาเพื่อก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์อย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากกระแสของการพัฒนาสังคมโดยยึดหลักความยั่งยืน โดยมีการร่วมแสดงความคิดเห็น และการเปิดเวทีของนักคิด นักปฏิบัติ ปราชญ์ท้องถิ่น

นักวิชาการ นักพัฒนาองค์กรอิสระ โดยได้หยิบยกประเด็นของการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อทำให้เกิดความสมดุลในสังคมมากขึ้น มีการกล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยตระหนักถึงมิติของการบริหารการพัฒนา ทางด้าน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมการพัฒนาและอื่นๆ โดยเน้นให้ทุกระบบเกิดความสมดุลและเชื่อมโยงกันโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการศึกษา ทั้งทางตรงและทางอ้อม หากพิจารณาสถานการณ์ในอดีตจะพบว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่เคยประสบปัญหาวิกฤตหลายด้าน แต่ยังคงสามารถดำรงอยู่ได้ไม่ล่มสลายหรือเกิดวิกฤตอย่างรุนแรงนั้น ทั้งนี้ เกิดจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนที่ดีงามของสังคมไทยที่ยังหลงเหลืออยู่ ทั้งนี้ หากวิเคราะห์ในรายละเอียดจะพบว่า วัฒนธรรมชุมชนในแต่ละท้องถิ่น แต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต่างกัน เพราะมีระบบนิเวศและความเชื่อที่แตกต่างกัน มีการสั่งสมเรียนรู้ ปฏิบัติ ลองผิดลองถูก มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม จนกระทั่งเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต ซึ่งผ่านกระบวนการชุมชนกิจกรรม การสั่งสมความเชื่อความศรัทธาอันยาวนานกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนควบคู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีกฎหมายข้อห้ามข้อปฏิบัติผสมผสานกับความเชื่อในแต่ละพื้นที่ มีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับชุมชน มีทิศทาง มีหลักแห่งการพัฒนาที่เหมาะสมซึ่งทั้งหมด คือ วัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่าประเทศไทยยังมีความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมชุมชนอันเกิดจาก

ความยาวนานทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทย ที่ส่งผลให้มีประชาชนในประเทศมีความแตกต่างกันในหลายประการ รวมถึงความแตกต่างกันของต้นกำเนิดกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย มีประชาชนที่มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์อย่างชัดเจนโดยมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักในพื้นที่ ๓ กลุ่มชาติพันธุ์ คือ ไทย เขมร ไทยกูย และไทยลาว

การเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันได้ส่งผลต่อสถานการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม การปกครอง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงสังคมตามกระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลให้ชุมชนแต่ละชุมชนต้องมีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนตนเองให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่โหมกระหน่ำเข้ามาอย่างต่อเนื่อง และนำมาซึ่งปัญหาของการบริหารการพัฒนา เกิดระบบความคิดแบบแยกส่วน (Compartmentalized) โดยแยกเป็นระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อันนำมาซึ่งการพัฒนาแบบแยกส่วน แต่ในความเป็นจริงตามหลักธรรมชาติพบว่า สรรพสิ่งทั้งหมด ไม่แยกส่วน แต่เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน หากองค์ประกอบเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการก็จะเกิดความสมดุลหรือยั่งยืน ความคิดแบบแยกส่วนนำไปสู่การพัฒนาที่มองที่การเพิ่มขึ้นของ โภคทรัพย์ (Developmentism) เป็นตัวตั้ง และเรียกว่า เศรษฐกิจการพัฒนาแบบแยกส่วน ส่งผลให้เกิดผลกระทบทางจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม เกิดช่องว่างทางสังคม สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัวอ่อนแอ ไม่

สามารถเป็นเครื่องกำกับควบคุมทางศีลธรรมได้ ศีลธรรมเสื่อมถอยยวมลง มีการเอารัดเอาเปรียบ คอร์รัปชัน การเพิ่มขึ้นของอาชญากรรม การทำลายป่าไม้และสภาพแวดล้อมและส่งผลให้เกิดการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน (Unsustainable Development)

ดังนั้น ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนจึงมีได้หมายถึงเฉพาะยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่การบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ทางด้านสังคมและคุณภาพชีวิตที่สมดุลด้วยโดยการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชนควรมีแนวทางการสร้างยุทธศาสตร์การบริหารการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างบูรณาการภายใต้อัตลักษณ์ของชุมชนภายใต้การเคารพและเข้าถึงระบบการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นอย่างเห็นคุณค่าด้วย ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า การสร้าง ความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในชุมชนอาจมีฐานคิดที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าประสงค์มุ่งสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับประชาชนในชุมชน ดังนั้น หากเข้าใจพื้นฐานของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนว่า มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนแล้ว ทำให้เกิดมิติการสร้างที่ยั่งยืนและการพัฒนาชุมชนบนรากฐานแห่งความเป็นจริงของชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงการสร้างยุทธศาสตร์ที่มีระบบการบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนและการบริหารการพัฒนารองรับ ย่อมนำชุมชนนั้นไปสู่ความอยู่ดีมีสุข โดยเน้นเอาชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวตั้งในการบริหารการพัฒนา

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมชุมชนโดยยึดหลักการบูรณาการเพื่อกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการวิจัยในพื้นที่อีสานตอนล่าง ๓ จังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาโดยเน้นความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความเชื่อและวัฒนธรรมชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ในจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์และ จังหวัดศีร์ษะเกษ โดยนำหลักการบริหารการพัฒนา (Development Administration) และตัวแบบ KSM มาพิจารณาวิเคราะห์เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาและนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและการคงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่อีสานใต้ที่ยั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชนไทยเขมร ไทยกูยและไทยลาว

๒.๒ เพื่อศึกษาผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ไทยเขมร ไทยกูยและไทยลาว

๒.๓ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยใช้ตัวแบบ KSM

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Research Method) ซึ่งเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักและนำผลการวิจัยเชิงปริมาณมาสนับสนุน โดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีบนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลัก เพื่อนำมาบูรณาการและสร้างยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการศึกษาวิจัยประกอบด้วย การศึกษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ๓ กลุ่มชาติพันธุ์คือ ไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว ศึกษาผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว ศึกษากระบวนการสร้างยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้ KSM Model

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวบ้านที่มีวัฒนธรรมชุมชนและชาติพันธุ์แตกต่างกัน อันประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว ในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่างในพื้นที่ ๓ จังหวัด คือ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากพื้นที่จังหวัด ๓ แห่งๆ ละ ๖๐ คน รวม ๑๘๐ คน โดยผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามในการจัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และในการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้ใช้การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) จากชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็น

ปราชาญชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ผู้นำท้องถิ่นที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจากพื้นที่จังหวัด ๓ แห่งๆ ละ ๑๕ คน รวม ๔๕ คน

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ วัฒนธรรมชุมชนไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว มีอัตลักษณ์ของการดำรงชีวิตภายใต้รูปแบบของสังคมและวัฒนธรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากการสืบทอดแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสังคมและวัฒนธรรมที่มีการพัฒนาตามลำดับในลักษณะเดียวกันคือการนับถือธรรมชาติซึ่งเกิดจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์เกิดมาท่ามกลางธรรมชาติและธรรมชาติจะส่งผลให้กับมนุษย์ทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี โดยเชื่อว่า ธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์ ดังนั้น จึงต้องมีประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อที่แสดงถึงการเคารพบูชาธรรมชาติ นับถือบรรพบุรุษ โดยมีความเชื่อว่ามีวิญญาณอยู่ใฝ่ธาตุทุกซอกซอกของลูกหลาน ดังนั้น ลูกหลานต้องเคารพบูชาเพื่อแสดงความกตัญญูและการยำเกรง หากพิจารณาถึงรูปแบบวัฒนธรรมชุมชนที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและนำมาซึ่งความยั่งยืนของชุมชนก็สามารถพิจารณาได้ เช่น ความรักความผูกพันในครอบครัว การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การช่วยกันคิดช่วยกันทำ ยึดมั่นในหลักจารีตของชุมชน ซึ่งส่งผ่านตามรูปแบบของความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีในชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนว่าเป็นรูปแบบของสังคมและวัฒนธรรมชุมชนที่นับว่า เป็นอัตลักษณ์ที่แสดงถึงตัวตนของชุมชน

๔.๒ ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมชุมชนไทยเขมร ไทยกวย และไทย

ลาวในยุคโลกาภิวัตน์ พื้นที่วิจัย แม้จะอยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญแต่กระแสโลกาภิวัตน์ก็ได้แผ่ขยายมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบในการดำเนินชีวิต ทำให้ฐานคิดของคนในชุมชนที่เคยเข้าสู่ฐานคิดทุนนิยมได้ปรับเปลี่ยนไป เนื่องจากเห็นผลกระทบที่เกิดขึ้น ฐานคิดใหม่ของคนในชุมชน คือ การให้ความสำคัญกับชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดมุมมองทางสังคมหลายมิติ นำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนบนฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมชุมชน และการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเดิมถูกฐานคิดจากทุนนิยมครอบงำ เมื่อได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทุนทางสังคม ร่วมกันสร้างความเข้มแข็ง โดยเริ่มจากครอบครัวและสังคมนอกข้างที่เป็นเครือข่าย ทำให้เกิดสังคมที่เข้มแข็งภายใต้การเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์และนำมาซึ่งเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน ตามลำดับ

๔.๓ สามารถสร้างยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาได้โดยตัวแบบ KSM Model ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง พบว่า KSM Model มีบทบาทสำคัญที่พยากรณ์ทรัพยากรมนุษย์ เป็นกระบวนการสร้าง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนำปัญญาไปสร้างสรรค์ สิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเพื่อการบริหารจัดการทุนมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพสูง เมื่อนำตัวแบบ KSM Model ทั้ง ๑๒ ตัวมาทดสอบกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร ไทยกวย และไทยลาว พบว่า ใน

วัฒนธรรมชุมชนทั้ง ๓ กลุ่มมีตัวแบบของ KSM Model ประกอบอยู่ภายในเพียงแต่ในแต่ละชุมชนยังมีองค์ประกอบในบางตัวไม่เด่นชัด ดังนั้น หากมีการส่งเสริมให้ชุมชนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนของตนเองอย่างชัดเจนผ่านตัวแบบ KSM Model จะส่งผลในการบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและสมบูรณ์

๕. บทสรุป

รูปแบบยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยใช้ตัวแบบ KSM

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำตัวแบบ KSM Model ทั้ง ๑๒ ตัวมาทำการศึกษาวิจัยกับประชากรกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกวย ไทยเขมรและไทยลาว ซึ่งรูปแบบของ KSM MODOULE หรือสมการ $E = MC^{\alpha} + 2$ โดยใช้ยุทธศาสตร์ Innovation of competency building by Learning process (ICBL) ดังตัวแบบ KSM MODOULE หรือ สมการ $E = MC^{\alpha} + 2$ ประกอบด้วย Knowledge ความรู้ ความมุ่งมั่น Determination การทำงานหนัก Hardworking การมองการณ์ไกล Future Vision ความชำนาญ Skill ความรับผิดชอบ ต่อภาระหน้าที่ Responsibility การประสานงาน Coordination ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ Creativity การบริหารจัดการที่ดี Good Management ความซื่อสัตย์ Honor ความเสียสละ Sacrifice ความมีระเบียบวินัย Disciplines ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยกวย จากการสืบค้นข้อมูลทางด้านเอกสารหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ชนชาติในเขตอีสานตอนล่างลาวใต้ และกัมพูชาตอนบน จะพบว่า ไทยกวยถือว่าเป็นชนชาติดั้งเดิมที่ตั้งหลักปักฐานเป็นกลุ่มแรก มีการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ผสมกลมกลืนกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมชุมชนมีวัฒนธรรมที่แสดงถึงคุณค่าความเป็นคน กลุ่มชน มีความเชื่อ ความคิดในการดำรงชีพผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สามารถเข้ากับกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่นได้ คือ การให้ความสำคัญกับผู้นำ ผนวกกับพื้นที่ตั้งเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศและพัฒนาเป็นเส้นทางเศรษฐกิจ ผู้นำทางการเมือง ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญ จากการศึกษาวิจัยจะพบว่าชาวกวยจะใช้รูปแบบการบริหารจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อตามหลักวัฒนธรรมชุมชนสูงมาก ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลชุมชนซึ่งหากพิจารณาแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์และนำมาแทนค่าคุณลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนที่สอดคล้องกับตัวแบบ KSM Model และนำมาเขียนสมการได้ คือ $G_{๑} = D_{๑} + H_{๑} + R_{๑} + Ho_{๑} + S_{๑} + Dis_{๑} + M_{๑}$

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร เป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญระบบเครือญาติ ระบบตระกูล และระบบอาวุโส ที่ช่วยยึดโยงชุมชนให้มีระเบียบแบบแผนการอยู่ร่วมกัน การพึ่งตนเอง การหาอยู่หากิน รวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล อยู่บนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องของโชคลาง เครื่องรางและของขลังต่างๆ โดยเชื่อว่า เป็นวิชาที่จะนำมาใช้ในการคุ้มครองและป้องกันสิ่งที่ไม่ดี

จากศัตรูได้ แต่หลังจากเผชิญกับกระแสของการเปลี่ยนแปลงจากวัฒนธรรมชุมชนจากภายนอกโดยตลอด ทำให้ชุมชนถูกพัฒนาภายใต้ระบบราชการที่รัฐบาลเป็นผู้กำกับ ดังนั้น การที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้เมื่อเกิดกรณีพิพาทในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้านก็จะนำหลักจารีตประเพณีระบบเครือญาติ ตระกูล ระบบอาวุโสมาปรับใช้ รวมถึงการมีกฎระเบียบของชุมชนเพื่อจัดระเบียบทางสังคมให้คนในชุมชนยึดถึงปฏิบัติ ผู้วิจัยได้ใช้ตัวแบบ KSM Model ในการวิเคราะห์เพื่อศึกษารูปแบบของวัฒนธรรมชุมชนไทยเขมร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาวไทยเขมรเป็นกลุ่มบุคคลที่ใช้รูปแบบการบริหารจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อตามหลักวัฒนธรรมชุมชนสูงมาก ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลชุมชน ซึ่งหากพิจารณาแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์และนำมาแทนค่าในสมการได้คือ $G_{๒} = D_{๒} + H_{๒} + R_{๒} + Cre_{๒} + H_{๒} + S_{๒} + Dis_{๒} + M_{๒}$

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว เป็นชุมชนที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม และยังคงความเชื่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติตามวิถี ซึ่งเป็นกรอบในการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้าน รวมถึงการรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง ถึงแม้จะได้รับผลกระทบจากการต่อสู้ เงื่อนไขด้านการเมืองการปกครอง จากสภาพพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน ทำให้ได้รับผลกระทบจากกรณีความขัดแย้งของไทยและกัมพูชา ทำให้ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทต่อวิถีชีวิตซึ่งให้ความสำคัญในระบบเครือญาติ ระบบอาวุโส แต่เนื่องจากจุดที่มีความสำคัญทางความมั่นคงชายแดนทำให้ระบบการปกครองมีจุดเด่นที่ทำให้ชุมชนมี

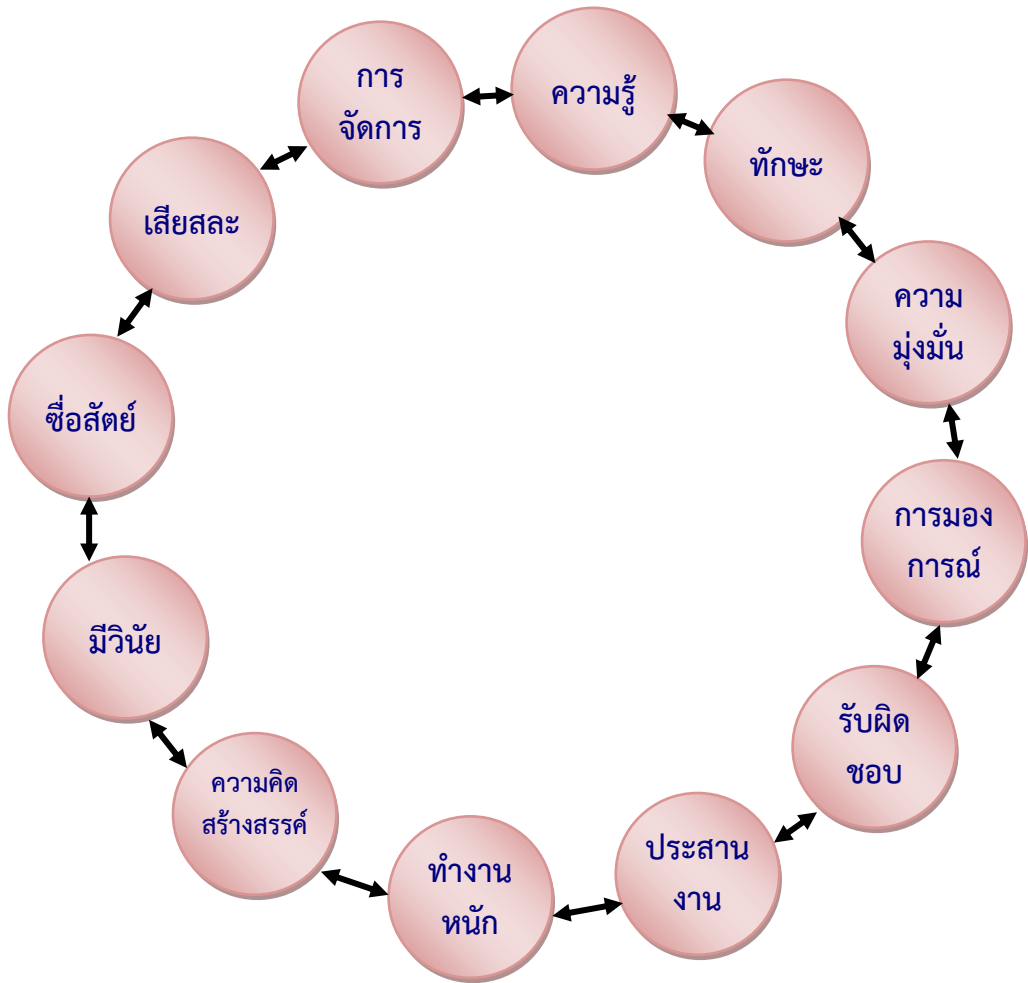

ความสามัคคี มีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นผู้นำของภาครัฐและผู้นำชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการนำวัฒนธรรมชุมชนมาใช้ในการบริหารงาน เสริมสร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการเสริมสร้างทักษะทางอาชีพ ความสามัคคี การปรับแนวคิดสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้วิจัยได้ใช้ตัวแบบ KSM Model ในการวิเคราะห์เพื่อศึกษารูปแบบของวัฒนธรรมชุมชนไทยเขมร ผลการวิจัยพบว่าชาวไทยลาวจะใช้รูปแบบการบริหารจัดการบนพื้นฐานของความเชื่อตามหลักวัฒนธรรมชุมชนสูง หากพิจารณาแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์และนำมาแทนค่าในสมการได้ คือ $G_m = D_m + R_m + Co_m + H_m + S_m + M_m$

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า จากการลงพื้นที่ยังมีประเด็นที่สำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลเพื่อประโยชน์ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชน กำหนดขึ้นบนพื้นฐานความต้องการสร้างหลักการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสุข การมีชีวิตที่ดีของชุมชน บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน การเกื้อกูลกันและการสร้างภูมิคุ้มกันตนเอง จากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้น การกำหนดยุทธศาสตร์ดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยเครือข่าย และความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน KSM Model นับได้ว่า เป็นตัวแบบสำคัญที่มีประสิทธิภาพสูงมีองค์ประกอบที่ครอบคลุมที่สามารถนำมาวิเคราะห์ปัจจัยภายในของแต่ละวัฒนธรรมชุมชนได้อย่างชัดเจนและสามารถนำยุทธศาสตร์ที่ได้มาปฏิบัติเพื่อนำมาซึ่งการ

พัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ เพื่อให้การวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ยุทธศาสตร์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อหายุทธศาสตร์ร่วมที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชน เพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตอีสานตอนล่างจะพบว่า หากต้องการให้พื้นที่วิจัยดังกล่าวสามารถใช้ยุทธศาสตร์ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั้น การกำหนดยุทธศาสตร์ต้องคำนึงถึงปัจจัยภายในที่สำคัญอีก ๗ ประการ คือ การมีผู้นำชุมชนเข้มแข็ง การมีอาชีพมั่นคง เศรษฐกิจครัวเรือน การมีส่วนร่วมของประชาชน การมีครอบครัวเข้มแข็ง การสร้างภาคีเครือข่าย มีกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และการทำงานของหน่วยงานภาครัฐมีความต่อเนื่องซึ่งผู้วิจัยได้นำปัจจัยดังกล่าวมาใช้ในการสร้างยุทธศาสตร์ร่วมกับ KSM Model ซึ่งเป็นตัวแบบ และสามารถสร้างเป็นยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตอีสานตอนล่างได้ ดังแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๑ แสดงยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยใช้ตัวแบบ KSM Model

ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย, จิรายุ ทรัพย์สิน, ๒๕๕๕.

๖. ข้อเสนอแนะ

ในที่นี้ผู้วิจัย จะนำเสนอข้อเสนอแนะ โดยแบ่งเป็น ๒ ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๖.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ระดับรัฐบาล รัฐบาลควรหนุนเสริมให้ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการทำงานโดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงยั่งยืนในพื้นที่

ชายแดน และเสริมสร้างให้ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่นมีความเข้าใจในเรื่องนโยบายอย่างแท้จริง และต่อเนื่อง โดยให้มั่นนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นองค์กรปกครองท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ต้องมีบทบาทและทำงานรวมกันอย่างชัดเจน

๒) ระดับภูมิภาค ส่วนราชการต่างๆ ควรให้การส่งเสริมการพัฒนาประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ ผ่านการทำงานในรูปแบบของเครือข่าย มีการนำเสนอผลงาน มีการแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการยอมรับโดยธรรมชาติ ในการทำแผนยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับท้องถิ่นและชุมชน ควรหาวิธีที่จะส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนตระหนักถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน รับรู้ปัญหาของชุมชนเสมือนเป็นปัญหาของตนเอง เปิดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้เป็นทุนที่สำคัญในการบริหารการพัฒนาต่อไป

๓) ระดับจังหวัด ต้องมีการรวบรวมและเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยข้อมูลต้องมีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สามารถจัดอบรม หรือเสวนายากรณีที่มีปัญหาได้ทันทั่วทั้งในรูปแบบภาคีเครือข่าย ในส่วนของบุคลากรที่รับผิดชอบในแต่ละส่วนต้องรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่เสียสละและซื่อสัตย์ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในชุมชน

๔) ระดับชุมชน และเครือข่ายภาคที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญกับการให้

ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามและการกำหนดนโยบายในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดศักยภาพสูงสุดในการพัฒนาคนในชุมชน

๖.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การกำหนดยุทธศาสตร์การบูรณาการวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการบริหารการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากจะให้ความสำคัญวัฒนธรรมภายในแต่ละชุมชนแล้ว ควรให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทยด้วย

๒) การกำหนดยุทธศาสตร์ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน การจัดเวทีประชาคมเพื่อการรับฟังปัญหาและความต้องการอาจจะไม่เพียงพอ เนื่องจากจะทำให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบไม่เข้าร่วมหรือเพื่อกำหนดทิศทาง การดำเนินงาน และไม่ได้ร่วมดำเนินงาน ทำให้ขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของ

๓) การกำหนดยุทธศาสตร์ควรเชื่อมโยงกับการปฏิบัติและการเรียนรู้และควรมีการเปิดกว้างและนำแนวยุทธศาสตร์จากตัวแบบอื่นมาเป็นมาประยุกต์

๔) ควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์โดยพิจารณาปัจจัยอื่นประกอบด้วย นอกจากประเด็นวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและอุดช่องว่างในประเด็นปัญหาที่พบได้

๕) การกำหนดยุทธศาสตร์ นอกจากจะพิจารณาประเด็นยุทธศาสตร์ในภาพรวมแล้ว ควรพิจารณาเทคนิควิธีการย่อยๆ ในแต่

ละครดัดให้เหมาะสมกับกิจกรรมและบริบทใน แต่ละกรณี

บรรณานุกรม

- จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. ศาสนา ชีวิตและสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.
- บุญทัน ดอกไธสง. การจัดการทุนมนุษย์. กรุงเทพฯ: พิมพ์ตะวัน, ๒๕๕๑.
- _____. การบริหารเพื่อการสร้างสรรค์ KSM Model. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- บุญยัง หมั่นดี. วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงสุรินทร์. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๗.
- บุญสม สังข์สาย. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์: วิทยาลัยครูสุรินทร์, ๒๕๓๖.
- ประวศ วะสี. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย. หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็งลำดับที่ ๑. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน, ๒๕๔๑.
- _____. เศรษฐกิจกิจกรรม: เศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรมชาวพุทธ. กรุงเทพฯ: ภัคทรรค์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒.
- ไพฑูริย์ มีกุล. การพัฒนาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรป่าดง. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธราช, ๒๕๔๕.
- _____. การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ไทยกวย. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๕.
- ศิริ ผาสุก, อัจฉรา ภาณุรัตน์, เครือจิต ศรีบุญนาถ. สุรินทร์มรดกโลกทางวัฒนธรรมประเทศไทย. สุรินทร์: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ชมรมหัตถกรรมพื้นบ้านไทย, ๒๕๓๖.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.
- สุดาภรณ์ อรุณดี. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนมนุษย์สู่ระดับโลกในศตวรรษที่ ๒๑ กรณีศึกษาการพัฒนาสมรรถนะทุนมนุษย์ตามหลักพุทธญาณวิทยาและรูปแบบการจัดการทักษะความรู้ (รูปแบบ KSM Model)”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๑.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. ทฤษฎีความรู้โลกาภิวัตน์และภูมิปัญญาท้องถิ่น. สุรินทร์: สถาบันราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๕.

กระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย
ด้วยพุทธบูรณาการ

THE PROCESS OF SOLVING THE PROBLEMS FROM THE PATRONAGE
SYSTEMS ARISING IN THE THAI GOVERNMENT OFFICES
WITH THE BUDDHIST INTEGRATION

พันเอก ณรงค์ ครองแก้ว^๑

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาระบบอุปถัมภ์และปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย (๒) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย (๓) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยด้วยพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่า ระบบอุปถัมภ์หมายถึง ระบบการช่วยเหลือพวกพ้อง เป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่กันเพื่อช่วยเหลือพวกเดียวกัน อาทิ เพื่อนๆ ญาติพี่น้องที่ตนสนิทหรือใกล้ชิด ทำให้ได้บุคคลที่ไม่มีความรู้ความสามารถ ไม่มีคุณธรรม ไม่มีคุณภาพ ไม่มีลักษณะความเป็นผู้นำ มาทำงานในตำแหน่งสูงเป็นหัวหน้าหน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชา ทำให้ระบบราชการไทยมีปัญหาและไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน เกิดความขัดแย้งในองค์กรหรือหน่วยงาน บุคลากรก็หมดกำลังใจ ขาดความมั่นใจ ท้อแท้ที่จะมุ่งมั่นในการทำงาน เพราะเห็นความไม่เป็นธรรมในระบบราชการ สร้างความเสียหายให้กับประเทศชาติอย่างมาก ปัญหาต่างๆ ของระบบราชการไทยสามารถแก้ไขได้โดยนำเอาระบบคุณธรรมเข้ามาแทนที่ระบบอุปถัมภ์ การบริหารและจัดการที่ดีโดยผู้บริหารต้องมีจิตสำนึกที่ดี ไม่มีอคติ ๔ ทั้งนี้ หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นต้องมีจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบชีวิต ในการบริหารและจัดการหน่วยงานของตน ต้องยึดหลักเหตุผลและความยุติธรรม ให้ความเสมอภาคและสิทธิเท่าเทียมกันหมดกับทุกคนในองค์กร ต้องไม่ใช้ระบบเส้นสาย พิจารณาผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการบริหารจัดการ โดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาด้วยพุทธบูรณาการ ใช้หลักธรรมมาภิบาล ด้วยการกำหนดรูปแบบการใช้ระบบอุปถัมภ์ควบคู่ไปกับระบบคุณธรรม ใช้ระบบคุณธรรมให้มาก ตลอดทั้งการให้ความรู้ต่อบุคลากร การบริหารจัดการที่ดี การปลูกฝังเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ประเทศชาติเป็นหลัก

คำสำคัญ: ระบบอุปถัมภ์ พุทธบูรณาการ

^๑ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

This research work is consisted of 3 objectives, namely; (1) to study the patronage system and the problems of the patronage system arising in the Thai Government Offices, (2) to study the process of solving the problems of the patronage system arising in the Government Offices, (3) to study the process of solving the problems of the patronage system arising in the Thai Government Offices with the Buddhist integration.

The finding from the research is that patronage system has contributed to benefit sharing in particular of the same groups such as friends, relatives and followers. This makes the people who are working for government agency lack of qualified ability and virtue as the characteristics of the leader to serve in high level of position as heads or commanders. As Thai administrative system has been faced with the problems while ineffective in dealing. The conflict within the state agency and organization themselves have effected to the motivation, confidence and inspiration of the state employees to work for. Thai administrative system has been looked as lack of justice that significantly destroyed the state. The problems in Thai governmental administration can be solved unless taking the ethic system to replace the patronage system. In terms of good management and administration the administrator must be qualified with well conscious mind and do not involve in four *agati* (evil courses of action). Although, the leaders of every government agency should bear in mind to respond the results of good and bad action within their organizations. The principles based on reason and justice should be observed to provide the equal rights to all people in the organizations without patronage system. Consideration the people who are qualified with knowledge, capacity and virtue in administration by using Buddhist-innovation approaches and good governance principles to solve the problems. In which determine form of practice to balance the use of patronage system and ethic system, while ethic should be considered as prior importance. Finally educating the state employees about good administration as to cultivate them for the common benefits of the nation.

Keywords: Patronage system, Buddhist integration.

บทนำ

ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน โดยมีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งที่มีอยู่คุ้มครองให้ผลประโยชน์แก่ผู้มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดีเป็นแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งรวมทั้งการอุทิศตนรับใช้ผู้อุปถัมภ์ ลักษณะความสัมพันธ์ประเภทนี้เป็นความสัมพันธ์ที่แต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่และคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้และยอมรับ กันตามธรรมเนียมของสังคม ระบบอุปถัมภ์ที่คนทั่วไปรู้จักหรือเข้าใจ มักหมายถึง ระบบการช่วยเหลือพวกพ้อง ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบคุณธรรม ที่ยึดถือความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย มีมาช้านานตั้งแต่มีประเทศไทย จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผลของระบบอุปถัมภ์ คือ ข้าราชการไทยไม่ตั้งใจทำงาน เอาแต่วิ่งเต้นกับผู้มีอำนาจ ผลงานไม่สำคัญเพราะค่าของคน ไม่ใช่อยู่ที่ผลของงาน แต่ค่าของคนอยู่ที่ว่าเป็นคนของใคร คนเก่งที่ไม่มีมีพวกจึงหล่นหายไปจากระบบราชการ ได้แต่คนที่วิ่งเต้นเข้าสู่ตำแหน่งทำให้ระบบอ่อนแอ

ปัญหาในระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในระบบราชการ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร และเกิดการขัดแย้งกันระหว่างข้าราชการด้วยกันเช่นคนที่ผู้ใหญ่ฝากมา มักจะทำงานไม่เก่ง หรือทำไม่เป็น เพราะบรรจุลงในตำแหน่งที่ตัวเองไม่ถนัดมาดำรง

ตำแหน่ง แต่ไม่สามารถทำงานนั้นได้ ทำให้ระบบราชการไทยขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในระบบราชการไทย ถึงแม้ว่าจะมีการพยายามแก้ไข แต่เนื่องจากระบบอุปถัมภ์ได้แฝงตัวอยู่ในทุกระบบของสังคมไทยมานานแล้ว จึงยากที่จะแก้ไขให้หมดไปได้และเป็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ผู้เขียนจึงเห็นว่า ควรมีการศึกษาถึงระบบอุปถัมภ์คืออะไร และระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยเป็นอย่างไร ระบบอุปถัมภ์ทำให้เกิดปัญหาในส่วนราชการไทยอย่างไรบ้าง มีวิธีการหรือกระบวนการแก้ปัญหานี้หรือไม่อย่างไร และสามารถนำความรู้ทางพระพุทธศาสนามาใช้บูรณาการเข้ากับวิธีการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ได้หรือไม่ อย่างไร เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะในส่วนของระบบราชการไทย ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาเรื่องระบบอุปถัมภ์และกระบวนการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยด้วยพุทธบูรณาการ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาระบบอุปถัมภ์และปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย
๒. เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย
๓. เพื่อศึกษากระบวนการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยด้วยพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารประกอบการสัมภาษณ์ และมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๑ ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๒ รวบรวมข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) จากหนังสือเอกสารต่างๆ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย และระบบคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๓ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบกับการสังเกต

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ แบ่งเนื้อหาและโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ

๑. แบบบันทึก (Record Form) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเทป เพื่อเก็บข้อมูล

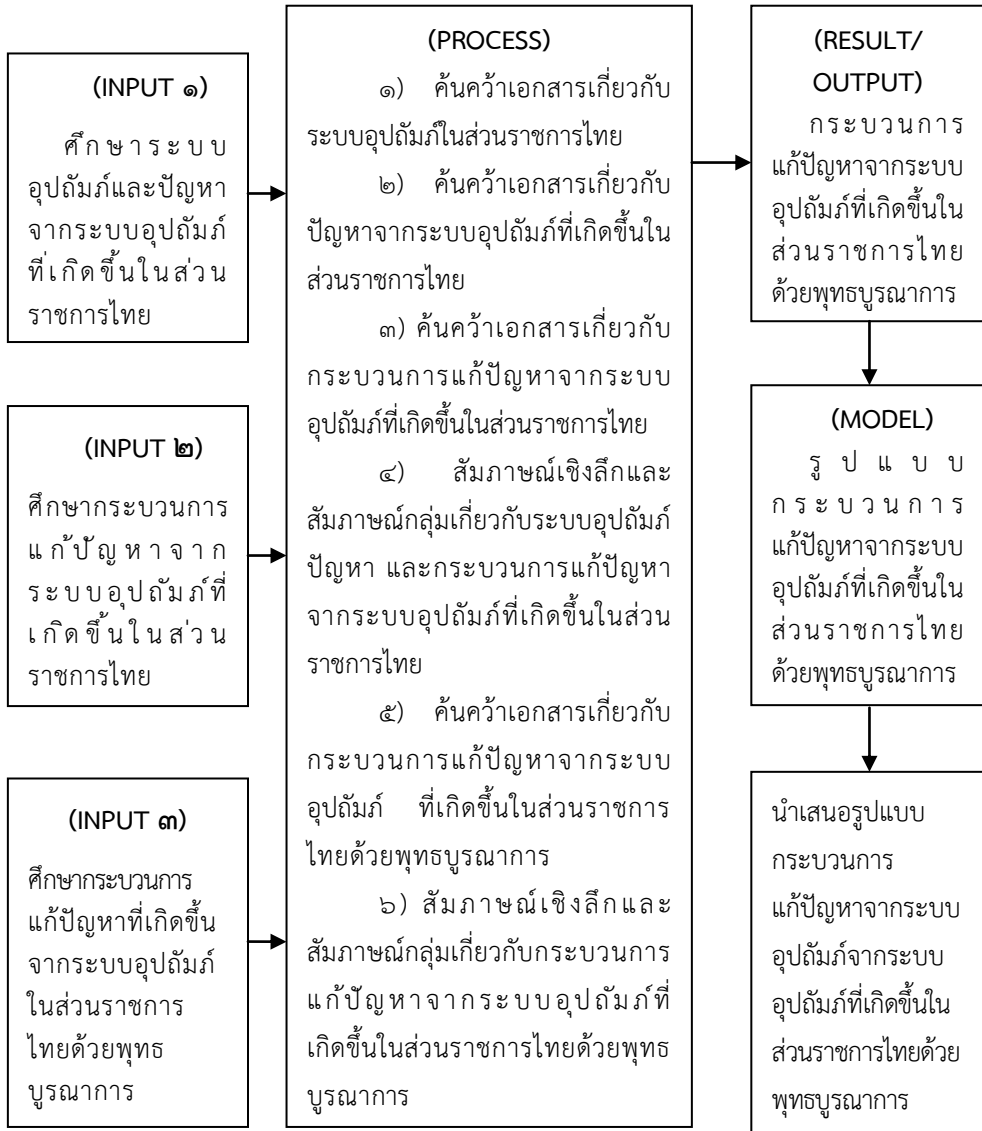
จากผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้วิจัยได้ถอดข้อความจากเครื่องบันทึกเทปออกมา เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร

๒. แบบสังเกต (Observation Form) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูล โดยวิธีการสังเกตการณ์โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่ให้การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์อย่างเป็นทางการ กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ออกสังเกตการณ์ตามประเด็นของงานวิจัย ขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสังเกตการณ์เรื่องอารมณ์ความรู้สึก และความตั้งใจในการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ

๓. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview Form) ใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่ออกแบบมาแล้ว และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้ทำการวิจัยได้ทำการสอบถามข้อมูล โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ผลการศึกษา

ความหมายของระบบอุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์ หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมประเภทหนึ่งซึ่งผู้ที่มีความสัมพันธ์แต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่และคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้หรือยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) ที่คนทั่วไปรู้จักหรือเข้าใจ มักหมายถึง ระบบการช่วยเหลือพวกพ้อง ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบคุณธรรม (Merit System) ที่ยึดถือความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ระบบอุปถัมภ์ในความหมายนี้จึงเป็นสิ่งไม่ดี ไม่พึงปรารถนาในการบริหารงาน ไม่ว่าจะป็นองค์กรของรัฐหรือของเอกชนก็ตาม ตามหลักการบริหารงานบุคคลสมัยใหม่แล้ว หน่วยงานใดที่มีหรือใช้ระบบอุปถัมภ์มากกว่าระบบคุณธรรม หน่วยงานนั้นก็ยิ่งเสื่อมทรามลงไปเรื่อยๆ เพราะคนมีความรู้ความสามารถที่ไม่ใช่พวกพ้องของผู้บริหารระดับสูงเมื่อไม่มีโอกาสเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ก็จะลาออกไปหางานอื่นที่มีโอกาสดีกว่า ด้วยเหตุนี้ผู้บริหารที่ดีจึงพึงหลีกเลี่ยงการใช้ระบบอุปถัมภ์ให้มาก และในขณะเดียวกันก็พยายามใช้ระบบคุณธรรมอย่างเต็มที่^๒

^๒ สนิท สมัครการ, ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเครือญาติกับระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕.

Scott ให้ความหมายว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน โดยมีฐานะทางสังคมต่างกัน โดยคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าจะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองให้ผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้มีฐานะต่ำกว่า ซึ่งต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดี เป็นแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งรวมทั้งการอุทิศตนรับใช้ผู้อุปถัมภ์^๓

เรื่องระบบอุปถัมภ์นั้น นักวิชาการส่วนมากยอมรับว่า มีระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบอุปถัมภ์ในแวดวงราชการยังคงมีอยู่อย่างชัดเจน เช่น ระบบพรรคพวกที่เป็นการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันของผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ประเด็นสำคัญก็คือว่า ระบบอุปถัมภ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมักจะจำกัดอยู่ในระดับกลุ่มเล็กๆ หลายๆ กลุ่ม ที่อาจแข่งขันหรือร่วมมือกันก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ช่วยให้เข้าใจลักษณะพลวัตของสังคมไทยในระบบย่อย (Mice lever) ที่เป็นที่น่าสนใจและทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะโครง-

^๓ มีนาวรรณ ยืนยง, “ทัศนของประชาชนที่มีต่อระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต: ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานต้อนรับภาคพื้น บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

สร้างของสังคมไทยในแง่หนึ่ง^๔

ระบบราชการไทย

ระบบราชการไทย^๕ ที่มีปัญหาเพราะความเชื่อถือในประเพณีดั้งเดิมของไทย มีลักษณะสนับสนุน ทำให้ระบบราชการไทยไม่มีประสิทธิภาพ เช่น เกิดมีการเล่นพรรคเล่นพวก การช่วยเหลือญาติพี่น้อง และข้าราชการที่มีทัศนคติต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ปัญหาต่างๆ ของระบบราชการไทยจะสามารถแก้ไขได้โดยการนำเอาระบบคุณธรรมเข้ามาแทนที่ระบบอุปถัมภ์ การบริหารจัดการที่ดีโดยผู้บริหารมีจิตสำนึก ปราศจากอคติ ๔ สามารถช่วยแก้ไขปัญหาระบบราชการไทยได้โดยการพัฒนาเปลี่ยนแปลงคนให้มีทัศนคติตามหลักของระบบคุณธรรม อาศัยการฝึกอบรม การแก้ไขปัญหาาระบบราชการต้องกระทำโดยการควบคุมจากฝ่ายเบื้องบนอย่างใกล้ชิด ผู้นำมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดความสำเร็จของการพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลภายในองค์กร ถ้าเบื้องบนสามารถสร้างระบบการควบคุมเบื้องล่างอย่างใกล้ชิดและมีเอกภาพในทางควบคุม ปัญหาระบบราชการไทยก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

^๔ อมรา พงศาพิชญ์, ปรีชา คุวินทร์พันธ์, ระบบอุปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^๕ ดุราลัยละเอียดโน วิเชียร วิทยอุดม, รศ., แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ, (กรุงเทพฯ: บริษัทธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖-๗.

ระบบอุปถัมภ์แฝงตัวอยู่ในทุกระบบของสังคมไทย ตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และยังคงมีอยู่ในสังคมไทยจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่ยึดหลักของความเป็นธรรม ความเสมอภาคและความมีเสรีภาพ แต่ระบบอุปถัมภ์ก็ยังมีอยู่ในสังคมไทย ถือว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ซึ่งจะต้องร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยเฉพาะหัวหน้าหน่วยงานและผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้น จะต้องนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ปราศจากอคติ ๔ ไม่ลำเอียงเพราะรัก ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลง และไม่ลำเอียงเพราะกลัว การสอบเข้ารับราชการที่เลิกเส้นสาย การเลื่อนขั้นเงินเดือนก็ให้ความเป็นธรรมเสมอเหมือนกันหมด พิจารณาที่ความรู้ความสามารถและผลงานเป็นหลัก

ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย

อคิน รพีพัฒน์ กล่าวว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นผลมาจากความเชื่อของคนไทยในเรื่องบุญกรรม และเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ เช่น ความเชื่อที่ว่า ผู้ที่เกิดมาท่ามกลางเงินทอง มีทรัพย์สินอานาจวาสนา เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน คนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกันด้วยเหตุที่บุญบารมีที่สะสมไว้แต่ปางก่อนแตกต่างกัน ทำให้คนไทยยอมรับความแตกต่างในฐานะตำแหน่งที่ลดหลั่นเป็นชั้นๆ ว่าเป็นสิ่งที่เป็ธรรมชาติและเป็นธรรมดา และยึดถือความแตกต่างเป็นหลักสูงต่ำของฐานะตำแหน่งในการจัดระเบียบสังคม คือความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย หรือ

ความสัมพันธ์แบบลูกพี่-ลูกน้อง ความสัมพันธ์แบบดั่งกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เองที่เราเรียกว่า ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ในการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์จะมีส่วนได้เปรียบในความสัมพันธ์ เพราะผู้อุปถัมภ์จะมีจำนวนน้อยที่มีทรัพยากรมากพอที่จะจ่ายให้แก่ผู้รับอุปถัมภ์ได้ จึงสามารถเลือกได้ว่าจะให้ความอุปถัมภ์แก่ใครและกำหนดว่า ผู้รับอุปถัมภ์จะต้องให้บริการอะไรตอบแทน^๖

ในสังคมไทยยังมีระบบอุปถัมภ์อยู่ยากที่จะแก้ไขให้หมดสิ้นไปได้ ทั้งนี้เพราะผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชายังขาดสามัญสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม ยังมีการใช้ระบบเส้นสายลูกท่านหลานเธอ จะเห็นได้จากการสอบบรรจุเข้ารับราชการ บุตรหลานของผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชาจะมีโอกาสสอบบรรจุได้มากกว่าบุตรหลานของผู้น้อย หรือชาวบ้านธรรมดา ดังนั้น ต้องนำหลักระบบคุณธรรมเข้ามาแก้ปัญหาข้อนี้ มีการตั้งคณะกรรมการสอบตรวจสอบด้วยความสุจริตยุติธรรม ทั้งนี้อยู่ที่นโยบายของผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชาทั้งสิ้น จะมีสามัญสำนึกมากน้อยเพียงไร เพราะระบบราชการไทยยังยึดมั่นในความผูกพันกันเป็นเชิงส่วนตัว ตามลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์มากกว่าจะมีความสัมพันธ์กันอย่าง

เป็นทางการ ยึดถือตามกฎระเบียบที่วางไว้ และมีแนวโน้มจะปฏิบัติราชการตามคำสั่งของหัวหน้าโดยไม่มีภาระโต้แย้ง

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างคนในสังคมที่มีฐานะบทบาทที่แตกต่างกัน และอาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ๒ คน (Dyadic) ซึ่งเป็นความผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอย คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่า (ผู้อุปถัมภ์) จะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองให้ผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างแก่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่า (ผู้ถูกอุปถัมภ์) ซึ่งต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดีแบบช่วยเหลือตอบแทน ทั้งนี้รวมทั้งการอุทิศตนรับใช้แก่ผู้อุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับลูกน้องอย่างเป็นทางการ เป็นความสัมพันธ์ตามสายงานทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตัวตามบทบาทและหน้าที่ แต่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จะเป็นความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัวและเป็นส่วนตัว มีการให้ความช่วยเหลือหรือการให้บริการกันเป็นส่วนตัว^๗

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย คือ ค่านิยมของสังคมไทยในเรื่อง “ผู้ใหญ่-ผู้น้อย” “การให้

^๖ อมรา พงศาพิชญ์, ปรีชา คุวินทร์พันธ์, ระบบอุปถัมภ์, หน้า ๓-๔.

^๗ ชนกวร เดชน้อย, “ระบบอุปถัมภ์กับผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคล: ศึกษาเฉพาะกรณีกองตรวจคนเข้าเมือง ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ”, สารนิพนธ์มหาบัณฑิต, (สาขาวิชาปรัชญา การเมือง และเศรษฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

การขอความช่วยเหลือ ความคุ้มครอง” “การฝากเนื้อฝากตัว” กับผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีฐานะสูงกว่า เมื่อผู้น้อยไปหาผู้ใหญ่มักจะมีของกำนัลเพื่อให้ผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองต้องการ ดังนั้น สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่เน้นและยอมรับความแตกต่างในเรื่องฐานะของบุคคล^๘ การที่คนในสังคมไทยยุคต่อๆ าระบบอุปถัมภ์มาใช้ ถ้าพิจารณาในกรอบศีลธรรมหลายๆ กรณี กลายเป็นการฉกฉวยผลประโยชน์ สร้างความไม่เป็นธรรมในสังคม กระทั่งกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค อันเป็นค่านิยมที่สังคมไทยยอมรับนับถือมากขึ้นในหลักประชาธิปไตย แต่รากฐานของสังคมไทยมิใช่สังคมที่เชื่อว่าเกิดมาเสมอกัน เป็นสังคมที่เชื่อในกฎแห่งกรรม ทำให้มีการกำหนดช่วงชั้นทางสังคมไว้ให้ผู้ที่อยู่ในฐานะสูงถือว่าเป็นผู้มีบุญ ผู้อยู่เบื้องล่างเป็นผู้มีกรรม ทำให้ต้องวิ่งเข้าหาผู้มีบุญที่มีอำนาจเพื่อให้ความช่วยเหลือตน^๙

สังคมแบบพุทธ

สังคมแบบพุทธ เป็นสังคมแห่งการเกื้อกูลกันระหว่างพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ

^๘ ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, ความสัมพันธ์ของคนในสังคม: พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม การเมืองไทย, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๒.

^๙ เอกวิทย์ ณ ถกลาง, “ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย”, โครงการกิติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, หน้า ๑๒๔.

ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา โดยฝ่ายอุบาสกและอุบาสิกา จะเป็นผู้เกื้อกูลอุภตัมภ์บำรุงภิกษุ ภิกษุณีด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ฝ่ายภิกษุและภิกษุณีก็จะเกื้อกูลอุบาสกและอุบาสิกาด้วยการแนะนำหลักการแห่งการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง อาทิ หลักพรหมวิหาร ๔ อคติ ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น การที่พระสงฆ์ได้รับความอุปถัมภ์บำรุงด้วยอามิสทานและอามิสบูชาจากอุบาสกและอุบาสิกา นั่นถือได้ว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีส่วนช่วยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายดำรงคงมั่นมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจ ๔^{๑๐} ในวันเพ็ญกลางเดือน ๖ เรียกว่า “วิสาขบูชา” และทรงประกาศพระพุทธศาสนา โดยการแสดงปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ ๕ รูป มีโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ เมื่อวันเพ็ญกลางเดือน ๘ เรียกว่า “อาสาฬบูชา” โกณฑัญญะรู้ธรรมทันทีว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดต้องดับไปเป็นธรรมดา” เป็นพยานการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทูลขออุปสมบทเป็นพระอริยสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาผู้มีผู้รู้แจ้งเห็นจริงตามพระพุทธองค์และขออุปสมบทเป็นพุทธสาวก จนกระทั่งมีพระอรหันต์สาวกอุบัติขึ้นในโลก ๖๐ องค์ พระ-

^{๑๐} คุรยละเอียดใน ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๐๐/๒๖๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๒๗.

พุทธองค์ทรงให้ความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ทรงส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ องค์ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๑} พระพุทธองค์ได้ตรัสเน้นย้ำถึงวิธีแสดงธรรมหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่พระอรหันต์สาวกไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ผู้บำรุงเธอทั้งหลาย ด้วยจีวร ภัณฑาหาร เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช-บริขาร ชื่อว่ามีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลาย แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธจริยธรรมครบถ้วน แก่พรพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลาย มีอุปการะมากแก่พรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย คฤหบดีและบรรพชิตต่างพึ่งอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อต้องการสละโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำความสิ้นสุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวเหล่านี้”^{๑๒} แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของการอุปการะเกื้อกูลอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน ได้มองเห็นการเปลี่ยนบทบาทแนวทางและวิธีการปฏิบัติราชการ เพื่อให้ทัน

ต่อการเปลี่ยนแปลงและสามารถเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนภารกิจของประเทศ จึงได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ประกอบด้วย ๑๑ หมวด ๑๓๙ มาตรา โดยคำนึงถึงหลักสำคัญ ๕ ประเด็น ได้แก่ หลักคุณธรรม โดยเน้นที่ความสามารถ ความเสมอภาค ความเป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และให้โอกาสทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน หลักความรู้ความสามารถที่จำเป็นและเหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ราชการ หลักผลงาน มีการให้คุณให้โทษโดยพิจารณาจากผลการปฏิบัติงานด้านการบริหารทรัพยากรบุคคลของรัฐ และหลักความสมดุลระหว่างคุณภาพชีวิตและการทำงาน^{๑๓} ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่มีแนวโน้มจะรุนแรงมากขึ้น ทำให้เข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันที่ทุกองค์กรต้องมีการตระหนักรู้ถึงภัยพิบัติที่จะเข้ามาสู่องค์กร

กระบวนการประยุกต์หลักคิดในการแก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์จากฐานคิดทางพระพุทธศาสนาการแก้ไขปัญหาแบบพุทธนั้นมี ๒ ลักษณะ คือ เป็นการแก้ปัญหาที่เหตุปัจจัยประการหนึ่ง ผู้มีปัญหาก็ต้องแก้ด้วยตนเอง และอีกประการหนึ่ง คือ การแก้ไขด้วยการลงมือทำความเพียรตามเหตุผล และ “พุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาทั้งด้านนอกด้านใน ทั้งทางสังคมและจิตใจของบุคคล คือ

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๒} ข.อุติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖.

^{๑๓} สำนักงาน ก.พ., พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๕๑, (กรุงเทพฯ: บริษัท โกลบอลอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑ .

มีคำสอนชั้นศีลเป็นด้านนอก ชั้นจิตและปัญหาเป็นด้านใน”^{๑๔}

ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในสวนราชการไทย เป็นระบบที่มีการช่วยเหลือพวกพ้อง เครือญาติ หรือผู้ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคย ให้ความช่วยเหลือจนมีความเจริญขึ้น ได้รับการเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง โดยไม่คำนึงถึงความรู้ความสามารถ ความอาวุโส ความเหมาะสมและความเป็นธรรม ระบบอุปถัมภ์ จึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมหรือวัฒนธรรมแบบไทย ที่ฝังรากลึกมาช้านานยากที่จะแก้ไขได้เพราะคนไทยชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีจิตใจโอบอ้อมอารี โดยเฉพาะญาติพี่น้องและมิตรสหาย ผู้ที่คุ้นเคยกัน ไม่สนับสุนนเพื่อน ญาติพี่น้องให้เจริญก้าวหน้าแล้วจะช่วยเหลือใคร ระบบอุปถัมภ์จะมีผลดีต่อเมื่อญาติพี่น้อง มิตรสหาย และผู้ที่คุ้นเคยสนิทสนม เคยให้ความช่วยเหลือกันมาก่อน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีผลงาน มีคุณธรรม และมีคุณภาพเหมาะสมกับงานและตำแหน่งที่ได้รับ แต่จะเกิดปัญหาและอุปสรรคจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในสวนราชการไทย เมื่อบุคคลดังกล่าวที่ได้รับการคัดเลือกและได้รับการช่วยเหลือเป็นบุคคลที่ไม่มีความรู้ความสามารถ ไม่มีผลงาน ไม่มีคุณธรรม ไม่มีคุณภาพ ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ไม่มีลักษณะความเป็นผู้นำ ได้รับยศหรือตำแหน่งที่สูงขึ้น เรียกว่า เจริญก้าวหน้า

ในตำแหน่งหน้าที่การงานโดยใช้ “เส้นสาย” ก็จะทำให้ระบบราชการไทยขาดประสิทธิภาพเกิดความขัดแย้งในองค์กรหรือหน่วยงานนั้น บุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงานนั้น หมดกำลังใจ ขาดความมั่นใจ ท้อแท้ที่จะมุ่งมั่นในการทำงาน เพราะเห็นความไม่เป็นธรรมในระบบราชการ สร้างความเสียหายให้กับระบบราชการและประเทศชาติอย่างมาก ชนิดที่ไม่สามารถประเมินค่าความเสียหายได้ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม

การอุปถัมภ์เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวโลก จะให้เป็นเรื่องที่ไม่เสียเลยเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่การอุปถัมภ์ที่มันนั้นจะต้องมีพัฒนาการที่สอดคล้องกับประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ นั่นคือ จะต้องมิกฎเกณฑ์กติกากในการอุปถัมภ์ การแก้ปัญหาให้ได้ก็ต้องสร้างกติกากที่ยอมรับกันได้ในประชาคมราชการ และผู้มิผลได้ผลเสียทุกภาคส่วนจนถึงประชาชนทั่วไปซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของประเทศเหมือนกัน มีกติกากแล้วก็ต้องยอมรับและปฏิบัติตามด้วยความเคารพในกติกากนั้นอย่างเสมอเหมือนกัน (สี่ลสามัญดา) ใช้หลักธรรมข้ออุเบกขา (อุ+อิกขะ = ดู เห็น สำรวจตรวจสอบ ให้ใใกล้ชิดจริงจัง) พิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงโดยมิมีความลำเอียง ๑) เพราะรักกันในฐานะต่างๆ ๒) เพราะเกลียดกันมิชอบพอกันหรือแม้เพราะมิรู้จักกัน ๓) เพราะรู้เท่ามิถึงการณ์หรือเพราะโง่เพราะหลง มิรู้จริง ๔) เพราะกลัวอำนาจอิทธิพลใดๆ

ลิขิต ธีรเวคิน กล่าวว่า ระบบอุปถัมภ์คือ ระบบความสัมพันธ์ในจารีตค่านิยม โดยการจัดกลุ่มระหว่างผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งกับผู้ใต้

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๙๑๗.

อุปถัมภ์จำนวนหนึ่ง โดยผู้อุปถัมภ์เป็นคนซึ่งมีฐานะในสังคม หรืออำนาจทางการบริหาร มีเงินทองและเป็นที่ยอมรับนับหน้าถือตา สามารถให้คุณให้โทษกับผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ระดับหนึ่ง^{๑๕}

แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ เป็นทางเลือกที่ดีทางเลือกหนึ่งในสังคมไทย ในอดีตระบบอุปถัมภ์จะเป็นไปในลักษณะแบบเจ้าขุนมูลนายกับไพร่ ในปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ในการบริหารจัดการต้องมีผู้บังคับบัญชาที่ดีมีคุณธรรม โดยนำหลักพุทธธรรมมาบริหารจัดการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา การพิจารณาสอบบรรจุคัดเลือกบุคลากรและเลื่อนตำแหน่ง ก็ควรมีการสอบด้วยความรู้ความสามารถ เลิกใช้ระบบอุปถัมภ์ มีเส้นมีสาย การฝากหรือมีใบสั่งในการบรรจุหรือเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้น ก็จะทำให้หน่วยงานนั้นมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

การแก้ปัญหาเรื่องนี้ในระบบราชการไทยต้องแก้ทั้งระบบใหญ่ คือ ๑) ระบบการจัดการศึกษาเพื่อสร้างคนที่ต้องให้มีความละเอียด ซักถามอย่างถูกต้อง ๒) ระบบบริหารราชการที่ดีต้องมีความเป็นธรรม เทียบตรง มีมาตรฐานเดียวกัน ๓) ระบบการให้คุณให้โทษต้องมีให้เห็นเป็นรูปธรรม ชัดเจน โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้และเป็นที่ยอมรับทั่วกัน ๔) ระบบกระจายอำนาจการบริหารงานบุคคลที่ต้องมีความเข้มแข็ง ไม่ปล่อยให้ผู้มีอำนาจผู้ใดผู้หนึ่ง

ใช้อำนาจแต่เพียงผู้เดียว (ศบค หรือ EAVP ศ = ศึกษา บ = บริหาร ค = คุณโทษ อ = อำนาจ หรือ E = Ed A = V = P =)

ระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบที่การบริหารทรัพยากรบุคคลเป็นไปตามอัธยาศัยของผู้บริหารโดยไม่มีกฎเกณฑ์ แต่ระบบอุปถัมภ์ที่มีความจำเป็นสำหรับหน่วยงานที่ต้องอาศัยความไว้วางใจ เชื่อใจ ความจงรักภักดี สภาพปัญหาที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทย ทำให้ระบบคุณธรรมที่สร้างวัฒนธรรมราชการให้เข้มแข็ง กลายเป็นระบบอุปถัมภ์ที่ทำให้ส่วนราชการอ่อนแอ ไม่ได้ทำให้สามารถเลือกคนดีคนเก่งเข้าไปบริหารได้อย่างแท้จริง ทำให้ส่วนราชการ ละทิ้งระบบอาวุโส ความเป็นพี่น้องรุ่มหมดไป ทำให้ข้าราชการที่ดีทำงานตามหน้าที่และเข้าใจระบบคุณธรรมขาดขวัญกำลังใจ ภารกิจของส่วนราชการถูกจำกัดบทบาท เพราะต้องสนองต่อต่อฝ่ายที่ควบคุม โดยเน้นสนองต่อผลประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ทำให้เกิดการทุจริตมากขึ้น

ข้อดีของระบบอุปถัมภ์ คือ ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นไปอย่างเอื้ออาทร มีน้ำใจ และรู้ซึ่งถึงจิตใจกันมากกว่า สังคมที่ใช้กฎหมายเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ หรือใช้ในการบังคับให้คนในสังคมนั้นๆ ต้องปฏิบัติตาม โดยสังคมระบบอุปถัมภ์นั้นหากว่าเกิดปัญหาขึ้น บางครั้งก็สามารถตกลงกันได้ ง่าย ๆ โดยไม่ต้องใช้กฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง

ข้อเสียของระบบอุปถัมภ์มีหลายอย่างด้วยกัน คือ หากหน่วยงานต่างๆ นำระบบอุปถัมภ์มาใช้ อาจทำให้ได้คนที่ไม่

^{๑๕} ลิขิต ธีระเวคิน, การเมืองและการปกครองของไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๖.

ความรู้ความสามารถมาทำงาน ซึ่งอาจทำให้มีผลกระทบต่อหน่วยงานนั้น และที่สำคัญที่สุดระบบอุปถัมภ์จะเป็นตัวทำลายหลักนิติรัฐ เพราะระบบอุปถัมภ์นี้ จะอ้างอิงถึงระบบประโยชน์นิยม ซึ่งบางครั้งอาจละเลยกฎหมายที่ประเทศได้กำหนดไว้ หรือละเลยกฎกติกาที่สังคมได้บัญญัติไว้ โดยระบบอุปถัมภ์นี้ จะใช้หลักในการประพฤติปฏิบัติ เป็นประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นหลัก และจะใช้หลักนี้ในการตัดสินใจว่าเราสมควรทำอะไรหรือไม่ควรทำอะไร

กระบวนการแก้ปัญหา จากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยโดย

๑) การจัดระเบียบข้าราชการพลเรือน ให้คำนึงถึงระบบคุณธรรมซึ่งเป็นระบบที่ควรบริหารทรัพยากรบุคคลเป็นไปตามกำหนดกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นธรรมโดยยึดหลักสำคัญ คือ สมรรถนะ ความเสมอภาค ความเป็นธรรม ความมั่นคงในการดำรงสถานะภาพความเป็นกลางทางการเมืองและประโยชน์ทางราชการ

๒) การบริหารราชการ มีความโปร่งใส เป็นธรรมและตรวจสอบได้

๓) การคัดเลือกข้าราชการ กลไกการคัดเลือกข้าราชการ เพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในระดับที่สูงขึ้น ต้องมีประสิทธิภาพ โปร่งใสและเป็นธรรม ตามหลักการระบบเปิด

๔) วิธีการรักษาระบบคุณธรรม คือ ส่งเสริมให้มีการดำเนินการตามระบบคุณธรรม ดำรงรักษาความเป็นธรรมให้แก่ข้าราชการพลเรือน ตามระบบคุณธรรม และคุ้มครองระบบคุณธรรมโดยคอยตรวจสอบไม่ให้หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ใน

การบริหารทรัพยากรบุคคล ออกกฎระเบียบที่ไม่สอดคล้องกับระบบคุณธรรม

นำระบบคุณธรรมเข้ามาแทนที่ระบบอุปถัมภ์ เพราะระบบอุปถัมภ์ทำลายกฎหมายทำลายคุณค่าของการเป็นมนุษย์ ทำลายความเสมอภาค สร้างระบบอิทธิพล ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน และทำลายความสามัคคี ควรที่จะมีการรณรงค์ให้มีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการปฏิบัติงานและปฏิบัติตน ให้มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ การกระทำ ทำดี ย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ให้ผู้บริหารมีจิตสำนึก รู้จักรับผิดชอบชั่วดีในการบริหารจัดการหน่วยงานของตน ถ้าบริหารจัดการไม่ดี อ้างอิงระบบอุปถัมภ์ ผลเสียก็จะเกิดขึ้นกับหน่วยงานของตนเอง ถ้ามีการตรวจสอบแล้วพบ ควรปรับย้ายผู้ที่กระทำความผิดให้ไปอยู่ในตำแหน่งประจำ ไม่ควรให้บริหารหน่วยงาน แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีการบริหารจัดการหน่วยงานดี โดยใช้ระบบคุณธรรม มีความโปร่งใส บริสุทธิ์ ยุติธรรม ก็จะทำให้หน่วยงานของตนมีเอกภาพ ได้รับความเชื่อถือและความเคารพ รักจากผู้ใต้บังคับบัญชา เมื่ออยู่ที่รักเมื่อย้ายจากไปก็อาลัยคิดถึง

ดังนั้น จึงควรที่จะปรับปรุงรูปแบบของการบริหารราชการให้เป็นการกระจายอำนาจมากขึ้น ให้ผู้บังคับบัญชาแต่ละระดับให้คุณให้โทษผู้ใต้บังคับบัญชาได้ หากผู้ใต้บังคับบัญชาในองค์กรปฏิบัติหน้าที่ราชการได้ดีก็สมควรยกย่องเชิดชู หากไม่ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ราชการของตน แต่พยายามวิ่งเต้นหาผู้ใหญ่ที่เหนือกว่าเพื่อให้ตนได้รับความดีความชอบก็ต้องลงโทษ และให้นำระบบคุณธรรมเข้ามาแทนที่ ผู้นำ ผู้บริหาร

ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีผลงาน ได้รับตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงขึ้น เพราะ ความรู้ความสามารถและผลงานเป็นหลัก มิใช่ ได้มาจากระบบอุปถัมภ์ ผู้บังคับบัญชาควรมี คุณธรรม จริยธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ ผู้ใต้บังคับบัญชา ใช้หลักธรรมาภิบาลในการ บริหารจัดการ ตั้งแต่การพิจารณาแต่งตั้ง โยงย้าย เลื่อนขั้นเงินเดือนผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยความเป็นธรรม มีระบบการประเมินผล งานของผู้ปฏิบัติงานในองค์กรที่ดี เป็นรูปแบบ ของคณะกรรมการ ส่งเสริมความเสมอภาคใน ทุกโอกาส ความสามารถ ความมั่นคงในอาชีพ และความเป็นกลาง ระบบอุปถัมภ์อาจไม่ เลวร้ายทั้งหมด หากมีการกำหนดรูปแบบและ วิธีการแก้ปัญหาระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วน ราชการไทย โดยกำหนดรูปแบบการใช้ระบบ อุปถัมภ์ควบคุมไปกับระบบคุณธรรม จะต้องใช้ ระบบคุณธรรมให้มาก เพิ่มหลักธรรมาภิบาล ด้วยการให้ความรู้ การบริหารจัดการที่ดี การ ปลุกฝังเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ประเทศชาติเป็นหลัก

บทสรุป

ระบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์ที่ เอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน ปัญหาที่เกิดขึ้น ในระบบราชการไทยที่ขาดประสิทธิภาพ เพราะมีระบบอุปถัมภ์ ซึ่งต้องใช้ระบบ คุณธรรมแทนระบบอุปถัมภ์จึงจะสามารถ แก้ไขปัญหาในระบบราชการไทยได้ ระบบ อุปถัมภ์แฝงตัวอยู่ในทุกระบบของสังคมไทย เพราะสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ที่แทรกอยู่ในขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม ไทยมาช้านาน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ฟังพา

อาศัยกัน การอุปถัมภ์ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น ต่อมนุษย์ทั้งโลกโดยการยึดถือประโยชน์ ส่วนรวมเป็นหลัก ระบบอุปถัมภ์จึงมีทั้งข้อดี และข้อเสีย ข้อดี คือ ทำให้คนในสังคมมีความ เอื้ออาทร มีน้ำใจ เอื้อเพื่อต่อกัน ข้อเสีย คือ หากมีการนำระบบอุปถัมภ์มาใช้ในการ คัดเลือกผู้ทำงาน ก็อาจจะได้คนที่ไม่มีความรู้ ความสามารถมาทำงาน ทำให้มีผลเสียหายต่อ หน่วยงานนั้นได้ โดยเฉพาะในส่วนราชการ ไทยนั้นได้สร้างความเสียหายให้แก่ประเทศ เป็นอันมากกระบวนการแก้ไขปัญหจากระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการไทยโดย การจัด ระเบียบข้าราชการให้คำนึงถึงระบบคุณธรรม ในการบริหารทรัพยากรบุคคลด้วยความเป็น ธรรม มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ เป็นระบบ เปิด บริสุทธิ์ ยุติธรรม รูปแบบของการบริหาร ราชการให้เป็นแบบมีการกระจายอำนาจมา ขึ้น ระบบการให้คุณให้โทษมีความชัดเจน โปร่งใส เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคมทั่วไป ยอมรับได้ และระบบการศึกษาต้องสร้างคนที่มี ความละเอียดรอบคอบ ผู้บริหาร ต้อง มีความรู้ความสามารถ มีผลงานเป็นที่ ประจักษ์ มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นตัวอย่างที่ ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ใช้หลักธรรมาภิบาลใน การบริหารจัดการด้วยความเป็นธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม อันจะส่งผลไปถึง การแก้ไขปัญหาในระบบอุปถัมภ์ในส่วนราชการ ไทยให้คลี่คลายลงไปได้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อ ประเทศชาติสืบไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

จากการศึกษากระบวนการแก้ปัญหา จากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย

ด้วยพุทธบูรณาการ รัฐบาลต้องกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยระบบคุณธรรม ยกเลิกระบบอุปถัมภ์

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ศึกษาระบบอุปถัมภ์และกระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย พบว่าทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกหน่วยราชการต้องร่วมกันป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันอย่างจริงจัง

ศึกษากระบวนการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ให้ทุกคนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตามหน้าที่ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามหลักอคติ ๔ และหลักพรหมวิหาร ๔

๓. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ศึกษาหลักอุปถัมภ์ในบริบททางพระพุทธศาสนา ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกในสังคมปัจจุบัน

๓.๒ วิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตย เพื่อนำไปใช้ศึกษาจากกลุ่มประชากรอื่นๆ เช่น หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อเป็นการตรวจสอบ ซึ่งจะช่วยให้การวิจัยมีความหลากหลายและเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการมากขึ้น

๓.๓ ศึกษาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างระบบอุปถัมภ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย ในประเด็นเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกหรือการสังเกต เพื่อจะได้อธิบายในบริบทต่างๆ ได้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ชนกพร เดชน้อย. “ระบบอุปถัมภ์กับผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคล: ศึกษาเฉพาะกรณีกองตรวจคนเข้าเมือง ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ”. **สารนิพนธ์มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาปรัชญาการเมือง และเศรษฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด. ๒๕๔๙.
- มีนาวรรณ ยืนยง. “ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบอุปถัมภ์และระบอบประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต: ศึกษาเฉพาะกรณีพนักงานต้อนรับภาคพื้น บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.
- ลิขิต ธีระเวคิน. **การเมืองและการปกครองของไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.
- วิเชียร วิทยอดม, รศ. **แนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์และทฤษฎีระบบราชการ**. กรุงเทพฯ: บริษัทธีระฟิล์มและโซเท็กซ์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล. **ความสัมพันธ์ของคนในสังคม: พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมการเมืองไทย**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘
- สนิท สมัครการ. **ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเครือญาติกับระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.
- สำนักงาน ก.พ.. **พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.๒๕๕๑**. กรุงเทพฯ: บริษัทโกลบอลอินเตอร์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด ลาดพร้าว, ๒๕๕๑.
- สุ อมรา พงศาพิชญ์ ปรีชา คุวินทร์พันธ์. **ระบบอุปถัมภ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

หลักปฏิบัติพื้นฐานของชาวพุทธสู่เป้าหมายโลกุตระ

A BASIC PRACTICE FOR BUDDHISTS TO THE SUPRA-MUNDANE GOAL

นางสาวหนึ่งฟ้า นาวาบุญนิยม^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้ นำเสนอการศึกษาหลักพุทธธรรมของพุทธแนวชาวอโศกที่เมื่อปฏิบัติแล้ว นำสู่การพ้นทุกข์ได้จริงและสอดคล้องกับกระบวนการที่คนใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อม อันสามารถกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมที่หลากหลายของโลกได้ โดยนำเสนอตัวอย่างพฤติกรรมที่มุ่งเน้นการสร้างกรรมที่ไม่เป็นบาป ด้วยการไม่กินเนื้อสัตว์เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน เป็นการกำหนดอธิศีล (คือ การกำหนดข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดขึ้นกว่าเดิม) ในศีลข้อ ๑ กล่าวคือ นอกจากไม่ฆ่าสัตว์ด้วยตนเองแล้ว ยังป้องกันไม่ให้มีเหตุที่จะทำให้อื่นต้องฆ่าสัตว์เพื่อมาทำอาหารให้เรากินด้วย โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติจรณะ ๑๕ วิชชา ๘ ที่นำมาสัมพันธ์กับสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้เข้าถึงอริยสัจ ๔ โดยเน้นการปฏิบัติเฉพาะในจรณะข้อ ๑-๔ อันได้แก่ สังวรศีล (ถึงพร้อมด้วยศีล) และอปัณณกปฏิบัติ ๓ (การปฏิบัติ ๓ อย่างที่ไม่ผิด) ได้แก่ สारวมอินทรีย์ (ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) โภขเนมัตตัญญูตา (รู้ประมาณในการอุปโภคบริโภค) ชาคริยานุโยค (ทำความเพียรตั้งอยู่) โดยมีความชัดเจนทั้งในเนื้อหา รูปแบบ และขั้นตอนการปฏิบัติที่สามารถตรวจวัดความสำเร็จด้วยตนเองได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์

คำสำคัญ: สู่เป้าหมายโลกุตระ

^๑ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี โดยศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นที่ปรึกษา.

Abstract

This article present the study of the Buddha-dharma practice of Asoka people, as the practice would lead to liberation of suffering according to a new paradigm based on individuals, communities and environmental development. The dhamma-practice can be integrated with regardless different cultures in the world. The article presented an example of behavior focused on non-conducting bad kamma by abstaining from eating the meat in daily life. As self-discipline in the first principle of *adhisīla* (higher morality) of non-killing the others and preventing the cause might other to commit the killing too. The steps in practicing of fifteen carana (conduct) and eight vijjā (knowledge) have been applied with the four Satipattāna in order to realize the Four Noble Truth. In which the practice will be emphasized only in the first-four carana including: samvarasīla (moral restrain), indriya (spiritual faculty of eye, ear, nose, tongue, body and mind), bhojanemattaññutā (moderation in consuming), and jagariyānuyoga (wakefulness). Conclude that the precise of detail, form of practice and process individuals can evaluate their success with scientific means.

Keywords: To the Supra-mundane goal.

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนในระดับปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาบูรณาการศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เรื่อง สติปัญญา ๔ ที่สัมพันธ์กับจรณะ ๑๕ วิชา ๘ ที่เป็นองค์รวมและบูรณาการ: ในแนวทางปริยัติเพื่อการปฏิบัติของสมณะโพธิรักษ์

ประเด็นที่นำเสนอ คือ สติปัญญา ๔ มีลำดับการเจริญสติที่บูรณาการกับระดับการเจริญของการปฏิบัติจรณะ ๑๕ วิชา ๘ เป็นองค์รวมของแนวปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ โดยการปฏิบัติขั้นฝึกอภิสิตและอภิจิตในทุกขณะจิตของการดำรงชีวิตเพื่อให้เกิดอภิญญา ซึ่งเป็นแนวทางที่ทำให้มีความยั่งยืนถาวรของการพ้นในการดำรงชีวิตประจำวันตามปรกตของสมาชิกชุมชนอโศก โดยส่งผลให้มีวิถีชีวิตพอเพียงที่เป็นแนวทางรับมือกับวิกฤตโลกได้ และทำให้เกิดการกระตุ้นสำนึกผู้มีใจใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาให้หันมาให้ความสนใจที่จะลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังทำให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อใช้เป็นคู่มือในการปฏิบัติ อันเป็นเนื้อหาหลักในบทความนี้

เนื่องจากการปฏิบัติพุทธธรรมเพื่อให้บรรลุนิพพานนั้น มีแนวทางการพัฒนาจิตวิญญาณ เพื่อให้ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ทั้งทางกายและทางจิต ในบทความนี้จะแสดงรายละเอียดเฉพาะการปฏิบัติจรณะ ๑-๔ ซึ่งเป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายให้บริสุทธิ์ด้วยศีลถึงขั้นอภิสิต ส่วนทางจิต นั้นเป็นการทำจิตให้สงบจากกิเลสระดับกลางและสูง

ได้แก่ นีวรณ ๕ อุปาทานชั้น ๕ อนุสัยและอาสวะนั้นจะไม่มีกล่าวถึงในบทความนี้ เนื้อหาสาระหลักในบทความนี้แบ่งออกเป็น ๖ หัวข้อ ดังนี้

๑. ภาพรวมทั่วไปและความสำคัญ
๒. วัตถุประสงค์
๓. วิธีการศึกษา
๔. แนวทางการปฏิบัติ
๕. ผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติ
๖. ผลสืบเนื่อง

๑. ภาพรวมทั่วไปและความสำคัญ

ผู้เขียนเชื่อว่า ชุดความรู้ที่นำเสนอในบทความนี้จะช่วยย่นมิติเวลาในการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาปฏิบัติอย่างจริงจัง และยังสามารถขยายผลการศึกษาปฏิบัติไปได้อย่างเป็นระบบในขอบเขตที่กว้างขวาง เพราะเป็นชุดความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ทางจิต ที่สามารถปฏิบัติได้ทันทีด้วยการทดลองทำเพียง ๑ พฤติกรรมด้วยตนเอง แล้วสามารถเพิ่มขึ้นได้อย่างต่อเนื่องเมื่อมีความเข้าใจในวิธีการอย่างชัดเจน และทราบอย่างแน่ชัดว่าเป็นผลดีแก่ตนเองและสังคม

จรณะ ๑๕ วิชา ๘ คือ หมวดองค์ธรรมที่เป็นการดำเนินในรายละเอียดของการปฏิบัติใน “วิชาจรณสัมปันโน” เป็นพุทธคุณข้อที่ ๓ ในทั้งหมด ๙ ข้อที่มีการกล่าวถึงในบทสวดมนต์โดยมีรายละเอียดของการปฏิบัติไปตามลำดับเป็น ๖ ชุด โดยแสดงให้เห็นเป็นตารางภาพรวมในตารางที่ ๑ แต่ในบทความนี้มีรายละเอียดคำอธิบายเฉพาะในจรณะชุดที่ ๑ เท่านั้น

“วิชา” ที่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้ คือ ความรู้ที่พ้นจากความไม่รู้ (อวิชา) ซึ่งก็คือ “วิชา” ในจรรยา ๑๕ วิชา ๘ ในเสข-ปฏิบัติศาสตร์ พระไตรปิฎกเล่ม ๑๓ โดยมีกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบของพุทธ คือ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) กล่าวคือ จรรยา ๑๕ เป็นหมวดที่สังเคราะห์ลงในภาค ศีลและสมาธิ ส่วนวิชา ๘ สังเคราะห์ลงในภาคปัญญา โดยมีภาคขยายของการยกระดับ จิตวิญญาณเป็นไตรสิกขา ด้วยจรรยา ๑๕ วิชา ๘ ซึ่งมีวิธีการเรียนรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ทางจิตถึงระดับโลกุตระได้ อันเป็นไปตามหลักกิจของอริยสัจ ๔ คือ (รู้) ปริปัญญา (ละ) ปหานะ (แจ้ง) สัจฉิกิริยา (เจริญ) กาวานา

การศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติของ ปริยัติในเรื่องจรรยา ๑๕ วิชา ๘ นั้น มีความสำคัญมาก ในการช่วยพัฒนาจิตของ มนุษย์ระดับปุถุชนไปสู่การเป็นอารยชนได้ โดยบทความนี้จะมีขอบเขตเพียงการพัฒนา จากปุถุชนไปสู่กัลยาณชนในระดับที่เป็น โลกุตระ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จะก้าวไปสู่ทาง แยกที่สำคัญระหว่างโลกียะ (ซึ่งเป็นเรื่องของ สมมติสัจจะ) และโลกุตระ (ปรมาตถสัจจะ) บทความนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติ ด้วยจรรยา ๑๕ วิชา ๘ จนถึงขั้นบรรลุ สภาวะสูงสุด คือ นิพพาน เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ สำหรับทุกคนถ้าหากได้สะสมกรรมดีให้มาก พอ ที่ประกอบด้วยวิริยะอันแรงกล้า อันเกิด จากความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาจิตของตนอย่าง ต่อเนื่อง พร้อมกับรู้ขั้นตอนของการปฏิบัติ อย่างชัดเจนซึ่งอาจจะมิใช่มีแค่วิธีการนี้วิธี เดียว แต่วิธีนี้เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้ทรง ปฏิบัติจนประสบความสำเร็จและนำมาเป็นคำ

สอนหรือพุทธธรรมในภายหลัง และสามารถ นำไปขยายผลในการพัฒนาปรับเปลี่ยน พฤติกรรมในด้านอื่นๆ ได้ เช่น พฤติกรรมต่อ ตัวเอง พฤติกรรมต่อชุมชนหรือองค์กรและ หรือสถาบันที่เกี่ยวข้อง พฤติกรรมที่ส่งเสริมให้ สังคมโดยรวมมีระบบที่ดีขึ้น และในท้ายที่สุด เป็นพฤติกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบ นิเวศของโลกโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนว ทิศทางการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใหม่ เพื่อ เป็นเหตุปัจจัยการที่จะทำให้นักุศลสามารถอยู่ ร่วมกันได้อย่างผาสุก โดยยึดหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่จะสามารถ สร้างสรรค์ความเจริญของสติและปัญญาให้มี ประสิทธิผลถึงขั้น “รู้เท่าทันและอยู่เหนือ” กิเลส ตัณหา อุปาทาน ความเจริญของสติและ ปัญญาขั้นดังกล่าวเป็นแนวทางการสร้างภูมิ ด้านทานที่มีอยู่เดิมให้แข็งแรงขึ้นจนสามารถ ทำให้เกิด “ใจพอ” ได้ในเบื้องต้นและสามารถ พัฒนาต่อจนถึงเบื้องต้นปลาย คือ หมตกิเลสได้ ในที่สุด โดยแนวทางการปฏิบัติที่ทำให้เกิดใจ พออย่างเป็นรูปธรรมนี้ได้ผ่านการฝึกฝน ทดลองด้วยตนเองและมีกลุ่มชุมชนชาวอโคทที่ ได้ฝึกฝนการรับประธานมังสวิรัตได้อย่าง มั่นคงจำนวนไม่น้อย เป็นระยะเวลายาวนาน กว่า ๔ ทศวรรษ

๒. วัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอหลัก พุทธธรรมและวิธีการปฏิบัติของพุทธแนว อโคทที่ทำให้พ้นทุกข์ได้จริง ที่สามารถพิสูจน์ ได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์โดยการปฏิบัติด้วย ตนเอง

๓. วิธีการศึกษา ศึกษาจาก พระไตรปิฎกในหมวดต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ เป็นหนึ่งเดียวกัน ศึกษาจาก หนังสือ คำ

บรรยาย และการเทศน์ในวาระโอกาสต่างๆ ของสมณะโพธิรักษ์ ตลอดถึงการใช้ชีวิตในชุมชนชาวอโศกต่อเนื่องยาวนานกว่า ๒๕ ปี โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่ม เป็นปัจจัยให้เกิดการขัดเกลา และพัฒนาจิตวิญญาณ

๔. แนวทางการปฏิบัติ แบ่งเป็น ๒ หัวข้อ ดังนี้

๔.๑ ขั้นตอนการปฏิบัติในขณะข้อ ๑-๔

๔.๒ ความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ในหลักธรรมที่สำคัญอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

๔.๑ ขั้นตอนการปฏิบัติในขณะข้อ ๑-๔

โดยมีตัวอย่างการงดเว้นเนื้อสัตว์เป็นอาหาร การดำเนินจรณะชุดที่ ๑ ทำให้ลดราคะ โทสะ และส่งผลให้ลดโมหะ คือ อวิชชา หรือ ความไม่รู้ ไม่มีปัญญาในขั้นหยาบที่บดบัง ทำให้ไม่รู้จักเส้นทางที่จะเข้าสู่โลกุตระแต่เมื่อจัดการราคะ โทสะ ในขณะชุดที่ ๑ ได้แล้ว โมหะก็ค่อยๆ ลดลงอย่างต่อเนื่องจนเกิดอาการ “ตื่นรู้” (ชาคริยานุโยคะ) แล้วค่อยๆ สั่งสม “ปัญญา” เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ไปพร้อมๆ กับการลดละ กามราคะและพยาบาทในขณะชุดที่ ๒ จนลดขนาดลงเป็นแค่วิจิกิจฉาหรือความลังเล หรือยังไม่แน่ใจในเชิงประเมินผลในขณะชุดที่ ๓ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการที่จะก้าวต่อไปให้ถึงฉาน คือ การเผาผลาญ กิเลสให้หมดไปในที่สุด

ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติจรณะชุดที่ ๑ ในขณะข้อ ๑-๔ คือ สังวรศีล (ถึงพร้อมด้วยศีล) และอปณณกปฏิบัติ ๓ ได้แก่ ส้ารวม

อินทรีย์ (ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) โภชนะมัตตัญญูตา (รู้ประมาณในการบริโภค) ชาคริยานุโยคะ (ทำความเพียรตื่นอยู่) เพื่อเป็นการวางรากฐานการปฏิบัติให้แข็งแรง เพื่อให้ง่ายต่อการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้น

อนึ่ง ในการทำความเข้าใจเนื้อหาในบทความนี้ขอให้ทำความเข้าใจตามเนื้อหาสถานะที่เกิดขึ้นจริงในการปฏิบัติเพราะความหมายในหัวข้อองค์ธรรมจะมีความหมายและนัยยะที่ลึกซึ้งกว่าความหมายที่ใช้กันอยู่ทั่วไปอันเป็นผลจากการปฏิบัติที่เน้นความเป็นองค์รวมและบูรณาการแก่กัน โดยไม่แยกออกจากกัน โดยมีรายละเอียดเพิ่มเติมในแต่ละหัวข้อ ดังนี้

๑) จรณะข้อ ๑ สังวรศีล คือ การกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการขัดเกลากิเลสอันเนื่องจากเห็นโทษภัยของพฤติกรรมนั้น โดยมีเจตนาอันแน่วแน่ มั่นคง ไม่หวั่นไหว ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ได้ตามที่กำหนดโดยมีข้อพิจารณา ดังนี้คือ

(๑) พยายามสร้างเหตุปัจจัยองค์ประกอบแวดล้อมภายนอกที่ทำให้การรับประทานมังสวิรัตินั้นไปได้ตลอดรอดฝั่ง โดยไม่คิดที่จะยกเหตุผลขึ้นมาอ้างไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น เช่น เพราะสถานที่ที่เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องไม่มีอาหารมังสวิรัตินั้น เพราะเกรงใจไม่อยากรบกวนให้คนที่เกี่ยวข้องต้องยุ่งยากจัดหาให้และเพราะอื่นๆ อีกโดยสร้างเหตุผลที่จะหาความชอบธรรมให้กับตนเองว่า “ขอยกเว้นสักมือเถอะเพราะจำเป็นจริงๆ ถ้าไม่กินเนื้อสัตว์เดี๋ยวจะไม่มีแรงทำงาน” เหตุปัจจัยองค์ประกอบภายนอกที่สามารถนำพาให้การรับประทานมังสวิรัตินั้นไปได้อย่างยิ่งยืน เช่น

การย้ายที่อยู่ หรือที่ทำงานเข้าไปอยู่ในกลุ่มนัก มังสวิรัต

(๒) ควรกำหนดพฤติกรรมที่จะฝึกฝน โดยเลือกจากพฤติกรรมที่สามารถควบคุมหรือ ลดละได้ในระดับหนึ่งแล้ว เพราะถ้าไปเลือกจาก พฤติกรรมที่ยังมีการติดเสพมากอยู่ โอกาสที่จะ ทำให้ได้ตลอดรอดฝั่งมีน้อยก็อาจจะเกิดความ ท้อถอยแล้วล้มเลิกกลางคันได้ จึงควรที่จะเลือก พฤติกรรมที่มีการติดเสพน้อยถึงขนาดที่เสพก็ ได้ ไม่เสพก็ได้ เช่น ในการเลือกพฤติกรรมที่จะ งดบริโภคเนื้อสัตว์หรือที่เรียกว่ารับประทาน มังสวิรัตในตัวอย่างนี้ ต้องตรวจสอบตัวเอง เบื้องต้นก่อนว่า โดยปกติในชีวิตประจำวันรู้สึก ว่า ติดเสพเนื้อสัตว์ไม่มาก เพราะ “กินก็ได้ ไม่ กินก็ได้” ก็กำหนดเอาพฤติกรรมในระดับติด เสพปานกลางนี้มาฝึกปฏิบัติ เป็นต้น

๒) จรรยาข้อ ๒ สำรวมอินทรีย์ คือ การสำรวมระวังกิเลสความอยากทางทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในผัสสะ ปัจจุบัน แต่ในบทความนี้เน้นเฉพาะทวารทั้ง ๕ โดยไม่รวม “ใจ” เพราะเป็นการปฏิบัติที่เน้น เฉพาะฐานกายและเวทนาเท่านั้น

เมื่อตัดสินใจเลือกที่จะรับประทาน มังสวิรัตแล้วก็ต้องมีการสำรวมระวังควบคุม ทวารทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยให้ พิจารณา ระวังควบคุมวัตถุโดยรวมทั้ง เครื่องปรุงรสที่ไม่ผลิตจากเนื้อสัตว์เป็น เบื้องต้นก่อนและต้องแยกให้ออกระหว่างการ ติดเนื้อสัตว์ซึ่งจะมีทั้ง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส (กามคุณ ๕) ของเนื้อสัตว์จริงๆ ที่เป็น คนละอย่างกับรสชาติความอร่อยของฝีมือการ ปรุง เครื่องเทศที่ใช้ในการปรุงอาหารรวมทั้ง บรรยากาศแวดล้อมของสถานที่ผู้คนและเหตุ

ปัจจัยประกอบอื่นๆ ที่ทำให้อาหารนั้นๆ มี รสชาติอร่อย แล้วทำให้เข้าใจผิดว่าหลงติดรส อร่อยจากอาหารนั้นๆ เพราะมีเนื้อสัตว์เป็น เครื่องปรุงรส

เรื่องนี้พิสูจน์ได้ง่ายๆ ว่า ถ้าไม่ปรุง รงอาหารชนิดนั้นๆ ด้วยเนื้อสัตว์โดยเปลี่ยน วัตถุดิบเป็นเห็ด เต้าหู้ หรือเนื้อเทียมเป็นต้น แต่ มีองค์ประกอบอย่างอื่นเหมือนกัน ก็ยังสามารถ กินได้อร่อยเหมือนเดิมโดยไม่รู้สึกรู้ว่าจะต้องมี เนื้อสัตว์เลย อย่างนี้ไม่ถือว่า เป็นการติด เนื้อสัตว์ในอาหารชนิดนั้นๆ เมื่อสามารถควบคุม เหตุปัจจัยแวดล้อมภายนอกจนทำให้สามารถ ดำเนินตามศีลหรือพฤติกรรมที่กำหนดได้แล้ว ก็ ให้มาพิจารณาองค์ประกอบภายในว่าเป็น อย่างไร

เมื่อเข้าใจได้อย่างชัดเจนแล้วว่า การ ติดเนื้อสัตว์ หมายถึง การติดรสชาติของความ อร่อยจากเนื้อสัตว์ โดยไม่เกี่ยวกับรสชาติของ ความอร่อยจากเครื่องเทศและองค์ประกอบ อื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับรสชาติของเนื้อสัตว์จริงๆ ก็ ให้สำรวจความรู้สึก (เวทนา) ที่เกิดผัสสะใน ขณะบริโภคอาหารในแต่ละครั้งที่ไม่มี เนื้อสัตว์ว่า มีความรู้สึกทุกข์ (ทุกข์เวทนา) และมีทิศทางของความรู้สึกทุกข์ (ทุกข์เวทนา) ลดน้อยลง แล้วก็เริ่มมีความรู้สึกสุข (สุข เวทนา) จากการที่กิเลส (อาการติดเสพ เนื้อสัตว์) เริ่มเบาบางลง จนรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจขึ้นและเกิดความพึงพอใจกับการ บริโภคอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ที่ติดจากการเสพ จนรู้สึกถึงความเบาบางมากขึ้นๆ และในที่สุด เป็นความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ (อทุกขมสุข เวทนา) จากการไม่ได้กินเนื้อสัตว์ที่ติดเสพ นั้นๆ อีกต่อไป จึงเป็นกระบวนการที่ต้องฝึก

จนมีการเปลี่ยนแปลงในผัสสะปัจจุบัน แต่ถ้าปล่อยให้อาการพวกนี้หายไปเองก็จะเป็นแค่เรื่องของการกดขี่แบบธรรมดาทั่วไปไม่ใช่การปฏิบัติที่เป็นผัสสะปัจจุบัน

สภาพของจิตในขณะเกิดผัสสะปัจจุบันกับสภาพของจิตในเวลาต่อมาอีก ๒-๓ วันจะไม่เหมือนกันเพราะโดยปกติเวทนาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะรุนแรงขนาดไหน เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งก็จะค่อยๆ ลดและหมดไปเองโดยไม่ต้องทำอะไร ซึ่งสอดคล้องกับหลักไตรลักษณ์ที่เป็นโลกีย์ เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติเวทนาที่กล่าวถึงในบทความนี้จึงหมายถึงเอาเฉพาะการที่ต้องมีสติตามรู้อาการของเวทนานั้นๆ ให้เห็นเป็นอนิจจังที่ค่อยๆ ลดลง (ทุกขัง) แล้วดับไป (อนัตตา) ในที่สุด ตามไตรลักษณ์ที่เป็นโลกุตตระ จึงเรียกรูปปฏิบัติในขณะซุดที่ ๑ นี้ว่า เป็นฐานแห่งการสร้างสติ เพราะฉะนั้น การฝึกให้สำเร็จลงในผัสสะปัจจุบัน คือ ตามดูเวทนาที่มีทิศทางของความทุกข์หรือสุขลดน้อยลงจนเห็นกิเลสดับไปในผัสสะแต่ละครั้ง ดังนั้น แม้จะต้องใช้เวลานานเท่าไรก็ตาม เช่น อาจจะใช้เวลาถึง ๓๐ นาทีหรือ ๑ ชั่วโมงหรืออาจจะเป็นวันๆ ก็แล้วแต่ ก็ต้องทำให้ได้ทุกครั้งที่สามารถตามจับเวทนาได้ เพราะไม่เช่นนั้นก็ถือว่า ยังไม่มีการฝึกฝนปฏิบัติเลย ซึ่งเป็นการย่นมิติเวลาในการฝึกปฏิบัติที่ดีที่สุด

๓) จรณะข้อ ๓ โภชนมัตตัญญูตา คือ การประมาณความพอในการบริโภคที่เหมาะสม มีตรรกะเหตุผล และเกิดประโยชน์แก่ร่างกายมิใช่เป็นการบริโภคตามความอยาก ตามกระแสนิยมและกระแสโฆษณาในระบบทุนนิยมอย่างปัจจุบัน แต่เป็นการลดละการบริโภคเท่าที่พอเหมาะพอดีกับที่ร่างกายต้องการ

ตัวอย่างเช่น ในกรณีการกินอาหารมังสวิรัต ก็คือ เกิดความขัดแย้งที่รู้สึกถึงความเบาบางยิ่งขึ้น ทุกครั้งที่สามารถงดการบริโภคเนื้อสัตว์ได้โดยไม่ทุกข์ไม่สุข (อทุกขมสุข) และยิ่งรู้สึกถึงอาการ “พอใจ” กับการมีศีลที่เจริญขึ้น เพราะสามารถทำได้ตามพฤติกรรมที่กำหนดไว้ได้อย่างแข็งแรง เป็นความสงบของกิเลสที่ทำได้ในระดับต้น

๔) จรณะข้อ ๔ ชาคริยานุโยคะ คือ การประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นรู้การออกจากกิเลส (ติดเสพเนื้อสัตว์) กล่าวคือ เมื่อดำเนินการฝึกปฏิบัติมาตามลำดับในจรณะข้อ ๑-๓ แล้วก็เกิดการเจริญขึ้นของปัญญา “ตื่นรู้” ที่รู้เห็นได้ถึงหนทางที่จิตวิญญานจะสามารถรอดพ้นจากอำนาจดึงดูดของการติดเสพเนื้อสัตว์ว่ามีได้จริง และสามารถพัฒนาต่อในจรณะข้อ ๕-๑๑ (จรณะซุดที่ ๒ และ ๓ ในอีก ๑ บทความ)

สำหรับผู้ฝึกปฏิบัติที่มีอาการติดเสพเนื้อสัตว์ไม่มาก ก็จะมีสติว่าการปฏิบัติจรณะข้อ ๑-๔ ในช่วงแรกสามารถทำได้ง่ายไม่ยุ่งยาก ก็จะเกิดความปิติ เป็นกำลังใจในการที่จะฝึกปฏิบัติต่อไป

๔.๒ ความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ในหลักธรรมที่สำคัญๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่นำเสนอนี้มีลักษณะที่เป็นโครงสร้าง เพื่อสร้างฐานแห่งสติ ฐานแห่งสัมปชัญญะและฐานแห่งปัญญา ตามลำดับเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะยกระดับสู่การปฏิบัติสติปัญญา ๔ ที่มีความสัมพันธ์กับจรณะซุดที่ ๑-๓ ในกรอบของ “กิจในอริยสัจ ๔” คือ “รู้-ละ-แจ้ง-เจริญ” ในการจัดการกิเลสในฐานเวทนา เพื่อเตรียมความพร้อมใน

การจัดการกิเลสในฐานจิตและฐานธรรมต่อไป
ซึ่งจะมีโครงสร้างการจัดการกิเลสในแต่ละ
ระดับไปในครรถงเดียวกัน ต่างกันเฉพาะ
ระดับของกิเลสและเครื่องมือที่เหมาะสมที่จะ

นำมาใช้ในการจัดการกิเลสในแต่ละระดับ
รวมทั้งชุดความรู้องค์ธรรมในแต่ละหมวดที่เข้า
มาเกี่ยวข้องสัมพันธ์

ตารางที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ขององค์ธรรมที่เกี่ยวข้อง

อกุศลมูลที่ต้อง ปราบ	ลดละอกุศลมูล ๓ ราคะ โทสะ โมหะ	ดับอกุศลมูล ๓ ทำให้กามตัณหา ลดลง ดับทุจริต๓ ได้	เพิ่มสุจริต ๓ ทำให้ละ นิวรณ์ ๕ ได้ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิตะ อูทธัจจะ- กุกกุจจะ และวิกิจจา	
๒	๒	๒		
เครื่องมือปราบ	วิกัมภนปหาน คือการ ใช้กำลังของจิตกดข่ม กิเลสแล้วดู ไตรลักษณ์ ของกิเลสไปพร้อมกัน	ตทั้งคปหาน คือ การใช้ปัญญา พิจารณาองค์ธรรมที่จัดการกิเลส ต้นตาลงไปได้		
๓	๓	๓		
เค้าโครงของ สติปัญญา ๔	จระณะชุดที่ ๑ (ข้อ ๑-๔) เป็นการสร้างฐานแห่ง สติ	จระณะชุดที่ ๒ (ข้อ ๕-๘) เป็นการสร้าง ฐานแห่งสัมปชัญญะ	จระณะชุดที่ ๓ (ข้อ ๘- ๑๑) เป็นการสร้างฐาน แห่งปัญญา	กิจในอริยสัจ ๔ คือ “รู้- ละ- แจ้ง- เจริญ”
ฐานกาย	๑) สังวรศีล (กำหนดฐานศีลที่ พอเหมาะให้เป็น กรรมฐานที่มีผลจับต้อง กิเลสจริง)	๕) ศรัทธา (ความเชื่อมั่น)	๘) พาหุสัจจะ (ขั้นเพิ่มสุจริต)	“รู้” กิเลสในแต่ละ ระดับในพฤติกรรม ที่กำหนดตามฐาน ศีล
ฐานเวทนา	๒) สำรวมอินทรีย์ (สำรวมระว่างกิเลสความ อยากทางทวาร ๖ คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ ใน สัมผัส (ผัสสะ) ปัจจุบันขณะที่ทำให้ไม่ มีหรือดับกิเลสได้	๖) หิริ (ความละอาย)	๙) วิริยะ (ความพากเพียร)	“ละ” กิเลสให้ ค่อยๆลดลงจาก หยาบเป็นกลาง
ฐานจิต	๓) โภขเนมัตตัญญูตา (ประมาณความพอใน การบริโภคอุปโภคให้ มี ก น้อย สัน โด ษ พอเหมาะกับฐานศีล)	๗) โอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อ บาป)	๑๐) สติ (ความระลึกได้) สัมปชัญญะ	“แจ้ง” การดับไป ของกิเลสตั้งแต่ หยาบถึง กลาง (กิเลสละเอียดอยู่ ในชั้นฉนและวิขา)
ฐานธรรม	๔) ชาคริยานโยคะ (ประกอบความเพียร เป็นเครื่องตื่นรู้การออก	๘) พาหุสัจจะ (ขั้นละทุจริต) (การรู้ความจริงมาก)	๑๑) ปัญญา (ความรอบรู้)	“เจริญ” คือ การ “ตื่นรู้” (AWAKENING) ตั้งแต่ระดับหยาบ ถึงกลาง (นิวรณ์ ๕)

จากกิเลส)			
-----------	--	--	--

๑) ความสัมพันธ์ของสติปัฏฐาน ๔ และจรรยาข้อที่ ๑-๓ ในกรอบของ “กิจในอริยสัง ๔” คือ “รู้-ละ-แจ้ง-เจริญ”

ความสำคัญของอริยสัง ๔ ได้มีกล่าวถึงใน “อริยสังจากพระโอษฐ์” โดยท่านพุทธทาส ดังนี้ คือ “การพ้นทุกข์โดยไม่รู้ อริยสังนั้น เป็นไปไม่ได้...เพราะไม่รู้อริยสัง จึงต้องแล่นไปในสังสารวัฏ...สัตว์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์มีน้อย เพราะไม่รู้อริยสัง...พอรู้อริยสัง ทุกข์เหลือน้อยขนาดฝุ่นติดปลายเล็บเทียบกับ ปฐพี...”^๒ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น การ “รู้อริยสัง ๔” จึงเป็นความจำเป็นและสำคัญในการเดินสู่เส้นทางการพ้นทุกข์ โดยมีสติปัฏฐาน ๔ เป็นตัวดำเนินเพื่อไปถึงอริยสัง ๔ ดังมีเนื้อหาโดยสรุป ดังนี้คือ

(๑) “กิจในอริยสัง ๔” ตัวแรก คือ “รู้” ว่า ทุกข์เพราะมีการติดเสวกิเลสในระดับหยาบ-กลาง-ละเอียด ก็ให้นำมากำหนดเป็นพฤติกรรมที่ต้องการขัดเกลาโดยสัมพันธ์กับฐานกายในสติปัฏฐาน ๔ กับจรรยาข้อ ๑ สังวรศีล จรรยาข้อ ๕ ศรัทธา และจรรยาข้อ ๘ พาหุสังจะขึ้นเพิ่มสุจริต โดยการกำหนดพฤติกรรมในฐานศีล ๕ ในระดับอบายมุข หรือฐานศีลที่พอเหมาะเพื่อให้เป็นกรรมฐานที่สามารถจับต้องกิเลสได้จริง และสามารถถอดละได้จริงตามลำดับ

(๒) กิจในอริยสัง ๔ ตัวที่สอง คือ “ละ” กิเลสที่เป็นความทุกข์นั้น มาสัมพันธ์กับฐานเวทนาในสติปัฏฐาน ๔ กับจรรยาข้อ ๒ สारรวมอินทรีย์ ข้อ ๖ หิริ และข้อ ๙ วิริยะโดยจรรยาข้อ ๒ “सारรวมอินทรีย์” มีการसारรวมระวังความอยากในทวารทั้ง ๖ ในผัสสะปัจจุบัน ซึ่งความสำคัญของ “ผัสสะปัจจุบัน” นี้ได้มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น พระไตรปิฎกฉบับหลวง^๓ เล่ม ๑๐ ในมหานิทานสูตรข้อ ๕๗ เล่ม ๙ ในพรหมชาลสูตรข้อ ๗๗-๘๙ เล่ม ๒๔ ในมูลสูตร ๑๐ ข้อ ๕๘ และเล่ม ๔ ในมหาขันธกะข้อ ๑ เป็นต้น ล้วนแต่ให้ความสำคัญแก่ผัสสะทั้งสิ้น เพราะเป็นตัวทำให้เกิด “เวทนา” ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญที่สุดในการจัดการกิเลสในผัสสะปัจจุบันจนทำให้ไม่มีหรือดับลงไปได้

(๓) กิจในอริยสัง ๔ ตัวที่สาม คือ “แจ้ง” หรือ “ชัด” ว่ากิเลสดับลงที่ใจเมื่อใดก็รู้สึกถึงความเบา ว่าง โล่งยิ่งขึ้น เป็นอาการ “ใจพอ” ซึ่งเป็นสภาวะของฐานจิตในสติปัฏฐาน ๔ ที่จับกิเลสได้ในฐานเวทนาแล้วนำมาประหารหรือทำให้ลดละในจรรยาข้อ ๒ สारรวมอินทรีย์ ข้อ ๖ หิริ และข้อ ๙ วิริยะจนถึงขั้นดับลงได้ของกิเลสในระดับหยาบ-กลาง-ละเอียดตามลำดับแล้วก็จะ “ใจ” กับการมีศีลที่เจริญแข็งแรงยิ่งขึ้นในจรรยาข้อ ๓ โภชนมัตตัญญูตา ข้อ ๗ โอตตปปะและข้อ ๑๐ สติ ซึ่งส่งผลไปข้อ ๔)

^๒ดูรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, อริยสังจากพระโอษฐ์ (ชุดธรรมโฆษณ์), พิมพ์ครั้งที่ ๖, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๕๑), หน้า ๕-๒๐.

^๓กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับหลวง), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕).

(๔) กิจในอริยสัจ ๔ ตัวที่สี่ คือ “ความเจริญ” ขึ้นของปัญญา ที่รู้เห็นได้ถึงเส้นทางที่จิตวิญญาณจะสามารถรอดพ้นจากอำนาจดึงดูดของโลกีย์นั้นว่า มิได้จริงแล้วในขณะข้อ ๔ ชาคริยานุโยคะ ขณะข้อ ๘ พาหุสัจจะ (ชั้นละหุจริต) และขณะข้อ ๑๑ ปัญญาซึ่งสัมพันธ์กับฐานธรรมในสติปัญญา ๔ ที่เจริญยิ่งขึ้นในแต่ละรอบของการปฏิบัติขณะนั่นเอง

๒) ความสัมพันธ์ของสติปัญญา ๔ กับขณะชุดที่ ๑-๓

สติปัญญา ๔ เป็นหมวดธรรมที่ดำเนินการปหานกิเลสภายใต้กรอบของ “กิจในอริยสัจ ๔” คือ “รู้-ละ-แจ้ง-เจริญ” โดยเริ่มจากการกำหนด (รู้) ทุกข์ว่าเกิดจากกิเลสตัวใด หยาบ-กลาง-ละเอียดขนาดไหนโดยกำหนดเป็นฐานกาย เมื่อปหานกิเลสหยาบได้แล้วก็เจาะลึกเข้าไปหาต้นเหตุของทุกข์ (สมุทัย) แล้วปหาน (ละ) ให้หมดไปในฐานเวทนา เมื่อกิเลสหมดหรือดับลงไปได้แล้ว ก็จะเกิดสภาพจิตที่เบา โล่ง ปลอดโปร่ง (แจ้ง) ซึ่งเป็นสภาวะของฐานจิต แล้วก็เจริญในฐานธรรมต่อไป เป็นการสั่งสมปัญญาที่ชัดขึ้น แหวมคมขึ้นในการที่จะตามรู้กิเลสที่เล็กละเอียดยิ่งขึ้นต่อไปในฐานธรรม โดยมีคำอธิบายพอสังเขปดังนี้คือ

(๑) ฐานกายในสติปัญญา ๔ จะเป็นตัวกำหนดระดับหรืออาการของกิเลส ในขณะแต่ละชุดโดยสัมพันธ์กับองค์ธรรมที่อยู่ในลำดับแรกของขณะทั้ง ๓ ชุด คือ ข้อ ๑ สังวรศีลในขณะชุดที่ ๑ ข้อ ๕ ศรัทธาในขณะชุดที่ ๒ และข้อ ๘ พาหุสัจจะ (ชั้นเพิ่มสุจริต) ในขณะชุดที่ ๓ กล่าว คือ ชุดที่ ๑-๒ จัดการกิเลสหยาบ ชุดที่ ๓ จัดการกิเลสกลาง

(๒) ฐานเวทนาในสติปัญญา ๔ ทำหน้าที่เป็น ตัวค้นหาต้นเหตุ (สมุทัย) ของกิเลสแล้วจัดการ (ปหาน) กิเลส ในชุดของตัวเองโดยสัมพันธ์กับองค์ธรรมที่อยู่ในลำดับสองของขณะแต่ละชุดกล่าวคือข้อ ๒ สำรวมอินทรียในขณะชุดที่ ๑ จัดการกิเลสหยาบในข้อสังวรศีลที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมฝึกฝน ข้อ ๖ หิริในขณะชุดที่ ๒ ซ่อมแซมกิเลสในข้อสังวรศีลที่ยังเกิดความผิดพลาดขึ้น แต่มีความรุนแรงและความถี่ในการเกิดที่ลดน้อยลงได้แล้วและข้อ ๙ วิริยะในขณะชุดที่ ๓ จัดการกิเลสกลาง (นิวรณ ๕) คือ กิเลส ๕ อย่างที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุธรรม

(๓) ฐานจิตในสติปัญญา ๔ จะเป็นตัว “แจ้ง” การดับของกิเลสหยาบ-กลาง-ละเอียดที่ทำได้แล้วโดยสัมพันธ์กับองค์ธรรมที่อยู่ในลำดับสามของขณะแต่ละชุดกล่าวคือข้อ ๓ โภชนมัญญัตถุญตาในขณะชุดที่ ๑ จะรู้สึกถึงความเบา ว่าง เป็นอาการ “ใจพอ” ที่ทำได้แล้วจึง “พอใจ” กับการมีศีลที่เจริญขึ้นอย่างแข็งแรงและยกระดับเป็นความแข็งแรงของจิตใจที่ไม่มีอะไรจะมาโยกคลอนให้กลับไปมีพฤติกรรมเดิมอีกแล้วในข้อ ๗ โอตตปปะในขณะชุดที่ ๒ และข้อ ๑๐ สติในขณะชุดที่ ๓ ก็ยังมีทั้งความแข็งแรงของจิตใจและความแว่วไวที่รู้ถึงการดับลงของกิเลสหยาบ จนสัมผัสกิเลสกลางที่ละเอียดได้ดีขึ้นอันนำไปสู่ความพร้อมในการเดินสติปัญญา ๔ ต่อไป

(๔) ฐานธรรมในสติปัญญา ๔ เป็นความ “เจริญ” ขึ้นของปัญญาในแต่ละระดับโดยสัมพันธ์กับองค์ธรรมที่อยู่ในลำดับ ๔ ของขณะแต่ละชุด กล่าวคือ ปัญญา “ตื่นรู้” (awakening) ในข้อ ๔ ชาคริยานุโยคะในขณะชุดที่ ๑ ที่รู้เห็นได้ถึงเส้นทางที่จิต

วิญญานจะสามารถรอดพ้นจากอำนาจของกิเลสว่ามีได้จริงแล้วในขณะชุตที่ ๑ และ สังสมปัญญา “ตื่นรู้” ในข้อ ๘ พาหุสัจจะขึ้นละหุจริตในขณะชุตที่ ๒ ที่ก้าวพ้นจากค่านิยมความรู้ ความเชื่อในทางโลกีย์ ก้าวสู่ความรู้ความเข้าใจในเส้นทางโลกุตระ ในขณะชุตที่ ๓ และยกระดับเป็น “ปัญญา” ในขณะข้อ ๑๑ ซึ่งเป็นเป้าหมายขั้นต่ำและเป็นตัวผลในการเดิน สติปัญญา ๔ ร่วมกับ “สติ” ในขณะข้อ ๑๐ ซึ่งจะมีรายละเอียดในบทที่ ๔ ของงานวิจัยเรื่องสติปัญญา ๔ ที่สัมพันธ์กับจรรยา ๑๕ วิชา ๘ ที่เป็นองค์รวมและบูรณาการ: ในแนวทางปริยัติเพื่อการปฏิบัติของสมณะโพธิรักษ์ ต่อไป

๕. ผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติ

จุดเน้นของบทความนี้อยู่ที่ขั้นตอนของการปฏิบัติซึ่งมีรายละเอียดที่มากไปกว่าปริยัติ ซึ่งเปรียบปริยัติได้เหมือนเข็มทิศที่ชี้แนวทางแต่การปฏิบัติคือการเริ่มเดินทางตามเข็มทิศไปจนกว่าจะบรรลุจุดหมาย จุดเน้นของงานนี้จึงอยู่ที่ว่าเมื่อมีเข็มทิศแล้วจะเดินทางตามเข็มทิศได้อย่างไรจึงจะไม่หลงทาง ในระหว่างการเดินทางจะต้องเผชิญอุปสรรคขวากหนามอย่างไรบ้าง เมื่อเผชิญอุปสรรคขวากหนามดังกล่าวจะมีวิธีจัดการกับขวากหนามเหล่านั้นอย่างไร จึงน่าจะเป็นประโยชน์สำหรับนักเดินทางมากกว่าการมีเข็มทิศอยู่ในมือแค่เพียงอย่างเดียว

หลังจากนั้น จะเป็นการอธิบายในเชิงปริยัติหรือหลักการในการทำงานของจรรยาในแต่ละชุต ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสติปัญญา ๔ ในฐานะเป็นองค์ธรรมที่สามารถดำเนินไปถึงอริยสัจ ๔ อันเป็นเส้นทางแห่งการพ้นทุกข์ในที่สุด โดยทั้งหมดนี้มีความสัมพันธ์กัน ที่เริ่ม

จาก “รู้” แล้วนำมาสู่การขัดเกลาเพื่อ “ละ” นำมาสู่การเห็นหรือเข้าใจเพื่อความชัด “แจ้ง” อันมีความหมายว่ากิเลสดับหมดแล้ว เพื่อการ “เจริญ” จิตไปสู่ขั้นที่สูงขึ้นไป

โครงสร้างขององค์ความรู้และตัวอย่างที่นำเสนอ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการศึกษาปฏิบัติ สามารถนำไปใช้เทียบเคียงกับการปฏิบัติในพฤติกรรมอื่นๆ ได้ โดยนำไปเทียบเคียงกับโครงสร้างและเนื้อหาในหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกิเลสละเอียดในระดับจิตได้ เพียงแต่อาจจะมีรายละเอียดที่มีความแตกต่างกัน เช่น จำนวนขั้นตอนที่เพิ่มขึ้น ชื่อเรียกสภาวะอาการจิตต่างๆ ในกิเลสแต่ละระดับรวมทั้งหมวดธรรมที่เกี่ยวข้อง หรือแม้จะเป็นหมวดธรรมเดียวกันที่นำเสนอในระดับฐานกาย แต่นัยของความลึกซึ้งก็มีความแตกต่างกันในเชิงที่ลึกแหลมละเอียดยิ่งขึ้น เมื่อเจาะลึกลงรายละเอียดขึ้นไปมากเท่าไร จะยิ่งเห็นความสัมพันธ์ของจรรยา ๑๕ วิชา ๘ ที่มีความแนบแน่นและลึกซึ้งกับหมวดธรรมหลักที่สำคัญๆ ที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ทั้งสิ้นซึ่งเป็นไปตามสภาวะที่ปฏิบัติได้จริงและล้วนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในท้ายที่สุดของบทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติในขณะชุตที่ ๑ ชุต คือ จรรยาข้อ ๑-๔ เป็นเพียงการขจัดกิเลสระดับหยาบซึ่งถ้าจะให้พ้นทุกข์ได้ในที่สุด จะต้องสามารถขจัดกิเลสชั้นกลางในระดับจิตสำนึก คือ นิรวรณ ๕ และในระดับจิตใต้สำนึก คือ อุปาทาน ๔ ในชั้น ๕ และกิเลสชั้นละเอียดในจิตไร้สำนึกในระดับอนุสัยอาสวะได้ในที่สุดซึ่งก็จะทำให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน หรือกล่าวโดยสรุป คือ การใช้สติ

ปฏิธาน ๔ ที่สัมพันธ์กับจรรยา ๑๕ วิชา ๘ ทำลายกิเลสทางกายในเบื้องต้นแล้วตามมาด้วยการทำลายกิเลสส่วนลึกที่อยู่ในจิตได้จนหมดสิ้นในที่สุด

๖. ผลสืบเนื่อง

สามารถดำเนินสู่การเจาะลึกกิเลสในระดับกลางและสูง โดยมีรายละเอียดในภาคผนวกงานวิจัยเรื่องสติปฏิธาน ๔ ที่สัมพันธ์กับจรรยา ๑๕ วิชา ๘ ที่เป็นองค์รวมและบูรณาการ: ในแนวทางปริยัติเพื่อการปฏิบัติของสมณะโพธิรักษ์ โดยนางสาวหนึ่งฟ้านาวาบุญนิยม: ๒๕๕๗

บทสรุป

องค์ความรู้ในบทความนี้จึงมีส่วนสำคัญที่จะช่วยกระตุ้นการเร่งสร้างสำนึกพอเพียงให้เป็นรูปธรรมที่จับต้องได้อันเป็น

พื้นฐานในการพัฒนาระดับจิตวิญญาณมนุษย์ในครองที่ส่งเสริมการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยเฉพาะในยุคที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่มากมายหลากหลายของสังคมปัจจุบัน การที่จะรู้จักคัดกรองข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในแง่ของความจริงที่ไม่แปรเปลี่ยนหรือที่เรียกว่า “ปรมาตถสัจจะ” เพื่อให้สามารถก้าวข้ามส่วนที่เป็นความจริงที่เป็นเพียงข้อตกลงร่วมกันของสังคมใดสังคมหนึ่งหรือที่เรียกว่า “สมมติสัจจะ” นั้น เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะทำได้ง่ายนัก ดังนั้นการมีแหล่งข้อมูลที่มีความชัดเจนพอที่จะตัดสินใจได้ว่า อะไร “ใช่” อะไร “ไม่ใช่” จึงเป็นความจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการแสวงหาแนวทางพันทุกซ์ที่แท้จริง สำหรับตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับหลวง). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.
- พุทธทาสภิกขุ. อริยสัจจากพระโอษฐ์ (ชุดธรรมโฆษณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๖. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระปราโมทย์ ปาโมชโช. ทางเอก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙.
- พระราชสุทธิญาณมงคล (หลวงพ่ोजรัญฐิตธัมโม). รวมพระธรรมเทศนา. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพฯ: บริษัท แพลนพรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๒.
- สมณะโพธิรักษ์. ถอดรหัส นิพพาน อัตตา อนัตตา นิรัตตา. กรุงเทพฯ: ฟ้าอภัย, ๒๕๔๒.

การศึกษาภาษาในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายกวย: ประเพณีการโพนซ่าง
THE STUDY OF LANGUAGE AND CULTURE IN THAI-KUI:
PONCHANG TRADITION

นายวุธยา สืบเทพ^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาษาในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายกวย” วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นบทความที่ได้นำเสนอผลการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมในประเพณีโพนซ่าง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงซ่างไว้อย่างชัดเจนว่า มีบทบาทและความสำคัญ ทำให้เข้าใจพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น คนไทยก็ให้ความสำคัญกับซ่างมากเช่นกัน ด้วยพิธีอุปสมบทที่ชาวไทยเชื้อสายกวย บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ยังคงรักษาสืบทอดพิธีบวชนาคซ่าง โดยการนำนาคขึ้นบนหลังซ่างแล้วแห่รอบอุโบสถ ก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรม ในกรณีประเพณีโพนซ่างของชาวไทยเชื้อสายกวย จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์วิทยากรปราชญ์ชาวบ้าน เก็บข้อมูลจากประเพณีโพนซ่าง ๑๗ ประเพณี พบคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมประเภทของสาขาวัฒนธรรม ๔ ประเภท ดังนี้ ๑. วัฒนธรรมทางภาษา ๒. วัฒนธรรมทางวัตถุ ๓. วัฒนธรรมทางจิตใจ ๔. วัฒนธรรมทางจารีต ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อาทิ ศีล ๕ ความเคารพเชื่อฟัง และการสวดมนต์ เป็นต้น

คำสำคัญ: วัฒนธรรม ชาวไทยเชื้อสายกวย การโพนซ่าง

---

^๑ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และอาจารย์ประจำสาขาวิชามนุษยศาสตร์ (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไทรัตน์ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา.

Abstract

This thesis was applied from ‘The study of language and culture in Thai-Kui: Ponchang tradition’, the thesis for doctorate degree majored in Thai language of Kasetsart University. This thesis presented the result of research that aims to study the vocabularies which reflected culture in Ponchang tradition. In Buddhism bible obviously mentioned that elephants are important and have the duty to make Buddhist insight Buddhism more understandingly. As for Thai Buddhist, we deem that elephants are vital as well that apparently see in the ordination ceremony of Thai-Kui tribe people at Ban Ta Klang, Krapo sub district, Tha Toom district, Surin province where still preserves and transfers the ceremony, the would-be monks ride on elephants’ back and parade around the ordination hall (ubosot) before entering the ordination venue to become the Buddhist monks completely from generation to generation. The study of the vocabularies that reflect culture in the case of Ponchang tradition of Thai-Kui was gathered from studying documents and interviews the local scholar speakers and the data were collected from 17 rituals of Ponchang traditions. The result was found that vocabularies reflected culture in four different types as follows: 1. Language Culture 2. Material Culture 3. Mental Culture 4. Traditional Culture which they were related to the doctrines of Buddha such as five precepts, esteem with faith, and chanting etc..

Keywords: Culture, Thai-Kui, Ponchang

๑. บทนำ

ข้างเป็นสัตว์ใหญ่ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถือว่าข้างมีความสำคัญและเกี่ยวข้องในพุทธศาสนา ชาวพุทธควรมีความรู้เกี่ยวกับข้างเป็นพื้นฐานบ้างพอที่จะทำให้เข้าใจพระพุทธรูปศาสนามากยิ่งขึ้น ได้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนามุ่งสอนให้ทุกคนทำความดี ข้างได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของมนุษย์ทั้งการใช้แรงงานและเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีวัฒนธรรมของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อความศรัทธา โดยเฉพาะในพระพุทธรูปศาสนามองว่า ข้างเป็นสัญลักษณ์ของความโชคดีและอุดมสมบูรณ์ คนไทยจึงให้ความสำคัญกับข้างมาก สอดคล้องกับในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสดาได้กล่าวยกย่องเชิดชูข้างอย่างชัดเจนว่า ข้างได้มีบทบาทและความสำคัญต่อพระพุทธรูปศาสนามาอย่างมากมายมหาศาล และมีมาก่อนที่พระพุทธรูปศาสนามาเกิดด้วยซ้ำ ตัวอย่างเช่น พญาข้างมาตุโปสกะผู้มีความมั่งคั่งอยู่คู่คุณต่อบิดามารดาที่แก่ชราและตาบอดทั้งสองข้าง พญาข้างฉันทันต์ที่พระพุทธรูปเจ้าเสวยพระชาติเป็นพญาข้าง และข้างอื่นๆ อีกมากมาย ที่พระพุทธรูปองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นพญาข้างโพธิสัตว์^๒ ข้างปัจฉิมยามเคนในเวสสันดรชาดกซึ่งเป็นข้างคู่บุญบารมี ข้างนาฬาคีรี^๓ ข้างเลไลยกะที่อุปัฏฐากพระพุทธรูปเจ้า ขณะจำพรรษาอยู่ใน

ป่า^๔ พระพุทธรูปเจ้าตรัสถึงข้างเปรียบเทียบกับนาคและความประเสริฐที่ดีในนาคสูตรว่า “ข้างเชือกใหญ่ สูง มีอวัยวะสมบูรณ์ เรียกว่านาค และเรียกบุคคลผู้ไม่ทำความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ ว่า นาค”^๕ นอกจากนั้น ข้างยังเคยได้ร่วมสู้รบในยามศึกสงครามสร้างบ้านแปลงเมืองหลายต่อหลายครั้ง

ส่วนวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายกวยในจังหวัดสุรินทร์ ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การเลี้ยงข้าง หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์ บรรพบุรุษของเขาเป็นผู้ที่เคยมีประวัติและมีความผูกพันกับข้างมาก่อน มีการคล้องข้างแล้วนำมาฝึกจนเชื่อง ตลอดจนมีการเลี้ยงข้างไว้ในกิจกรรมต่างๆ ทำให้วัฒนธรรมของการเลี้ยงข้างได้สืบทอดมาจนปัจจุบัน การที่เป็นกลุ่มชนที่มีข้างทำให้เกิดประโยชน์อย่างมากในการอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ซึ่งการอพยพเข้ามาในประเทศไทยทางภาคอีสานตอนล่าง ชาวไทยเชื้อสายกวยนั้น เริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และต่อมาได้อพยพครั้งใหญ่เข้ามาในจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยธนบุรี^๖

^๔ ชู.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๒๔๒.

^๕ ดูรายละเอียดใน นาคสูตร; อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๔๓/๔๙๘-๕๐๒.

^๖ วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท, มหาวิทยาลัยมหิดล, สารานุกรมชนชาติกวย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

^๒ อาทิ ใน สิวานาคชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พญาข้างสีลวะ ดูรายละเอียดใน ชู.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๗๒/๓๐.

^๓ ชู.อป. (ไทย) ๓๒/๘๓/๒๔๒.

ภาษาในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายกวย เป็นภาษาที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม รวมทั้งคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมในประเพณี โพนซ่าง พิธีกรรมเกี่ยวกับซ่างมีทั้งข้อปฏิบัติ และข้อห้าม ลักษณะเหล่านี้ควรแก่การศึกษา อย่างยิ่ง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรม ในประเพณีโพนซ่าง

๓. วิธีการศึกษา

ข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้ในประเพณีโพนซ่าง ได้แก่ พระครูหาญ ปัญญาโร เจ้าอาวาสวัดป่าอากเจียง มีความรู้ในเรื่องประเพณีโพนซ่างอย่างดี นายหมีวิศาลางาม หมอสดำอาวูโส มีประสบการณ์ตรงในเรื่องประเพณีโพนซ่างมีตำแหน่งสูงสุดใน หมอซ่าง ส่วนนายบุญมา แสนดี หมอเสดียง อาวูโส ผู้มีความรู้มีประสบการณ์ตรงในเรื่องประเพณีโพนซ่างเป็นวิทยากรประจำศูนย์คชศึกษา เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แบ่งประเพณีโพนซ่างออกเป็น ๕ ระยะเวลา พบ ๑๗ ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีโพนซ่างของชาวไทยเชื้อสายกวยที่เด่นชัด มีดังนี้

ระยะที่ ๑ การเตรียมตัวก่อนออกไปคล้องซ่าง^๗

๑. การหาฤกษ์ยามสำหรับวันเดินทาง

^๗ สัมภาษณ์ พระครูหาญ ปัญญาโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอากเจียง จ.สุรินทร์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

๒. การจัดระบบการบังคับบัญชาใน หมู่มอซ่าง

๓. การเตรียมการทั่วไป
๔. การทำพิธีเช่นไหว้ผีปะกำ
๕. ผีประจำหมู่บ้าน

ระยะที่ ๒ ระหว่างการออกเดินทาง และตั้งค่ายพักแรมระหว่างทาง^๘

๖. พิธีบวงหมอซ่างใหม่
๗. พิธีกรรมเช่นสรวงพระครู
๘. พิธีสารภาพบาปและเปลื้องบาป
๙. การตั้งชมรมและวินัยภายในชมรม

ระยะที่ ๓ การทำพิธีบวงสรวงเมื่อจะเข้าป่า

๑๐. พิธีบวงสรวงเจ้าป่าเจ้าเขา
๑๑. พิธีเบิกบาท

ระยะที่ ๔ พิธีกรรมในช่วงระหว่างการคล้องซ่างป่า^๙

๑๒. ช่วงระหว่างทำการคล้องซ่าง
๑๓. การทำพิธีปัดรังควานซ่างเซलय
๑๔. พิธีลาผีป่าเพื่อเดินทางกลับบ้าน

ระยะที่ ๕ พิธีกรรมหลังคล้องซ่างเมื่อกลับถึงหมู่บ้าน

๑๕. พิธีเช่นผีปะกำของผู้ที่คล้องซ่างได้
๑๖. พิธีการแบ่งส่วนซ่าง

^๘ สัมภาษณ์ หมี วิศาลางาม, หมอดำ อาวูโส ศูนย์คชศึกษา จ.สุรินทร์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๙ สัมภาษณ์ บุญมา แสนดี, หมอเสดียง อาวูโส ศูนย์คชศึกษา จ.สุรินทร์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๓.

๑๗. พิธีฝึกช่างเชลย

๔. กรอบแนวคิดการวิจัย

๑. วัฒนธรรมคืออะไร^{๑๑} พอสรุปได้ดังนี้

คำว่า วัฒนธรรม แปลตามตัวอักษรหมายความว่า สภาพอันเป็นความเจริญงอกงามวัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรม วาจา ท่าทาง กิจกรรม และผลผลิตของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมผลิตหรือปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยผ่านการคัดเลือก ปรับปรุงและยึดถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมเป็นทั้งลักษณะนิสัยของคนหรือกลุ่มคนในชาติ ลัทธิ ความเชื่อ ภาษา ขนบธรรมเนียม อาหาร การกิน เครื่องใช้ไม้สอย ศิลปะต่างๆ ตลอดจนทั้งการประพฤติปฏิบัติในสังคม วัฒนธรรมไทย เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย เป็นรากฐานของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและแสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิและความภูมิใจร่วมกันของคนในชาติ วัฒนธรรมอันเป็นผลรวมจากความคิด สติปัญญาของมนุษย์ซึ่งได้สร้างสรรค์และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตนั้น อาจแบ่งออกได้ ๕ สาขา ดังนี้

๑) วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี

๒) วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำรงชีวิต หรือกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์

๓) วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ศาสนา คติธรรม

๔) วัฒนธรรมทางจารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณีและการประพฤติต่างๆ ในสังคม

๕) วัฒนธรรมทางสุนทรีย์ ได้แก่ ความงาม ความ ไพเราะ หมายถึง ศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ดุริยางคศิลป์

๒. วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๔ สาขา^{๑๑} คือ

๑) คติธรรม หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจ ซึ่งใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และได้มาจากศาสนา

๒) เนติธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่มีความสำคัญเท่ากับกฎหมาย ซึ่งบางอย่างกฎหมายไม่ได้ห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นสิ่งที่สังคมรังเกียจ เช่น การแต่งงานกันระหว่างหญิงชายพี่น้องร่วมสายโลหิต

๓) วัตถุธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกินดีอยู่ดี การก่อสร้างปูชนียสถาน ที่อยู่อาศัย และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

๔) สหธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางด้านสังคม คุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก รวมทั้งมารยาทที่

^{๑๑} นิตยา บุญสิงห์, วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๑๑} เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย, (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๑๒-๑๗.

บุคคลจะต้องติดต่อเกี่ยวข้องกันในสังคม เช่น มารยาทในโต๊ะอาหาร มารยาทในการพูด มารยาทในการเข้าสังคม

๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๕.๑ บทบาทของช่างในพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับช่าง ผู้เขียนได้ศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับช่างว่า “คติช่างในพระพุทธศาสนาจากหลักฐานศิลปะโบราณวัตถุแบบทวารวดี”^{๑๒} เป็นการศึกษาค้นคว้าถึงคติเรื่องช่างและบทบาทของช่างที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา ซึ่งได้นำมาเป็นโครงเรื่องประกอบ การสร้างศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปช่างในศิลปะโบราณวัตถุแบบทวารวดี ผลการศึกษาวิจัยทำให้ทราบว่า คติเกี่ยวกับเรื่องช่างในพระพุทธศาสนา ที่ได้นำมาเป็นโครงเรื่อง ประกอบการสร้างศิลปกรรมรูปช่างจากศิลปะแบบทวารวดีมีแนวโน้มว่า ได้รับอิทธิพลทั้งทางด้านคติและรูปแบบทางศิลปกรรมมาจากประเทศอินเดีย โดยแบ่งออกได้เป็น ๕ กลุ่ม คือ ศิลปกรรมรูปช่างจากคติเรื่องช่าง ศิลปกรรมรูปช่างจากคติเรื่องช่างประจำทิศ ศิลปกรรมรูปช่างจากคติเรื่องช่างที่เป็นบริวารของเทพและเทพี ศิลปกรรมรูปช่างที่แสดงภาพเล่าเรื่องในพุทธศาสนา และศิลปกรรมรูปช่างแบบอื่นๆ ที่ไม่ได้แสดงคติอย่างชัดเจน

๕.๒ บทบาทของช่างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี ผู้เขียนได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ช่างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี”^{๑๓} เป็นการศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับช่าง เป็นกรรรวบรวมเรื่องราวและบทบาทของช่างที่สำคัญจากวรรณคดีสันสกฤต เช่น มหาภารตะ รามายณะ และคัมภีร์ปราณะฉบับต่างๆ และจากวรรณคดีบาลี ได้แก่ พระไตรปิฎก พระธรรมบท ผลของการศึกษาวิจัยทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของช่าง และได้แนวความคิดว่าช่างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลีมาจากคติความเชื่อ สืบเนื่องมาจากศาสนา กล่าวคือ ช่างในวรรณคดีสันสกฤตเป็นช่างพาหนะของเทพเจ้า จึงมีบทบาทเพื่อช่วยเหลือรักษาจักรวาลโลกอยู่ประจำทิศ ๔ ทิศ และช่างเอราวัณมีส่วนช่วยพระอินทร์ในการทำให้ฝนตก ทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีความสุข และชาวอินเดียมีความเชื่อถือว่าพระคณศเทพเจ้าผู้มีเศียรเป็นช่างช่วยคุ้มครองผู้เดินทาง และช่วยให้ผู้นับถือบูชาประสบความสำเร็จในกิจการทั้งปวง

๕.๓ บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับช่าง ผู้เขียนได้ศึกษาเรื่อง ผีปะกำ: ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของชาวไทย-กวย

^{๑๒} สมชาติ มณีโชติ, “คติเรื่องช่างในพระพุทธศาสนาจากหลักฐานศิลปะโบราณวัตถุแบบทวารวดี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๕.

^{๑๓} ละเอียด วิสุทธิแพทย์, “ช่างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาภาษาตะวันออก: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕.

(ส่วย) เลี้ยงช้าง จังหวัดสุรินทร์^{๑๔} ผลการศึกษาปรากฏว่า ประการแรก พบว่า ฝีประจำอันเป็นฝีที่ประจำอยู่ในหนังปะกำ (บ่วงบาศสำหรับคล้องช้างป่า) นั้น ชาวกวยเลี้ยงช้างเชื่อว่า ประกอบด้วยวิญญาณ ๒ ประเภทด้วยกัน คือ“พระครู” ซึ่งเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่มีสถานภาพเทียบเท่าเทพ และวิญญาณของบรรพบุรุษในสายตระกูลที่เคยเป็นหมอช้าง พวกเขาเชื่อว่า ฝีปะกำสามารถให้คุณและให้โทษมนุษย์ได้ ดังนั้น จึงต้องมีการเซ่นสรวงบูชาอยู่เสมอ ผลการศึกษายังพบว่าความเชื่อนี้มีได้มีอยู่เฉพาะในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายกวยเลี้ยงช้างเท่านั้น หากยังมีแพร่หลายในกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีอาชีพคล้องช้างตามภูมิภาคต่างๆ ด้วย ขณะเดียวกันหมอช้างในราชสำนักที่นับถือพระพิฆเนศวร ซึ่งหมอช้างชาวไทยเชื้อสายกวย และหมอช้างพื้นเมืองบางกลุ่มไม่รู้จกกันนั้น ก็รับรู้และนับถือฝีปะกำด้วยเช่นกัน ประการที่สอง พบว่า ระบบความเชื่อเรื่องฝีปะกำสะท้อนให้เห็นถึงระบบอำนาจของผู้อาวุโสในตระกูลได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องฝีปะกำเป็นคติความเชื่อในลักษณะการถ่ายทอดอำนาจจากผีบรรพบุรุษไปสู่ผู้อาวุโสในสายตระกูล ทำให้ผู้อาวุโสได้รับความเคารพเชื่อฟังจากสมาชิกในตระกูล เป็นผู้ผู้นำในการประกอบพิธีเซ่นสรวงฝีปะกำ รวมทั้งเป็นผู้มีอำนาจสั่งการทุกอย่างใน

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับฝีปะกำ ประการที่สาม พบว่า คติความเชื่อเรื่องฝีปะกำ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างสังคมส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบทางโครงสร้างเศรษฐกิจ และการควบคุมการใช้ทรัพยากรของชุมชน บทบาทของเพศชายและเพศหญิง การจัดระเบียบครอบครัว เครือญาติและสายตระกูล ตลอดจนคติความเชื่อของพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีอื่นๆ ในชุมชน อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมความเชื่อเรื่องฝีปะกำดำรงอยู่ในชุมชนทุกวันนี้ ยังคงทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในระดับ คือ ระดับครอบครัว และระดับปัจเจกบุคคล ในระดับครอบครัว ฝีปะกำตอบสนองต่อการสืบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เห็นได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต ซึ่งยังคงมีการเซ่นฝีปะกำอยู่ และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการพาช้างไปเที่ยวเพิ่มขึ้นมา ส่วนระดับปัจเจกบุคคล ก็จะพบว่ามีการเซ่นฝีปะกำกันบ่อย เมื่อลูกหลานเจ็บไข้ได้ป่วย และแก้บนในเรื่องต่างๆ ก็เกี่ยวกับปัญหาความคับข้องใจส่วนบุคคล ซึ่งนับว่าจะทวีมากขึ้นเรื่อยๆ

๕.๔ บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการโพนช้าง ข้อถ้อยปฏิบัติต่อไปนี้เป็นที่รู้จักกันในหมู่ชาวกวยเลี้ยงช้างว่า

^{๑๔} สมหมาย ชินนาค, “ฝีปะกำ: คติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษไทย-กวย (ส่วย) เลี้ยงช้าง จังหวัดสุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต**, (สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๙-๑๗๘.

“การเข้าปะกำ”^{๑๕} ทุกคนและทุกฝ่าย คือ ทั้งผู้ไปคล้องช้างและทางบ้านต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดถ้าละเมิดอาจจะประสบเภทภัยถึงตายได้ ข้อถือปฏิบัติดังกล่าวมี ดังนี้

๑) ข้อถือปฏิบัติสำหรับผู้ออกคล้องช้าง

๑.๑) ห้ามแต่งกายสวยงาม ให้ใส่เสื้อผ้าเก่าๆ (โบราณที่เดียวไม่ใช่เสื้อเลย) (เพราะว่า คนที่เดินทางเข้าป่าไปนั้นไม่จำเป็นจะต้องแต่งตัวให้สวยงาม แต่งตัวให้มีความกลมกลืนกับป่าและธรรมชาติต้องการให้ความเคารพแก่ผีป่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่อยู่ในป่า)

๑.๒) หลังพิธีเซ่นผีปะกำแล้ว ห้ามขึ้นเรือนอีกจนกว่าจะเดินทางกลับและเชิญหนังปะกำขึ้นไว้บนศาลแล้ว (เพราะว่า เป็นการตัดสินใจมุ่งมั่นที่จะเดินทางไปคล้องช้างในป่าอย่าได้ทวงหน้าพะวงหลังอาลัย และเป็น การเสริมสร้างกำลังใจให้เข้มแข็งพร้อมที่จะเดินทางไปคล้องช้างป่าจนกว่าจะกลับ มายังหมู่บ้านถึงจะขึ้นบ้านของตนเองได้)

๑.๓) ห้ามยุ่งเกี่ยวทำนองชู้สาวกับสตรีเป็นอันขาด ฝ่าฝืนจะถูกเสือกคาบไปกิน (เพราะว่า หมอช้างที่เดินทางไปคล้องช้างนั้น จะต้องรักษาศีล ๕ จะทำให้มีสมาธิในการคล้องช้างถ้าไปยุ่งเกี่ยวกับสตรีทำให้จิตใจเห

มอลอยหลงไหลทำให้ขาดสติได้รับอันตรายจากสัตว์ป่าร้ายโดยเฉพาะเสือที่จะมาทำร้ายได้ในขณะที่อยู่ในป่า)

๑.๔) ห้ามใช้ผ้าขาวม้าโพกศีรษะขณะเดินทาง (เพราะว่า ผ้าขาวม้าใช้ในการเปียงป่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ และอาจไปติดกับกิ่งไม้ได้เพราะอยู่บนหลังช้างป่าที่เดินทางไปนั้นมีต้นไม้ใหญ่ หมอช้างอยู่บนหลังช้างถ้ามีผ้าขาวม้าอยู่ที่ศีรษะจะทำให้ไปเกี่ยวกับกิ่งไม้ตกลงจากหลังช้างและได้รับอันตรายจากการถูกช้างเหยียบและอันตรายต่างๆ อีกก็ได้)

๑.๕) ต้องเคารพและเชื่อฟังหมอเฒ่าอย่างเคร่งครัด (เพราะว่า การเดินทางไปคล้องช้างป่ามีหมอช้างไปกันเยอะอาจจะมีเรื่องไม่เข้าใจกันทะเลาะเบาะแว้งกัน ทำให้เสียหายนคล้องช้างไม่ได้ หมอช้างทุกคนต้องเคารพและเชื่อฟังหมอเฒ่าอย่างเคร่งครัดจะได้ผ่านปัญหาต่างๆ ไปได้ด้วยดี)

๑.๖) พูดกันด้วยภาษาป่าหรือภาษาผี (ภาษาโพน) เท่านั้น ห้ามพูดภาษาพื้นบ้านตน (เพราะว่า เวลาอยู่ในป่าต้องพูดให้น้อยที่สุดเพื่อจะได้มีสมาธิในการคล้องช้างป่าและเชื่อฟังครูบาใหญ่จะสื่อสารกันด้วยภาษาผีเพื่อให้เข้าใจในการสื่อสารตลอดการคล้องช้างป่า)

๑.๗) ห้ามพูดเท็จหรือมีความลับต่อกัน (เพราะว่า การโกหกจะทำให้การคล้องช้างไม่ประสบความสำเร็จ หมอช้างทุกคนต้องรักษาศีลห้าห้ามพูดโกหกและให้มีความไว้วางใจกับกลุ่มหมอช้างด้วยกัน)

^{๑๕} เจริญ ไวรวิจกุล, กฤษณา วงษา สันต์ และสาโรช อารยพงศ์, “การสำรวจวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูลโครงสร้างและภาวะการรับรู้”. วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล: กรณี เขมรลาว ส่วย สุรินทร์, (กรุงเทพฯ: บริษัทสารมวลชน จำกัด. ๒๕๒๓): ๓๕-๓๖.

๑.๘) หมอช่างคนอื่นๆ ต้องเข้านอน หลังหมอเฒ่า ก่อนนอนต้องกราบไหว้ผีปะกำ และครุบา (เพราะว่า หมอช่างทุกคนให้ความเคารพในหมอช่างที่เป็นหัวหน้าด้วยความศรัทธา จากหัวใจเป็นเหมือนผู้นำในการคล้องช้างและสามารถติดต่อกับผีบรรพบุรุษที่สถิตในหนังปะกำที่หมอช่างทุกคนต้องกราบไหว้ เพื่อเป็นสิริมงคลให้ช่วยคุ้มครอง ก่อนนอนทุกคืนจะได้ไม่มีอันตรายต่างๆ มาทำร้าย หมอช่างได้รับการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หมอช่างให้ความเคารพ)

๑.๙) เมื่อสูบบุหรี่ต้องบังแสง จะให้คนอื่นเห็นแสงไฟบุหรี่ไม่ได้ (เพราะว่า จะทำให้เกิดไฟไหม้ป่าได้ และเป็นการป้องกันไม่ให้สัตว์ป่าเห็นว่ามีคนอยู่จะทำให้ตื่นหนีไปหมด)

๑.๑๐) ห้ามคล้องลูกช้างป่าที่ยังไม่หย่าแม่เป็นอันตราย (เพราะว่า เมื่อหมอช่างได้ช้างป่ามาแล้วต้องนำมาฝึกให้เชื่องก่อน ถ้าได้ลูกช้างป่ามาที่ยังไม่หย่ามันอาจจะตายได้ และแม่ช้างป่านั้นตามสัญชาตญาณจะหวงลูกมากสามารถทำอันตรายหมอช่างถึงชีวิต)

๒) ข้อถือปฏิบัติสำหรับผู้อยู่ทางบ้าน

๒.๑) ห้ามรับคนอื่นขึ้นพักบ้านเป็นอันตราย (เพราะว่า การที่让别人มาพักในบ้านอาจจะทำให้ภรรยาหรือลูกได้รับอันตรายจากคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติมาทำร้าย บางครอบครัวไม่มีผู้ชายอยู่อาจจะมึโจรขโมยมาปล้นหรือทำร้ายคนในครอบครัวได้ เป็นการป้องกันภัยต่างๆ ไปในตัว)

๒.๒) ห้ามนั่งตามชั้นบันไดโดยเด็ดขาด (เพราะว่า การนั่งบนชั้นบันไดนั้น

ตามคำบอกเล่าจะทำให้มีอุปสรรคในการคล้องช้างป่าและไม่ได้ช้างป่ามา เพราะมีขั้นตอนอุปสรรคมาขัดขวางกันความสำเร็จอยู่ทำให้คล้องช้างป่าได้อย่างยากลำบาก)

๒.๓) หัวหน้าบ้านหรือหัวหน้าครอบครัว ไม่ว่าจะหญิงหรือชายต้องไว้ผมยาว (เพราะว่า ตามคำบอกจะทำให้สมาชิกในครอบครัวที่ไปคล้องช้างนั้นมีชีวิตที่สั้นอาจจะส่งผลให้เจ็บป่วยเป็นไข้ป่า ได้รับอันตรายจากสัตว์ป่าและอื่นๆ ถึงชีวิต ฉะนั้น จะไม่มีการตัดผมจนกว่าหมอช่างจะเดินทางกลับมาตามความเชื่อ จะทำให้หมอช่างนั้นมีชีวิตที่ยืนยาวและไม่เจ็บไข้ตลอดการเดินทาง)

๒.๔) ห้ามขานหรือตบพักทายจากบนบ้าน ไม่ว่าจะมึผู้มาเยือนในเวลาใด (เพราะว่า คนที่อยู่บนบ้านนั้นได้ยินเสียงเรียกขานไม่ทราบว่าเป็นคนหรือผีมาเรียกเอาขวัญไป ทำให้ขวัญหายและได้รับอันตรายถึงชีวิตจนกว่าจะได้เห็นหน้าตาและรู้จักจึงจะสนทนาพูดคุยด้วย)

๒.๕) ให้ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสาวเทวดาก่อนเข้านอนทุกคืน (เพราะว่า ชาวไทยเชื่อสายก๊วยให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างมาก เพื่อช่วยดลบันดาลให้ไปคุ้มครองหมอช่างที่เดินไปในป่าจะต้องเผชิญอันตรายให้อยู่รอดปลอดภัย อาศัยการสวดมนต์อ่อนวอนทุกคำคืนก่อนนอน)

๒.๖) ห้ามพูดเท็จ ดุด่า กล่าวถ้อยคำหยาบ (เพราะว่า สมาชิกของหมอช่างที่เดินทางไปคล้องช้างป่านั้นต้องพูดด้วยภาษาที่สุภาพ ไม่ดุด่า กล่าวถ้อยคำที่หยาบคายจะเป็นการสาปแช่ง จะทำให้ผิดผีปะกำ คนที่

พูดคำหยาบจะถูกผีเข้าสิงและทำร้าย ต้องมีการเซ่นบอกล่าวขอขมาต่อผีประจำ)

๒.๗) ห้ามนุ่งผ้าใหม่ (เพราะว่า การแต่งกายแต่งตัวใหม่นั้นจะทำให้สมาชิกในครอบครัวหมองช้ำนั้นดูดีและสวยงามทำให้มีบุคคลอื่นมาชอบ ทำให้เกิดการผัดผีไปมีสามีใหม่ได้)

๒.๘) ขณะหุงข้าวเข้าครัวห้ามซักฟืน ออกให้ตันเข้าเท่านั้น (เพราะว่า ในสมัยก่อนนั้นไม่นิยมใช้ถ่านต้องใช้เวลาและเสียเวลาในการเผาอยู่ยากมาก ชาวไทยเชื้อสายกวยนิยมหุงหาอาหารด้วยฟืน เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวกต่อการประกอบอาหาร ห้ามซักฟืนออกจะทำให้อายุสั้น ถ้าตันฟืนเข้าจะทำให้ชีวิตยืนยาวและได้ตามความประสงค์ถ้าหากไปคล้องข้างป่า)

๒.๙) ขณะตัดหรือผ่าฟืน ห้ามใช้เท้าเหยียบ ให้ฟืนจนกว่าจะขาดไปเอง (เพราะว่า ฟืนเป็นสิ่งที่ให้พลังงานและความร้อนในการประกอบอาหาร ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ควรใช้เท้าเหยียบ ชาวไทยเชื้อสายกวยมีข้อห้ามใช้เท้าเป็นสิ่งที่ต่ำต้อย ต้องใช้มีดตัดเป็นการให้ความเคารพต่อไฟที่ใช้หุงหาอาหาร)

๓.๓ บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการโพนข้าง การโพนข้าง^{๑๖}

^{๑๖} จ้านงค์ ทองประเสริฐ, “ภาษาของเรา ภาษาผีที่ใช้ในการคล้องข้าง”. “แหล่งโบราณคดีในประโคนชัย” และ “ปราสาทหินพนมรุ้ง”, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนายรูป ธรรมกุล ป.ช. ๒๕๒๙: ๑๑๙-๑๒๙.

หมายถึง การที่หมองช้ำข้างที่ข้างต่อและใช้บ่วงบาศ (เชือกปะกำ) โคล้งข้างป่าหรือข้างเถื่อน แล้วนำมาฝึกหัดให้เชื่องเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นวิธีการจับข้างที่นิยมในหมู่ของชาวไทยเชื้อสายกวยที่สุรินทร์ หนังสือนิทานโบราณคดี พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระยาตำราจรราชานุภาพ ได้กล่าวถึงวิธีจับข้างในเมืองไทยว่ามี ๓ อย่าง เรียกว่า “วังข้าง” อย่างหนึ่ง “โพนข้าง” อย่างหนึ่ง “จับเหนียด” อย่างหนึ่ง แต่ในหนังสือ “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานุภาพ ได้กล่าวถึงวิธีจับข้างในเมืองไทยว่ามี ๓ อย่าง เรียกว่า “วังข้าง” อย่างหนึ่ง “โพนข้าง” อย่างหนึ่ง “จับเหนียด” อย่างหนึ่ง แต่ในหนังสือ “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานุภาพ ตอนว่าด้วยอัยการข้าง มี ๔ อย่าง ตั้งแต่โบราณจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ อย่างที่ ๑ เรียกว่า “โพนข้าง” อย่างที่ ๒ เรียกว่า “วางข้าง” หรือ “วังข้าง” อย่างที่ ๓ “คล้องในเหนียด” อย่างที่ ๔ “คล้องข้างโคลงกลางแปลง”

เกณฑ์และวิธีการวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์คำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมในประเพณีโพนข้าง แนวคิดวัฒนธรรมทางภาษา ประเภทวัฒนธรรม^{๑๗} และแนวคิดในงานวิจัยทางประเพณีไทยวัฒนธรรม^{๑๘} นำความรู้มาสร้างเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา
๒. คำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุ
๓. คำศัพท์วัฒนธรรมทางจิตใจ

^{๑๗} นิตยา บุญสิงห์, วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔-๘๓.

^{๑๘} อนุমানราชธน, พระยา, วัฒนธรรมไทยเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๓๘-๕๐.

๔. คำศัพท์วัฒนธรรมทางจารีต

๖. ผลการศึกษา

พบคำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมใน ประเพณีโพนซ้าง แยกเป็นคำศัพท์แต่ละ ประเภทสาขาของวัฒนธรรม ดังนี้

๑. คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา

วัฒนธรรมทางภาษา คือ ภาษาเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรม และภาษาเป็น เครื่องมือสื่อความหมายให้คนในชาติเข้าใจกันได้ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทานชาวบ้าน ดัง ตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

เพะทอ แปลว่า โโกหก

...ชาวไทยเชื้อสายกวยที่มีสมาชิกไป โพนซ้าง มีกฎค้ำห้าห้ามพูดเพะทอ (โกหก) ดุด่าหรือใช้ถ้อยคำหยาบคายกับเด็ก...^{๑๔}

ประเพณีโพนซ้างของชาวไทยเชื้อสายกวย ที่ปรากฏในพิธีเช่นไหว้ผีปะกำเป็น กฎข้อห้ามสำหรับผู้ที่อยู่ทางบ้าน มีสมาชิกใน ครอบครัวเดินทางไปคล้องซ้างป่า มีข้อห้ามไม่ให้พูดโกหก ให้พูดแต่ความจริง ห้ามดุด่าว่ากล่าวเด็กลูกหลานด้วยถ้อยคำหยาบคาย จะส่งผลให้ผีตผีปะกำ ทำให้ผู้ที่ไปคล้องซ้างป่า เจ็บป่วย มีอันตรายถึงชีวิต และคนอยู่ที่บ้านก็จะเจ็บป่วยไม่สบายได้ ถ้าผีตผีปะกำจะทำให้ไม่สบายใจวิตกกังวลถึงทางกายป่วยได้ ดังนั้น

ชาวไทยเชื้อสายกวยไม่กล้าที่จะทำผิดกฎข้อห้ามนี้ เพราะมีคนในหมู่บ้านทำผิดแล้วได้รับอันตรายถึงชีวิตได้นั้น

จากตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า ชาวไทยเชื้อสายกวย เป็นผู้รักษาคำสัตย์ในคำพูด ซึ่งในพระพุทธศาสนาสอนให้ชาวพุทธรักษาในศีล ๕ ห้ามพูดโกหก เพราะการพูดโกหกนั้นทำให้มนุษย์เสียความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้ อยู่ในสังคมยากลำบาก ชาวไทยเชื้อสายกวย ยังให้ความสำคัญความศรัทธาในการรักษาศีลเป็นที่ตั้ง และรักษาตนให้อยู่ในธรรมตลอด การดำเนินชีวิตได้อย่างงดงามตามครรลองที่เรียบง่ายของชาวพุทธที่ดี

๒. คำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุ

วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตอันมีอยู่มากหลาย ชนิดแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและความนิยมของท้องถิ่น ส่วนใหญ่อาศัยวัสดุที่หาง่าย หรือมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ใบตาล กะลามะพร้าว ดินเหนียว ภาชนะและสิ่งของที่นำมาประดิษฐ์ เช่น กระบุง ตะกร้า ขาม โอง เคียวเกี่ยวข้าว มีด พร้า ผ้าทอ เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

ปลี แปลว่า ดอกไม้

...หมอซ้างที่ทราบว่าเป็น ตนเองมีความผิด ก็จะเตรียมเครื่องประกอบที่ใช้

^{๑๔} พิธีเช่นไหว้ผีปะกำ สัมภาษณ์ พระครูหาญ ปัญญาธโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอากเจียง จ.สุรินทร์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

สำหรับทำพิธีปะสะไว้ดังนี้ (๑) ข้าวสาร ๑ ถ้วย (๒) ปลี (ดอกไม้) จำนวน ๕ ดอก^{๒๐}

ในพิธีสารภาพบาปและเปลื้องบาปชาวไทยเชื้อสายกวยที่เข้าร่วมประเพณีโพนซ่างทุกคนหมอซ่างต้องมีความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ ดำรงตนอยู่ในศีล ไม่ผิดศีล ไม่พูดโกหก ไม่มีหนี้สิน ถ้าหมอที่มีความผิดเป็นมลทิน จะไม่ได้รับอนุญาตให้ร่วมเดินทางไปคล้องซ่างป่า เว้นแต่ความขี้ขางผู้นั้นจะทำพิธีเปลื้องบาปต่อครูบาใหญ่ ความขี้ขางต้องเตรียมเครื่องเช่น และบูชาตนเอง ดอกไม้จำนวน ๕ ดอก แสดงถึงความเคารพอ่อนน้อม ทำให้โชคดีในการคล้องซ่างป่า ปลอดภัยจากอันตรายในการเดินทางทั้งไปคล้องซ่างป่าและเดินทางกลับมา ยังหมู่บ้านตากกลางอย่างมีความสุข สร้างความภาคภูมิใจให้แก่วงศ์ตระกูล โดยเฉพาะการยอมรับในสิ่งที่ทำผิดด้วยดอกไม้ ชาวไทยเชื้อสายกวยถือว่า เป็นการให้เคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ครูบาใหญ่ ยอมรับความติงามของหมอซ่างนั้น

จากตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า ชาวไทยเชื้อสายกวย เกรงกลัวตัวบาปที่ตนทำผิด ได้จัดให้มีพิธีชำระบาปด้วยดอกไม้ แล้วกราบไหว้เพื่อขอขมาในสิ่งที่ตนทำผิดเพื่อให้มีจิตใจบริสุทธิ์ พร้อมทั้งจะเดินทางไปคล้องซ่างป่า ซึ่งในพระพุทธศาสนาที่สอนให้ชาวพุทธทุกคนเกรงกลัวต่อบาป ให้ตั้งมั่นในความดี ชำระ

จิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการทำบุญ และสำนึกผิดในการกระทำที่ไม่ดี แล้วให้ปฏิบัติตนใหม่ทำแต่ความดี เพื่อจะได้มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข

๓. คำศัพท์วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจ คือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ และความศรัทธา ในด้านศาสนา ศิลธรรม และจริยธรรมซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเป็นมนุษย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

เซนทำ แปลว่า ศิลธรรม

ก่อนการออกไปคล้องซ่างป่าทุกครั้ง จะต้องมีการสะสางโทษที่หมอซ่างร่วมคณะเคยกระทำความผิดไว้ เพื่อให้หมอซ่างทุกคนบริสุทธิ์ ปราศจากมลทินทั้งปวง ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่หมอซ่างทั้งปวงมีความสำนึกว่า วิชาของพวกเขาคือวิชาที่เสี่ยงต่อชีวิตและความตาย พฤติกรรมทางเซนทำ (ศิลธรรม) ของกลุ่มจึงถือเป็นสิ่งสำคัญของชีวิต...^{๒๑}

การทำพิธีสารภาพบาปและเปลื้องบาปของชาวไทยเชื้อสายกวย ที่ได้ทำการเลียงซ่างเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ ก่อนที่หมอซ่างจะเดินทางไปคล้องซ่างป่า ต้องมีการชำระร่างกายและจิตใจของความขี้ขางให้บริสุทธิ์ หมอซ่างทุกคนที่ทำผิดไว้ต้องผ่านพิธีชำระบาปให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ปราศจากข้อกล่าวหาทุกข้อ ด้วยพิธีนี้เป็นสิ่งสำคัญและความขี้ขางสำนึกว่า อาชีพการคล้องซ่างเป็นอาชีพที่เสี่ยง

^{๒๐} พิธีสารภาพบาปและเปลื้องบาป, สัมภาษณ์ พระครูหาญ ปัญญาโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอ้าเจียง จ.สุรินทร์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

^{๒๑} อั้งแล้ว

ต่อความตายได้ตลอดเวลา หมอช่างทุกคน ต้องอยู่ในศีลธรรมอันดี มีความประพฤติที่ดี เพราะชีวิตหมอช่างทุกคนมีคุณค่าไม่ควรมาทำเล่น เป็นการทำให้จิตใจของหมอช่างมีจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถต่อสู้กับความยากลำบากในป่าได้ และโชคดีก็กลับมาจากการคล้องช้างป่า

จากตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า ชาวไทยเชื้อสายกวย ให้ความสำคัญมากในการรักษาศีลตั้งตนอยู่ในธรรม ให้ตั้งมั่นในศีล ๕ ไม่ฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนผู้อื่น หมอช่างทุกคนที่ทำผิดต้องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เพื่อรักษาธรรมรักษาใจให้มีความตั้งมั่นในศีล เพราะเชื่อว่าถ้ามีศีลมีธรรม ตั้งมั่นในความดี จะสามารถทำให้หมอช่างเดินทางไปคล้องช้างป่า และกลับมาได้อย่างปลอดภัยตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวัน

๔. คำศัพท์วัฒนธรรมทางจารีต

วัฒนธรรมทางจารีต คือ เป็นเครื่องผูกพันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทั้งที่เป็นกลุ่ม เช่น ระดับชาติ และที่เป็นกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มท้องถิ่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

บ๊ยะหงัด แปลว่า เชื้อฟิง

ผู้ที่มีตำแหน่งมะและจานั้นจะต้องบ๊ยะหงัด (เชื้อฟิง) คำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่เหนือตนอย่างเข้มงวดไม่สูบบุหรี่ขณะอยู่บนหลังช้าง รับประทานชิ้นส่วนสัตว์ป่าบางอย่างเป็นอาหารไม่ได้ เช่น ขา หัวและเครื่องใน และในระหว่างที่พักอยู่ในที่พักกลางป่า จะต้องคอยรับใช้ครุบาใหญ่คอยต้มน้ำร้อนให้

ครุบาใหญ่ทุกเช้าเย็น อีกทั้งต้องคอยจุดบุหรี่ให้ครุบาใหญ่เมื่อต้องการจะสูบบุหรี่อีกด้วย^{๒๒}

ในการจัดระบบการบังคับบัญชาในหมู่หมอช่างชาวไทยเชื้อสายกวย ที่ออกไปคล้องช้างป่า นั้น จะได้รับตำแหน่งการคล้องช้างจากต่ำสุดไปหาสูงสุดนั้น แสดงว่า หมอช่างสามารถคล้องช้างป่าได้เพิ่มมากขึ้น ได้ทำพิธีการยอมรับจากหมอช่างและครุบาใหญ่ บรรดาหมอช่างตำแหน่งต่างๆ มะและจาดังกล่าว เชื้อฟิงคำสั่งผู้บังคับบัญชาที่เหนือกว่า ได้แก่ หมอสดำ หมอเสเตียงและครุบาใหญ่ ตามลำดับ ตามกฎข้อห้ามอย่างเข้มงวด ห้ามสูบบุหรี่ขณะอยู่บนหลังช้าง ห้ามรับประทานชิ้นส่วนสัตว์ป่าบางอย่างเป็นอาหารอาจเป็นการทำร้ายเจ้าป่าเจ้าเขาโดยไม่ได้เจตนา โดยเฉพาะหัวและเครื่องใน ในระหว่างที่พักกลางป่า จะต้องคอยรับใช้ครุบาใหญ่ คอยต้มน้ำร้อนให้ครุบาใหญ่ ทั้งเช้าและเย็น จุดบุหรี่ให้ครุบาใหญ่ ต้องการสูบบุหรี่เป็นการปฏิบัติตามความอาวุโส และเพื่อต้องการให้ครุบาใหญ่ถ่ายทอดศิลปะวิทยา คาถาเทคนิคในการคล้องช้างป่า ซึ่งความรู้อันสูงที่เป็นครุบาใหญ่จะมีกฎข้อห้ามในการถ่ายทอดวิชาให้เฉพาะกลุ่มที่เป็นความรู้อันสูงชาวไทยเชื้อสายกวย โดยต้องเป็นลูกหลานและญาติเท่านั้น จะไม่ถ่ายทอดให้ลูกเขยเด็ดขาดตามข้อห้าม

^{๒๒} การจัดระบบการบังคับบัญชาในหมู่หมอช่าง สัมภาษณ์ พระครูหาญ ปัญญาโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอาเจียง จ.สุรินทร์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

จากตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า ชาวไทยเชื้อสายกวย ให้ความเคารพในครุบาใหญ่ เชื้อฟิงผู้ที่อาวุโส ในทางพระพุทธศาสนาได้สั่งสอนให้ทำความดี เชื้อฟิงผู้อาวุโสมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิต โดยเฉพาะการเดินทางไปคล่องข้างป่านั่น ต้องอาศัยหมอข้างอาวุโสผู้ที่อำนาจการที่เด็ดขาด เพราะการคล่องป่าเต็มไปด้วยอันตราย ดังนั้น หมอข้างจึงเชื่อหมอข้างอาวุโส ซึ่งยึดหลักตามวิถีคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญในการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย

นอกจากนี้ สาเหตุที่ลูกหลานชาวไทยเชื้อสายกวย นิยมนำนาค ขึ้นนั่งบนหลังช้างเผือกออกไปอุปสมบท อีกนัยยะหนึ่ง ช้างก็หมายถึง นาค คือ สัตว์ผู้ประเสริฐ อยู่ในตัวเดียวกัน หากบุตรผู้มีศรัทธาได้นั่งบนหลังช้างไปอุปสมบท เป็นสิริมงคลต่อชีวิตทั้งผู้อุปสมบท ตลอดถึงบิดา มารดา ถือว่า ได้ทำบุญกุศลมาก ที่ได้มีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมบุตรผู้มีศรัทธาให้ได้ต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยาวนานตลอดไป

๗. บทสรุป

คำศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมในประเพณีโพนซ่าง พบว่า มีการใช้คำสะท้อนวัฒนธรรมในประเพณีโพนซ่าง จำนวนมาก เช่น ศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา ศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุ ศัพท์วัฒนธรรมทางจิตใจ และศัพท์วัฒนธรรมทางจารีต ชาวไทยเชื้อสายกวยยังรักษาประเพณีวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างไว้อย่างดี และถือว่า การให้ความเคารพต่อศาลปะกำ การเซ่นไหว้ รักษาประเพณีโพนซ่าง ยังคงอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งคนส่วนมากไม่รู้เลยค่าเหล่านี้ ชาวไทยเชื้อสายกวยใช้เป็นคำที่สะท้อนวัฒนธรรม และเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่งดงามใช้เป็นจำนวนมาก เป็นเพราะว่า ความเจริญก้าวหน้าในปัจจุบันมีวัฒนธรรมของชาวต่างชาติได้หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนของชาวไทยเชื้อสายกวยที่เลี้ยงช้าง จึงทำให้การรักษาวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาวไทยเชื้อสายกวยเลี้ยงช้าง ได้กลายเป็นการเลี้ยงช้างไว้เพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเท่านั้น

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- เจริญ ไวรวัจนกุล กฤษณา วงษาสันต์ และสาโรช อารยพงศ์. “การสำรวจวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำมูล โครงสร้างและภาวะการรับรู้”. **วัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำมูล: กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์**, กรุงเทพมหานคร: บริษัทสารมวลชน จำกัด. ๒๕๒๓: ๓๕-๗๖.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. “ภาษาของเรา ภาษาผีที่ใช้ในการคล้องช้าง”. “**แหล่งโบราณคดีในประโคนชัย**” และ “**ปราสาทหินพนมรุ้ง**”. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายธูป ธรรมกุล ป.ช., ๒๕๒๙: ๑๑๙-๑๒๙.
- นิตยา บุญสิงห์. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๖. หน้า ๑๒-๑๓.
- ละเอียด วิสุทธิแพทย์. “ช้างในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี”. **ปริญญาานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. สาขาภาษาตะวันออก: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.
- วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท, มหาวิทยาลัยมหิดล. **สารานุกรมชนชาติกวย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘.
- สมชาติ มณีโชติ. “คติเรื่องช้างในพระพุทธศาสนาจากหลักฐานศิลปะโบราณวัตถุแบบทวารวดี”. **ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. สาขาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.
- สมหมาย ชินนาค. “ผีปะกำ: คติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษไทย-กวย (ส่วย) เลี้ยวช้าง จังหวัดสุรินทร์”. **ปริญญาานิพนธ์มานุษยวิทยาามหาบัณฑิต**. สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สัมพันธ์ บุญมา แสนดี. หมอเสดียงอาวุโส ศูนย์คชศึกษา จ.สุรินทร์, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๓.
- สัมพันธ์ พระครูหาญ ปัญญาโร. เจ้าอาวาสวัดป่าอ้าเจียง จ.สุรินทร์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.
- สัมพันธ์ หมิว ศาลางาม. หมอคำอาวุโส ศูนย์คชศึกษา จ.สุรินทร์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.
- เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย**. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, ๒๕๑๖. หน้า
- อนุমানราชธน, พระยา. **วัฒนธรรมไทยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

CONCEPTION OF BUDDHIST KINGSHIP IN THAILAND: COMPARATIVE STUDIES IN
SUKHOTHAI, AYUADHYA AND JOSEON DYNASTIES

มโนทัศน์เรื่องพุทธกษัตริย์ภาวะในประเทศไทย: การศึกษาเปรียบเทียบราชวงศ์สุโขทัย
ราชวงศ์อยุธยาและราชวงศ์โจซอน

Asst.Prof.Kowit Pimpuang, Ph.D.¹

Abstract

In Sukhothai and Ayudhya dynasties, Kings were regarded as Lord of life and had a good relationship to Buddhism. They, as the righteous state rulers, not only supported Buddhism, but also utilized the Buddhist concepts of kingship to enhance and maintain their political power. Buddhism especially Mahayana sect in Pre-Joseon dynasty, like Sukhothai and Ayudhya dynasties, once used to flourish under the patronage of Buddhist Kings, but it declined after the collapse of Buddhist Kings. In Joseon dynasty, Kings, as Lord of life, turned to support Neo-Confucianism and oppressed Buddhism obviously. About this phenomenon, there seems to be the obvious dissimilarity as compared to Sukhothai and Ayudhya dynasties, because such the phenomenon never occurred. Furthermore, there was no phenomenon of Neo-Confucianism against Buddhism in Sukhothai and Ayudhya dynasties like Joseon dynasty. Always, Buddhism and Buddhist Kings are found to play a large role together in Sukhothai and Ayudhya dynasties. However, the similarity of Kings in Sukhothai, Ayudhya and Joseon dynasties, as righteous state rulers, is found undoubtedly.

Keywords: Buddhist Kingship, Sukhothai, Ayudhya, Joseon Dynasty

---

¹ Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok.

มโนทัศน์เรื่องพุทธกษัตริย์ภาวะในประเทศไทย: การศึกษาเปรียบเทียบราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์อยุธยาและราชวงศ์โจซอน

บทคัดย่อ

ในราชวงศ์สุโขทัยและราชวงศ์อยุธยาพระมหากษัตริย์ได้รับการนับถือว่าเป็นเจ้าชีวิตและมีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับพระพุทธรูปทุกพระองค์ทรงเป็นธรรมิกราช ซึ่งนอกจากจะทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกแล้วยังได้ใช้มโนทัศน์พุทธกษัตริย์ภาวะเพื่อสนับสนุนและคงไว้ซึ่งอำนาจการปกครองอีกด้วย พุทธศาสนาโดยเฉพาะนิกายมหายานในยุคก่อนราชวงศ์โจซอนเคยรุ่งเรืองอย่างมากโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกเหมือนในราชวงศ์สุโขทัยและราชวงศ์อยุธยา แต่ก็ได้เสื่อมลงตามการเสื่อมอำนาจปกครองพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพุทธมามกะ พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์โจซอนซึ่งได้รับการนับถือว่าเป็นเจ้าชีวิตได้ทรงให้การอุปถัมภ์ลัทธิขงจื้อแนวใหม่และกตัญญูพระพุทธรูปอย่างชัดเจน ปรากฏการณ์เช่นนี้มีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงเพราะไม่เคยเกิดขึ้นในราชวงศ์สุโขทัยและอยุธยา อีกทั้งปรากฏการณ์ที่ลัทธิขงจื้อแนวใหม่เกิดปะทะกับพระพุทธรูปก็ไม่เคยมีในราชวงศ์สุโขทัยและอยุธยาเหมือนอย่างที่เกิดขึ้นในราชวงศ์โจซอน พระพุทธรูปและพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพุทธมามกะพบว่า มีบทบาทสำคัญในราชวงศ์สุโขทัยและอยุธยาเสมอ อย่างไรก็ตาม มีประเด็นความเหมือนกันระหว่างราชวงศ์สุโขทัย อยุธยาและราชวงศ์โจซอน คือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นนักปกครองผู้ทรงคุณธรรม

คำสำคัญ: พุทธกษัตริย์ภาวะ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์อยุธยา ราชวงศ์โจซอน

1. Introduction

In this article, it aimed at studying the Buddhist conception of kingship in Thailand focusing on Sukhothai and Ayudhya dynasties and especially it aimed at studying comparatively with Joseon dynasty in Korea. Such the study will benefit to understand about the holistic view of the Buddhist conception of kingship in Sukhothai and Ayudhya dynasties and similarity and realize similarity and dissimilarity of the conception between Sukhothai, Ayudhya and Joseon dynasties.

Generally speaking, Buddhism in Thailand is not only a dominant religion, but also the way of life of Thai people. According to the renowned name of Thailand as we know “Land of Smiles”, it reflected obviously about the influences of Hinayana Buddhist doctrines in hearts of Thai people. In Korea, once Mahayana Buddhism used to flourish under the patronage of Kings in the former times. Like Thailand, Korean Kings and population followed Buddhism and Buddhism played very important role in

the spirit of Korean people. Buddhism is not only a dominant religion, but also way of life of Korean people. However, after the collapse of Kings, who gave patronage to Buddhism, and brought another spiritual and philosophical belief; Confucianism, in order to support. Neo-Confucianism began to fight against Buddhism in Korea. After that, power and status of Buddhism in Korea becomes weak. Unlike Thailand, power and status of Buddhism is very strong and stable in nation.

1.1. Historical Overview of Buddhism Entered into Thailand and Korea.

Buddhism entered into Thailand (or Siam) in 3rd Buddhist Century after King Ashok of India, who believed in Buddhism and sent nine groups of the Buddhist missionaries in order to propagate the Buddhist doctrines in different directions within India and abroad. One group of the nine Buddhist missionaries led by Sana and Uttara monks came to Suvarnabhumi area (Thailand). After that, Buddhism is welcome by

Siamese people and then it plays an important role in the spiritual believes including other ways related to way of lives of Thai people.

According to the history of Sukhothai Period, Buddhism has been recognized as the state's religion and significantly fundamental influence of Thai society and culture. Sangha (Monastic Community) has played a large role in Thai society since the ancient times. Temples served as an important social unit for it, is the center of villages; they were both spiritual and educational center. Buddhism is expressed in every aspect of Thai daily life. From birth to death, Buddhism is represented as the ceremonies believed to bring happiness to life. Although, the original Buddhist doctrines do not say anything about ceremonies people have assimilated Buddhism with the primitive animist believes.

In respect of Buddhist history as specified above, Phra Srisitthimuni (2549) explained clearly that about our history; we see clearly the close relationship between Buddhism and the Thai nation. The history of the Thai nation is also the history of

Buddhism. The Thai nation originated over 2,000 years ago. Also in that same period Buddhism came and has played an important part in Thai history ever since. The Thai nation settled firmly in present-day Thailand 700 years ago. Also 7th centuries ago it adopted the present form of Buddhism. The charm that has earned Thailand the reputation as the “Land of Smiles” undoubtedly comes from the influence of Buddhism over her people².

Theravada Buddhism has been the dominant religion in Thailand. Under the constitution, The King, as a symbol of the nation, although protector of all religions must be a Buddhist, Buddhism in Thailand has flourished under patronage of the monarch, with many numbers of the royalty entering the order for time. There are now two main Orders of Buddhism in Thailand. i.e. Mahanikaya and Thammayut Nikaya

---

²Phra Srisittimuni, “**Thai Buddhism**”, [online] source: [http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1175&menutype=.](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1175&menutype=) (Accessed: 31 Dec. 2011), 2006.

Orders. Thamayutta is a new order established by Prince Mongkut in the 1830 s. (then the King Rama IV), of Thailand. After established of the new order, the old order has been called “Mahanikaya”

In Korea, Buddhism was reportedly introduced to Korea from China in 372. As it has done in other places, Buddhism incorporated elements of the local religion, Shamanism, into its ideology. Three of the most important spirits - Sanshin (the Mountain Spirit), Toksong (the Recluse) and Chilsong (the Spirit of the Seven Stars, the Big Dipper) became part of Korean Buddhism and special shrines are set aside for them in many temples. That said the fundamental teachings of Buddhism remained. Buddhism in Korea flourished obviously during the Goryo Dynasty (918 to 1392). However, collapse of Buddhism came to Korea when the arrival of the Joseon (Chosun) Dynasty (1392 to 1910). Joseon Dynasty resulted in expression repression of Buddhism and believers as it was replaced by Neo-Confucian ideology.

1.2 Buddhism Related to Kings in Thailand and Korea

Buddhism was rich and influent into Thais in Sukhothai and Ayudhya Dynasties very much. According to the King Ramkhamhaeng’s Stone Inscription and Suphasit Phra Ruang (The maxims of King Ruang) showed that Buddhism in Sukhothai Dynasty was prosperous obviously. Undoubtedly, the Kings taught people to know virtue, sins and merit, good and bad, truth and unfair etc. They were good model Kings and people were good Buddhists. There seems to be the similarity in this point of flourishing and glorification of Buddhism in Ayudhya Dynasty and different Dynasties of Korea such as Shilla and Koryo Dynasties etc.

In Ayudhya Dynasty, Buddhism with its strong monastic establishment played the important role in society, forming a focal point for village life, providing young males with an education and offering those people, who elected to remain in the monkhood (Sangha), a channel for upward social mobility. The reign of King Boromaraja I (King U-Thong) was

an important period in the history of Ayudhya, which became the famous center of Siam, not only politically, but also spiritually.³

Buddhism entered into different countries not only Thailand as mentioned in the above, but also Korea. Historically, it came to Korea by introducing from China. The essential and thinkable matter that Buddhism from China combined with indigenous Shamanism should undoubtedly be taken into account. During the Three Kingdoms period; Goguryeo, Baekje and Shilla Dynasties, Buddhism was slowly developed very much. After the unification of the peninsula in 668 A.D. by Shilla Dynasty, the golden age of the unified Shilla Dynasty (668-935 A.D.) was followed by ritualistic Koryo Dynasty (935-1392 A.D.). With the downfall of the above said Koryo Dynasty, status of Buddhism slowly declined as the new rulers of the Joseon Dynasty adopted Neo-Confucianism. Prior to this, many Buddhist monks had become overly

involved in politics, resulting in royal strife.

According to the introductory light as mentioned in the above, it can obviously be put in the essential observations that Buddhism, as spiritual religion, involves with the Three Dynasties namely; Sukhothai, Ayudhya of Thailand and Joseon Dynasties of Korea. The Kings played the different roles of administration toward Buddhism and its followers implicitly. There seem to be dissimilarity between the roles of Buddhist Kingship in Sukhothai, Ayudhya Dynasties and Joseon Dynasty. The oppression and restriction of Buddhism by some Thai Kings never have been found obviously. Therefore, this paper will carry out the comparative study of the important conception of Buddhist Kingship, as the state rulers, in the three dynasties concerned. Especially focus on the roles of Kings and Buddhism as religion, and Confucianism as a political ideology in Joseon Dynasty will be done.

2. Source of Kingship: The Definition and Its Theory of Religious Origins

---

³ Danai Chaiyotha, **Kings and Buddhism in Thai History**, p. 135.

Thailand is ruled by the righteous Kings from the former times till the present times. Especially, Sukhothai and Ayudhya Dynasties were ruled by the righteous Kings too. Not only that, Korean Kings from first dynasty to last dynasty also ruled the state by using real Buddhist teachings or other doctrines mixed or related implicitly to Buddhism. So, the word “King” or “Kingship” in the politic system is very important to know its sources and then we will see and understand the holistic view of Kingship obviously.

2.1 The Definition of Kingship

In ancient Brahmanism, the Sanskrit word “Kshatriya” (Kingship) as found is derived from the root of word “Ksatra” meaning roof, umbrella, dominion, power and government. Kshatriya occupied the second highest position in Indian Hindu Society. Under the Hindu Caste System, Kshatriyas are the ruler and warriors. The Kshatriya caste members have hold power for centuries in India. Although, the caste system has been drastically demolished through legislation and social reform in India, it is not

uncommon to see Kshatriya in public office in India, since they have been associated with power and ruling for so long.

2.2 The Kingship’s Theory of Religious Origins

According to the History of Kshatriya, in earliest Vedas, Kshatriya rank the highest in position, but they were given punishment by the sixth incarnation of Vishnu name Parasurama for their tyranny and the caste has fallen to the second position at the end of the Vedic era. Immediately, after the Brahmins, it is the turn of Kshatriya or the warrior caste. They were the ruling class and often by collaborating with the Brahmins they reigned over their Kingdom. In ancient India, the rulers were bound by Holy Scriptures to govern their Kingdoms with justice. A Hindu ruler was the protector of his subjects.

The Aryans were the earliest warrior classes, whose reference is found in Rgaveda. The Kshatriya Dharma propagates that it is the duty of every Kshatriya to fight against injustice. Their origin can be tracked

back to the Vedic Civilization. However, there is more than one theory that explains their evolution. The first version has its root in the Hindu Mythology. According to this, while Lord Brahma was creating the universe it was decided that a special kind of human race would have to be create to save and protect the humans. Thus, the Kshatriya came into existence.

Another theory in Rgveda stated that the Kshatriyas are made up of God's arms. According to the doctrine, the Lord's four body parts makes up the four classes of the society. According to Manu, the Vedic Theologies, it was due to different occupations that the people were divided. Those who practiced martial art became Kshatriya. In early time, rigidity in the caste system was not much prevalent.

Furthermore, by the attitude of other religions such as Buddhism, Christianity and Confucianism etc. towards source of Kingship concerned. It is important to know that a king is a hereditary male ruler of royal descent. The Lord Buddha defined a king as 'the chief of men.' Different religions

have different theories about the origins and nature of kingship. The Holy Bible, for example, says obviously that all rulers derive their power from God and, thus, to obey the king is to obey God (Romans 13,1-2). In Europe, this doctrine came to be known as 'the divine right of kings.' Confucianism taught a similar idea called 'the Mandate of Heaven.' According to Shinto and later Hinduism, kings actually were gods. It naturally followed from all these ideas that a king's legitimacy was not derived from his fitness to rule, but from divine assent and approval.

The Lord Buddha had an entirely different and more realistic concept of kings and kingship. In the Aggañña Sutta, he posited a social contract theory of monarchy. In ancient days, he said, people saw the need for some form of government and so they elected from amongst themselves a person who they thought would be best able to rule them. According to the Hindu myth, the first king of India was Mahasammata, a name whose origin the Buddha reinterpreted in support of

his idea to mean ‘elected by the majority’ (D.III,93; Ja.II,352).

Thus, according to the Buddhist theory as mentioned in the above, kings derived their legitimacy from general consent, i.e. from the people they ruled. It followed from this that a king retained his right to rule only for so long as his subjects benefited from it. Several stories in the Jataka implicitly suggest that people had a right to overthrow a king who was cruel, unjust or incompetent (Ja.I,326; III,513-14; VI,156). Such ideas were far too ahead of their time and there is little evidence that they were ever applied. However, the Lord Buddha’s teaching of good governance had some influence in making kings more humane.⁴

In Thailand, like many aspects of Thai culture, concept of Thai kingship has drawn on ancient Hindu ideas, modified by later Buddhist ones. The Hindu or Vedic idea of a king is of a warrior leader whose absolute power comes from military might, and

who is accorded the status of a semi-deity, a status protected by strict traditions. For example kings were approached by their subjects crawling on the ground before them, persons outside the royal family were not allowed to touch them, and a special royal language had to be used in their presence. All royal protocol, with its elaborate ceremonies and rituals was supervised by a caste of Brahmins. This concept is known as that of Devaraja. The other source from which ideas of kingship was inherited, was Theravada Buddhism. Buddhism urged that the king must govern in accordance with Dharma, the teachings of the Buddha. This concept is known as Dharmaraja. Over time, these two concepts have occasionally been at odds with each other.

The first King of all Thailand was King Sri Indraditya, who founded the Sukhothai Dynasty in 1238. The Sukhothai Dynasty was eventually supplanted by the Ayudhya Dynasty, which was founded in 1351 by King Ramathibodhi. Under the Ayudhya kings, the Hindu or Vedic concept of royal rule became much stronger. This continued until Ayudhya Dynasty was

---

⁴Piyapong Mahamontri, **Buddhism and Its Doctrines**, (2007), p. 65.

sacked and burnt to the ground by invading Burmese forces in 1767. After a brief interlude a new kingdom was established by King Buddha Yodfa Chulaloke (Rama I) at a new capital downstream from Ayudhya, which he named Krungthep Mahanakorn, now better known to the wider world as Bangkok. The dynasty he founded continues today.

2.3 Devine Kingship

As observed generally, from Sukhothai to Ayudhya Dyansty Kings was regarded as Devine Kings in order to rule the state. What is the word Devine Kingship means? The Divine kingship is a concept that views a ruler as an incarnation, manifestation, mediator, or agent of the sacred world. Divine kingship is a natural outgrowth of societal changes in complex societies. It is a political and religious form of organization that repeatedly developed in cultures all over the world.

The Divine Kingship typically emerges as a result of the development of hierarchical structure. Chiefs, who declare their leadership through kin descent, become focused

on control of land and resources. As a result, they seek to gain political advantage. Their position in a descent hierarchy typically enables them to call upon ancestors for assistance. Clan rank can typically be associated with associations of spiritual powers. This fusion of the political and social worlds with the religious world is assumed to be ordered and logical. As a result, it is relatively easy to take make a claim of divine kingship. Hierarchical structure would then evolve logically from the chiefdom into a divine kingship as population growth increased and the need for greater political authority and control developed. The issue becomes one of how much control and how far does it reach.

Various types of sacred kingship have prevailed in ancient cultures. There are three basic characteristics of sacred kings:

- (1) They are the receptacle of supernatural or divine power;
- (2) They descend from divine or semi-divine rulers; and
- (3) They are agents or mediators of the sacred.

As observed in the light as mentioned in the above, it can be said more that Divine Kingship is very important in the politic system. The same was found before the establishment of the first Thai Kingdom in the city of Sukhothai, the area of the present-day Thailand had undergone a phase of various hegemonies starting with the Funan. There were certain local powers such as the Lavo and the Mon who tried to evolve a state or rule before the Khmer Kings started benefitting from the riches of the northern and central Thailand.

Throughout this politico-historical development India remained in constant touch with the area's society and culture either direct (through trade routes) or indirect (through the Indianized kingdom of the Khmers). As the trade was the most important factor of this epoch it is desirable to analyze the beginning of the trade and maritime activities, which carried the Indians to the share of Thailand via Brahmanism. In the case of the northern Thailand, Sukhothai Dynasty, the Brahmana-s is much hectically associated with the

royalty. Here, belief of Brahmanism regarding the Divine Kings influenced toward the state rulers from that times.

3. The Obvious Status of Buddhist Kingship and Its Political Power

In Thailand, it is true to say that Buddhism is the state religion, because more than 90 percent of Thai populations are Buddhists. His Majesty the King of Thailand, according to the Constitution of the Kingdom, is to be a Buddhist. Buddhist Kings from the former times till he present times of Thailand must study the Buddhist doctrines in order to understand and then use benefit from Buddhist teaching studies as tool or political principles for ruling the state.

3.1 Kings as the Righteous State Rulers

At the first time of establishment of Sukhothai Dynasty, Sukhothai has not much wide area and its populations are also not much in numbers. Especially, it is in the time in order to build up the fortune of state. So, it becomes to rule the state with the traditional pattern of

government, which holds the family relationship as the main point to rule. Consequently, Sukhothai's Kings in the first times behaved as the father of population and ruled the populations in state closely and care for them very much. It can be compared with a village headman looks after villagers in the present time. At the same time, the Kings also has the absolute power over lives of villagers. This very government caused the paternalistic Kings often used the title of name Pho Khun.

When there was no war. Pho Khun has duty to assuage sufferings and maintain the happy lives of citizens. Particularly, populations can come to complain to the Kings closely and easily. Not only that, Pho Khun hold also the duty as a judge in order to give fairness to the citizens and judge disputes of populations. Moreover, the Kings promoted Buddhism taught and trained their own populations in order to practice according to the doctrines of Buddhism and helped population to earn a living. At the time of war, Pho Khun will be a commander-in-chief in order to fight with enemies and began

to expand borders in order to enlarge the stable state.

Paternalistic Kings was held as the prominent characteristic in the political system when we have studied about the Sukhothai Dynaty. Actually, such the Paternalistic system has only been found in the first part of Sukhothai Dynasty. Then it has been adjusted and changed to Dharmaraja or Dharma King according to the political environments and necessity in the later period. However, the vast state of Sukhothai is unstable and has been invaded when the reign of King Ramkhamhaeng ended. Finally, the state of Sukhothai came to the collapse.

In the reign of Phramadhramarajalitai, the political situation in both internal and external state has multiple problems very much. In the internal state, there were problems regarding succeeding the throne of the Phrachaolitai in 1890 B.E. It is not easy to access to the throne. He used the absolute power in order to suppress another group of Sukhothai royalty, who wished to occupy the throne. Morevoer, he must arrange in order to solve problems

about disobey of colonized cities for being stable, neat and tidy in Sukhothai Dynasty.

In the external political situation, Lanna state in the northern part of Sukhothai Dynasty is expanding the political power widely. Especially, the evidences was found that Tak city, once it the colonized one of Sukhothai state, but now it is colonized by Lanna state. In the southern part of Sukhothai, Ayudhya Dynasty, which have just been established is expanding the political power into all ways. Sukhothai Dynasty, which is located between both cities, is in the dangerous situation.

Among such the situation, Paternalistic Kings, who was regarded as the political institutes with easily organized system and suitable for the small state. So, it cannot be stable and cannot solve the political problems occurred. So, the Kings started to adjust status and idea about Kings in order to harmonize with the political changes. In doing so, it can be able to solve the problems as

occurred in both internal and external state.

Phramaha Dharmarajalitai has realized that he cannot solve the political problems as occurred by using only army power, because the power of army in his reign is not strength like the reign of King Ramkamhaeng. So, Phradharmarajalitai turned to use Buddhism as the tool in order to help solving the political problems together with the army power. He reinforced his personality for being accepted among population in Sukhothai and different provinces by holding as the good and superb Kings according the political idea. This is called Dharmaraja or Dharma King.

Dharmaraja means the righteous Kings or the Kings who practiced Dharma. The word “Dharma” means the principles of Dharma in Buddhism, which are known well together between kings and populations. Such the Dharmaraja will expand power towards secular and religious worlds. They will accept the righteous government namely; Ten Virtues of the Kings (Dasavidha-

rajadhamma). Details of Ten Virtues of the Kings are as follows;

1. Dana (charity) means being prepared to sacrifice one's own pleasure for the well-being of the public, such as giving away one's belongings or other things to support or assist others, including giving knowledge and serving public interests.

2. Sila (morality) means practicing physical and mental morals, and being a good example of others.

3. Pariccaga (altruism) means being generous and avoiding selfishness, practicing altruism.

4. Ajjava (honesty) means being honest and sincere towards others, performing one's duties with loyalty and sincerity to others.

5. Maddava (gentleness) means having gentle temperament, avoiding arrogance and never defaming others.

6. Tapa (self controlling) means destroying passion and performing duties without indolence.

7. Akkoda (non-anger) means being free from hatred and remaining calm in the midst of confusion.

8. Avihimsa (non-violence) means exercising non-violence, not being vengeful.

9. Khanti (forbearance) means practicing patience, and trembling to serve public interests.

10. Avirodhana (uprightness) means respecting opinions of other persons, avoiding prejudice and promoting public peace and order.

Not only this, there are many teachings of the Lord Buddha that the Kings can bring in order to rule the state such as 12 Duties of an Universal King or a Great Ruler (Chakkravatti Dharma). The details of the same are given in below;

1. Supremacy of the law of truth and righteousness; rule of the Dhamma; rule of the true law.

2. Provision of the right watch, ward and protection for one's own Folk.

3. Provision of the right watch, ward and protection for the army; the arms-forces; military personnel.

4. Provision of the right watch, ward and protection for colonial kings; administrative officers.

5. Provision of the right watch, ward and protection for the royal dependants; civil servants.

6. Provision of the right watch, ward and protection for Brahmins and householders; the professional, traders and the agricultural.

7. Provision of the right watch, ward and protection for town and country dwellers; townsmen and villagers; upcountry people.

8. Provision of the right watch, ward and protection for the religious.

9. Provision of the right watch, ward and protection for beasts and birds.

10. To let no wrongdoing prevail in the kingdom.

11. To let wealth be given or distributed to the poor.

12. To go from time to time to see and seek advice from the men of religious life who maintain high moral standards; to have virtuous counselors and seek after greater virtue.

The power of Dharmaraja is righteous obviously. It is not the power that occurred from forces or other

sources. So, Dharmaraja King is regarded as higher King than leaders used power or other powers as based power of the politics. Not only that, Phradharmaraja in the reign of Phramahadharmarajalilai is regarded higher very much as the Bodhisattava. He has duty to bring people to cross the circle of birth and death to liberation too.

Actually, the idea of Dharmaraja Kings or the righteous government is not only found in the reign of Phramahadharmarajalilai, but it is idea that infiltrated generally in the government policy of Buddhist state such state of Hariphunchai and Lanna in the northern part of Thailand. In Sukhothai, before the reign of Phramahadharmarajalilai, there were mentions of the righteous government. According to the Inscription stone No.2, it is said implicitly that son of Pho Khunsri-Indratit who named Pho Khunramaja is a philosopher. So, Phramahadharmarajalilai has only brought the idea of Dharmaraja to practice in system seriously. This caused the idea of righteous Dharmaraja to become the main and

important one for ruling Sukhothai Dynasty instead of idea of Paternalism.

However, Sukhothai Dyansty that Phramahadharmaraja King compiled has the smaller border than the reign of Pho Khun Ramkamhaeng. So, the goal of the Kings in order to save or make Sukhothai Dynasty to become the powerful like the reign of King Ramkhamhaeng is difficult to work. However, it can be remarked that aspects of Paternalistic Kings in the first part of Sukhothai Dynasty was changed as Dharmaraja King due to the circumstance of the politics and necessity in later time.

However, usage of religion as the tool in order to compile the state is like usage of army power namely; the state can be stable due to the knowledge and excellence of army or religion. However, when those leading Kings were died, the Dynasty will be broken, because religion and army cannot make the state stable for long times. The main factors that will make the Dynasty stable for long times, are the concise politic system and can control the different provinces absolutely. In the ancient times, such the government system was built up

by difficulty attempt according to the problems on transportation and communication.

In Ayudhya Dynasty, it is governed by absolute monarchy. In this system, the Kings were the absolute leaders of dynasty and used the absolute powers for ruling the Dynasty in both war and no war times. So, the status of Kings is held as the important one for ruling the Dynasty. Status or institute of Kings is the centre and source of power. In other words, institute of king is the substance of state, state and Kings are closed each other and both of them cannot be separated at all.

According to the idea influenced to institute of Kings in Ayudhya Dynasty, the idea of Devaraja received from Brahmanism is very prominent to see in Ayudhya Dynasty after the reign of King Boromtrailokkanatha. In the first part of establishment of Ayudhya Dynasty, there seem to be the institute of Kings concentrated very much on Buddhist believes, but not Brahmanism.

The idea of Kings as Bodhisattava and empire was found in

Ayudhya Dynasty even if there were changes idea about Kings in later time from Mahasomottiraja according to the principles of Buddhism to be Devaraja according to the principles of Brahmanism.

After Ayudhya Dynasty expanded the power into neighboring countries and can occupy the wide borders. Ayudhya Dynasty changed slowly to concentrate in principles of Brahmanism namely; Kings are regarded as Sommottideva, who have the power as a result of accumulated merit like Deva (god) or called Devaraja. Such the principles of Devaraja have been received from Cambodia and Cambodia also received such the principles from India.

According to the idea of Devaraja, as believed, the Kings are not general men. They are reincarnated from God (Shiva or Vishnu) in Brahmanism. This belief will appear in the coronation ceremony. In this ceremony, Brahmana who is only one person can contact with God directly and then pray for god in order to dwell in body of Kings and then he can become the absolute Devaraja

Kings in order to rule the populations in the Dynasty.

Later, the Idea of Dharmaraja was found in Ayudhya Dynasty. According to Buddhism's influence in place of Hinduism, the king was also believed to be a Bodhisattva or Buddha-like. He followed and respected the Dharma of the Buddha. One of the most important duties of the king was to build a temple or a Buddha statue as a symbol of prosperity and peace.

In this point, there seems to be a similarity as found in history of Korea. During the three Kingdoms period (Koguryo, Paekje and Shilla), the Kings are Buddhists. They are the righteous Kings and used teachings of the Lord Buddha in order to rule the state. Particularly, Korea's kings adopted Buddhism as a state religion, as a vehicle for praying for the well-being of their kingdom.

Mostly, the Korean populations are Buddhists and they prayed for their own well-being, including or asking for recovery from illness and asking for the conception of children. As observed generally, Buddhism

during those times slowly developed. However, after the unification of the peninsula in 668 by Shilla, the golden age of the unified Shilla Perild (668-935) was followed by ritualistic Koryo (935-1392). However, persecution ran high in the Choson Period as Neo Confucianism gained the favor of the ruling families.

3.2 Kings' Political Powers

Since the former times, the absolute administrative power to rule people in state in Sukhothai Dynasty belonged to the King only. He is regarded as Lord of Life. He can decide to condemn and give punishment, as he like, to the people explicitly. Moreover, he also is regarded as Lord of the Land in Kingdom. It means, if those people, who would like to possess or take over land. Firstly, they must get permission from the Kings and then possess of Land can be done. This is called the Absolute Monarchy or King. The obvious status of such the Kings, as mentioned earlier, has been found in different Dynasties. Especially, those of Kings are the spiritual Leaders of Thais for more than 1,000 years till the present time.

In Sukhothai Dynasty, there were Kings called Pho Khun meaning Lord of Life and Lord of the Land. The Kings are the City rulers, who look after happiness and sorrow of people by using the doctrine of the Lord Buddha in order to rule state. In Sukhothai Dynasty, people have right in order to complain to the Kings directly and they also have freedom in doing trade as they like.

The ruling in this dynasty is called Paternalism. The paternalism of Sukhothai Dynasty may have been reinforced by certain Buddhist values. For example, the Buddhist principle regulating the social relationship between parents and children delineates the rights and duties of the two parties. Here, respect, gratitude, obedience, and love towards parents are strongly emphasized. Parents are advised to care for their children by expressing their parental love for them, by restraining them from doing evil deeds and exhorting them to do goods. It is very probably that the Kings of Sukhothai Dynasty utilized the Buddhist concepts of Kingship to enhance and maintain their political power.

In this point of view, there seem to be the similarity between doctrines of Buddhism and Confucianism in Joseon Dynasties, because in Confucianism, human beings are teachable, improvable and perfectible through personal and communal endeavour especially including self-cultivation and self-creation. A main idea of Confucianism is the cultivation of virtue and the development of moral perfection. Confucianism holds that one should give up one's life, if necessary, either passively or actively, for the sake of upholding the cardinal moral values of *ren* and *yi*. However, the status of Kings to rule people in the state is little dissimilar. All the Kings in Sukhothai Dynasty are Buddhist and they explicitly supported Buddhism. Unlike some Joseon Kings, in the religious realm, they kings were considered to Buddhists. In order words, towards the Confucian scholars, they acted as a Confucian King and towards Buddhists they acted as a Buddhist King.⁵

In Ayudhya Dynasty, Kings as Lord of Life, Lord of the Land is regarded as Supposed God (Sommottideva) of Thais according to the influences of Mahayana Buddhism mixed doctrines of Brahmanism that have belief that the Kings are the Emperor. Not only this, in Ayudhya Dynasty, the Kings are regarded as the Indra, who is the Lord in Heaven. At the same time, the Kings in Ayudhya Dynasty are also the Buddhism upholder. Thais believed obviously that their Kings are the Dharmaraja, who consist of the strong power and like to support Buddhism.

After King Naresuan dried Burmese out from Ayudhya Dynasty, the next Kings turned over to give supporting to religion, arts, culture very much. They ignored to maintain the army power like the passed time. Due to that doing, Ayudhya Dynasty was burned and destroyed by Burmese army in the Second time in B.E.2310.

---

⁵Somboon Suksamran, Buddhism and Political Legitimacy: Comparative

---

Study of Thailand, Laos and Cambodia, (1990), p. 37.

However, it is obviously to say that the religio-political ideology, the concept of Kingship, the administration and political institutions of Ayudhya were influenced by the interwoven traditions of the Khmer and Mon of Hinduism and Buddhism working in combination. From Khmer-Hindu tradition, Ayudhya inherited its concept of divine Kingship (Devaraja). The King was considered as a receptacle of divine essence. He was Lord of Life and Lord of the Land. As the sovereign of the Kingdom, his absolute power and authority were beyond challenged.

In Korea, Koriyo Dynasty supported Buddhism very much. In this dynasty, Arts and culture has been developed very much from supporting of nobleman. It is observed obviously that Tripitaka of Korean people could be done in this Dynasty. Later, Ji Chong Ke, the founder of Joseon Dynasty overthrow and established himself as the King in 1392. Especially, he tried to separated Buddhism out from ruling system and support to hold the doctrines of Confucianism in order to use in daily life. The Kings think that Confucianism has the

philosophy that can be practiced and see the effect occurred from the practices in the present world.

Not like Buddhism, it teaches people to believe in heaven that people have to wait for the next world. By doing so, it reduced role of Buddhism and Buddhism is oppressed obviously although population in this Dynasty still follow Buddhism and support monastery. Buddhism declined to the end of Joseon Dynasty. However, as observed generally, Doctrines of Confucianism and Buddhism regarding the virtues such as respecting to parents, ancestors are similar each others very much because; it is universal virtues that can be found in the world.

4. Observation on Neo-Confucianism against Buddhism in Joseon Dynasty

Confucianism is a Chinese ethical and philosophical system developed from the teachings of the Chinese philosopher Confucius (Kǒng Fūzǐ, or K'ung-fu-tzu, lit. "Master Kong", 551–478 BC). Confucianism originated as an "ethical-sociopolitical teaching" during the Spring and Autumn Period, but later developed metaphysical and

cosmological elements in the Han Dynasty. Following the abandonment of Legalism in China after the Qin Dynasty, Confucianism became the official state ideology of China, until it was replaced by the "Three Principles of the People" ideology with the establishment of the Republic of China, and then Maoist Communism after the ROC was replaced by the People's Republic of China in Mainland China. The core of Confucianism is humanism,^[2] the belief that human beings are teachable, improvable and perfectible through personal and communal endeavour especially including self-cultivation and self-creation. Confucianism focuses on the cultivation of virtue and maintenance of ethics.⁶

4.1 Historical Overview of Confucianism in Korea

So far as we know, Confucianism was introduced to Japan by the Paekche scholars Wang In and Ajiki around the latter part of the

fourth century. Because of its geographical proximity, the Korean peninsula was more under the cultural influence of China. During the Koguryo Dynasty the use of Chinese characters was widespread from the first century, and in A.D.372 a national university system for Confucian education was established.

In parallel with the national school, there were many private Confucian academies (kyong-tang). Around the same time, the Paekche Dynasty (ca. 20 B.C.-A.D.660), one of the three Dynasties of Korea during the period of the Three Kingdoms which had sent Wang In to Japan to spread Confucian learning, also established a national university. The Silla Dynasty (356-935) was a bit slow in adopting Confucian education. A stone tablet (ca.648) records that the Silla court made it obligatory for youths to master the Confucian classics.⁷

---

⁶ Bruce Cumings, **Korea's Place in the Sun: A Modern History**, New York: W.W.Norton & Company, 2005.

---

⁷ Yong-ho Choe, Peter H. Lee and Wm.Theodore de Bary, **Sources of Korean Tradition Vol.2**, New York: Columbia University Press, 2000.

After Silla unified the country by conquering Koguryo and Paekche in 669, the Confucian texts and Chinese writings had been widely adopted, and many prominent scholars had been produced. Among them was Choe Ch'i Hwan, whose proficiency in the Chinese language was so refined that he wrote an address of encouragement for the government army of the T'ang Dynasty fighting the Yellow Turban Rebellion.

After the collapse of Silla, the country was ruled by the Koryo Dynasty (935-1392), and during this era, Confucianism was given two national institutions through which it became officialized as a national learning. One was the establishment of a national civil service examination in imitation of the model of the T'ang Dynasty during the reign of King Kwan-Jong (849-875), and the other was the inauguration of National Confucian Academy in 992.

The former was a mechanism by which the court recruited national bureaucrats on the basis of individual proficiency in literary skills of Chinese prose and poetry and scholarly mastery of the Confucian classics. The

latter was also a replica of the T'ang system in enshrining the image of Confucius with regular memorial rituals and in providing Confucian education to its regular students with an endowment of a state subsidy of farm land. It was recorded that the number of the Kukchakam students was running around 900 during the reign of King In Chong (1122-46). Its curriculum was composed of the study of Confucian classics and technical studies such as law, writing and arithmetic.

During the reign of Ye-Jong (1105-22) the King himself participated in the memorial rites and expanded the facilities of Kukchakam to include regular lectures by invited Confucian scholars. He also established the official title of Confucian Doctor for those who were well versed in the Confucian classics. Of particular interest was the pro-liberation of private academies for the study of the Confucian classics. The most prominent figure in this area of private education was Ch'oe Chung, who served the four kings from 1009-1082 in the post of Great Master (t'ai-sa). Objecting to the mysticism of

Buddhism prevalent during this time, he propagated the doctrines of Confucianism as useful teachings on human ethics.

According to the light as mentioned in the above, it showed undoubtedly about history and development of Confucianism in Korea. It can be said that with the downfall of the Koryo Dynasty in 1392 A.D., Buddhism slowly declined as the new rulers of the Choson Dynasty adopted Neo-Confucianism. The new interest in Confucianism led to the oppression and restriction of Buddhism by some Choson Kings, not all Kings.

4.2 Neo-Confucianism against Buddhism in Joseon Dynasty

At the beginning of the Joseon Dynasty in 1392, what had been a golden age of Buddhism in Korea came to an end. Confucianism and Buddhism were in conflict in Korea, as they had been in China. The Confucianists disliked competition from the Buddhists. The first Joseon Kings, T'aejo Kings, removed the power and influence of Buddhist monks from government. He expelled them from the capital, and he confiscated

Buddhist estates. The construction of temples in the capital was forbidden. The amount of land that Buddhist monasteries could own and the number of monks and nuns living in monasteries was regulated.⁸

Despite government regulation and disapproval, Buddhism retained much of its popularity among common people, especially among women, while neo-Confucianism reigned supreme among Korea's elite. Korea's Neo-Confucianists held that moral and natural law arose from the "Supreme Ultimate" behind the universe, a spirit that controlled the Yin and Yang of the five elements of existence: fire, water, wood, metal and soil. Where Confucianism reigned, women had declined in status, with an obligation to subservience to their husbands, and after they died to their eldest son. The ability of women to inherit property was falling, and, by the middle 1600s, inheritance became exclusively for an eldest son. With Confucianist support for status

---

⁸ Pu Nam Chul, **Joseon Kings' Personal Belief in Buddhism and Its Political Significances**, (2011), p. 45.

differences, marriage between people of different social classes became prohibited.

The elevation of Confucianism over Buddhism did not change the nature of monarchy, and the question of who would succeed the first Joseon emperor, T'aejo, resulted in the usual bloodshed. Conflicts existed, too, between monarchs and the nobility, the third Joseon King, T'aejong King, reorganizing his bureaucracy in order to strengthen the monarchy. The arbitrary nature of authoritarian monarchs was expressed in the fourth Joseon monarch, Sejong (1418-50), in reversing the policies of his predecessor monarchs by patronizing Buddhism. And bloodshed returned in 1453 when the boy-monarch, Tanjong, was forced to abdicate in favor of his uncle. This uncle was Sejo, who ruled from 1455-1468. He also patronized Buddhism, but after Sejo's reign the restrictions on Buddhism returned.

Through all of this, a belief in education prevailed among Korea's elite. Korea had five universities, mainly for males from noble families. And the rich were getting richer in the form of expansion by agricultural

estates at the expense of small farmers. Tenant farmers were overtaxed as landowners forced their workers to pay taxes that they, the landowners, were reluctant to pay. Poor farmers had to borrow at excessively high interest rates. Increasingly, common people abandoned farming, leaving their taxes to be paid by their kinsmen and their neighbors, the kind of collective responsibility that existed in Japan. And brigandage was on the rise

5. Concluding Remarks

To sum up, it can be said in brief that the kingship means the dignity or rank or position of a king who rules the land. In Sukhothai, Ayudhya and Joseon dynasties, the Buddhist kingship is recognized that Kings were regarded as Lord of life and played a large role in order to rule the state in Sukhothai, Ayudhya and Joseon dynasties through doctrines of Buddhism and Confucianism; Chinese philosophy. The utilized the religious and philosophical doctrines as the important tool to enhance and maintain their political power.

Thai Kings in Sukhothai and Ayudhya Dynasties have a good relationship to Buddhism as the state religion and spiritual belief from the former times till the present times. They dedicated their lives in order to support Buddhism and recognize the principle of Dharma as the Thailand's Constitution in order to rule state. In Korea, especially for the Joseon Dynasty, it has the state ideology of Confucianism. Even though the Kings are Buddhist, but they cannot open mind much, as the Buddhist, to Confucian scholar according to their belief. They just kept Buddhist belief without paying much attention to possible contradictions between the two of Confucianism and Buddhism.

Confucianism as a political ideology and Buddhism as a religion coexisted without any problem during the Goryeo Dynasty. Moreover, at the time of the founding of the new

dynasty, Buddhism was the most popular religion. However, in the Joseon Dynasty, the Kings supported Confucianism instead of Buddhism; especially they oppressed Buddhism, monks and temples. This caused Buddhism in this Dynasty declined very much.

Such the situation never has been seen in Thailand especially in Sukhothai and Ayudhya Dynasties. The Kings pay inattention to give patronizing to Buddhism only, not oppress like Joseon Dynasty at al. If the Kings did not practice or stay out of line according to the Doctrines of the Lord Buddha given in Buddhism, they will be trouble in mind and people will look down them. It will effect to the stability of the Kings as well. Therefore, Buddhism and Buddhist Kings are always found in Thailand from the former times till the present times.

References

- Bruce Cumings. **Korea's Place in the Sun: A Modern History**. New York: W.W.Norton & Company, 2005.
- Danai Chaiyotha. **Kings and Buddhism in Thai History**. Bangkok: Odien Store Press. 2005.
- _____. **History of Asia in Ancient Period**. Bangkok. Aksornjareontat Press. 1984.
- Phra Srisittimuni. "Thai Buddhism". [online] source: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id = 1175&menutype=. (Accessed: 31 Dec.2011). 2006.
- Piyapong Mahamontri. **Buddhism and Its Doctrines**. Bangkok. Amarin Pringing. 2007.
- Pu Nam Chul. **Joseon Kings' Personal Belief in Buddhism and Its Political Significance**. The Review of Korean Studies 14 (1) 35-55. 2011.
- Somboon Suksamran. **Buddhism and Political Legitimacy: Comparative Study of Thailand, Laos and Cambodia**. Bangkok: Chulalongkorn University. 1990.
- Supharat Lertpanichkul. **Sukhothai State**. Teaching Document on Thai History. Bangkok: Sukhothaithammathirat Open University.
- _____. **Buddhism and Politics in Thailand**. Bangkok: Chulalongkorn University. 1982.
- Yong-ho Choe, Peter H. Lee and Wm.Theodore de Bary. **Sources of Korean Tradition Vol.2**. New York: Columbia University Press, 2000.

บทวิจารณ์หนังสือ

เรื่อง “คำสอนว่าด้วยประสบการณ์แนวพุทธ: การแปลและการตีความ
คัมภีร์ของท่านวสุพันธุแห่งนิกายโยคจารแนวใหม่”

A Buddhist Doctrine of Experience: A New Translation and
Interpretation of Works of Vasubandhu the Yogacarin
เขียนโดย โทมัส เอ. โกชุมมัตตัม (Thomas A. Kochumuttom)

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.^๑

หนังสือที่ผู้เขียนจะนำมาวิจารณ์ต่อไปนี้มีชื่อเรื่องว่า “คำสอนว่าด้วยประสบการณ์แนวพุทธ: การแปลและการตีความคัมภีร์ของท่านวสุพันธุแห่งนิกายโยคจารแนวใหม่” (A Buddhist Doctrine of Experience: A New Translation and Interpretation of Works of Vasubandhu the Yogacarin) เขียนโดย โทมัส เอ. โกชุมมัตตัม (Thomas A. Kochumuttom) ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยสำนักพิมพ์โมติลัล (Motilal Banarsidass Publishers PVT. LTD.) ประเทศอินเดีย เดิมทีหนังสือเล่มนี้เป็นผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของโกชุมมัตตัมในหัวข้อที่ชื่อว่า “Vasubandhu the Yogacarin: A New Translation and Interpretation of Some of His Basic Works” (ท่านวสุพันธุแห่งโยคจาร: การแปลและการตีความคัมภีร์บางเรื่องของท่านแบบใหม่) เสนอที่มหาวิทยาลัยแลนคัสเตอร์ (University of Lancaster) ประเทศอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ โนเนียน สมาร์ท (Professor Ninian Smart) และดร. แอนดรูว์ รอร์ลันสัน (Dr. Andrew Rawlinson) ในฐานะที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ประเด็นที่ถือว่า น่าสนใจมากที่สุดในหนังสือเล่มนี้ คือ การแปลและการตีความแนวคิดของท่านวสุพันธุแห่งนิกายโยคจารแบบใหม่ที่แตกต่างจากนักวิชาการรุ่นก่อนๆ อย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ นักวิชาการรุ่นก่อนๆ เช่น เซอร์บัตสกี (Th. Stcherbatsky) ที.อาร์.วี. มูร์ติ (T.R.V. Murti) อโศกกุมาร ชัตเตอร์จี (A.K. Chatterjee) ที่ตีความแนวคิดของนิกายโยคจาร โดยเฉพาะแนวคิดของท่านวสุพันธุว่า เป็นแนวคิดแบบ “จิตนิยมสัมบูรณ์” (Absolute Idealism) หรือเรียกอีกอย่างว่า “จิตนิยมทางอภิปรัชญา” (Metaphysical Idealism) หมายความว่า เป็นแนวคิดที่บอกว่า จิตเท่านั้น (Mind-Only) เป็นความจริงแท้ที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวในจักรวาลนี้ โลกภายนอกที่เรารับรู้ทางประสาทสัมผัสเป็นเพียงมายาภาพที่ไม่มีอยู่จริงหรือถ้ามีอยู่ก็เป็นเพียงการสำแดงตัวออกมาของจิตเท่านั้น (Mind and manifestation of Mind) ซึ่งนักวิชาการเหล่านี้

---

^๑ รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .

มักจะมองว่า นิกายโยคศาสตร์มีแนวคิดแบบจิตนิยมเหมือนแนวคิดปรัชญาอินเดียสำนัก “อไศวตะเวทนต์” (Advaita Vedanta) บ้าง เหมือนแนวคิดจิตนิยมของนักปรัชญาตะวันตกอย่างเบิร์คเลย์ (Berkeley) และเฮเกิล (Hegel) บ้าง แต่จากการแปลและการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์บางเรื่องของท่านวสุพันธ์ โกชุมมัตตัมได้เสนอการตีความแบบใหม่ว่า แนวคิดของนิกายโยคศาสตร์เป็นแบบ “พหุสัจนิยม” (Realistic Pluralism) ไม่ใช่จิตนิยมสัมบูรณ์เหมือนอย่างที่คุณวิชากรรุ่นก่อนตีความ หมายความว่า เป็นแนวคิดที่มองว่า ความจริงแท้ในจักรวาลนี้มีอยู่อย่างหลากหลาย จิตเราก็มียุ่จริง โลกภายนอกก็มีอยู่จริง ไม่ใช่มีอยู่เพียงจิตอย่างเดียวเท่านั้น

จากการแปลและการตีความคัมภีร์ของท่านวสุพันธ์ ๔ คัมภีร์ คือ คัมภีร์ “มัชยานตวิภาค” (คัมภีร์ว่าด้วยการแบ่งแยกระหว่างทางสายกลางกับทางสุดโต่ง) คัมภีร์ “ไตรสรวานิรเทศ” (คัมภีร์ว่าด้วยการแสดงเรื่องสภาวะ ๓ อย่าง) คัมภีร์ “ตรีมศติกา” (คัมภีร์ว่าด้วยโคลก ๓๐) และคัมภีร์ “วิมศติกา” (คัมภีร์ว่าด้วยโคลก ๒๐) โกชุมมัตตัมได้เสนอคำตอบเกี่ยวกับแนวคิดของนิกายโยคศาสตร์ในแนวทางที่ตรงข้ามกับนักวิชาการรุ่นก่อนดังต่อไปนี้:

๑. แนวคิดของนิกายโยคศาสตร์เป็นแบบพหุสัจนิยม ไม่ใช่แบบเอกจิตนิยม (Realistic Pluralism, not Monistic Idealism): โกชุมมัตตัมยอมรับว่า การตีความแนวคิดของนิกายโยคศาสตร์อย่างที่คุณวิชากรรุ่นก่อนใช้คำว่า “จิตนิยมสัมบูรณ์” (Absolute Idealism) บ้าง “เอกจิตนิยม” (Monistic Idealism) บ้าง หรือ “จิตนิยมทางอภิปรัชญา” (Metaphysical Idealism) บ้าง ใช่ว่าจะไม่มีเหตุผลรองรับเลย แต่เขามองว่า การตีความแบบ “พหุสัจนิยม” (Realistic Pluralism) น่าจะสอดคล้องกับระบบคำสอนโดยรวมของนิกายโยคศาสตร์มากกว่าและน่าจะทำความเข้าใจความสอนของนิกายโยคศาสตร์ได้ดีกว่า คำว่า “พหุสัจนิยม” ในที่นี้ โกชุมมัตตัมใช้หมายถึง (๑) แนวคิดที่ยอมรับความมีอยู่จริงของสิ่งต่างๆ อย่างหลากหลายในจักรวาล และสิ่งเหล่านั้นดำรงอยู่แบบอิงอาศัยกัน ซึ่งปฏิเสธแนวคิดแบบ “จิตนิยมสัมบูรณ์” ที่มองว่าจิตเท่านั้นมีอยู่เพียงอย่างเดียว (๒) เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธความเชื่อที่ว่า สิ่งต่างๆ ในจักรวาลมีต้นกำเนิดหรือมีวิวัฒนาการมาจากจิตสูงสุดหรือจิตสัมบูรณ์ (Absolute Mind) และ (๓) เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธความเชื่อที่ว่าสิ่งต่างๆ เป็นเพียงมายาภาพหรือเป็นเพียงการปรากฏตัวของความจริงสูงสุดที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น (illusory appearances of a monistic reality)^๒

๒. สิ่งที่นิกายโยคศาสตร์ปฏิเสธ คือ ทวิภาวะ ไม่ใช่พหุภาวะ (What is Denied is Duality, not Plurality): จากการแปลและการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ของท่านวสุพันธ์ ๕ คัมภีร์ โกชุมมัตตัมไม่พบหลักฐานแห่งใดเลยที่สนับสนุนการตีความแบบที่เรียกว่า จิตเท่านั้นมีอยู่เพียง

^๒ Thomas A. Kochummattom, *A Buddhist Doctrine of Experience: A New Translation and Interpretation of Works of Vasubandhu the Yogacarin* (Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1989), pp. 1-2.

อย่างเดียวหรือ “เอกจิตนิยม” (Monistic Idealism) สิ่งที่ทำานวสุพันธุพยายามปฏิเสธ คือ การคิดแบ่งแยกเป็นคู่หรือเป็นทวิภาวะระหว่าง “สิ่งที่ถูกยึดถือ กับ ผู้ยึดถือ” (คราหยคราหวิกัลปะ/คล้ายแนวคิดเรื่องอหังการ กับ มมังการ หรือตัวกู กับ ของกู ในฝ่ายเถรวาท-ผู้เขียน) โกชুমมัตตัมยกตัวอย่างในคัมภีร์ “มัธยานตวิภาค” ของทำานวสุพันธุที่มุ่งเน้นแสดงให้เห็นว่า ความเป็นคู่หรือทวิภาวะระหว่าง “สิ่งที่ถูกยึดถือ” (คราหยะ/graspable) กับ “ผู้ยึดถือ” (คราหะ/grasper) เป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง เป็นเพียงการปรุงแต่งสร้างสรรค์ของจิตเราเท่านั้น (ปริกัลปะ/mental construction) ดังนั้น สิ่งที่นิกายโยคาคารต้องการปฏิเสธ คือ “ทวิภาวะ” (duality) หรือความเป็นคู่ที่เกิดจากการคิดปรุงแต่งของจิต ไม่ใช่เรื่อง “พหุภาวะ” (plurality) หรือความมีอยู่อย่างหลากหลายของสรรพสิ่งในจักรวาล การปฏิเสธทวิภาวะไม่ได้มีความหมายเท่ากับปฏิเสธพหุภาวะ เพราะทวิภาวะเป็นเรื่องของโลกด้านญาณวิทยาหรือโลกแห่งประสบการณ์ (epistemological/experiential universe) ส่วนพหุภาวะเป็นเรื่องของโลกด้านภววิทยา (ontological universe) อนึ่ง แนวคิดเรื่อง “ศูนยตา” หรือความว่างในทัศนะของนิกายโยคาคาร ก็คือความว่างจากความเป็นคู่ระหว่างสิ่งที่ถูกยึดถือ กับ ผู้ยึดถือ นี้เอง (คล้ายกันมากกับแนวคิดเรื่องความว่างจากตัวกู ของกู ของพุทธทาสภิกขุ-ผู้เขียน)^๓

๓. **สิ่งที่จิตคิดปรุงแต่งขึ้น คือ ทวิภาวะระหว่าง “สิ่งที่ถูกยึดถือ” กับ “ผู้ยึดถือ” ไม่ใช่ความจริงแท้ (What is Imagined is the Graspable-Grasper Duality, Not the Thing-in-Itself):** โกชুমมัตตัมมองว่า ในทัศนะของนิกายโยคาคาร โลกที่ถูกจิตของเราสร้างขึ้นหรือคิดปรุงแต่งขึ้น (ปริกัลปะ) ก็คือ โลกแห่งความเป็นคู่ระหว่าง “สิ่งที่ถูกยึดถือ” กับ “ผู้ยึดถือ” จิตไม่ใช่เป็นตัวสร้างโลกภายนอก (external world) อย่างที่นักวิชาการรุ่นก่อนตีความ ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนต้นของคัมภีร์ “มัธยานตวิภาคการิกาภาษาษะ” ทำานวสุพันธุใช้คำว่า “การคิดปรุงแต่งสิ่งอันไม่เป็นจริง” (อภุตปริกัลปะ) หมายถึง “การคิดปรุงแต่งระหว่างสิ่งที่ถูกยึดถือ กับ ผู้ยึดถือ” (คราหยคราหวิกัลปะ)

ในทัศนะของนิกายโยคาคาร ประสบการณ์ในโลกสังสารวัฏของมนุษย์ปุถุชนทั้งหลายก็คือโลกมายาภาพที่เกิดจากการคิดปรุงแต่งเป็นคู่หรือเป็นทวิภาวะ หากสามารถหยุดการคิดปรุงแต่งได้หรือเข้าถึงความหลุดพ้นได้ โลกแห่งมายาภาพก็จะสูญสลายหายไป โกชুমมัตตัมตั้งคำถามว่า เมื่อแนวคิดของนิกายโยคาคารเป็นอย่างที่กล่าวมานี้ เรายังจะเรียกนิกายนี้ว่า “จิตนิยม” (Idealism) อยู่อีกหรือ? ยังมีเหตุผลเพียงพอที่จะเรียกนิกายนี้ว่า “เอกนิยม” (Monism) อยู่อีก

^๓ Thomas A. Kochumuttom, *A Buddhist Doctrine of Experience: A New Translation and Interpretation of Works of Vasubandhu the Yogacarin*, pp. 2-4.

หรือ? แน่แน่นอนว่า นิกายโยคจารไม่สามารถเป็นได้ทั้งจิตนิยมและเอกนิยมอย่างที่นักวิชาการรุ่นก่อนพยายามตีความ^๔

๔. นิกายโยคจารปฏิเสธทฤษฎีความรู้แบบสมนัย: โภชุมมัตตัมมองว่า แนวคิดนิกายโยคจารตามคัมภีร์ของท่านวสุพันธุเป็นแนวคิดที่ปฏิเสธทฤษฎีความรู้แบบสมนัย (correspondence theory of knowledge) กล่าวคือ การรับรู้โลกของมนุษย์ปุถุชนไม่ตรงหรือไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของโลกภายนอก โลกที่พวกเขารับรู้เป็นเพียงภาพตัวแทนของโลกเท่านั้น (representation) ไม่ได้เกี่ยวกับการเสนอทฤษฎีเอกจิตนิยมเหมือนอย่างที่นักวิชาการรุ่นก่อนตีความแต่อย่างใด เขากล่าวว่า การบอกว่ากรรับรู้โลกภายนอกเป็นเพียงภาพตัวแทนของจิตเท่านั้น แสดงว่า ท่านวสุพันธุกำลังปฏิเสธทฤษฎีความรู้แบบสมนัยอย่างแข็งขัน ทฤษฎีความรู้แบบสมนัยเสนอว่า มโนภาพกับโลกภายนอกมีความสอดคล้องกันอย่างไม่ผันแปร ท่านวสุพันธุโต้แย้งว่า การรับรู้โลกภายนอกเป็นเพียงภาพตัวแทนของจิตเท่านั้น หมายความว่า เขาเหล่านั้นถูกกำหนดให้มีความโน้มเอียงทางจิตอยู่แล้วไม่มากก็น้อย ซึ่งเมล็ดพันธุแห่งความโน้มเอียงเหล่านี้ ได้ถูกเก็บไว้เรียบร้อยแล้วในจิตไร้สำนึกที่เรียกว่า อาลัยวิญญาน^๕

๕. นิกายโยคจารสนใจเรื่องการปฏิบัติมากกว่าเรื่องทฤษฎี: โภชุมมัตตัมมองว่า วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งนิกายของชาวโยคจารนั้น เป็นเรื่องทางศาสนามากกว่าเรื่องทางปรัชญา โดยต้องการชี้ให้เห็นว่า ประสบการณ์ในโลกแห่งสังสารวัฏได้ก่อทุกข์ให้แก่เราอย่างไร พร้อมทั้งชี้แนะว่า เราจะออกจากวังวนแห่งความทุกข์นี้ได้อย่างไร มนุษย์ปุถุชนถูกอวิชา ตัณหา อุกาทาน ผลักดันให้คิดและมองโลกแบบทวิภาวะระหว่างตัวเขาเองในฐานะผู้ยึดถือ กับ สิ่งที่ถูกยึดถือ (คราหค-คราหย) ผู้สวดย กับ สิ่งที่ถูกสวดย (โภกตถุ-โภชย) และผู้รู้ กับ สิ่งที่ถูกรู้ (ชญาตถุ-ชญาย) การมองโลกแบบทวิภาวะอย่างนี้คือสิ่งที่ชาวโยคจารต้องการชี้ให้เห็นว่า เป็นมายาภาพที่ไม่มีอยู่จริงและก่อให้เกิดความทุกข์ในสังสารวัฏ ทางออก คือ เราต้องพัฒนาญาณปัญญาที่ปราศจากการคิดแบ่งแยก (นิรวิกल्पชชยาน) ขึ้นมา เพื่อที่จะได้มองโลกตามความเป็นจริง^๖

จากเนื้อหาที่นำเสนอมาทั้งหมด โดยภาพรวมผู้เขียนค่อนข้างเห็นด้วยกับการตีความของโภชุมมัตตัม แต่มีบางประเด็นที่อาจจะถกเถียงได้ คือ โภชุมมัตตัมตีความที่ว่า นิกายโยคจารมีแนวคิดแบบพหุสำนึกนิยม (Realistic Pluralism) คือเชื่อว่า ความจริงมีหลากหลายเหมือน

^๔ Thomas A. Kochummuttom, *A Buddhist Doctrine of Experience: A New Translation and Interpretation of Works of Vasubandhu the Yogacarin*, pp. 4-5.

^๕ Thomas A. Kochummuttom, *A Buddhist Doctrine of Experience: A New Translation and Interpretation of Works of Vasubandhu the Yogacarin*, p. 164.

^๖ Thomas A. Kochummuttom, *A Buddhist Doctrine of Experience: A New Translation and Interpretation of Works of Vasubandhu the Yogacarin*, pp 11-12.

พระพุทธศาสนายุคต้น การตีความแบบนี้อาจจะไม่ผิด เพราะคำว่า “พหุสัจนิยม” ในปรัชญาตะวันตกมีความหมายกว้างมาก แนวคิดใดก็ตามที่ยอมรับความมีอยู่ของจิตและโลกภายนอกจิตสามารถตีความได้ว่า เป็นแนวคิดแบบพหุสัจนิยมได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม แม้การตีความแบบพหุสัจนิยมอาจจะไม่ผิดเสียทีเดียว แต่ถือว่าพระพุทธศาสนายุคต้นได้ปฏิเสธแนวคิดสุดโต่งที่เชื่อความมีอยู่อย่างหลากหลายโดยไม่ขึ้นต่อเหตุปัจจัย (ปฤถลักษณะ/นानัตตวาท/Plurality) ซึ่งตรงข้ามกับแนวคิดสุดโต่งอีกด้านที่เชื่อความมีอยู่อย่างเที่ยงแท้ถาวร (เอกลักษณะ/เอกัตตวาท/identity) กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายเมื่อมองจากจุดยืนแบบทางสายกลาง เราไม่สามารถบอกได้ว่ามันมีอยู่หรือไม่มีอยู่ บอกได้เพียงว่าเป็นไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัย (สันตติ) เพราะถ้าบอกว่า มีอยู่ก็จะกลายเป็นสุดโต่งด้าน “อัตถิตา” หรือถ้าบอกว่า ไม่มีอยู่ก็จะกลายเป็นสุดโต่งด้าน “นัตถิตา” เหมือนที่พระนาคเสนกล่าวไว้ว่า “จะว่าเป็นคนนั้นก็ไม่ใช่ จะว่าเป็นคนอื่นก็ไม่ใช่” (น จ โส , น จ อนุญ)^๗ นิกายโยคจารก็เช่นเดียวกัน ได้ปฏิเสธแนวคิดสุดโต่ง ๒ ด้าน ระหว่างแนวคิดแบบปฤถลักษณะ (plurality) กับแนวคิดแบบเอกลักษณะ (identity) แล้วยืนยันหลักทางสายกลางตามเหตุปัจจัยเช่นเดียวกับพระพุทธศาสนายุคต้น ดังนั้น ผู้เขียนจึงมองว่า ถ้าจะจัดแนวคิดของพระพุทธศาสนายุคต้นและของนิกายโยคจารให้เป็นแบบใดแบบหนึ่ง ควรจัดเป็นแนวคิดแบบ “ทางสายกลาง” หรือแบบ “สันตติ” น่าจะเหมาะสมกว่าแบบพหุสัจนิยม

^๗ มลินท. ๑/๒/๔๒.

ภาคผนวก

แนวทางการเตรียมต้นฉบับและการส่งต้นฉบับ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

.....

๑. ความหมายและประเภทของบทความทางวิชาการ

๑.๑ บทความทางวิชาการทั่วไป หมายถึง งานเขียนทางวิชาการในศาสตร์สาขาต่างๆ ที่มีการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็น ข้อยุติ ข้อเสนอแนะและประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบโดยผู้เขียนค้นคว้าจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นต้น แล้ววิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล บทความวิชาการมีหลายลักษณะ เช่น บทความแสดงความคิดเห็นที่วิเคราะห์ผลงานใหม่ๆ ที่มีความสำคัญในสาขาวิชาของวารสารนั้น บทความจากบรรณาธิการที่แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง บทความวิจารณ์ที่อาจเป็นการแสดงข้อสนับสนุนหรือข้อโต้แย้งเชิงเหตุผลโดยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์

๑.๒ บทความปริทรรศน์ (Review article) หมายถึง บทความเชิงวิเคราะห์ที่ผู้เขียนรวบรวมและสังเคราะห์ความรู้ทางวิชาการเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ วิจารณ์สรุปประเด็นให้ผู้อ่านเห็นแนวโน้ม เกิดความกระจ่างในเรื่องนั้นยิ่งขึ้นและเป็นแนวทางในการศึกษาเชิงวิชาการต่อไป

๑.๓ บทความวิจัย หมายถึง บทความที่นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าใหม่ๆ ทั้งในด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในศาสตร์สาขาต่างๆ มากขึ้นกว่าเดิม โดยมีข้อมูลและเนื้อหาที่ทำให้ผู้อ่านมีความรู้ในศาสตร์สาขานั้นสามารถศึกษาในลักษณะเดียวกันและสามารถตัดสินใจได้ว่าบทความนั้นมีความสำคัญต่อสาขาวิชาเพียงใด บทความวิจัยมีลักษณะเด่นตรงที่เป็นการนำเสนอปัญหาที่ผู้เขียนได้ศึกษาหรือประเด็นที่ต้องการคำตอบ มีการกำหนดกรอบแนวคิด การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสรุปปัญหาอย่างชัดเจน อันเป็นการสร้างฐานความรู้ที่มีคุณค่าทางวิชาการ

๑.๔ บทวิจารณ์หนังสือ (book review) หมายถึง บทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระคุณค่า และคุณภาพการของหนังสือ บทความ หรือผลงานด้านศิลปะ เช่น นิทรรศการทัศนศิลป์ และการแสดงละครหรือดนตรี โดยใช้หลักวิชา และดุลยพินิจอันเหมาะสม

๒. ส่วนประกอบของบทความวิชาการทั่วไปและบทความปริทรรศน์

๒.๑ ส่วนนำ กล่าวถึงที่มาของเรื่อง ประเด็นหรือปัญหาที่ต้องการสำรวจหรือประเมิน วิเคราะห์ นำเสนอตลอดจนจุดมุ่งหมายของการเสนอบทความ มีความยาวหนึ่งย่อหน้า

โดยประมาณ เป็นส่วนที่ผู้เขียนนำเสนอเพื่อปูพื้นฐานผู้อ่านเกี่ยวกับเรื่องที่จะกล่าวถึง และสร้างความสนใจในการศึกษาต่อไป

๒.๒ ส่วนเนื้อหา เป็นส่วนหลักของบทความ เป็นการเสนอรายละเอียดของประเด็นเรื่องต่างๆ ที่อยู่ในขอบข่ายโดยมีการแบ่งหัวข้อและตอนตามความเหมาะสม

๒.๓ ส่วนสรุป เป็นส่วนสรุปสาระ เสนอข้อคิดและข้อสังเกต

๓. ส่วนประกอบของบทความวิจัย

๓.๑ ส่วนนำ ประกอบด้วย ความเป็นมาของเรื่องที่จะศึกษาหรือแนวทางในการแสวงหา วัตถุประสงค์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของงานที่เสนอในบทความวิจัยนี้กับความรู้เดิมที่ปรากฏอยู่โดยมีการอ้างถึงงานของบุคคลอื่นที่เคยทำเกี่ยวกับเรื่องนั้นหรือที่เรียกว่า ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเกิดความคิดในเรื่องที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงต่อไป

๓.๒ ส่วนเนื้อหา ประกอบด้วย

๑) วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ เป็นการกล่าวถึงระเบียบวิธีวิจัย แหล่งข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียดที่ผู้อ่านควรทราบและสามารถนำไปศึกษาในทำนองเดียวกันได้

๒) ผล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มีการจัดหมวดหมู่ จำแนกและวิเคราะห์เพื่อให้สามารถตีความหมายได้ อาจมีการใช้ตาราง แผนภูมิประกอบในการนำเสนอข้อมูล และอธิบายให้กระจ่าง

๓) อภิปรายผล เป็นการแปลหรือตีความข้อมูลที่ได้โดยเริ่มจากการสรุปผลให้เห็นเด่นชัด ต่อมาคือการวิจารณ์ผลการวิจัยที่ได้ พิจารณาข้อดีข้อเสียของวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ มีการเปรียบเทียบว่าผลที่ได้สนับสนุนหรือขัดแย้งกับผลงานของผู้อื่นโดยให้เหตุผล ผลการวิจัยที่ได้ตอบปัญหาอะไรบ้าง มีการสรุปและเสนอแนะความคิดเห็นที่ได้จากผลงานนี้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องอื่นๆ ต่อไป

๓.๓ ส่วนสรุป สรุปเนื้อหาทั้งหมดโดยย่อ โดยการตอบคำถามว่า ทำไม ทำอะไร ทำอย่างไร ได้ผลอะไร ต้องเขียนให้กระชับชัดเจน เข้าใจง่าย

๔. ส่วนประกอบที่สำคัญในการส่งบทความ

๔.๑ ชื่อเรื่องและข้อความเกี่ยวกับผู้เขียน ผู้เขียนร่วม และสถานที่ทำงาน สังกัด (ภาควิชา และ มหาวิทยาลัย) เบอร์โทร อีเมล โลกออนไลน์ หรือเฟซบุ๊กของผู้เขียนบทความสำหรับติดต่อ

๔.๒ บทคัดย่อหรือสาระสังเขป ที่ย่อเนื้อหาสาระของบทความที่กำลังกล่าวถึงทั้งหมด โดยไม่มีการตีความหรือวิจารณ์เพิ่มเติม

๕. การเตรียมต้นฉบับ

๑. พิมพ์ผลงานทางวิชาการควรจัดพิมพ์ด้วย Microsoft word for Windows หรือ Macintosh บนกระดาษขนาด A4 หน้าเดียว ประมาณ ๒๖ บรรทัด ต่อ ๑ หน้า ใช้อักษร Cordia New ตัวเลขไทย ขนาดของตัวอักษรเท่ากับ ๑๖ และใส่เลขหน้าตั้งแต่ต้นจนจบบทความ ยกเว้นหน้าแรก จำนวนไม่เกิน ๑๕ หน้า

๒. บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่ควรเกิน ๑ หน้ากระดาษ ให้จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ มีความยาวประมาณ ๒๐๐ คำ จะต้องพิมพ์คำศัพท์ในบทคัดย่อภาษาไทย และพิมพ์ Keyword ในบทคัดย่อภาษาอังกฤษของบทความเรื่องนั้นด้วย จำนวนไม่เกิน ๕ คำ

๓. เนื้อหา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และจัดพิมพ์เนื้อหาภาษาอังกฤษให้จัดพิมพ์เป็น Single Space

๔. ถ้ามีรูปภาพ/ตารางประกอบ ควรมีภาพที่ชัดเจน ถ้าเป็นรูปถ่ายควรมีภาพถ่ายจริงแนบด้วย

๕. ประวัติผู้แต่ง ให้ระบุชื่อของผู้เขียน หน่วยงานที่สังกัด ตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี) วุฒิการศึกษา ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไป พร้อมสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ประสบการณ์ทำงานและผลงานทางวิชาการ ๑-๓ ปีที่ผ่านมา และ File.jpg รูปถ่ายหน้าตรง ๑ รูป (ผู้เขียนสวมสูท)

๖. บรรณานุกรมแยกผลงานภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (เรียงตามลำดับตัวอักษร)

๗. ผลงานวิชาการที่ส่งมาต้องไม่เคยได้รับการเผยแพร่ที่ใดมาก่อน

๘. การส่งต้นฉบับ จะต้องส่งเอกสารบทความจำนวน ๒ ฉบับ และแบบฟอร์มส่งบทความ ๑ ฉบับ พร้อมทั้ง CD บันทึกข้อมูลของเนื้อหาและประวัติผู้แต่ง (เอกสารที่ส่งทั้งหมด) จำนวน ๑ แผ่น โดยบทความจำนวน ๒ ฉบับ ชำรงต้นแบ่งให้เป็น

๘.๑ บทความที่มีรายละเอียดของผู้เขียนบทความครบถ้วนตามที่ระบุไว้ในข้อ ๕ จำนวน ๑ ฉบับ

๘.๒ ส่วนบทความอีกฉบับไม่ต้องระบุชื่อผู้เขียนและประวัติของผู้เขียนลงในบทความ

๙. บรรณาธิการบริหารนำบทความที่ส่งมาเสนอต่อกองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อประเมินคุณภาพความเหมาะสมของบทความก่อนการตีพิมพ์ ในกรณีที่ผลการประเมินระบุให้ต้องปรับปรุงแก้ไข ผู้เขียนจะต้องดำเนินการแก้ไขให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด นับจากวันที่ได้รับผลการประเมินบทความ

๑๐. ผู้เขียนที่แก้ไขบทความเรียบร้อยแล้ว กรุณาส่งบทความของท่านไปยังบรรณาธิการบริหารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ บัณฑิตวิทยาลัย จำนวน ๑ ฉบับ พร้อมบันทึกข้อมูลลงแผ่นบันทึกข้อมูลก่อนส่งให้กองบรรณาธิการดำเนินต่อไป

๖. รูปแบบการเขียนอ้างอิง

กรณีที่คุณเขียนต้องการระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเรื่องนี้ให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบระบบเชิงอรรถ (Footnote System) โดยระบุ ชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ สถานที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ของเอกสารและหน้าที่ย่ออ้างอิงไว้ข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้าง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น โดยใส่ลำดับตัวเลขแบบยกตัวเลขขึ้น และให้มีการอ้างอิงหรือบรรณานุกรมส่วนท้ายเล่ม (reference citation) โดยการรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่คุณเขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้นๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ บรรณานุกรม สำหรับผลงานวิชาการภาษาไทยหรือ (reference) สำหรับผลงานวิชาการภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง

ระบบเชิงอรรถ (Footnote System) ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

ชื่อคัมภีร์ เล่มที่ / ข้อ / หน้า เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๓/๓๘. หรือ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓/๔๐. หรือ วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๐/๓๑. หรือ วิสุทธ. (บาลี) ๑/๔/๕.

๒. หนังสือ ตำรา

ชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ ตำรา พิมพ์ครั้งที่ สถานที่พิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์ ปีที่พิมพ์ และหน้าที่ย่ออ้างอิง เช่น

กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, ภาตวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๔๗), หน้า ๘๘.

๓. บทความ/เรื่อง/ตอน ในหนังสือรวบรวมบทความ

ชื่อผู้แต่ง ชื่อบทความ ในชื่อวารสาร (บรรณาธิการ) (ฉบับพิมพ์ หน้าที่ย่อบทความ) สถานที่พิมพ์ ผู้จัดพิมพ์ และหน้าที่ย่ออ้างอิง เช่น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่” ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๓, บรรณาธิการ โดย พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร. และคณะ เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ (กรุงเทพฯ: นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๓): ๑-๑๗.

๔. บทความในวารสาร

ชื่อผู้แต่ง ชื่อบทความ ชื่อวารสาร ปีที่ (ลำดับที่) เลขหน้าที่ปรากฏบทความในวารสาร
เช่น

ประพันธ์ ศุภสร “พระวินัยกับการบรรลุนิพพาน” ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์
ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ ริงสี สุทนต์ บรรณาธิการ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๗): ๔๑.

๕. บทความจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือฐานข้อมูล CD-ROM

ชื่อผู้แต่ง/ชื่อเจ้าของ ชื่อบทความ (ซีดี-รอม) ชื่อวารสาร วันเดือนปีที่สืบค้น แหล่งที่
สืบค้น เช่น

พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิโกโร, “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ใน ฐานข้อมูลสื่อ
อิเล็กทรอนิกส์ <http://www.mcu.ac.th/> ๓ มกราคม ๒๕๕๔.

สมภาร พรหมทา, “เพื่อความเข้าใจปัญหาเรื่องอัตตา-อนัตตา” ใน สำนักพิมพ์วารสาร
ปัญญา ๕ มกราคม ๒๕๕๔ จาก กองวิชาการ MCU-5-Jan-2011.

ตัวอย่างการเขียนบรรณานุกรม มีดังนี้

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

ผู้แต่ง. ชื่อเรื่อง. ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปีที่พิมพ์. เช่น

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

หนังสือภาษาอังกฤษ

John Grimes. **A Concise Dictionary of Indian Philosophy.** New York:
StateUniversity of New York Press, 1996.

๒. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย. “ชื่อวิทยานิพนธ์”. **ระดับของวิทยานิพนธ์.** ชื่อแผนกวิชาหรือคณะ มหาวิทยาลัย, ปีที่
สำเร็จการศึกษา. เช่น

พระมหาชินทร์ สมมงคล (อินทร์มนตรี). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพุทธสุนทรียศาสตร์บน
จิตกรรมฝาผนังในวัดสุทัศนเทพวราราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมมหาบัณฑิต.**
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

